

ЈУГОСЛОВЕНИ И РУСИЈА

40-80. ГОДИНА XIX ВЕКА

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ В БЕЛГРАДЕ
ИНСТИТУТ СЛАВЯНОВЕДЕНИЯ И БАЛКАНИСТИКИ
АКАДЕМИИ НАУК СССР

ЮГОСЛАВЯНЕ И РОССИЯ

Документы архива М. Ф. Раевского
40—80 годы XIX века

Том II
Книга 1

Белград 1989.

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ БЕОГРАД
ИНСТИТУТ ЗА СЛАВИСТИКУ И БАЛКАНОЛОГИЈУ
АКАДЕМИЈЕ НАУКА СССР

ЈУГОСЛОВЕНИ И РУСИЈА

Документи из архива М. Ф. Рајевског
40—80 године XIX века

Том II
Књига 1

Београд 1989.

Редакциони одбор

С. И. Данченко, М. Екмечић, В. Г. Карасјов, В. Крестић, В. Мелик, Д.
Милић, Д. Петровић-Милојевић, Н. Петровић, Н. Станчић, С. Терзић, Н.
Урић (секретар), И. В. Фрејдзон, И. В. Чуркина

Одговорни уредник

Славенко Терзић
Директор Историјског института

Приређивачи

С. И. ДАНЧЕНКО, М. ЕКМЕЧИЋ, В. КРЕСТИЋ, В. МЕЛИК,
Д. ПЕТРОВИЋ-МИЛОЈЕВИЋ, Н. ПЕТРОВИЋ, Н. СТАНЧИЋ,
И. В. ЧУРКИНА

Главни уредник

НИКОЛА ПЕТРОВИЋ

Рецензенти

др Василије Крестић
др Лазар Ракић

У финансирању ове књиге учествовала је Републичка заједница науке
С. Р. Србије

ПРЕДГОВОР

Књига „Југословени и Русија“ је други том заједничког совјетско-југословенског издања грађе из епистоларног наслеђа М. Ф. Рајевског.¹

Михаил Фјодорович Рајевски био је свештеник цркве при руској амбасади у Бечу и служио је тамо више од четрдесет година, од 1842, до своје смрти 1884. Рајевски је, током много година, био својеврсни посредник између националних јавних радника словенских народа Аустријске и, делимично, Османске царевине и руских друштвених и научних кругова. Међу његовим кореспондентима налазили су се истакнути словенски друштвено-политички радници, државници, научници и књижевници.

Писма, нађена тек после много деценија у његовој архиви, обухватају цело то раздобље, мада се њихов претежни део односи на 50—70-те године XIX века.

После пораза револуције од 1848—1849. године, у Аустријској царевини вратила се на власт реакција. Десет година владало се окрутним, контрареволуционарним методама. Почетком шездесетих година, после пораза у рату са Француском и Сардинијом и под притиском снажних масовних демократских и националних покрета аустријска влада је морала да преиспита и напусти старе методе владавине. Социјално, политички и национално потлачене масе и народи успели су да присиле реакцију на уступке и обезбеде себи нешто шири политичка и демократска права, али се тај процес ипак завршио компромисом између аустријско-немачких и мађарских владајућих класа и увођењем тзв. дуализма.

Шездесетих година XIX века у националном и политичком животу словенских народа у Хабсбуршкој монархији долази до великог престојавања. На историјску позорницу ступају свеже политичке структуре, које су биле резултат капиталистичког развоја после кризе и слома феудалног поретка, тешко уздрманог у револуцији од 1848—49. Поред конзервативних и конзервативно клерикалних снага присутне су и буржоаско-демократске и либералне политичке странке, партије и струје. Кореспонденти Рајевског били су, већином, словенски либерални јавни радници, премда је он

¹ Зарубежные славяне и Россия. Документы архива М. Ф. Раевского 40—80 годы XIX века, Москва, Наука, 1975.

сам био конзервативно оријентисан, међутим, довољно политички зрео да схвати у ком се правцу крећу политички догађаји и процеси и да им прилагоди своју делатност. Успео је, на тај начин, да се повеже са широким кругом утицајних и угледних југословенских јавних, политичких и културних радника у Хабсбуршкој монархији, али и у Србији и у југословенским земљама под влашћу Османлија.

Раздобље 50—70-тих година XIX века на Балкану је такође било веома важно. То је било време јачања борбе православне раје Босне и Херцеговине против турског угњетавања и време конституисања Црне Горе и Србије као независних држава. Русија, чији је утицај на Балкану нагло опао као резултат пораза у кримском рату, покушавала је, у то време, да нађе савезнике како би ојачала своје позиције. Она их је тражила у словенским државама на Балкану, — Србији и Црној Гори, као и у националним и социјалним покретима словенских народа под османлијском влашћу. Са своје стране, југословенски политички, јавни и културни радници, како у Хабсбуршком царству, тако и у земљама под Османлијском окупацијом, морали су рачунати са чињеницом да је Русија, почевши са Петром I, водила веома активну политику на Балкану и, као европска велесила са својим сопственим интересима, представљала значајан фактор који је, објективно, поткопавао позиције Отоманске империје и слабог утицај Хабсбуршке империје у југоисточној Европи. Учвршћивање политичких и друштвенокултурних веза између Русије и Јужних Словена на Балкану одговарало је, дакле, интересима обеју страна. При том се царска влада користила дугом традицијом руског покровитељства над православним народима на Балкану. Због тога се и делатност Рајевског одвијала у повољним околностима, упркос препрекама које су јој чиниле аустријска и османска власт и резерви које су имали демократски и прогресивни елементи према спољној и унутрашњој политици царизма, и то како у југословенским земљама тако и у Русији.

*
* *
*

Оснивач архивског фонда, из кога потичу и писма објављена у овом Зборнику, М. Ф. Рајевски, рођен је 18. јула 1811. године у Арзамасу, у свештеничкој породици. Завршио је Петроградску духовну академију, где је студирао богословију, филозофију, историју, књижевност, грчки, старојеврејски, немачки и француски језик. У октобру 1833. године, Рајевски је добио степен кандидата богословских наука, а у пролеће 1834. године био је упућен у Штокхолм као свештеник православне цркве при руској амбасади у Шведској. Од тог момента, Рајевски је службено био двојако потчињен — како Синоду Руске православне цркве тако и Министарству иностраних послова Русије.

Још пре револуције успоставио је контакте са низом најистакнутијих културних и политичких јавних радника: Петром Пе-

тровоћем Његошом, Ф. Миклошићем, В. Караџићем, Ј. Ј. Штросмајером и патријархом Јосифом Рајачићем, који је, у септембру 1847, рукоположио Рајевског у чин протојереја.² Рајевски је научио српски језик и доста често је, у дане српских верских празника, држао у руској цркви у Бечу проповеди на српском језику. То је привлачило у руску цркву велики број Срба из Беча или су се ту нашли. Дом Рајевског постао је, убрзо, центар где су се успостављали контакти између руских научника и словенских научних и јавних радника из Хабсбуршке монархије и југословенских земаља на Балкану. На основу казивања самог Рајевског, дописник руских новина „Новое время“, Г. И. Веселитски-Божицарович, касније је писао да су пре 1848. године московски словенофили водили у дому Рајевског расправе с прашким славистима, као и са Словацима, Словенцима, Хрватима и Србима о потреби „интелектуалног и духовног јединства свих Словена... Сви су се, — писао је Веселитски-Божицарович, — слагали у жељи да дође до препорода сваке од словенских народности и ослобођења од притиска странаца.³ Међутим, Михаил Фјодорович Рајевски није контактирао само са сакупљачима предања и обновитељима народног језика (Вук Караџић, Штур, Гај, Враз), већ је и лично познавао Кнеза Милоша, црногорског песника Петра Петровића Његоша и патријарха Рајачића. Делатност Рајевског имала је, очигледно, подршку руских званичних кругова.⁴ Од 1845. године он је водио преписку са утицајним службеником Министарства народне просвете, Аврамом Сергејевичем Норовом. Од других руских кореспондената треба истаћи прве руске слависте, који су четрдесетих година XIX века пропутовали кроз словенске земље Аустријске монархије (М. П. Погодина, Н. И. Надеждина, И. И. Срезњевског, В. И. Григоровича и друге) и показивали интересовање за јужнословенске теме.⁵

Заједно са револуцијом од 1848—49. поражени су и национални покрети малих угњетених народа Хабсбуршке монархије, што ће, заједно са јачањем економских, друштвених и политичких позиција буржоазије, имати дубоког утицаја на политичке односе и прилике. Из основа је поколебана вера у могућност да се национални проблеми потлачених народа могу решити у оквирима Подунавске монархије под владавином Хабсбуршке династије. То је био тежак ударац и за конзервативне и клерикалне политичке

² ЦГИА СССР, ф. 796, оп. 128, д. 9, л. 6.

³ Новое время, 1884, 28. П/Ш.Ш/ — № 2874.

⁴ Шездесетих година XIX века Обавештајно одељење аустријског министарства спољних послова у Бечу будно је пратило активност М. Ф. Рајевског. Оно је знало да Рајевски одржава веома разгранате везе са јавним, политичким и културним радницима словенских народа у Хабсбуршкој монархији, да оно што не може да ради царска Руска амбасада у Бечу може он, Рајевски. Трудила се да продре у његову мрежу и његове тајне послове, док је јавне морала да толерише. Из преписке Рајевског може се закључити да је веза, кад год је то било могуће, одржавана преко поверљивих људи, а не поштом. Према материјалима Информационог бироа бечког Министарства спољних послова име Рајевског помиње се 1865. у протоколима 11 пута, 1866 — 11 пута, 1867 — 17 пута, 1870 — 13 пута (Haus, Hof und Staatsarchiv, 9В, № 1022/2015; № 1622/1865 itd).

⁵ Nahtigal R., Uvod v slovansko filologijo, Ljubljana, 1949, s. 23.

структуре међу неравноправним малим народима Монархије. То је, педесетих и шездесетих година, подстакло међу њима снажна русофилска расположења, што је М. Ф. Рајевски тачно уочио и енергично и вешто умео да искористи. Писма објављена у овом Зборнику, као и у остала два, сведоче о томе колико је широк био круг његових кореспондената, пријатеља и познаника. Ево неколико примера!

У лето 1849. године православно свештенство Војводине обратило се преко Рајевског Руском синоду са молбом да му помогне у обнови цркава тешко оштећених за време војних операција 1848—1849. године. У писму Норову, Рајевски је овако описао стање војвођанских православних цркава: „Више од 30 цркава, чије ћу Вам описе доставити временом, лишено је свега, оскрнављене су и оштећене, у њима нема богослужења и неизвесно је када ће оно почети“⁶. Заузимање Рајевског је имало успеха. Синод је показао интересовање за стање у Војводини и одобрио је да се прикупљају по црквама прилози у корист војвођанских Срба. У вези са тим створено је добротворно друштво на чијем је челу била грофица А. Д. Блудова, кћер истакнутог државника грофа Д. Н. Блудова, касније, дворска дама руске царице. Активности овога друштва подржавале су даме из највишег друштва, међу њима и неколико представница царске породице.

Грофица Антонина Дмитријевна Блудова постала је стални кореспондент Рајевског. Њихова преписка трајала је од 1848. до 1883. године. Сачувано је више од 400 писама А. Блудове. Образована и жељна знања, али и дубоко религиозна, она је показивала искрено интересовање за православно живаљ на Балкану. Међутим, била јој је страна верска нетрпељивост. У свим својим писмима ватрено је препоручивала Рајевском да се залаже за мир и слогу међу Југословенима православне и католичке вероисповести. Блудова је објавила низ радова, међу којима и своје успомене.⁷ Сви њени радови и писма написани су у духу крајњег конзервативизма и оданости царском престолу и православној цркви, и стога су значајни за боље разумевање политике руског царизма у Југоисточној Европи. У својим писмима Рајевском, расправљала је са њим о најразличитијим питањима: о односу дворских кругова према словенском питању, о помоћи православним црквама и о прикупљању средстава за нека југословенска гласила, на пример за „Српско-далматински магазин“, који су издавали Б. Петрановић и Б. Николајевић.

Помоћ Србима у Војводини била је значајна. У „Краткиј очерк службѣ и заслуг протонерея Раевског“, писало је како је „тамо било обновљено и направљено 47 православних цркава, више од 60 цркава снабдевено утварима и црквеним књигама и обновљено неколико народних школа“⁸.

⁶ Русский архив, 1895, кн. 3, № II, с. 355.

⁷ Блудова А. Д. Записки. — Русский архив, 1872, 1893 I. Иста: Воспоминания. — Русский архив, 1873 (кн. II), 1874 (кн. I), 1875 (кн. I, II), 1878, (кн. III), 1879 (кн. III), 1889 (кн. I).

⁸ Русь, Москва, 1884, № III (II. VI), с. 24.

Године 1850. Рајевски се први пут суочио са босанско-херцеговачким питањем. Њему се тада обратила делегација Херцеговаца са молбом да се заузме код руске владе за успостављање конзулата у Босни и Херцеговини, а такође и за помоћ ради удаљавања из тих земаља грчког владике и постављање на његово место духовног лица из словенске средине. Рајевски се ватрено прихватио посла, — предао је молбу Херцеговаца руском амбасадору у Бечу и руском конзулу у Београду, а такође ју је образложио и у писмима А. С. Норову и Д. Н. Блудову. Девог децембра 1850. године Д. Н. Блудов је обавестио Рајевског о томе да се један број утицајних људи договорио да се заузме код цара за оснивање руског конзулата у Мостару, а код Синода да се православним црквама пошаљу предмети неопходни за богослужење.⁹ Рајевски се искрено одушевљавао херцеговачким пословима. Он је о њима добијао подробне информације од пароха православне цркве у Дубровнику Борба Николајевића, од архимандрита у Мостару Јанићија Памучине и из публикације „Српско-далматински магазин“. Рајевски је 1850. године у „Журнале министерства народног просвешћения“ објавио велику расправу „Краткий очерк Герцеговины“ која је била једна од првих публикација у европској штампи о том крају и његовом положају.¹⁰ Тек 1856. године отворен је руски конзулат у Босни и Херцеговини и Рајевски је, у ствари, вршио до тада његову улогу — слао је молбе Босанаца и Херцеговаца у руске званичне установе.

Рајевски се 50—70-их година активно дописивао са чиновницима руских конзулата на Балкану: у Београду са Н. Е. Мухином, А. С. Влангалијем, Н. П. Шишкином; у Дубровнику са П. Н. Стремуховом, К. Д. Петковићем, А. С. Јонином; у Ријечи са В. Ф. Кожевњиковом, Л. В. Берјозином; у Сарајеву са А. Ф. Хилфердингом, А. А. Ољхином, Е. Ф. Шулеспњиковом, А. С. Јонином и А. Н. Курдјавцевом. Упоредо са чиновницима, међу руским кореспондентима Рајевског су и даље, запажено место заузимали руски научници и друштвени радници, што није било случајно. У поменутом периоду, Рајевски је настављао поредничку делатност у односима међу славистима из Русије и Аустро-Угарске. Њему су писали и тако чувени руски научници као што су: А. Ф. Хилфердинг, И. А. Бодуен де Куртене, А. С. Будилович, В. В. Макушев, Н. А. Попов, М. П. Погодин и други. Многи од набројаних били су, у исто време, словенофили и њихови контакти са старешином руске цркве при амбасади у Бечу тумаче се још и тиме што је, од 1860. године, Рајевски постао члан Словенског добротворног комитета у Москви и његов представник у Бечу (Славјански благотворителњи комитет). Зближавању Рајевског са словенофилима допринело је и његово познанство са њиховим истакнутим представницима — браћом Константином Сергејевичем и Иваном Сергејевичем Аксаковым, који су 1859—1860. године пропутовали по аустријским земљама.

⁹ Зарубежные славяне и Россия, с. 46—47.

¹⁰ ЖМНП, СПб, 1850, № 7—8.

Шездесетих година дом Рајевског претворен је у прави, својеврсни клуб у коме су се сретали представници словенске интелигенције. У својим успоменама познати украјински уметник Корнило Устијановић пише да се, у кући Рајевског, сретао са В. Караџићем, Б. Стратимировићем, познатим руским дипломатом Н. П. Игњатјевом, с И. С. Аксаковым, Чехом Ф. Ј. Ригером, Русином А. И. Добрјанским и другима.¹¹

У вези са прославом хиљаду година од постојања Русије 1862. године, руска влада је, на иницијативу Рајевског, одликовала низ јавних радника словенских народа. Међу њима били су и Јужни Словени, углавном кореспонденти Рајевског и то Срби — В. Караџић, београдски митрополит Михаило, Б. Николајевић, Ј. Памучина, Б. Петрановић, Корнелије Станковић, Ј. Суботић, Ј. Хаџић; Хрвати — И. Кукуљевић-Сакцински, А. Мажуранић; Словенци — Ј. Блајвајс и Ф. Миклошић.¹²

Када се, средином хездесетих година XIX века, у Русији почело револуционарно превирање међу омладином, министар просвете, гроф Д. А. Толстој, убеђени реакционар, сматрао је да је потребно смањити у гимназијама број „политичких предмета“ (историја, књижевност, природне науке, савремени језици) и повећати број „неполитичких предмета“ (математика класични језици). Спровођење у живот школске реформе успорено је због недостатка професора класичних језика у Русији. Тада је Рајевски и дао идеју грофу Толстоју о позивању на рад у Русију професора из редова младих словенских филолога. Рајевски се тим питањем бавио од 1866. до 1882. године. Од 213 наставника пореклом из Аустријске монархије који су дошли у Русију, Јужних Словена је било само 17, међу њима 14 Словенаца, 1 Хрват из Срема, 2 Србина из Далмације и Ријеке.¹³

Словенац Ф. Целестин, пошто се вратио у домовину посветио се ширењу руског језика и књижевности међу Хрватима и Словенцима.¹⁴ Он се дописивао са Рајевским 14 година.

Важно место у делатности Рајевског заузима његов рад на припреми словенског одељења Сврвске етнографске изложбе и Словенског конгреса 1867. године у Москви.

Желећи да словенско одељење Етнографске изложбе уреди што је могуће потпуније и разноврсније, Рајевски се повезао са утицајним словенским друштвеним радницима у Хабсбуршкој монархији. У вези са изложбом, Рајевски је послао више од 500 писама¹⁵; он је имао много личних разговора са разним словенским научницима

¹¹ Устијанович К., М. Ф. Раевский и российский панславизм. Львов, 1884, с. 5, 12.

¹² День. М., 1862, № 38, с. 14—15.

¹³ Чуркина И. В., Югославјанске стипендијате Славјанског учитељског института у Петербургу (1866—1882). У књ. Славјанско возрођење, Москва, 1966, с. 127. Од истог писца: Чуркина И. В., Обществјенне, научне и културне вјязи славјан Австријској монархији и Русији у 60-е годе XIX в. — Историја, култура, етнографија и фольклор славјанских народова, III международниј сјезд славјанова. Москва, 1973, с. 205—206.

¹⁴ Boršnik M., Fran Celestin, Ljubljana, 1951.

¹⁵ ОР ГБЛ, ф. 239, к. 17, ед. хр. II, 12.

и политичарима и бринуо се о пријему и отпремању пошиљки са народним ношњама и етнографским предметима.

Користећи са Сверуском етнографском изложбом, руски словенофили су одлучили да позову у Москву истакнуте културне и друштвене јавне раднике словенских народа и да искористе прилику за организовање словенског конгреса у Москви. Многи од позваних одазвали су се позиву да пођу у Русију. Конгресу у Москви присуствовала је 81 личност највећим делом из Хабсбуршке монархије. Већином су то били јавни радници либералног и десно-либералног опредељења. Са левог и прогресивног крила нико се није одазвао. На пример, истакнута фигура Уједињене омладине српске и оснивач и вођ Српске народне слободоумне странке, Светозар Милетић, правдао је свој изостанак са пуно такта и опрезно. Четрдесет и тројица учесника Словенског конгреса су били Југословени. Најзначајнија фигура од тројице приспелих Словенаца био је просветитељ и етнограф М. Мајар. Међу десетак Хрвата налазио се најугледнији јавни радник 40-тих година Људевит Гај, познати статистичар Петар Матковић, далматински новинар Иван Данило и Абел Лукшић. Из Војводине, сем Јована Суботића, и Михаила Полита—Десанчића конгресу је присуствовао и Лаза Костић. Из Кнежевине Србије дошао је Аврам Петронијевић, затим новинар и издавач Милорад Медаковић и Јанко Шафарик, историчар и секретар Српског ученог друштва.¹⁶

Припрема и ток Етнографске изложбе и словенског конгреса у Москви оцењени су и као велики лични успех М. Ф. Рајевског.

Касније, делатност Рајевског у Аустро-Угарској постепено се смањивала, делом због његових поодмаклих година, али пре свега релативне стабилизације дуалистичког режима и померања спољнополитичких прилика и услова како у Европи тако и на Балкану.

Крајем шездесетих година словенски комитети (1868. године основан је Петроградски словенски комитет, а затим Кијевски и Одески) почели су, претежно, да поклањају пажњу чисто културним везама, углавном размени књига. Већ од педесетих година ишла је преко Рајевског размена књига руских научних и друштвених организација са јужнословенским Матицама и научним установама. Прво је Рајевски успоставио књижевне односе са два хрватска друштва — Илирском (Хрватском) Матицом и Друштвом за повјесницу југословенску. Оба друштва водио је познати политички и културни јавни радник Иван Кукуљевић-Сакцински. Већ 9. марта 1852. године он је, по први пут, молио Рајевског да му пошаље књиге.¹⁷ Ни касније овештеник при бечкој руској амбасди није лишио своје пажње Кукуљевића и Друштво, чији је руководилац био. По речима истакнутог хрватског историчара Т. Смичикласа, „Рајевски га је затрпавао књигама из Русије и није пре-

¹⁶ Всероссийская этнографическая выставка и славянский съезд в Москве. Москва, 1867, с. 26, 43, 135—150.

¹⁷ ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43, л. I, Поб., 2.

стајао да му пише све до своје смрти”.¹⁸ Од друге половине шездесетих година руски научни кругови почели су показивати посебно интересовање према Југославенској академији знаности и умјетности, основаној 1866. године у Загребу. На њено чело је дошао угледни историчар и друштвени јавни радник Ф. Рачки. У децембру 1868. године он је изразио захвалност Рајевском за његову посредничку активност између руских научних установа и Југославенске академије. Њихова веза сводила се, пре свега, на размену књига.¹⁹

Библиотека Матице српске добила је прву пошиљку књига од Рајевског у марту 1860. године. И касније је он најуредније снабдевао књигама Матицу српску.²⁰ Са оснивачем Матице далматинске, Божидаром Петрановићем, Рајевски се дописивао почев од 1845. године. Рајевски му је слао књиге и пре и после оснивања Матице 1862. године. Многа издања слала је Матици далматинској Руска академија наука у Петрограду.²¹ Најзад, Рајевски је пажљиво пратио рад и Матице словеначке. Основана 1864. године, она је његовим посредовањем већ 1865. године добила из Русије више од 200 књига, па је, у знак захвалности, у новембру 1866. године Рајевски био изабран за првог почасног члана Матице словеначке.²² Залагањем Рајевског, око 1875. године, Матица словеначка је организовала размену књига са 13 руских научних установа, међу којима и са Академијом наука и низом универзитета.

Године 1871. Петроградски словенски комитет одлучио је да се учлани у све словенске (међу којима и јужнословенске) Матице, уложивши у сваку од њих истовремено износ од 100. — форинти. И ово је учињено на иницијативу Рајевског.²³

Године 1860. Петроградски комитет је, уз помоћ Рајевског, саставио списак словенских читаоница. У томе му је помогао секретар Матице словеначке, А. Лесар, а такође и председник Југославенске академије знаности и умјетности, Ф. Рачки. Крајем 1871. и почетком 1872. године Рајевски је послао књиге у 13 словеначких 16 хрватских и 3 далматинске читаонице.²⁴

У раздобљу између шездесете и седамдесете године XIX века Рајевски је обраћао пажњу и Словенима на Балкану. Уз његову помоћ основане су Учитељско-богословска школа и Женска школа на Цетињу. Он је учествовао у састављању њихових статута и програма, па је нашао за њих и прве учитеље: војвођанског Србина Милана Костића, питомца Кијевске духовне академије, и руску учи-

¹⁸ Smičiklas T., *Povijest Matice Hrvatske*. — *Matica Hrvatska od godine 1848. do godine 1892*. Zagreb, 1892, с. 163.

¹⁹ Зарубежные славяне и Россия, с. 391.

²⁰ Чурчић Л., Из историје књигообмена библиотеки Матице Србској с руским библиотекама. — *Библиотековедение и библиографија за рубезом*, вып. 44. Москва, 1973, с. 34—35.

²¹ Karlić P., *Matica Dalmatinska, Zadar*, 1907, с. 34.

²² Зарубежные славяне и Россия, с. 432, 433.

²³ Исто, с. 81—82.

²⁴ Arhiv Matice Slovenske, 1872, t. I. Види такође: Югославяне и Россия в XIX в., писмо Рајевског Рачком од 26. XI 1871. г.

тељицу Надежду Пацевич. За издржавање тих школа Русија је годишње давала 13.700 рубаља.²⁵

Рајевски није прекидао везе ни са Босном и Херцеговином. Од почетка педесетих година његов стални кореспондент постаје мостарски архимандрит Јанићије Памучина. У првој половини шездесетих година Рајевски му је слао религиозне књиге и црквене одежде, а такође и уџбенике за цркве и манастире у Херцеговини. Крајем шездесетих година Рајевски се дописивао са српским револуционарним демократом Васом Пелагићем. После школовања у Русији Пелагић је, вративши се у домовину, основао 1866. године у Бањалуци православну богословију, која је имала да припрема за Босну и Херцеговину не само свештенике него и учитеље који ће бити и активисти национално-ослободилачког покрета. За ову богословију Рајевски је слао књиге и школски прибор.²⁶ Када је 1869. године Пелагић био ухапшен од стране турских власти, Рајевски је о томе обавестио руског амбасадора у Цариграду, грофа Н. П. Игњатијева, молећи помоћ за затвореника. Године 1871. Пелагић је, уз помоћ Игњатијева, успео да побегне из Турске на руском пароброду „Тумань”. Почетком осамдесетих година, уз помоћ Рајевског, босански национални јавни радник Петар Узелац одржавао је везе са руским православним круговима.

Делатност Рајевског, због његових конзервативних схватања, не треба оцењивати једнострано. Његови напори да успостави научне и културне везе међу словенским и руским просветним и научним радницима и друштвима одиграли су, несумњиво, позитивну улогу, имајући у виду тежак положај у коме су се налазили потлачени словенски народи и њихова настојања да се еманципују и ухвате корак са историјским кретањима у Европи. Добротворна помоћ, која је његовим посредовањем стизала културним, научним и просветним организацијама, доприносила је њиховом јачању. Етнографска изложба, у чијој је поставци Рајевски активно учествовао, поред осталог, допринела је јачању научних веза међу славистима и, сходно томе, даљем развоју славистике.

У контакту са јавним радницима словенских народа најразличитијих праваца и боја, Рајевски је, без обзира на своју оданост православној цркви и царској влади, показивао велику толеранцију и изванредну дипломатску способност.

Ипак, не сме се сметнути с ума, да симпатије Рајевског према Словенима нису биле лишене политичког интереса. Његов однос према њима увек је био одређен политичким и дипломатским интересима царске Русије, на начин како их је он схватао, тј. пре свега са позиција њених државних интереса, са становишта словенофилоких кругова и конзервативне православне цркве. Стога су оне тежње словенских народа које су противуречиле његовим схватањима изазивале код њега мржњу и отпор, као што је то, на пример,

²⁵ Хитрова Н. И., Черногория в национально-освободительном движении на Балканах, Москва, 1979, с. 234.

²⁶ Дина Поплико, Васа Пелагић, основне етапе његовог идејног развика, Нови Сад, Матича српска, 1982.

био случај са аустрославизмом, али и са неким прогресивним правцима у политици и култури.

За своју дугогодишњу делатност Рајевски је добио више високих признања. Он је био изабран за почасног члана низа друштава: Друштва за повјесницу југословенску у Загребу (1851), Матице словеначке у Љубљани (1866), Српске беседе у Сомбору (1869), Словеначког драмског друштва у Љубљани (1871) и других. Године 1866. Рајевски је добио од приногорског кнеза орден за независност Црне Горе II степена, а 1873. године орден Данила I. Српска влада га је одликовала 1880. године орденом Великог таковског крста.²⁷

После смрти М. Ф. Рајевског део његовог великог личног архива доспео је, на непознат начин, у руке московских и петроградских колекционара. Документа која су остала у породици Рајевског почетком XX века предата су на чување различитим архивима.

Захваљујући марљивом вишегодишњем истраживачком раду у архивима Москве и Лењинграда, научници др Владимир Матула (ЧССР) и др И. В. Чуркина су успели да открију импозантну збирку која броји око 7500 писама, написаних од преко 1750 аутора.

Главни део архиве М. Ф. Рајевског (приближно 3/4), откривен шездесетих година, чува се данас у Одељењу писаних извора Државног историјског музеја у Москви (ОПИ ГИМ). Ова документа су припадала познатом руском колекционару, сакупљачу рукописа, П. И. Шћукину (1853—1912), који их је 1905. године предао историјском музеју.

Део архиве М. Ф. Рајевског чува се у Архиву спољне политике Русије у Москви, у рукописном одељењу Института за руску књижевност Академије наука СССР (Пушкинов дом) у Лењинграду, а такође и у рукописном одељењу Јавне библиотеке М. Е. Салтикова-Шчедрина у Лењинграду. Ови документи су познатији од докумената који се чувају у Државном историјском музеју (ГИМ) и већ су коришћени од стране совјетских и страних истраживача.

Године 1968. у Совјетском савезу је био започет рад на припреми за публиковање архива М. Ф. Рајевског. Значајну улогу у томе имао је познати совјетски слависта професор С. А. Никитин. У припремама за штампу су узели учешће Институт за славистику и балканологију АНСССР, Историјски институт у Београду и Чехословачка и Словачка академија наука. Први том докумената „Зарубежные славяне и Россия“ изашао је у Москви 1975. године, али и после објављивања докумената рад је настављен и наредних година. Као резултат тог рада припремљена су за штампу два тома „Чехи, словаки и Россия“ (публиковаће се у ЧССР) и „Југословени и Русија“ (публикације су у СФРЈ).

Први том публикације „Зарубежные славяне и Россия“ садржи најинтересантнија писма упућена Рајевском од стране представника словенских народа који су живели у Аустријској царевини и на Балкану, а такође и руских културних, друштвених и политичких јавних радника. Други том „Чехи, словаки и Россия“ обј-

²⁷ Русь, 1884, № III (I. VI).

хвата документа која се односе на историју чешких и словачких националних покрета и руско-чехословачких научних и друштвених веза. Овај том, који износимо пред читаоце, односи се на југословенске теме. Колико је његова тематика разноврсна и занимљива потврђују и имена познатијих југословенских кореспондената Рајевског — Ј. Блајвајс, И. Гарашанин, Б. Даничић, В. Караџић, М. Мајар, Ф. Миклошић, С. Милетић, Данило Петровић Његош, Никола Петровић Његош, Петар II Петровић Његош, В. Пелагић, М. Полит-Десанчић, Ф. Рачки, Ј. Суботић, Ј. Ј. Штросмајер, В. Јагић и други. У овом тому су, такође, дата писма и неких руских кореспондената Рајевског. Велики део њих чине научници — слависти, јавни радници словенских комитета, велики број дипломата, углавном конзула на Балкану. Круг питања у писмима упућених Рајевском необично је разноврстан. Она се односе на националне покрете јужнословенских народа, развој њихове културе, њихове друштвене и политичке везе са Русијом, политичку ситуацију у Аустрији и Османском царству итд. Писма руских кореспондената одражавају однос руских друштвених, и мањим делом, и службених кругова према словенским националним покретима, као и према политици Русије на Балкану.

Овај Зборник заслужује нарочиту пажњу и због тога што се он не односи на међудржавне контакте него на везе међу друштвеним и научним круговима, што га чини својеврсним и веома занимљивим, посебно због тога што писма у њему објављена имају, често, и једну изразито личну ноту, које у документима иначе нема.

Југословенски кореспонденти Рајевског (било их је око 400) најбројнији су у поређењу са кореспондентима из других словенских земаља. Та чињеница заслужује посебну пажњу. Међу кореспондентима су, приближно, 130 из Србије, 80 из Хрватске и Славоније, 65 из Војводине, више од 40 из Словеније, 30 из Далмације, око 20 из Босне и Херцеговине и 10 из Црне Горе. Преписка је била олакшана захваљујући томе што је Рајевски знао српско-хрватски језик.

Југословенски кореспонденти М. Ф. Рајевског могу се поделити у неколико група. У прву, најмногобројнију, улазе национални, друштвени и културни јавни радници и научници. Међу њима су: М. Бан (три писма), В. Богишић (15 писама), С. Верковић (3 писма), Л. Вукотиновић (5 писама), Б. Даничић (11 писама), Нићифор Дучић (15 писама), В. Караџић (13 писама), Е. Кватерник (3 писма), И. Кукуљевић-Сакцињски (42 писма), Б. Николајевић (60 писама), Ф. Рачки (10 писама), Корнелије Станковић (20 писама) и т. д.

Другу групу, такође прилично многобројну, чине представници свештенства: митрополит српски Михаило (84 писма), епископ С. Кнежевић (18 писама), архимандрит Ковачевић (3 писма), мостарски архимандрит Памучина (18 писама), црногорски митрополит Иларион (8 писама), херцеговачки монах П. Чокорило и други. Упоредо са познатим црквеним јавним радицима, међу кореспондентима Рајевског има доста обичних људи, највећим делом, сеоских свештеника, који су се, најчешће, обраћали Рајевском са молбом да се њиховим црквама пошаљу црквене утвари и богослу-

жбене књиге, као и помоћ за обнављање разрушених или запуштених цркава.

Трећу групу кореспондената Рајевског чине политички и државни јавни радници — Кнез Данило, његова супруга Даринка, Петар II Петровић Његош и И. Гарашанин.

У четврту групу спадају учитељи и професори гимназија, међу којима Никола Вукићевић, инспектор народних школа у Сомбору (29 писама), зет В. Караџића А. Вукомановић (9 писама), професор гимназије у Новом Саду Ј. Подградски, А. Трухелка, директор главне школе у Осигеку и други. У писмима појединих кореспондената, на пример В. Божишића, И. Кукучевића-Сакцинског, нарочито пак композитора Корнелија Станковића, могу се наћи драгоцени биографски подаци, до сада непознати.

Веома бројну групу кореспондената чине студенти, ученици гимназија, богословија и училишта, који су се обраћали са молбом да им се помогне и омогући школовање, пре свега, у Русији.

Међу кореспондентима није мали број ни сељака, трговаца, војних лица, чиновника итд. На страницама њихових писама, која, каткад, нису мање вредна од писама познатих јавних радника, оживљавају ликови давно умрлих људи, из једне минуле, значајне епохе. Немогуће је без узбуђења читати делове писама где ови обични људи из народа пишу о свом животу, пуном оскудице и јада, и моле за помоћ. Свим молбама је Рајевски посвећивао подједнаку пажњу, настојећи да молиоцу помогне.

У југословенском издању ове грађе објављује се, такође, и 30 одговора М. Ф. Рајевског његовим југословенским кореспондентима: В. Караџићу, Ф. Рачком, Српском ученом друштву, руководству Матице српске и Матице словеначке. Ова писма откривена су у архивима у Загребу, Београду, Новом Саду, Сарајеву и Лјубљани. Нашли су их чланови совјетског дела редакционог одбора И. В. Чуркина и С. И. Данченко. Оне су, уједно, обавиле највећи део стручног посла око припремања овог тома за штампу. У научној обради грађе и писању регеста учествовали су чланови редакције, сваки у оквиру своје уже специјалности.

Сва документа која су ушла у књигу „Југословени и Русија“ са изузетком неколико писама, публикују се први пут. Она ће, бесумње, проширити већ постојеће представе о руско-југословенским везама у XIX веку, а, уједно, чине значајну основу за нова научна истраживања у тој области.

Редакција

ПИСМА

АЛЕКСИЋ К. Н.

1

Петроград, 6. (18) маја 1859.

К. Н. Алексић шаље преко М. Ф. Рајевског писмо грофу Естерхазију и изражава своје задовољство што ће убудуће моћи бити од користи руској политици.

Ја се опет усуђујем његову пречестност с том молбом обтети, прикључено писмо нашем пријатељу графу Естерхазију сласти. У тим га тешким посланству графа Карољија и уверавам њега о непромењивој праведности и искрености наше нове политике.

Течај те добре политике са наше стране, као последња шарлатанија Австрије, су Вашој пречестности довољно позната, зато не смем с тим досадити.

При мом представленију сам код министра и других старешина — а особито од великог Славена генерала Ковалевског, врло добро примљен био. Том приликом ми је саопштено да ћу скоро налогом у страну земљу послат бити, чему се врло радујем, јер ћу имати прилике тежњи мог срца — руској политици служити и с Вашој пречестностију у договор мненије о дикојим земљама сојединити моћи, које поучаванија мени само на племениту корист служе.

Алексић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 9

2

Петроград, 23. јуна (5. јула) 1859.

К. Н. Алексић моли М. Ф. Рајевског да му помогне да буде примљен у руску службу и упућен у иностранство.

Ја сам се данас усудио са изражајем мог искреног и неповољног стања Вашу пречестност опширно гонити. Ово је за мене један тежак корак био, али сам дужност осећао себе оправдати.

У моме округу сам себи на сваки начин много шкодио, али моја тежња је слаба према сили действителне истине.

У мом стању има само једне помоћи и то за пут у страну земљу. Г. Г. А. барон Ливен ће г. Г. Ковалевског замолити, али реч Ваше пречесности је за мене важнија, зато се усудујем себи њихову често укасану доброту и сада измолити. Овај начин не би ми само помогао, но и прилику дао онај круг упознати, у којем бих могао жељу своју испунити — т. ј. Русији и чрез њу Славјанству по мојој врло малој сили служити моћи.

Ја се ослобађам један кратки предлог предложити, ако овај за моја мала знања велик или невремен буде, могла би Босна или Бугарска бити згодна цел.

Стање моје ме гони сада моју будућност решити зато Вашу пречесност молим за милост, сутра ову ствар г. Г. Ковалевском навести, да ако надежду не будем имао, онај корак учинити могу, који ми чест и дужност преписује.

Чрез обстедателства малодушним учињен опет ћу зато свако решење тако преслушати, како сваки Рус чувствује.

Алексић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 9

3

Петроград, 10. (22) децембра 1859.

К. Н. Алексић обавештава М. Ф. Рајевског да ће га о неким догађајима извести преко посебног курири. Каже да је из Беча примио обавештење да су црквене књиге наручене код Алмана гослате у манастир Раваницу.

Ово писманце усудујем се Вама пречестнејши господине чрез мог брата от ујака Михајла (Степановича) Јоановича из Панчева послати, с којим се ослобођавам њега Вам представити.

Он је добар Србин и православник, које је при свем многим путовања чрез Европу остао.

Он је младожења кћери г. Марка Николича из Беча. Но она је через матере римљанка била и тако је он као условије молио њен прелазак у нашу веру, које је она при свим борбама римског свештенства радо у православље прешла. Но она се именује Гавриела, а ја сам јој славенско име желио — и она је име Огла до њепог примила.

Мој брат се не меша у политику а ужива лепо имање, тако да Вам никад на досади бити неће. Он само жели благослов руског протојереја и ја Вас пречестнејши господине, молим (да) њему овај благослов не одбијете.

Неколико догађаја имам Вам почитајемји господине јавити, но ето ћу чрез првог курири учинити.

Јуче сам получио от г. Altman из Беча писмо, у ком ми јавља да је желане церковне књиге управо игуману Данилу у Раваницу послао. Овај ствар знајући или и(х) је већ послао Вам, или ће учинити скорим. Је ли шљивовица отлична?

У последњем мом писму сам се усудио Вас за купљење каквој књиги „über die Grundentlastung in Österreich vorzüglich Ungarn“ понизно молити. Но премда је сад мој брат у Бечу, оно ће он купити, само Вас за милост мени чрез курира послати, премда је грофу Левашову за комитет врло нуждна.

Алексић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 9

4

Петроград, 14. (26) фебруар 1860.

К. Н. Алексић, преко М. Ф. Рајевског, шаље руском посланику у Бечу Балабину писмо којим објашњава проблеме са којима се сукобио испуњавајући поверене му задатке.

Писма Ваше пречесности од 28/12 и 7/1, с којима сте ме почастовали, јесам са додатним стварима пре 6. дана примио и топло Вам благодарим за Вашу доброту и благонаклоност; одмах нисам могао одговорити, јер сам с главом јако боловао.

Какав је мој положај, показаће Вашој пречесности јасно моје писмо г. Балабину; ја Вас за доброту молим ово прочитати ма како запечатати и у Посленичество послати. Ја сам имао чест усмено Вам саопштити, шта сам на мојем путу радио; с почетка сам овде зато и поверење нашао, но изненада потужи се пуковник Милошевић, да сам се у Београду у обшеству изјаснио „да сам ја као контрола Консулства тамо послат био!“ Знајући, да нисам ни у каквом општеству био и да тамо као и нигде лакомислено говорио нисам, судио сам — да је ово интрига противне партије; ко доцније сам разумео — да је г. пуковник мислио, да сам ја повод примечанија г. Балабину к њему био. К тому добу даље примечанија г. Балабина и с тим се доверије г. Г. Ковалевског јако нарушило. Но ово ме не задржава за газете из „Славенских земаља“ и „Венгрије“ дописивати и по мојим малим силама благородној политици Русије служити. Но морално сам утучен, јер чувствуем да нисам лакомислен и да доверије заслужујем.

Ја не знам повод овог недоверија и нисам се у Русији тим надао. Сваког за себичног држати је неправедно, а с чим сам себичност показао? Моје мало имање трошим, а здравље ми је савсим порушено. Зар зидам на будућност? Не! Јер чим се турско-славенске земље дигну, бићу ја тамо и полезнији него овде. Можда ће ко приметити, зашто дакле још овде служим? Јер Русију љубим и сада кроме у Аустрију никуда не могу, а тамо Словени не тежу. Политичког доверија лишен, немам у Петербургу посла, иде

због скупоће не могу живети, зато мислим моје негдашње намере није испунити т. ј. до потребе у Азију служити, али тај корак не могу пре учинити, док моје здравље не повратим.

Од г. Стремоухова чујем да је књаз Лобанов патријарха уве-
рио, да Русија њему за оданост Словена добро стоји, ако им Сло-
вене за епископе да, и патријарх је ово обећао. Синод се досад
још ни у чему није решио! На жалост су Бугари у Пољани у новој
распри с митрополитом солунским и искали оу од патријарха но-
вог митрополита, или ће наново к папи послати! — Отац Прокопи-
је¹ је нездрав и враћа се у априлу. Он је до 12.000 рубаља скупио,
осим много ствари. Књиге св. Синод још није дао. Дечански калу-
ђери с великим успехом новце купе; због часног крста цео Петер-
бург к њима иде, тако да ће се великодешном Русије овај понос
српски скоро опет сјајно подићи. Овај Манастир, као и Дужски
добили су по једно велико звоно од кнегиње Васиљчикове. Она
као и графиња Левашова се увек за Вас упитивају и поздрављају.

Зашто патријарх обећане документе досад не шаље — не по-
њам; но игумен Данило није толико крив, јер ми пише, да је цр-
квене књиге добио, но не зна шта ће с њима. Он је моје писмо
чрез Вашу пречестност верно доцкан примио; но сада ће скоро
Вашу жељу испунити. Патријарху о првом пишем, — молим Вас
послати му писмо.

Благодарим топло за послане пакете. Мој брат се верно од
полиције бојао, — ево дух славено-аустријски!

Сада сви руски месечни журнари „Обштеје Обозреније” о
Слов. земљама пишу т. ј. из С. П. Вједомости ваде; но к сажале-
њу сада ја сасвим сам пишем, а још немам довољно додира са сла-
венским земљама.

Вашој пречесности сам к таквој оданости обавезан, да никад
довољно благодарити не могу за Вашу доброту к мени. Зато се
усуђујем моја топла осећања поновити и себе Вашој даљој драгој
наклоности, као и фамилији препоручити.

Алексић

ОПИ ГИМ, Ф. 347, д. 9

¹ Прокопије Чокорило

5

Петроград, 30. април (12. мај) 1860.

*К. Н. Алексић износи своје гледиште о Словацима и њихо-
вим односима с Мађарима, затим додаје да је дао у штампу своју
„Историју српске и хрватске књижевности”.*

Писмо Ваше од 3. о.м. сам јуче, — када сам хтео Вама моје
прво послати, — благодарно примио. Но врло ми је жао, да се
први пут моје мисли од Ваших тако удаљавају, но надам се да ће
следеће врстице моје поступање оправдати.

У мом предпоследњем писму сам имао чест Вама моје мњење о том разложити, зашто Словаци немају политички живот; ово лежи у историји, где су увек с Венгријом сједињени били, даље у том, што у народу, као и (у) Срба у Аустрији или Русина, аристократије нема, која би народ морално заштитила. Срби су се само кроз њихову хијерархију одржати могли, а Хрвати су с тим све више падали, уколико се више њихова аристократија помаћарила или понемчила. — Пре времена Колара нису Словаци независног и тако уваженог списатеља имали, да су себи као Чеси чрез литературу могли неку независност отети. И то се дворјанство истина понемчило, али је историја велика и средње класе народа кроз ум и добро стање силна. Ово код Словака још није успело и тако ће тек мужеви као Хурбан, Кузмани и други народу тек силу набавити морати. Што се тиче садашње распре између Мађара и Словака, то ми је жао — да нисам о том ништа знао, а још више сажаљубјем факт. Моји извори су све словенске, пруске и неколико француских газета, но ни у једној нисам ни речи о тој ствари читао, нити гдегод чуо; а граф Естерхази ми је, уз Вашоу доброту послатом писму, само о љубави Мађара к Славјанима писао. Дакле нисам крив и сожалуем да који од Словака није и најмању написку свамо послао, да бих упутства имао.

Ја, при мом писању о словенским земљама, никаквог себичног трага немам, но толико желим у том циљу срдачно служити, и као што Мађаре уважавам, с тим више Славјане љубим и њиховој ствари радо служим. Словацима се могло допасти, да су сада црквено од Мађара одељени, али баш у том поступку лежи политика Аустрије, која је с тим опозицију хтела да сломи и у предстојећој вражби Славјане к себи лукаво приклонити. Ако се Словаци сада од Мађара оделе, то ће они не само Аустрији служити, но и целом Словенству шкодити. Аустрија остаје perfide а ми као и Мађари имамо горка искуства. Ми се морамо с њима заједно трудити Аустрију ослабити и када то успемо онда можемо, — ако Мађари наше силно порекло не признају, с њима обрачунати. Ја се томе не наддам, не желим, но ако нужно буде, то не раније, — него када нам Аустрија више не може шкодити. Словаци су истина сада неку ласку добили, али и много праба изгубили; лични циљеви морају се потчинити привремено великом задатку Славјана.

Ако добијем материјала радо ћу ствар Словака у новинама подржавати и Мађаре на опасност вниматељним упозорити. Но руска публика жели споразумевање Славјана с Венгријом и само тако смем писати. И г. Стремоухов ми је наложио ово исто његово мњење саопштити Вам.

Граф Естерхази ми је пре чрез Вас писао. Он је увек наш лични приврженик био; већ 1846—47 чрез наклоност в(еликог) к(неза) Михаила Павловича к њему; али полиција мотри на сваки корак тих Мађара, тако се мора чувати, ако неће да шкоди. Ја бих сада радо тамо био, али пре августа није могуће, и онда само, ако будем имао новаца.

После 5 месеци био сам код великог Славјанина генерала Ковалевског; он ме врло добро примио, али о политици није напоме-

нуо, при свем важном стању на Југу. То су последице недоверија, које не мојем поступку но другима благодарити могу. Но Ви, пречеснейшии господине, увек сте мени такав заштитник били, да у мом срцу само чувство најтоплије благодарности носим, коју увек радо повторавам.

Извините ме због досаде; иконе сам заиста с молбом на Вас предао, али ће тек са следећим куриром бити послате. То је сле-дство — што не одлазим у департамент.

Дао сам у „Библиотеки длаја чтенија” печатати „Историју срб-ске и хрватске литературе”.¹

Алексић

Граф Левашов Вас поздравља и благодарн Вам за вниматалност.

ОПИ ГИМ, Ф. 347, д. 9

¹ Алексић — писац „Историје српске и хрватске литературе” у „Би-блиотеки длаја чтения”, С. Петербург 1860.

АНТОНИЈЕВИЋ Ј.

6

Баковица, 12 (24) јула 1861.

Јаков Антонијевић, учитељ из Баковице, моли М. Ф. Рајевског да му пружи новчану помоћ и обавештава га о тешкој ситуацији у Баковици.

Всемилоствиви господару, припадам колено поклоно, аз много грешни Христу раб Јаков Антонијевић, дете наставник, школи Баковачкија, и јесам од старог времена отечественик од исте вароши Баковице, и може да има двадесјат година, како јесам псалт цркве храма успенија пресвјатија Богородици, без никакве плате, само душе моје ради, и тако нисмо имали школу до толикога времена, и није знавало једно дете у цркву да запоје „господи помилуј”, и је-смо били прекорни од архијереја и од калуђера дечанске, и од прочих градова, би божије повеленије, умолише ме наше убого општетство и свјашченици, поставише ме учителем само бога ради, и ја потрудихсја божијем повеленијем ето 2. године дана и не по-жалих труд мој, које јест познато које могу да посведочу и ка-луђери дечански, како јесу почела деца лепо ред водити, поју у цркву деца тропаре, кондаке, и антифоне и ирмосе свакога праз-ника, и поју апостол деца и девојке, које учим децу, и девојке, ра-ди утврждение вери, украшение цркви православног закона, и би ми случај разбише ми Турци дућан, јесам био оставио једно де-те на дућану, а ја у школу и похараше ме све додуше што набоше.

Сад сам остао у велико очајање сос. 8. духов моју фамилију, који сад не могу хлебом да ти издржавам, а народ се десио преубоги и преоскудни, а да изађем да тражим друго уживление мора се затворити школа, а жао ми је до вишњегга бога да остадну деца ћорава без науке, непросвештени а жао јест и обштемү народу, и плачевној дечици који јесу 32 и 8 девице у училиште, 5 класе, те га ради припадам колено поклоно Вашој високославној пречестности, а што возможно јест за љубав свјате богоматере храма у коју јесам псалио од јуности моје до сего дне, и који јесам поревновао за овај народ наставити им дати на божественое слово, и божественого писанија, да објавим благочестивому императору и свјатејшем и правителствујушчем синоду всеросијском, да ми определив једну малу плату, да не погибнем сос моје 8 духов фамилије који пострадах од безбожни рук авгарјанских, оче мој и господине всеславни ушчедри ме свјатом десницом твојом, у здравље благочестивому императору, немој ме одринут да погибнем до конца. Остајем у полној надежди молећи бога дневно и ноћно, бога да живи благоверного и благочестивого, и христољубивого, богом венчаного, и превознесенего императора Александра, и супругу јего благоверној, и благочестивој венчаној и превознесеној имепраторице Марији, и чад јего и братију јего, и свјатејшем и правителствујушчем синоду всеросијском и Ваше високославно превосходителство. Бог да живи во веки веков.

Ј. Антонијевић учитељ баковачки

ОПИ ГИМ, Ф. 347, д. 8

АРИСТОВ В. И.

7

Петроград, 17 (29) јануара 1883.

Аристов о пошљци књига за Целестина, пријему књига од Матице словачке за Московски словенски комитет и њиховом слању И. С. Аксакову.

По поручению Совета общества¹ имею честь препроводить к Вам особою посылкою сочинения А. С. Пушкина, Н. В. Гоголя и „Историю русской литературы” П. Полевого, приобретенные по Вашей просьбе для Ф. Целестина. В получении этих книг, а также о передаче их по назначению благоволите уведомить Совет общества.

При этом считаю долгом сообщить, что присланные Вами книги, пожертвованные Славянской Матицею в Люблянах,² получены и переданы по назначению, кроме книг, назначенных для московского

славянског общества, за закрытием которого они передали И. С. Аксакову³.

В. Аристов

ОПИ ГИМ, Ф. 347, д. 9

¹ Петроградско словенско добротворно друштво (прим. ред).

² Матица словеначка, основана 1864, године, успоставила је већ од 1865. године књижевне везе са М. Ф. Рајевским. Са библиотеком Московског словенског комитета она је почела књижевну размену, опет преко Рајевског, од 1869. године. Види Чуркина И. В., Матица словенская и русские славяно-филы, (у књизи): Славяне и Россия, Москва 1972, 117, 119.

³ 20. јуна 1878. године на седници Московског словенског комитета одржао је И. С. Аксаков говор који је био уперен против одлука Берлинског конгреса и улоге руске дипломатије на њему. Због тог говора Московски словенски комитет је био затворен у августу 1878. године, а И. С. Аксаков прогнан у село.

АРНОВЉЕВИЋ Д.

8

Мокрин, 8 (20) августа 1870.

Д. Арновљевић, свештеник из Мокрина, моли, да се његовом сину омогући да о трошку руске државе похађа богословију негде у Русији.

Понизно подписани сам један од они периодични глава чија је срећа очајателни правац узела, по чему ми се без икакве своје кривице тежња моја давно жељена да сина овог Душана, који је испит зрелости у Пожуну положио, за свештеника воспитам осујећава тим што се србско саборским закључењем од 25. јулиа 1870. год. православна Богословија карловачка затвара.

Услед чега сам се нашао у недоуменију и забуни шта са сином мојим имам чинити, како да га за православног свештеника воспитам.

У том злополучном положају не знам друго до посредством високопречестности Ваше, на премилостиву владу всеросијску обратити се, да би најмилостивије презреније на моје убого свештеничко стање имало сина мог Душана са државном помоћи у каквово духовно богословско заведеније примити, и ако ми Ваша високопречестност код високог посланства милост имала буде препоручити онда ћу узети себи слободу ако извештен будем поднети сведочанство убожества и сина мог школска сведочанства.

*Д. Арновлевич, парох, член
конз. прав. Темнишварске*

НВ Ако нисам титулу и достојнство Ваше високопречестности добро написао, то молим учтивейше за извиненије, почем не знам достаточо.

ОПИ ГИМ, Ф. 347, д. 8

Баково, 13 (25) септембра 1871.

Мато Ашпергер, учитељ из Вуковара, моли да му се пошаље речник и граматика руског језика.

У смјерности потписани усубујем се Вам пресвијетли господине писати и Вас за нешто молити. Ја бијах на првој опћој хрватској учитељској скупштини у Загребу, те се ондје састадох са бившим си врлим учитељем на гимназију осјечком а сада професором Петром Танићем. Налазећ се вишепут у друштвих с њим, допадоше ми се поспе његови назори, које одлучих слиједити. Бијах му рекао да намјеравам руски учити и уједно га умолио да ме посавјетује којом словницом и којим рјечником ми се је послужити да постигнем сврху жељене си намјере. Он ме тако упути да се у његово име обратим к Вама, пресвијетли господине, те да Вас за руски рјечник и словницу и уједно за какове старе новине умолим и да ћу стално при Вашем милостивом господству и врлом родољубљу наћи умнога савјета и припомоћи.

Дакле пресвијетли господине, најпонижније Вас молим да саслушате моју прошњу, те ми пошаљете два рјечника и двије словнице, биле србско-руске, биле њемачко-руске, какве Ваша врла разборитост пронађе за сходније. Два екземплара зато молим; желим бо си још присташа наћи који ће с меном заједно учити, да имам с киме помало руски конверзирати. Пресвијетли господине, још једном Вас молим, услишајте ми прошњу и наћи ћете у мени родољуба следбеника Вашег. Ако ми прије конца септембера узпошљете умољене књиге и новине, а Ви их изволите послати Мати Ашпергеру, учитељу, на празници боравећем у Бакову; ако пак последије септембра узпошљете, а Ви изволите послати Мати Ашпергеру, учитељу на главној учioni у Вуковару.

*Мато Ашпергер,
учитељ у Вуковару
Сриему*

ОПИ ГИМ, Ф. 347, д. 8

БАЛАБИН В. П.

10

децембра 1860.

Молба В. Балабина да се дају подаци о Људевиту Гају који је дошао по новчану помоћ.

Доктор Гай был у меня и, представив о горестном своем положении, просил вспомоществования.¹ Что можете, батюшка, об нем мне сказать?

Искренне преданный
В. Балабин

ОПИ ГИМ, Ф. 347. ед. хр. 12

¹ Људевит Гај, који је био власник штампарије, имао је велике материјалне тешкоће педесетих и шездесетих година (1858. године је банкротирао). Године 1867. посетио је Русију где му је пружена невелика новчана помоћ (ЦГИАЛ, ф. 733, оп. 193, д. 318).

БАН М.

11

Београд, 6 (18) децембра 1860.

Матија Бан саопштава М. Ф. Рајевском да је стање у Старој Србији веома затегнуто и у вези с тим упућује једно писмо И. С. Аксакову.

Почем се г. Кожевников задржао у Београду један дан више него што нам је био казао, то имам времена да и Вама пишем неколико ријечи.

Г. Зарија вратио се јучер с границе Старе Србије. У тим пределима стање је христјана тако жалосно, да су они хтели са сикирама и пред саму зиму устати на Турке. Г. Зарија много је заслужио што је умيو брзо разаслати наше људе на разне стране и устанак предупредити. Он је донео неке фермане и многа важна писма, а и вест многих незаконих факта турских, па смо решили да се одбор сутра састане у заседаније и направи један обстојатељан мемоар на г. Балабина¹. Ја ћу га сам написати, почем фермани буду кам преведени на српски језик.

Г. Митрополит заповедио ми је да Вас молим од његове стране да набавите и за њега један револвер, четири дурбина за швапске офицере, четири бусоле, и неке воене књижице, које све Одбору треба. Казао ми да Ви то исплатите ако тамо има каква новца на расположење; а ако не има да пошаљете рачун Одбору, па ће Вам се исплатити.

Из писма на г. Аксакова разумећете за наша делања и поискавања.² Помозите и Ви вашом важном речи у Москви, да дођемо до наше цели.

М. Бан

Ево Вам кратког кључа за тајну кореспонденцију:

Књиге: значиће — пушке.

Друштво Словесности: — Одбор.

Папир — барут.
 Библиотека — Босна.
 Наши људи — Турци.
 Списатељ — агент.
 Комисија школска — Српско правитељство.
 Президент савета — кназь.
 Попечитељство финансија — Руско правитељство.
 Председатељ друштва словесности — Г. Аксаков.
 тисућа — десет.
 један, два, три } до десет — 100, 200, 300 } до тисуће.
 Попечитељ просвете — Г. Балабин.
 Помоћник просвете — Конзул руски у Београду.
 Представник — г. Митрополит.
 Стара Србија — Шабац.
 Херцеговина — Крагујевац.
 Мирдита — Књижевници.
 Емигранти босански — Баџи лицејски.
 Хрватска — Неготин.
 Славонија — Пожаревац.
 Далмација — Ужице.
 Христјани у Турској — Београђани.

Овде Вам прикључујем списак ствари које нам требају и место где можете дурбине љепе и најјевтиније наћи. Нека дурбини буду средње величине.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 12

¹ Мемоар није наћен.

² Јула 1860. г. И. С. Аксаков се сусрео са М. Баном у Београду и подржао планове последњег устанка у Босни. Бановом комитету, који је оформљен за ту сврху, Аксаков је дао 3000 рубаља из средстава Словенског комитета, касније је преко грофице Блудове утицао да руска влада додели Србији бескаматни кредит на неодређено време у висини од 900 000 рубаља. — В. писма И. С. Аксакова М. Ф. Рајевском у књ.: Иван Сергеевич Аксаков в его письмах, т. IV. СПб, 1896. с. 35—37.

БЕГОВИЋ Н.

12

Карловац, 19 (31) маја 1868.

Никола Беговић моли М. Ф. Рајевског да помогне православне цркве црквеним одежама.

Очекивао сам да с Вама усмено разговарам, али то још не може бити. Него ево Вам пишем овом приликом.

Вама је познато да и овуда наше цркве изгледају на Вас. То сам ја Вама поручивао. Опет мени рекоше са више страна да поновим жељу народа код Вас ради припомоћи у одјелу црквеноме.

Држећи се вјерно правца да задовољим хришћанска чувства у народу моме, покушао сам ево са овим листом срећу своју. Тако Вас и молим, ако можете даровати нам одијела црквенога за боља мјеста, да ми то на знање дати изволите.

Цркве су те ове: Карловац за епископа и бар три свештеника и два бакона. Онда манастир Гомирје; Вукошевац, Шаваја, Фубица, Тремунђак, Фраготина, Перна, Вргин мост, Огулин, Оточац, Тушиловић, Бојанца, Мариндол (ове двије у Крањској).

Толико само за први мах наводим.

Ваше писмо може поштом на мене доћи овамо слободно.

Ако можда случајно нијесте примјетили, то вас позорна чиним на србску „Матицу“ од ове године; ја сам написао са пута мога лањскога нешто о руској цркви. Изволите прочитати тај мој саставак под оглављем „Сјеверно православље“ па ми одријешито кажите: јесам ли тицу погодио? Наш псалмопјевац задовољан је.

Добио сам нож у књигу. У књиги тој лијепо пишу, али ће то мене овамо још већма пригњечити...

У велико пазе на мене особито посље лањскога пута. Ја кажем: нека пазе.

Како сте путовали прољетос у Ваш завичај? Како је онамо Ваша родбина?

Никола Беговић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

13

Карловац, 18. фебруара (2. марта) 1874.

Н. Беговић обавештава Рајевског о изграђеној цркви у Грачацу и моли га за неке црквене ствари и књиге.

Ваш лист из Загреба од 16/28. фебр. о.г. примио сам са искреном радости: једно зато што ми кажете да смо познаници још из Св. Петрограда, што Вам ја вјерујем, а не могу се одмах опоменути, док Вас не би и у главу видио; а друго стога ми је мило, јер видим да имате у виду Грачац и цркву православну онђе.

Могу Вас о тој цркви с мјеста извјестити, јер су ми познате ондашње околности, те кажем да су Срби у Грачацу озидали велику цркву уз припомоћ нашу т.ј. осталих опћина, иначе народа је ону да много православнога; али они без сумње још и даље оскудјевају на разним црквеним утварима, књигама и т.д., а не могу сами о себи то све намјестити, него би им припомоћ требала.

Грачац је старо мјесто српско, како и Букове пјесме спомињу:
„Сутра ћемо преко Велебита
да идемо у гору под Грачац
да тражимо вучка Љубичића”

Ви ми обећати изволите да ћете уз пут походити и Карловац и том приликом могу Вам и више коју приповједити о томе, а ако је нуждно могу и потанко добити назначење у чему све Грачац црквом својом оскудјева, ако они то већ нијесу можда Рајевскоме сами поднијели и припомоћи замолили.

Остаје дакле, на томе да ћете Ви овамо на скоро доћи, па после што буде требало, ја ћу богме врло радо послужити, јер се тиче цркве српске.

Никола Беговић, протојереј

ОПИ, ГИМ, ф. 347, д. 8

БЈЕЛАДИНОВИЋ С.

14

Котор, 11 (23) јула 1853.

По налогу књаза Данила, Бјеладиновић шаље Рајевском један ћурак и кнежево писмо.

У снагу ове приложене полице Лојда изволићете примити средством истог Лојда једну кашету у којој се састоји један ћурак којега сам примио с Цетиња од свиетлог књаза црногорског Данила I, с наредбом да Вама га пошаљем с овим приложеним књажевским писмом. — Молим Вас у исто доба да будете добри јавити ми да сте од мене све исправно примити.

Стефан Бјеладиновић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

БЕОГРАДАРАЦ Ј.

15

Нови Сад, 20. аугуста (1. септембра) 1865.

По налогу Матице српске њен деловоћа шаље Рајевском већи број Матичиних публикација.

По налогу одбора „Матице српске” имам чест Вашем високопреподобију послати

15 комада Летописа од год. 1863. част II

15 комада Летописа од год. 1864.

20 комада Московие

с уштивсом молбом, да би сте изволели по досадањим начину с њима располагаги.

Ј. Београдац, деловоћа

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

БЕРЕЗИН Л. В.

16

Ријека, 20. јуна (2. јула) 1863*.

Извештај о концерту у част Гирила и Методија у ријечкој хрватској гимназији.

[...] В субботу, т.е. послезавтра, воспитанники здешней хорватс[кой] гимназии¹ дают концерт (пение, музика и декламация — стихотворения хорватс[кие], чешские, болгарс[кие] и русские) в честь Кирилла и Мефодия.

Новостей здесь мало, жду их из Петербурга.

Л. Березин

ОПИ ГИМ, ф. 347, ед. хр. 13

¹ У ријечкој гимназији уведена је 1863. године настава на хрватском језику. Гимназија је била једна од тачака ослоњаца националног покрета. Види: Riјека. Zbornik, Zagreb 1953, 523—532.

* Година је утврђена на основу претходног и писма које следи.

17

Ријека, 13 (25) септембра 1863.

Л. Березин о значајним успесима хрватске књижевности и спремности хрватских издавача да му уступе по један примерак нових дела за библиотеку Словенског комитета у Москви.

Премного рекомендую Вам подателя сего письма хорвата Кальчича, ные первым кончившего курс в хорватс[кой] Речской гимназии и поступающего в военную медико=хирургичес[кую] академию в Вене. Желал он поступить в Университет, но нужда заставила переменить намерение.

Посылаю к Вам, многоуважаемый батюшка, с г. Кальчичем небольшую связку хорватс[ких] сочинений для библиотеки, при Слав-

янс[ком] комитете в Москве. Как сочинения по части хорватской литературы еще мало известны даже нашим славянофилам, как по неимению точных сведений о движении хорватс[кой] литературы, так и по трудности получения самих сочинений, — в то время как хорватская литература значительно обогатилась в последнее время произведениями как поэтическими, так и прозаическими, заслуживающими внимания всякого просвещенного славянина. Принимая во внимание выше мною изложенное и то, что библиотека помянутая должна иметь сочинения всей славянс[кой] литературы, то я и принял на себя обязанность посылать в библиотеку комитета по одному экземпляру сочинений хорватских по мере их выхода. Знакомые мне хорваты-издатели изъявили мне полную готовность бесплатно присылать ко мне все новейшие сочинения. По мере получения оных я буду их отправлять в Москву. Не могу ли я так сделать: при случае посылать в Вену в посольство с записочкой к певчому (имя его позабыл), который также при случае бы отправлял оные в Москву. Если этот способ пересылки Вам кажется неудобным, то потрудитесь мне указать другой, более верный [...]

Л. Березин

ОПИ ГИМ, ф. 347, ед. хр. 13

18

Ријека, 1 (13) априла 1868.

Л. Березин о могућности да Иван Хајчман, професор ријечке гимназије ступи у службу у Русији.

Г. Гайчман, учитель латинского и греческого языков в здешней гимназии, подал мне прилагаемое при сем прошение на имя нашего министерства народного просвещения и приложив к оному 2 своих аттестата — гимназический и университетский.

Препровождая оные к Вам, имею честь покорнейше просить, буде возможно, отправить их по своему назначению. Считаю долгом при сем заметить, что г. Кайчман (имеет) 33 года от роду и холост. Хотя ранее окончания учебного года он не может оставить гимназии, во всяком случае ему было бы желательно знать, как можно скорее, может ли он надеяться поступить в одно из наших учебных заведений в звании учителя помянутых языков: вместо изучения итальянского языка он мог бы в течение 5 месяцев заняться исключительно русским языком. [...]

Л. Березин

Р. С. Г. Гайчман просил меня не давать гласности его прошению: поэтому и ответ Министерства был бы ему сообщен чрез мое посредство.

ОПИ ГИМ, ф. 347, ед. хр. 13

Ријека, 24. априла (6. маја) 1868.

Препоручује се Иван Хајчман као добар познавалац класичних језика. Јосип Ферко, професор историје у ријечној гимназији, жели да студира на Филолошком институту у Русији.

Посылаю я Вам прилагаемые при сем vitae curriculum* Ивана Гайчмана и письменное его согласие на условия, кои Вы мне сообщили в последнем Вашем письме.

Незнаком я близко с г. Гайчманом, поэтому и не могу Вам дать надлежащих сведений об его нравственных качествах, лестные же о нем отзывы учителей здешней гимназии заставляют меня полагать, что означенная личность может внушить к себе Ваше доверие и, по сей причине, оправдать Вашу рекомендацию. Вообще здесь того мнения, что он способный преподаватель и хорошо знаком с языками греческим и латинским. У меня в кабинете он перевел на латинский язык письменное свое согласие — не будучи знатоком латинского языка, не могу судить, верен ли и правилен его перевод?

Его гимназическо и университетское свидетельства, мною Вам посланные, возвратите ли Вы мне или же думаете отправить оные в Петербург?

Иосиф Ферко — учитель истории в здешней гимназии, о коем Вы мне писали, 22=x лет от роду, два года как вышел из аграмской гимназии. На сих только днях я с ним познакомился, славный молодой человек: хороший патриот и полный желанием учиться. Он намерен себя посвятить исключительно изучению истории, и он полагал, что мог бы преподавать означенный предмет и в одной из наших гимназий. Но как изучение истории, в особенности древней, тесно связано с знанием древних языков, то он готов бы отправиться в Россию для выслушания 4=x летнего курса в Филологическом институте с тем, чтобы выдержать экзамен на звание учителя древних языков. Из его гимназического свидетельства, которое, на время я оставляю у себя, явствует, что он *хорош* в латинском языке и *посредствен* в греческом языке.

Напишите мне в случае, если один из них и получит позволение отправиться в Россию, то как с паспортом?

Потрудитесь мне ответить на вопрос: в случае, если бы по каким-либо непредвиденным обстоятельствам учебное начальство не было бы довольно учителем между отправляемыми теперь славянами и отставило его от службы, то он не может найти себе места в Австрии, да и в России с тем нелегко? Тогда наилучает какое-либо пособие?

Я порядком засиделся в фимусе, обещались мне дать консульство в Турции, но когда? и где? Бог ведает.

Л. Березин

P.S. Благодарю Вас за книги.

ОПИ ГИМ, ф. 347, ед. хр. 13

* Autobiografija.

Ријека, 16 (28) децембра 1868.

Л. Березин о слању дела расправе о Хрватској.

Посылаю я к Вам при сем пакет на имя моего брата, содержащий первую часть статьи моей о Триедином Каролевстве. Шестилетнее мое пребывание в Фиуме и женитьба моя на хорватке позволили мне познакомиться со всеми слоями хорватского общества. У меня порядком нааккопилось материалов о Кроатском Королевстве, которые начал мало-помалу приводить в порядок, в виду предать их печати.¹

Вы премного меня обяжете, если Вы отправите, при первом случае, означенный пакет по своему назначению. Мне было бы весьма желательно, если бы статья моя могла приспеть в Петербург к праздникам. [...]

Ни слуху, ни духу о Гейчмане. По сие время он не писал ни мне, ни одному из своих знакомых. Только мне известно, что еще бывши в Вене, прислал он сюда свою отставку.

Поздравляю Вас и все Ваше семейство с праздниками.

Л. Березин

[...]

ОПИ ГИМ, ф. 347, ед. хр. 13

¹ Та истраживања су била скупуљена у раду: Л. В. Березин, Хорватия, Славония, Далмация и Военная Граница, Санкт-Петербург 1879, Т. II—III.

Ријека, 14 (26) октобра 1870.

Л. Березин препоручује за издавање у Русији албума са цртежима одеће Јужних Словена, који је приредио Арсеновић. Молба да се помогне Арсеновићу да пође у Русију.

Когда был поднят вопрос об открытии в Москве Этнографической выставки, то не преминул я войти по сему предмету в сношения с хорватами. Как Вам известно, составился в Аграме комитет,¹ который приложил всевозможное старание, дабы предметы народной промышленности Триединого Королевства могли бы занять почётное место на помянутой выставке. Впрочем, и по скудости денежных его средств, и по недостатку времени, а притом и по причине слабого ещё развития в самой Кроации сего рода промышленности, желания хорватов только отчасти осуществились.

Г. Арсенович, родом славонец, возымел в то время счастливую мысль заняться составлением коллекции народных костюмов югославян. Подробное описание его труда Вы найдёте в приложенной при сём брошюре „Osnovne crtice za ustanov tehno-naucnoga zavoda” — на страницах — 75, 76 и 77. С этою целью совершил он поездку

по Славонии, Кроации, Военной Границе, Карниолии, Истрии, Далмации, Черногории, Герцеговине и Боснии. Несмотря на значительные расходы предстояло ему преодолеть немалые препятствия и испытать всякого рода лишения, в особенности в Турции. Предавшись вполне учёным своим поискам и подстрекаемый отчасти и тем, что его труд, можно сказать, первый в сём отношении, будет надлежащим образом оценён всеми славянами, — сей труженик после 2-летних неутомимых усилий успел составить весьма замечательную коллекцию рисунков народных костюмов. Дабы пополнить оные, г. Арсенович вторично отправился в Далмацию и Черногорию. В бытность в фиуме он посетил меня; по правде Вам сказать, я был восхищён точностью обработки сих рисунков, которые послужат наилучшими материалами для этнографии югославянских племён.

В настоящее время, когда венгры, ободряемые самими кроатскими властями, стараются подавить здесь всё то, что носит на себе отпечаток славянской народности,² помянутый труд г. Арсеновича может послужить каждому славянину отрадным явлением и должен найти себе полную его признательность. Употребивши на сей предмет всё своё состояние, принуждён он бывает теперь прибегать к славянам за денежным себе вспоможением. Прискорбно было бы, если бы по недостатку денежных средств г. Арсенович оставил свой учёные поиски, либо продал свою коллекцию немцам: как я слышал, Дрезденский музей охотно бы приобрёл оную. Можно надеяться, что русские патристы, со вниманием следящие за ходом политических событий в среде славян и желающие более тесного с ними сообщения, помогут ему покончить начатый свой труд. Он желал бы поехать будущей весной в Россию, дабы издать либо в Петербурге, либо в Москве свою коллекцию с приложением русского текста. Если таковое издание, весьма важное в славянском мире, вышло бы под непосредственным покровительством нашего образованного класса, то оно породило бы ещё большее сочувствие и благодарность к нам со стороны всех славян.

Неутомимая Ваша деятельность, многоуважаемый батюшка, в пользу славянской народности снискала Вам душевную благодарность всех славян. Обращаясь я к Вам с покорнейшей просьбой — не можете ли Вы снестись с нашим Славянским комитетом, не пожалает ли он хоть немного помочь г. Арсеновичу, а также желательно мне знать — может ли сей хорватский труженик рассчитывать на денежное себе вспоможение Славянского комитета для совершения поездки в Россию и для издания там своей коллекции? Премного Вы меня обяжете, если Вы мне доставите по сему предмету сведения, которые не премину я сообщить г. Арсеновичу.

Л. Березин

ОПИ ГИМ, ф. 347, ед. хр. 13

¹ Види писма Вукотиновића М. Ф. Рајевском.

² После наметања Хрватској и Славонији угарско-хрватске нагодбе 1868. године од стране хабсбуршких власти, локална хрватска власт се налазила у рукама „унјониста“, који су представљали интересе крупних велепоседника — маџарофила и оних који су прогањали националну опозицију.

Петроград, 12 (24) маја 1871.

О намери Словенца Ивана Блажа да отвори продавницу руских књига у Целу и о помоћи коју му је пружио Петроградски комитет за писменост.

Словенец Иван Бляж намеревается открыть в Цилли магазин русских книг. С. — Петербургский комитет грамотности¹ положил подарить г. Бляжу 800 русских книг, которые уже упакованы в 5 небольших тюках и будут к Вам пересланы чрез Азиатский департамент. Тюки эти обозначены под буквами: А.Б.В.Г.Д. Г. Бляж либо сам придет в Вену за получением означенных тюков, либо же снесется с Вами по сему предмету.

Покорнейше прошу Вас, достопочтеннейший батюшка, оказать г. Бляжу благосклонное Ваше содействие.² Потрудитесь меня при случае уведомить, получили ли Вы от меня большой пакет на имя жены моей?

Л. Березин

ОПИ ГИМ, ф. 347, ед. хр. 13

¹ С. Петербургски комитет за писменост основан је при С. Петербургском Слободно-економском друштву 1861. године. Он је себи поставио циљ да пружа материјалну помоћ школама, да потпомаже издавање књига, препоручује уџбенике и литературу за основне школе итд. Године 1895. преиначен је Комитет за писменост у С. Петербуршко друштво за писменост и предат у надлежност Министарства народне просвете. Чланови С. Петербуршког комитета за писменост били су многи истакнути руски културни јавни радници, међу којима Л. Н. Толстој и И. С. Тургенев.

² Березин се заузимао за помоћ Ивану Блажу код Словенског друштва у Петербургу, које је на својој седници 4. априла 1871. године једногласно одлучило да замоли Министарство народне просвете да се Блажу продају руски уџбеници по најнижим ценама. Види: Чуркина И. В., Словенское национально—освободительное движение в XIX в. и Россия, Москва 1978, 210.

Ријека, 27. октобра (8. новембра) 1871.

О молби православног свештеника из С. Моравица, у ријечкој области, у вези са књигама и одежама. Такође и о књигама за Блажа и о читалишту Рајевског.

Честь имею препреводить к Вам прилагаемое при сем прошение на мое имя священника православной церкви в с. Моравицы, который просит ходатайства моего о снабжении помянутой церкви книгами и облачением. Покорнейше прошу Вас, буде возможно, исполнить мое ходатайство: церковь эта есть однос из древних православных церквей в Фиумском комитате.

Не имеется ли у Вас каких=либо сведений относительно книг, назначенных комитетом грамотности для г. Бляжа?¹

Л. Березин

P.S. Общенные Вами книги для здешней читательницы по сие время я не получал.²

ОПИ ГИМ, ф. 347, ед. хр. 13

¹ Види писмо Березина од 19. XI 1871. године.

² На седници Словенског друштва у Петрограду од 3. маја 1870. године било је одлучено да се састави списак читаоница у словенским земљама с циљем да се снабдеју руским књигама и часописима. М. Ф. Рајевском је стављено у дужност да направи тај списак. Види: ОР ГБЛ, ф. 239, к. 2, д. 2, а такође и Чуркина И. В., Словенское национально-освободительное движение в. XIX в. и Россия, 203.

24

Ријека, 19. новембра (1. децембра) 1871.

Л. Березин о неопходности да се преко Капуса најхитније пошаљу у Цеље И. Блажу књиге које му је даровао Комитет за писменост; о жељи да се пошаљу ствари за православну цркву у С. Моравици.

Премного Вас благодарю, что потрудились Вы меня известить о получении Вами книг, пожертвованных комитетом грамотности для снабжения словенских училищ. Мне непонятно, что означенные книги Вам были посланы без препроводительной бумаги. Сорокину было поручено заняться отправкой, сих тюков. Я письменно ему изложил, кому, от кого и куда имеют быть отправлены эти книги, и он мне обещал, что Вы будете официально по сему предмету уведомлены. [...]

Потрудитесь, достопочтеннейший батюшка, как можно скорее, отправить означенные тюки по адресу, при сем прилагаемому. Г. Бляж на этих днях поедет в Цилли за получением означенных книг от г. Капуса.¹

Вы окажите большую услугу православной общине в с. Моравицы (вблизи Карлштадта), если при случае отправите туда церковное облачение и книги. Фиуме — Порто — Франко — по сей причине отправка отсюда помянутых вещей не могла бы совершиться помимо таможни. Если найдете Вы возможным пожертвовать означенные церковные предметы в пользу православной церкви в с. Моравицы, то надлежало бы, как полагаю я, отправить

ящик с оными чрез экспедитора прямо в с. Моравицы (т. е. чрез Аграм, Карлштадт).

Л. Березин

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

¹ Книге за Блажа биле су послате у Цеље, мада тиме није створена продавница руских књига. Све добијене књиге, по свој прилици, прешле су цельску читаоницу. Види: Чуркина И. В., Словенское национально—освободительное движение в XIX в. и Россия, 211.

БЕСТУЖЕВ-РЈУМИН К. Н.

25

Петроград, 16 (28) новембра 1878.

О пошљици поклона Петроградског добротворног друштва у Црну Гору и Бугарску посредством Рајевског.

Совет С. — Петербургског Славянског благотворителног общества, постановивши отпрати пожертвования — холст и церковные вещи — в Черногорию и Болгарию и, направив их на Ваше имя в Вену, позволяет себя покорнейше просить Вас взять на себя труд дальнейшего направления посылок на место назначения.¹

Константин Бестужев-Рюмин

¹ Види: напомена 1. уз писмо Корнилову од 4. XI 1875. М. Ф. Рајевски је, као и ранијих година, пружао значајну помоћ у отпремању дарова из Русије на Балкан.

БЛАЈВАЈС Ј.

26

Љубљана, 13 (25) маја 1866.

Јанез Блајвајс шаље Рајевском слике истакнутих словеначких родољуба и честита му на високом царском одликовању.

Srdačno Vam čestitam k dostojanstvu, koje Vam je podělilo Nj. Veličanstvo presvetli car Vaš i radujem se, da je tako redka čest došla moža, kojega poštuje ves slovanski svet. Mili Bože Vas ohrani mnogaja leta!

Po milom svojem prijatelju, našem prvom rodoljubu gospodaru dr. Tomanu pošiljam Vam nekoliko zaželjenih slik rojakov naših, zasluženih za Kranjo našo. Dodal sem još svojo.

39

Sada pak pokorno molbo do Vas milostivi Biskup! Gospoja Sofija Smirnova blagovolila se je u bridki tugi svoji spomniti mene i poslala mi žalobni list, da je umrl soprug njeni i zet Vaš, visokopostovani gospodine Vsevolod Smirnov. Zato molim Vas, da blagovolite sporočiti blagi gospoји udovici srdačno požaljenje i globoko sočutje moje! — U „Novicah” bodem naznanil žalostno to vest i Slovencem našim.

Dr. Bleiweis

АВПР, ф. 360, д. 175

27

Љубљана, 18 (30) априла 1867.

Др Блајвајс захваљује на позивима за етнографску изложбу у Москви и обавештава Рајевског ко ће од словеначких јавних радника доћи а ко не.

Poziv sl. Komiteta izložbe Moskovske, kojega ste mi blagovolili objaviti z prespoštovanim dopisom od 15. o.m. učinja meni i ostalim rodoljubam našim toliko čest, da se iz globine srдца zahvalujemo za ovo jako nam mило znamenje nagnutja bratinskoga iz Rusije. Ali žali-bože, da so okolščine take, da jaz i dr. Costa nikakor ne moreva doći k izložbi.¹

Zdravje moje je tako slabo, da se nemorem podati na dugo putovanje, i moji posli profesure i služba zdravstva mi ne dopuščaju od doma, ako ravno tako krase prilike ne bude već, da čovek vidi velečestno Rusijo i se osobno soznani s slavними i učenimi moževi. — I tako je z dr. Costo; on je građanski načelnik i meseca maja bude novo volba načelnika građaskoga, i zato se ne more odstraniti iz grada, u kojem napenja nemačka stranka sve sile, da bi rodoljub Costa propal.²

Iz ovih razlogov ne jaz ne on ne idiva u Beč u državni sabor.

Mi dva tadaj moliva Vas, preslavni Gospodine, da sl. Komitetu objaviti srdačno naju zahvalo za veliko čest, da naju vabiti blagovoli u izložbo, i pa, da obžalujeva zelo, da nama nije moguće iti od doma.

Al dr. Toman sporočil mi je, da Vam javim iskreno zahvalo za čestno vabilo, i da ga je trdna volja, da ide u izložbo, ako posli politični u *državnom saboru bečkom* ne bodo taki, da bi meseca maja *moral* kao poslanec kranjski ostati u Beču. Isto tako je tudi gosp. Luka Svetec-a volja, da ide, ako bo mogel iz sabora bečkoga. Može biti, da se pridruži još kak drug rodoljub slovenski.

Gosp. Majarju sem na *Koroško* poslal prepis Vašega pisma, ako mu slavni Gospodine niste sami pisali.

Da bi nam bile okolščine take, kakor so Palackemu, Riegerju i mnogim, koji *nimajo* nikakoršnega takega posla, da bi bili prikovani

na dom, prihitali bi svi u Moskvo, da bi videli svetinje Slovanstva. Milujemo srdačno, da nam ni mogoče!

Dr Bleiweis

АВПР, ф. 360, д. 175

¹ Општински избори у Љубљани били су 23, 25. и 28. маја 1867. Сваке године је замењивана трећина општинских саветника. Упркос поразу на тим изборима сачувала је словенска странка већину у општинском савету и Коста је био 12. јуна поново изабран за жупана. Друга писма Блајвазова у вези с посетом московској етнографској изложби објављена су у књизи „Зарубежне славјане и Россия“, стр. 44—46.

² Заседање државног сабора почело је 20. маја 1867. године.

28

Љубљана, 3 (15) маја 1867.

Др Блајвајс моли Рајевског да уместо др Томана позове на етнографску изложбу Граселиа.

Oprostite me, da opet dolazim z molbo do Svetlosti Vaše.

Nije sigurno, da dr. Toman potuje u Moskvo meseca maja; na mesto njegovo blagovolite sprejati gosp. *Grazeli-a.*¹ Grazeli je *Slovan* z dušo i telom, kuće posestnik u Ljubljani i doktorand prava, u slovstvu sveslovanskem izobražen vrlo, rodoljub prve vrste. Kao tak, bude nam čast delal na Ruskem. Iskreno želi, da ga svetli Biškup vzemete u vrsto Slovencev, i jaz molim Vas osobito, da ga sprejmete; bude to dobro nam i Vam.

Nadjajl se *miloga odgovora* poklanjam se Vaši Svetlosti se zagotovilom, da je *silni entuzijazem* za izložbo rusko kod nas Slovincih.

Dr J. Bleiweis

АВПР, ф. 360, д. 175

¹ П. Грасели није пошао на Етнографску изложбу у Москву. Од Словенаца ишли су: М. Мајар, И. Вилхар и А. Худец.

29

Љубљана, 20. децембра 1867 (1. јануара 1868)

Јанез Блајвајс обавештава Рајевског да се нико из Словеније не може одазвати позиву Научног друштва и дође у Петроград.

Počestujem se Vam brzo odgovoriti na Vaš prečestiti list od 17. o. m., kojega sem prijel včeraј, da na prijazni poziv društva znanosti Petrogradskega nikoga nije, koji bi mogel o sedanjem zimskom vremenu i tako brzo se od doma odpraviti, da bi mogel jur u prvih danah januarja meseca biti u Petersburgu.

Zahvalujem se, da ste mislili na učenjake slovenske, i poklanjam se z iskrenim štovanjem Preuzvišenosti Vaše.

Dr Bleiweis

АВПР, ф. 360, д. 175

30

Љубљана, 20. маја (1. јуна) 1868.

Др Јанез Блајвајс топло препоручује Рајевском Ф. Левеца.

Sehr bewegte Gemeindewahlem sind der Grund, dass ich um Entschuldigung bitte meins verspäteten Schreibens.¹

Der Matica habe ich das überschikte Buch übergeben, wofür herzlichster Dank!

Bezüglich Levec, den ich persönlich kenne und schätze, habe ich an competenter Stelle Erkundigungen eingezogen und derselbe wird von Professoren und anderen auf das beste empfohlen: er ist ein ausgezeichnetes Talent, im höchsten Grade fleissig und wohl gesittet. Seine Eltern sind blutarm, se dass er sogar in der elendsten Bauernhütte wehnen musste mit kümmerlicher Nahrung, und doch war er in allen Schulen eminent. Jetzt ist er Studiosus in Wien.²

Hochwürdigster Herr Bischof werden demnach den *würdigsten* empfehlen wenn Sie Levec anempfehlen. Überdiess ist er ein bescheidener, ernster junger Mann.

Von Vrečke weiss ich nichts. Er ist wahrscheinlich von Steyermark und vielleicht ein Verwandter des Professor Vrečke in Wien, welcher gar kein slavisches Herz besitzt.

Mit dem Aus Ausdrucke der herzlichsten Hochachtung zeichnet sich.

Dr Bleiweis

АВПР, ф. 360, д. 175

¹ И на општинским изборима 11, 12, и 14. маја 1868. године били су Словенци поражени. Немачка странка је сада добила већину у општинском савету.

² Фран Левец се је обратио 31. августа 1867. године на Рајевскога с молбом за руску стипендију. Писмо је објављено у књизи „Зарубежне славјане и Росија“.

31

Љубљана, 12 (24) августа 1870.

Др Јанез Блајвајс препоручује Ф. М. Рајевском да се М. Боле ангажује за наставника у Русији.

Opet imam priliko jako vruče priporočati Vašej mogućnej zaštiti izvrstnega mladoga Slovenca, čoveka bistre glave i mirnoga duha, koji bi rad na Ruskom učitelj bil.

*Ime mu je M. Bolé, ki v Beču ispíte iz filologíje zvršá,
izveden v ruski literaturi.*

*Zagotovljati Vas, svetli Biškup, mažem da gospodin Bolé de
bi nam Slovencez čast, kajti vrlo sposoben učitelj bode, ako se mu
po sreči izide goraka želja njegova, da prejmi službi u Ruski.¹ Več
Vam bode povedal sam, ako mu prijazno dovolite to.*

Dr Janez Bleiweis

АВПР, ф. 360, д. 175

¹ Даворин (Маргин) Боле послао је 1870. године Блајвајсовом кругу из Беча у Љубљану нападе на Стритара и друге либерале. Нека од тих писама објавиле су Новике 5. октобра 1870. У јесен 1870. године отишао је Боле у Русију и радио као професор у Калуги.

БЛУДОВА А. Д.

32

Петроград, 3 (15) децембра 1849.

А. Д. Блудова о пошљци црквених ствари и о неопходности обраћања српског патријарха Синоду с молбом да се у Војводину пошаљу верске књиге; о жељи да се у Русију пошаљу један архимандрит и монах који би сакупљали дарове у корист војвођанских цркава; о неопходности измирења бана и патријарха.

Мне сказали, что есть оказия в Вену завтра, почтеннейший Михаил Федорович, но я еще не знаю, верная ли эта оказия, т. е. могу ли быть уверена, что письма мои не будут читать дорогой или в Вене, чего бы мне не хотелось; хотя они весьма невинны и даже в пользу всех по духу своему и намерению, но Вы сами знаете, как все перетолковывают, и я не желала бы ни Вас, ни кого другого поссорить с властями. Для пересылки вещей не могу скрыть, что у графа Нессельроде берутся весьма неохотно, так что сама не знаю, как и когда добьюсь, чтобы их доставили к Вам. Покуда, если найду что можно положить на завтрашнюю оказию, пошло Вам дарохранильницу (ковчег) серебряный, вызолоченный с камнями, которая не былаеще уложена с другима вещами. У меня еще книг нет, я просила графа Протасова об них, и по его представлению Синод отвечал, что все будет прислано и книги, и вещи церковные, как скоро что=нибудь официальное дойдет до них, но что без письма от патриарха они ничего не могут сделать. Что в наших книгах везде ектения с нашей императорской фамилией и что, пожалуй, вообразят австрийцы, что хотят сербов в русское подданство привести. Что, если патриарх будет просить о книгах, то ответственности уже со стороны Синода не будет и что могут сами сербы переменить ектению, потому что отсюда нельзя посы-

лать книги, в которых бы зачеркнуты были имена государя и имп[ераторской] фамилии. Мне кажется, что стоит только выскоблить слово „нашего“ и все остальное весьма невинно.

Я уже писала к Вам по почте, что нужно прислать сюда монаха. С тех пор нашла я в Вашем письме к кн[язне]. Львовой, что думают прислать архимандрита — пусть пришлют его для высшего круга, а с ним и простого монаха для сбора по церквам и по деревням. А откуда пришлите поскорее письмо от патриарха или к св. Синоду или к государю с прошением о пособии книгами, вещами и о позволении делать сбор и пр. и пр. Мне же пришлите записочку о церквах разрушенных со всеми подробностями, чтобы составить из нее статью и познакомить заранее с этим делом. Уговорите, если можете, сербов не ссориться с другими славянами южными, здесь все, которые занимаются и интересуются этим краем, осуждают патриарха. Что будет Воеводина значить сама по себе с такою примесью румынов и немцев и даже мадьяров? В коротком времени немецкое начало возьмет вверх, и с ними будет как со Стыриею и Моравиею! Посмотрите, как даже Богемия отошла к западу! Горестно видеть что патриарх и бан опять в ссоре. Во что бы то ни стало им надо помириться и вместе действовать. У Елачича такая общая слава — он так почитаем и у австрийцев, и в России, что он может быть полезнее всякого другого для славян. Он показал характер твердый и возвышенный и горячую любовь к родине;¹ его стало быть можно склонить к великодушию и помириться на хороших условиях. И политика славянская, и любовь к отечеству и самое истинное христианское чувство требует согласия и тесного союза между всеми славянами. Неужели они этого не понимают и пожертвуют мелочному самолюбию всеми плодами страданий и борьбы прошедшего и нынешнего года! Духовенство особенно, и православное и католическое (но *славянское*), должно о сем согласии стараться! Что за человек этот Штрессмайер? Его статьи увещательные об октроированной хартии к кроатам² были очень хороши, но не фанатик ли он католицизма? Боже мой! Когда придет то время, в которое божия церковь проникнется любовью христианскою настоящею и кончатся распри, которые дают право безбожникам укорять и насмехаться над церковью! Я не понимаю, как могут южные славяне не быть *веротерпимы*, как русские. Это, кажись, в славянской крови. Мне кажется, надобно им смотреть на две церкви их, как на две сестры, из которых одна вышла замуж за иностранца. И жаль, что она не говорит уже почти на миллом родном языке, и жаль, что пошла она в подданство чуждому государю, а не менее того, она все=таки сестра родная, и не перестать же любить родную! Мы видим, что в самом начале христианства было некоторое разногласие между апостолами Петром и Павлом, но мешало ли оно любви и почтению взаимному? Ах! кажется долг каждого из нас, и малого и великого, и во всяком звании, и в каждой стране стараться вселять чувство любви и согласия между людьми! Иные говорят, что три апостола главные как бы предназначали три церкви и три народности европейские. Св. Петр — латинскую церковь, которая особенно для народов латинского происхождения. Св. Павел — протестантизм для народов тев-

тонского происхождения и св. Иоанн Богослов — церковь православную для народов славянского происхождения. Дай же бог, чтоб любимый ученик спасителя, столь исполненный любви, точно бы внушил нашему племени дух любви истинной и привел нас покоиться на лоне Христа, как он покоился в тайной вечере, когда его проникала всеобъемлющая, неисчерпаемая, неизреченная любовь спасителя к нам. Простите, пора мне ко всеобщей, я говею и завтра надеюсь причаститься святых тайн. Мысленно прошу Вашего благословения, почтеннейший Михаил Федорович. Попросите за меня и благословения святого патриарха.

Антонина Блудова

Дарохранительницу нынче не посылаю, но наконец нашли средство заставить взять ящик № I в канцелярию, обещанием отправить с первым курьером; в нем, Вы увидите по списку, церковная утварь и несколько освященных образов.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Реч је о организацији Јелачићеве хрватске војске за борбу са мађарским револуционарима — патриотског дела са становишта конзервативног расположења Блудове.

² После објављивања Октоисаног устава, Јелачић та је прогласио у Хрватској, али се Банско веће успротивило да га прихвати. Штросмајер је 14. августа 1849. године објавио у „Народним новинама“ расправу у којој не одобрава одлуку Банског већа и позива Словене на јединство. У писму Брлићу од 20. августа, Штросмајер је овако објашњавао свој став: он није присталица Октоисаног устава, али се плаши да се Словенима може десити оно исто што и некој звери из Езопове басне која је научила да са лавом дели добро. Види: Т. Smičiklas, *Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera*, Zagreb 1906, 6—7.

33

Петроград, 9. (21) јануар 1850.

О начину на који Рајачић може да изрази своју захвалност личностима из царске породице које су пружиле помоћ ковильском манастиру; о односу високих руских кругова, међу којима и цара Николе I, према словенском питању и према сакупљању поклона за пострадале цркве у Војводини; савет војвођанским православним свештеницима како да упуте руском Синоду молбу за помоћ.

Я уже писала к Вам два слова по почте, разумеется, не могла войти ни в какие подробности; теперешнее же письмо готовлю для первого курьера. Вы спрашиваете, может ли патриарх писать к великим княгиням и великой княжне, чтобы благодарить? Приношению на Ковильскую обитель¹ способствовали их выс[очества] вел[икие] кн[ягини] Елена Павловна, Мария Николаевна, Александра Иосифовна и в[еликая] княжна Екатерина Михайловна, но так как с самого начала мы положили между собой не называть ни-

чьих имён, а просто послать все эти вещи как „*приношение русских дам*“, то неловко было бы именно их выс[очества] благодарить, следовательно, по принятым мною справкам, находят приличным, чтобы патриарх написал письмо вообще всем дамам, пожертвовавшим на этот монастырь. Разумеется, весьма почтительное письмо, не называя никого, но таким образом, чтоб можно было представить это письмо их выс[очествам]; итак, при первом случае перешлите Вы мне это письмо и посмотрите, если можно, чтобы оно так было написано, чтобы подразумевалось, что адресуется между прочими и высоким особам. Таким образом, оно не может быть неприятным никому, и все приличия будут соблюдены, а между тем их выс[очества] увидят, что патриарх благодарен им, и их хорошее расположение тем поддержится. Тут не было ничего официального в отправке вещей, не нужно ничего официального и в ответ, а частное письмо патриарха, пересланное Вами, будет очень хорошо и прилично. Что же касается до гр[афини] Толстой, то я не про бывшую княжну Грузинскую Вам писала, а про графиню Александру Андреевну Толстую, фрейлину вел[икой] кн[ягини] Марии Николаевны, с которой вместе мы затеяли сбор для Ковиля ещё летом, и которая очень много способствовала к успеху. Вы говорите о Ваших записках, но я не зна хорошенько, о тех ли, которые я читала у княжны Львовой. Не посылаете Вы ещё к кому другому здесь? Те, которые получает кн. Львова, для меня весьма интересны, но я только последние две или три читала, и бо княжна недавно начала мне их показывать. Их, кажется, у неё читают только её высочество, и княжна их очень секретно держит, не знаю, по Вашему ли желанию или она считает то нужным.

Вы желаете знать, как здесь думают о деле славянском. Мне очень трудно было бы Вам сказать наверное, что думает правительство. Я, разумеется, секретов правительственных знать никак не могу, по слухам же не люблю судить и передават их другим, следовательно, скажу Вам только то, что знаю о характере некоторых людей. Сам государь, как Вы знаете, есть самый верный представитель русского и православного чувства; так горячо любить Россию и так искренно быть приверженному нашей церкви желала бы всякому из нас, и, конечно, он всегда готов защитить церковь везде, но у него самая благородная прямота во всех поступках, во всех намерениях и никогда ни за какие мнимые выгоды не пожертвует правилами чести и верности; то, что он говорит, то всегда и мыслит, и ни под каким видом не станет поддерживать или поощрять дух неудовольствия подданных против законного правительства, тем менее стараться привлечь к себе в ущерб союзнику. Стало быть, искреннее желание его должно быть, чтобы наши единоверцы остались верными и церкви своей, и своему государю; пока они будут повиноваться, может быть, и терпеть от своих правителей, они могут быть уверены, что по делам церкви они найдут охотное вспомоществование, буде нужно, и защиту. Но всегда прямой дорогой надо действовать, явно просить. Это моё убеждение собственное, а других сведений я иметь не могу. Что же касается до Синода, могу точно тоже Вам сказать: всё наше духовен-

ство, разумеется, равно готово делать возможное для страдающих единоверцев, но, конечно, прямой дорогой; Вы знаете, что Россию всегда подозревают немцы, а она в своей силе гнушается всяким обманом и не хочет дать повода к подозрению. По=моему, стало быть, благоразумная и благородная откровенность в делах церковных южных славян есть самая лучшая дорога к цели. Не нужно слишком кричать о том, что поможет Россия, и тем пугать немцев, но просто просить о помощи и потом искренно благодарить *явно, но без излишнего шума*. Ещё раз повторяю, то есть ничто иное как *моё* убеждение, но иногда такое убеждение выходит справедливее, нежели иные справки. У нас много немцев и здесь, как Вы знаете, и они как=то всегда трусливы, когда дело идёт о других немцах.

Теперь, что же касается до людей частных, занимающихся славянским вопросом, их число умножается видимо, но их действие совершенно ограничивается тесным кругом, и ещё много людей в высшем обществе, которые находят это бреднями. Но как скоро дело идёт о помощи страдающим или о пожертвовании церквям, то у нас во всех слоях общества равно готовы по мере возможности сделать, что нужно, Итак, уверьте же патриарха, что *бояться=то*, по крайней мере, нечего. Отказать — не откажут, особенно теперь; но если австрийцам можно будет придаться к чему=нибудь, чтоб назвать сербов мятежниками, разумеется, наше правительство не может и мнимым мятежникам потакать. Итак, народу должно советовать терпенье, терпенье, терпенье. Претерпевый до конца, той спасен будет, а патриарху советовать непременно действовать скоро и решительно, чтобы успокоить и обнадёжить своих, а русских поставить в возможность подать помощь действительную. Сейчас нашла я в Гайевой газете 8 января выписку из „Белградской газеты“, в которой тоже увещевают жителей Воеводства и советуют им не сходить с легального пути. Дай бог, чтоб они послушались этих советов, которые дают им все их истинные друзья.

Вы хотите прислать вызов от сербов на подаяние церковное, присланное ко мне, оно всё=таки не будет иметь никакого действия, пожалуй, пойдёт по рукам, всё=таки не будет официальнойности. Уж если никак нельзя уговорить патриарха писать самому, то, вероятно, есть же на месте другие архиереи или хоть архимандриты, а коль нет, то пускай соберутся или, лучше сказать, подпишутся приходские священники разных церквей, пожалуй, и часть прихожан, пусть с ними подпишут просьбу или письмо хоть на имя митрополита Никанора как председателя Синода, пускай в этом письме изложат своё положение, лишение средств к возобновлению церквей и напомним, что *из верности к престолу, из приверженности к православию столько терпели и терпят. Что правительство австрийское позволило прибегнуть к помощи и вне Австрии*. Это будет средство действительное; а частные письма впрок не пойдут Кто=то из духовенства православного в Северной Венгрии или с границы Галиции таким образом писал к митрополиту, и, кажется, очень хорошо ему удалось. Лучшего совета дать Вам не могу,

но мне кажется, будет непростительно патриарху всё ещё бояться, *кого и чего* — не понимаю!

Кажется, теперь отвечала на все Ваши вопросы, но не знаю, когда курьер поедет. Папенька кланяется Вам и благодарит за поздравление. Ваши письма его тоже очень интересуют; Вы знаете, как искренно он старался о примирении и устройстве римских католиков у нас во время своего посольства в Риме. Вы можете судить, как мало он понимает мелочную политику, которая желала бы оставить народ без всякой религии для того только, чтобы оторвать его от церкви, которая не есть господствующая; люди мало о том думают, что распрями и духом злобы между разными вероисповеданиями они делают ужасное зло самому христианству, дают право безбожникам называть верующих ханжами. Мне кажется, что все мы должны бы читать и перечитывать евангелие св. Иоанна и его послания, мы так часто забываем, что „бог есть любви” и что новую заповедь дал нам: „Да любим друг друга”, это именно то мы и забываем, эту заповедь новую, эту отличительную черту учения искупителя нашего, учение и пример всей его земной жизни. Простите, почтеннейший Михаил Феодорович, да одушевит Вас та христианская любовь в Вашем трудном положении: молитесь богу, да ниспослёт он её на предводителей обеих партий между южными нашими единоплеменниками. Никакое усердие без благословения свыше не поможет.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Марија, прва жена Б. Стратимировића, случајно се нашла у Новом Саду када су мабарски војници грабили њеног мужа да би га ухапсили. Није тако понашање и преметачина коју су направили у кући, оставили су на њу тако тежак утисак да је умрла. Била је сахрањена у манастиру Ковиљу. Одатле повећано интересовање А. Д. Блудове и других дама према том манастиру. Биди: Успомене генерала Стратимировића, Беч 1913, 20.

34

Петроград, 7 (19) фебруара 1850.

О претплати грофа Блудова и других на „Српско-далматински магазин”; Блудова моли да се пренесе Петрановићу да не износи у јавност њено писмо са изразима захвалности; о расправама Ј. Ј. Штротсмајера.

Сейчас получила Ваше письмо с 2-мя книжками „Далматинского магазина”, за которые прошу Вас очень благодарить издателя. Они мне тем более сделали удовольствия, что я именно желала их и хотела писать к Вам и просить Вас доставить мне эту книгу. Запишите, пожалуйста, папеньку на 40 экземпляров, т.е. заплатите за него 20 гульденов, за меня 5 гульденов и пришлите, по-

жалуйста, для папеньки по одному экземпляру из всех вышедших (кажется, 6 или 7 книг) с начала издания, а мне нынче и совсем не нужно, потому что уже имею их благодаря господина Петрановича. Остальные же деньги употребите, как Вы пишете, на доставление этих книг бедным читателям. Кажется, так поняла Вас, или делайте, как хотите. Ещё Филип Филиппович Вигель подписывается на 2 экземпляра, Александр Николаевич Попов — на 1 экз., Александра Александровна Воейкова — на 1 экземпляр, Алексей Иванович Войцехович — на 1 экз., стало быть, кроме нас двоих, ещё на 5 экземпляров. Эти пришлите при случае. Брат мой передаст Вам всего 27 гульденов 30 крейцеров на сию подписку, а вскоре надеюсь ещё доставить несколько подписчиков — Вы просили рублей 10 прислать, это выйдет около 16 гульд[енов]. Попрошу Вас передать письмо, при сём прилагаемое, господину Петрановичу и благодарить его от меня ещё раз. Предисловие к читателям „Далм[атинского] магазина“ меня очень тронуло! Есть что-то наивное в изложении стеснённого состояния литературы и языка сербского в том крае, которое глубоко трогает. Надеюсь с ними, что это трудное время прошло навсегда! Я пишу к г=ну Петрановичу, потому что учтивость требует отвечать на его надпись на присланной книге, но не знаю, понимает ли по=русски? И прошу Вас, вручая ему письмо моё, просить его, бога ради, не давать этому письму никакой гласности. Теперь везде такая страсть всё на свете, даже самое пошлое, незначительное, печатать, что, право, не смеешь ни слова написать никому. Уж и так рассказывали *мне в глаза* о моей мнимой переписке с разными, мне совершенно не знакомыми лицами у Вас. Я терпеть не могу никакой гласности для женщины и прошу Вас г=ну Петрановичу мой ответ передать с советом не похвастать его или, по крайней мере, не давать ходить по рукам. Он же не стоит того, а мне просто не хочется быть неучливой, не сказавши спасибо за весьма занимательную книгу и лестный подарок.

Благодарю Вас и за печать, которая любопытна, и я очень рада видеть, что Штроссмайер, которого статьи мне очень понравились, хорошо расположен к Вам. Кой=кому можно бы заметить, что не все же католики фанатики, и не все кроаты мерзавцы. Однако, по=моему, они виноваты в том, что не делают какой=нибудь подписки *для публичного оказания* помощи претерпевшим сербам. В Гайевой газете было письмо от одной графини Оршич, прекрасное на этот счёт. Сегодня не успею более ничего писать. Простите, на днях буду писать ещё.

Дай бог, чтобы мир восстановился опять везде! Пора отдохнуть от бури.

Антонина Блудова

Петроград, 24. фебруара (8. марта) 1850.

Блудова о свом задовољству у вези са добрим мишљењем Рајевског о Штросмајеру; о њеној жељи да учи српски језик; молба да јој се пошаљу књиге на илирском језику.

[...] Сегодня только прочла Ваши записки к княжне Кат[ерине] Владимировне. Иное было грустно читать, иное и приятно, потому что у меня были некоторые сомнения, которые рассеялись теперь. Приятно слышать хороший отзыв о Штросмайере — он мне своими статьями очень полюбился, и я рада узнать, что он в самом деле такой человек, как мне казался. Я благодаря Вашему лексикону подвигаюсь довольно удачно вперед в моём изучении иллирийского языка. Сделайте мне удовольствие, когда что *замечательное* выходит в свет на сербском или иллирийском (разумеется, брошюры или небольшие книжки), присылать мне через брата, и с него берите деньги, чтоб платить. Если можете, доставьте мне письмо или remembrance* редакции „Славянского юга“ к бану и его ответ, если он отвечать будет. В „Далматинском магазине“ я прозу порядочно поняла, но стихи не по моим силам. Да еще в собрании пословиц и поговорок мы *все*, сложившись, и двух третей не поняли. Любопытно было бы сравнить пословицы разных славянских народов. И в этом списке (1849) есть несколько пословиц, совершенно сходных с нашими:

— Чиме убие, с оним нека се и
лечи
— Дару се зубы не гледаю
Мука живити, жао умрети

Чем ушибся, тем и лечись
Дарованному коню в зубы не
смотрят
Тошно жить, а жаль умереть

Одна поговорка встретила мне такая грустная, что нельзя без тоски ее читать: „Откуд море, одовуд горе, земля тврда, небо високо“.

Как ни исполнены меланхолии и песни, и поговорки наши, но такой грусти только в долго угнетенном краю можно в народной поговорке найти [...]

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

* Примедба (фр.).

Петроград, 8 (20) марта 1850.

А. Д. Блудова саветује Рајевском да напише писмо грофу Протасову и великој кнегињи Јелени Павловној о положају војвођанских цркава и неопходности да им се помогне; не би требало да се у новинама појављују имена чланова царске породице и угледних дама; молба да се пошаље извештај о стању у Војводини; о неопходности верске толеранције међу Словенима.

Письма мои так неисправно до Вас доходят, что я, право, не знаю, какие Вы получили, какие не получили, и что нужно повторить, или это Вы уже знаете. Вы в последнем своём письме говорите о затруднительном Вашем положении и о нужде в совете. Я уже писала к Вам, что Вам советуют написать к гр[афу]. Протасову письмо частное, но такое, которое можно *показать*, в котором бы изложили положение тамошней церкви, нужду её в помощи от русской церкви, надежды и приверженность к православному царю, верность к *своему* государю, за которого столько претерпели, позволение австрийского министерства просить помощи вне Австрии и нерешимость патриарха и епископов официально просить вспомоществования. Расскажите, как в таком положении бедственном бедные сербы к Вам прибегают и умоляют писать в Синод, что *батюшка православный царь* их, верно, не покинет; словом, всё, что ко мне и к княжне Львовой писали. Прибавьте, как затруднительно Ваше собственное положение, не имея для такого непредвиденного и для православия важного случая инструкций. Что потому решается опisać всё сие графу и ради собственной ответственности и ради пользы православной церкви в краю, где того и гляди совратят их в унию. Я уже писала к Вам тоже, что это письмо Вы можете послать с курьером под конвертом на имя *папеньки* и несколько слов при том к папеньке написать, чтобы просить его передать Ваше письмо гр. Протасову и в Вашу пользу и пользу страждущего края поговорить с гр. Протасовым.

Тот человек, которому я показала Ваше письмо и который даёт Вам этот совет, есть человек знающий, и Вы такому совету можете смело следовать. Когда Вы напишете вышеупомянутое письмо к гр. Протасову и отправите его, то Вам советуют тоже написать к в[еликой] к[нягине] Елене Павловне, рекомендуйте ей Ваших детей, которые в Мариинском институте, благодарите за прежние милости и окончайте изложением Вашего затруднительного положения, несчастного положения православных в Бачке и в Банате, их надежде на русскую церковь и на православие и известное религиозное усердие государя, скажите, что к Вам все прибегают и что Вы нашли нужным обратиться к гр. Протасову как к Вашему отчасти начальству и просите её высочество сказать слово графу в Вашу пользу и просить наставлений, что делать. Если эти письма пришёте все с одним курьером и в то же время дадите мнѣ знать, я постараюсь как можно скорее успокоить Вас на счёт их получения, и, таким образом, Вы будете иметь случай выйти из недомыслия, хотя

меня уверяют, что в Синоде Вами совершенно довольны. Всё=таки лучше объясниться.

Я писала уже давно к Вам, что не надобно действовать *тайно*, как бы интригами, и что не надо тоже и кричать чересчур о помощи русских. Помощи *настоящей* не будет, пока г=да архиереи не будут порядочно просить, а между тем накричат до того, что и маловажная помощь прекратится. Кто выдумал написать в белградской газете, что в России составилось общество для перестроения *всех* разорённых церквей и особенно кто выдумал, что в[еликая] к[нягиня] Мария Николаевна — основательница или начальница такого общества? Вы знаете, что всё, что в церквях было сделано, через Вас проходило, что, никакого „общества“ нет с этой целью, что, напротив, я писала к Вам, что в нашем тесном кругу *невозможно* такого сбора предпринять, что на один только *Ковильский монастырь* мы, дамы, между нашими короткими знакомыми сделали маленький сбор, и что не одна в[еликая] к[нягиня] Мария Николаевна, но и и[х] в[ысочества] *великие княгини* и *великая княжна* были так милостивы, что помогли нам своими пожертвованиями. Как из этого сделали „общество“ (или „дружество“) и пожаловали [великую] к[нягиню] М. Н. в начальницы, не знаю, но, поверьте, лучше не вмешивать имена августейшие в газетные статьи, когда нет ничего официального. У нас принцессы императорского дома, по старому православному обычаю, всегда участвуют в добром и богоугодном деле, припоминая, что св. писание говорит „благословенны любящие благолепие дома твоего“, но выставлять имя одной из них как главу какого=то общества для восстановления церквей в целом крае и в крае чужом, где, Вы сами знаете, перетолковывают всё в политическую сторону, есть большая неосторожность, и может принести большие неприятности и Вам. Постарайтесь, сколько от Вас зависит, чтоб такие случаи НЕ повторялись, и чтоб вообще *никоих имён* не называть, как я писала к Вам с самого начала. Теперь всё, что могли, собрали уже на *Ковильский монастырь*, и вещи и образа уложены и мало помалу будут к Вам отправляться.

Итак, вот *лист*, на котором написаны и причина сбора, и вещи посылаемые. Передайте эту бумагу патриарху и, если хотите, пошлите копию и в Ковиль. Эту бумагу как она есть, *без собственных имён*, можете кому хотите показать и в газеты послать, но Вы увидите, что ни одного имени не названо и очень прошу Вас так сделать, чтобы никого не называли: ни малых, ни больших. Это дело христианское и женское, и тут не должно быть никакого чувства, кроме любви и смирения. Мы считаем наше приношение весьма ничтожным по цене вещей, но по тому, что Вы рассказываете, для того края оно покажется богатым, и потому ещё более жалаем, чтобы *никто именно* не был назван, а просто, как и в бумаге сказано, „приношение русских дам“.

У Вас же должна быть уже копия с сей бумаги; если нет, сделайте копию и оставьте при себе для проверки при получении вещей.

В сём письме посылаю ещё в Ковильский монастырь две маленькие книжки: одна — чтобы выписывать имена тех, за которых просим молиться за здравие и *вынимать части* несколько раз в год; другая — чтоб вписывать имена тех, за которых просим творить поминовение по родительским субботам и другим дням, установленным для поминовения почивших.

Не знаю, получили ль Вы письмо моё с крестиками крестинными. И когда дойдут до Вас книги для детей „Начатки христианского учения“?

Продолжайте Ваши записки присылать, они весьма интересны. Что говорите о православном духовенстве грустно, но отчаиваться не должно. Подумайте, что весь этот край был столько заброшен и угнетён, что не диво, если оно так. Жаль, что патриарх так слаб! Ему бы уметь только дать другое направление, и нельзя бы было ничего страшиться за православие. Славяне вообще с твёрдой любовью стояли за свою веру, тем более, может быть, что их церковь сохранила язык народный и тем милее их сердцу. За свою церковь Малороссия отторглась от Польши, за церковь сербы тысячами перешли в Россию, что=то в том же смысле, хотя впоследствии искажённое, подняло гуситов-чехов; за Болгарию поссорился Рим с Востоком, и ныне ещё болгары селятся достать себе богослужение на славянском языке и едва ли считают греков своими единоверцами. В Южной Венгрии нынче так сильно пробудилось чувство славянской народности, что его нелегко опять подавить, и стоит только духовенству вести себя порядочно, с любовью и веротерпимостью, чтобы удержать православный народ в своей вере и расположить к ней даже и католиков. Мне рассказывал один знакомый, что в Неаполе в униатской церкви видел он всегда множество простого народа=католиков; он как=то спросил, почему они ходят в эту церковь. „Eim di bel rito, merito tanto antica“, — отвечал один („Такое прекрасное богослужение, богослужение такое старинное.“). Унию выдумали папы именно для славян, которые страстно привержены к своему родном языку. Если б только уметь взяться, уния теперь бы сблизила уже не православных с католицизмом, а католиков с православием, но не через раздоры и властолюбивые замыслы, а любовью, смирением и христианскими добродетелями нужно стремиться к „соединению всех божьих церквей“, как наша церковь о том непрестанно молится. Каково расположение католиков-славян (говорю о людях, просвещённых в духовенстве и вне духовенства, а не о простоподинах)? — Я всё мечтаю о новом, животворящем влиянии на духовную жизнь мира через влияние будущее славянского элемента. Есть ли хотя мало людей, которые бы понимали, хотя смутно, что *когда-нибудь любовь* может соединить расторгнутых братьев христиан!

Штроссмайерова печать со славянским титулом, его статьи в Гайевой газете, его приглашение Вас, православного и русского, на своё посвящение¹ — что=то даёт надежду за иных католиков; надежду, что у них славянская веротерпимость победит *привозной иностранной* прозелитизм г[оспо]д иезуитов. Пора, пора бы христианам вспомнить первые святые времена христианства, когда

церкви Петра и Павла и ...* разнились иногда в маловажных мнениях, но соединялись объей любовию и умели равно проповедовать и жизнь свою, и смертью, и в трудах и в мучениях исповедовать Христа распятого!

Сколько наши несчастные церковные распри подали оружия противникам самого христианства, и не пора ли отверзть очи и, крепко и верно держась своего закона, не преследовать и не хулить гех христиан, которые разнятся не сущностию веры, а только ошибочными мнениями, вкравшимися в самые церкви людские, но не испортившие, благодаря бога, истинное божественное основание христианства.

Вижу объявление о книге под названием „Кирилл и Мефодий” и, кажется, кирилловскими буквами печатанную, а говорят, католическая. Чья она? И в каком роде её содержание? Здесь разнёсся слух, что бан отказывается от своей должности или что его удаляют против воли! Гай говорит, что это несправедливо, но намекает, однако ж, на разногласие в мнениях бана и министерства. Знаете ли Вы, как смотрят славяне на *немецкие дела*, на желание министерства теснее соединиться с Германиею. Г. Паму несколько месяцев назад ясно сказывали, что, опасаясь войны с Пруссией, Шверценберг будто бы спросил бана о расположении славянской партии, и что он отвечал: „Alles für Österreich, nichts für Deutschland”.^{*} Вы много видели славян и можете судить, таково ли расположение их к Германии или, лучше сказать, против неё. Дай=то бог! Ибо Германия, безбожная и революционная, может только испортить славян своим пагубным влиянием! Однако простите, господь да внушит Вам, что делать! Помолитесь и за нас!

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Уз помоћ Јелачића, Штросмајер је 18. новембра 1849. године постављен за Баковачког бискупа. Папски нунциј рукоположио га је у Бечу 8. септембра 1850. године.

* Нечитка реч.

* Све за Аустрију, ништа за Немачку (нем.)

37

Петроград, 20. марта (1. априла) 1850.

О пошљици новца за претплату на Николајевићев часопис; о књигама и крстићима за децу у Војводини.

Это письмо дойдет до Вас, бог знает когда и как, а потому не стоит много писать, да я же опять нездорова. Посылаю Вам возвратно письмо протоиерея Николаевича и еще 3 полуимпериала и 1 червонец. У Вас есть 1 полуимпериал мой, выходит с нынешними

20 руб. 60 коп. сереб[ром], а червонец 3 руб. 15 коп. — это составит немножко больше 36 флорингов. Брат Вам должно быть уже выдал 27 флор.: выходит всего 63 фл. для Николаевича на его „Далматинский магазин“ на 1850 год. Экземпляров 15 пришлете при случае, а остальные не нужны. Это на нынешний 50=й год. Не могу сказать, что навсегда; ибо не люблю обещать, так в чем не уверена. А кто может ручаться даже и за один год заранее, что будет делать? Если же мы останемся живы и в тех же обстоятельствах, то, надеюсь, что и впредь по *крайней* мере на 30 или 40 фл. будем подписывать, а, вероятно, опять на 60, как нынче. Препроводите эти деньги в Дубровник, а имена я Вам пришло и их можно, если хочет, напечатать. С первым курьером пришло Вам несколько маленьких книжек и между прочими одна книга Баженова (нашего духовника),¹ которую я очень люблю, и прошу послать к Николаевичу. Напишите к нему поклон от Александра Николаевича Попова, который был у него в Дубровнике в 40=м году, кажется, по дороге в Черногорию. Бажанов прислал мне большой пакет книг для Воеводины, которые мало по малу будут отправляемы к Вам. Что же касается до бумаги и переплетов, то здесь почти никогда порядочных не найдете между богослужебными книгами; уж на это не надобно обращать внимания. Были бы книги, а уж бумага, бог с ней!

Вы пишете, что не носят крестов между сербами, но мне один наш знакомый, который шесть месяцев провел недавно в Воеводине и ...* (перед войной) сказал мне, что у него беспрестанно, как у русского, просили образов и желали их носить, и что кресты *китайские* особо им были приятны и что они считали, что это дается на счастье. Итак, если священники попробуют благославлять младенцев и даже детей уже более взрослых крестами или образами маленькими, родители верно будут не прочь. Посылаю при сем еще 6 образков серебряных вызолоченных, а с курьером пришло еще простых медных и деревянных.

[Антонина Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ В. Б. Бажанов, свещеник царске породице. Очигледно је реч о делу: Бажанов В. Б., Об обязанностях христианина. Санкт-Петербург, 1848.

* Нечитка реч.

Петроград, 8 (20) маја 1850.

А. Д. Блудова шаље М. Ф. Рајевском новац и списак претплата-ника за лист „Далматински магазин“.

Ја писала к Вам два дня назад через графиню Баранову и посла-ла деньги и список *пренумерантов* на „Далматинский магазин“.

На этом списке я записала *генерал-адъютанта Берга* на 1 экземпляр, а он нынче прислал мне тот список, который я вчера не успела получить и подписался на 25 экземпляров. Пожалуйста, поправьте же мою ошибку и запишите *генер[ала] Берга на 25 экземпляров*, деньги же 12 гульд. 30 крейцеров Вам брат передаст, а когда будете посылать сюда книгу, то пришлите для Берга экземпляров 5.

Я спешу поправить свою намеренную ошибку по почте, и чтоб Вы успели переменить выставленное число экземпляров прежде, нежели пошлете Николаевичу в Дубровник. Простите, жду известий о получении многого, о котором от Вас не слышу.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

39

Петроград, 17 (29) мај 1850.

О преглати Руса на 230 примерака „Далматинског магазина“; неопходно је да се Б. Стратимировић одврати од ступања у руску војну службу.

Нынче получила Ваше письмо от 6-го мая и очень Вас благодарю за него. Оно полно занимательных сведений и равно папеньке и мне показалось интересным . . .

. . . Посылаю еще книгу в другом роде — это „*Архив историко-юридический*“,¹ который прошу Вас отдать г-ну Петрановичу от меня — он юрист и учится по-русски; она может ему показаться занимательною, и я придумала ею отдарить его за его подарок „Далматинского магазина“. Надеюсь, что Вы довольны нашею пренумерациею на этот магазин? и что Николаевич, который очень меня заинтересовал, тоже будет доволен: денег на 230 экз. собрано, хотя не нужно присылать все экземпляры, а так, как я писала . . .

. . . А здесь меж теми, кто занимается славянскими делами, Гай в большой почести, а бан для всех вообще герой — и воля Ваша, по сию пору он мастерски себя ведет. Что будет после, как Вы говорите, время покажет. Опять Вы очень хорошо делаете, что уговариваете Стратимировича не переходить в нашу службу. Славны бубны за горами, а наша служба-славное дело во время войны — но такой человек как Георгий Стратимирович, горячий, гордый, с большими талантами и пылким умом, не вынес бы и одного года вахт, парадов, разводов и учений нашей гвардии. Он очень *mauvaise tête** и сидел бы вечно под арестами. Нет! В мирное время служба военная-сущее наказание здесь, и гораздо лучше ему оставаться в австрийской службе и в родном краю когда-нибудь опять отличится, как в прошлых двух годах. Приехать сюда путешественником, как австрийский *подполковник* на короткое время, это дело другое; он

бы в бароне Ливене нашел друга, он бы, вероятно, покравился в обществе; при дворе как военный, служащий в армии союзника, был бы хорошо принят, как не немец подружился бы с молодежью, и если бы только был *осторожен*, то мог бы на счет сербов заинтересовать и провести время здесь приятно. Но не то б было, если б, вышедши в отставку, приехал сюда на службу: оно б никому впрок не пошло. Уговаривайте же его оставаться при прежнем — он может еще много пользы сделать своему народу — грешно б было отказать!

Если б война опять вспыхнула, тогда другое дело, а в мирное время отсоветуйте всем. [...]

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Архив историко-юридических сведений, относящихся до России, издаваемый Н. Калачовым. кн. I, М., 1850.

* Лоша глава (фр.)

40

Петроград, 19. маја (1. јуна) 1850.

Извештај о томе да је гроф Протасов задовољан делатношћу Рајевског о награђивању Рајевског орденом, о пошљици од 23 сандука са поклонима што су их Московљани прикупили за Војвођане, о постављењу барона Мајендорфа за амбасадора у Бечу.

Наконец возвратили мне прилагаемую копию Вашего прошлогоднего отношения. В Пест уже назначен овященник¹, я к Вам писала — стало быть об этом нечего и думать. Но теперь слышу наверное, что граф Медем оставляет свое место. Воспользуйтесь же управлением временным — миссиею г. Фонтонна, чтобы испросить у него представление в иностранных дел министерство о прибавлении певчих и пр., а то, бог знает, кто будет после. Теперь здесь Сенявин управляет, который православный — Фонтон хорошо расположен. Надобно в одно время и в Синод Вам сделать предложение, и в министерство г. Фонтону. Хотя гр. Протасов и уехал в чужие края, но не мешает в Синод писать о певчих и *нужно непременно чтобы министерство сделало предложение*. В Синоде готовы сделаты, а государь и подавно охотно соглашается на все полезное русокой православной церкви. Авось Сенявин возьмется тоже за это дело. О Вашем представлении я писала к Вам, что дело сделано, хотя еще нескоро официально до Вас дойдет; представлены Вы и утверждены к Анне на шею* и гр. Протасов при сем случае сказал в[еликой] к[нягине] Елене Павловне при мне, что он этому очень рад и Вами весьма доволен. Он не хочет ехать в Вену, но может быть переменит мнение и заедет туда. Тогда с ним откровенно о

всем переговорите. Это будет всего лучше, а покуда пишете о певчих сюда.

Кажется я отвечала теперь на все Ваши вопросы. Надеюсь, что г. Тенгеборский возьмется отвезти книги и вещи, назначенные здесь. Не возьмет их, тогда придется довольно долго ждать, ибо мало okazji теперь будет. Получили ль Вы письмо и деньги и список подписчиков на „Далматинский магазин“ через графиню Баранову? В этом письме я Вам писала и об наших соотечественниках, которые собираются в Вену и как нужно быть осторожным и с кем. Не буду следовательно о сем предмете больше писать. В[еликая] к[нягиня] говорила о Вашем письме с удовольствием, стало быть Вы ничего лишнего не писали. Что же касается до канона Андрея Критского на французском, я постараюсь о нем, но нынче наши дамы занимаются много русским языком и читают церковную печать без труда. Вообще, в высшем обществе, мы петербургские, гораздо православнее, нежели воображают.

Вот Вам длинное письмо о наших сборах и церковных делах. Авось, бог поможет привести это к счастливому концу! Через кого бы ни было, было бы только доброе дело сделано, и сделано *честным и прямым путем* — с чистою совестью!

Когда узнаете, что дошли в Вену 23 ящика московские,² сделайте так, чтоб хотя в белградских газетах было напечатано известие об их присылке и подробная опись вещам и книгам. Таким образом, будет всем известно, что именно прислано, и тогда надобно будет верно доставить, даже, если б и не хотелось. Это упрочит доставку вещей, с одной стороны, а с другой — если прибавят, как вероятно, несколько слов благодарности, можно будет здесь перепечатать, и оно будет лестно гр. Закревскому и другим пожертвовавшим и поможет большому сбору, который собираются предпринять. Сколько о прежнем ковильском просила не упоминать и еще прошу о нем не называть ничьих имен, потому что оно было чисто дамское искреннее дело, столько о московском или какие будут другие посланы через австрийское министерство, можно и должно говорить, ибо у нас оно не может теперь вредить, а у вас заставит и немцев, и славян-католиков из *mauvaise honte** помогать Воеводине. Уже дали 500 тысяч гульденов, как узнали о посылке из Москвы, и вижу по Гаевой газете, что в Кроации начинают, наконец, сбор! Итак, все к лучшему. Удержали здесь ящики московские, чтоб снести с австрийским министерством прежде, и мы боялись, что не дойдут эти ящики; а вот вышло, что они открыли глаза австрийцам и усостили их, и полмиллиона гульденов достались разоренным церквам! Дай бог, чтоб скоро были они восстановлены и чтоб из пепла и крови возникли храмы, в которых бы народ, молясь за почивших мучеников верности и веры, учился бы более и более чтить веру православную свою и свою народность, чтить святость присяги и не давать себя заражать иностранными чувствами необузданной гордости людской! Сейчас узнала, будто назначен в Вену барон Мейндорф Берлинский; дай бог, чтоб он не дал своей родне австрийской завладеть им, а, впрочем, он умный и хороший человек и столько любит Россию, как может полурусский. Жена его тоже милая и умная женщина, но ни он, ни

она не православные и не знаю, как на этот счет пойдут дела. Однако попробуйте для певчих сделать что можно через Мейндорфа или Фонтана. Это необходимо нужно, без этого Синод ничего не может сделать. Еще два прекрасные евангелия напрестольные нынче мне прислали. Одно от графа Панина, другое — из Москвы прислали. Еще есть у меня прежних 2 маленькие напрестольные же. Если когда-нибудь и эти, и московские ящики дойдут, то всего 34 евангелия будет, кроме 2=x коவில்ских. Дай бог свое благословение на эти дары усердия русского и да вникнет глубоко смысл святых слов в сердца слушателей и да научит их „истинному христианству“: „Любить бога от всего сердца и всей души и ближнего любить, как самого себя“, какой церкви бы он не принадлежал.

NB.

Кстати, что это за греческо-славянская церковь в Париже, о которой опять упоминает Гай? Греко-униатская или чисто католическая для боснийцев, поляков и пр.? Сделайте одолжение, узнайте и напишите мне.

Простите, почтеннейший Михаил Федорович. Папенька Вам кланяется. Княжна Львова уже писала к Вам. Поручаю себя Вашим молитвам.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Реч је о В. М. Војтковском, православном свештенику у Ироми недалеко Будимпеште.

* Руско одликовање.

² Москва се топло одавала на позив да се помогне војвођанским Србима. У њој је било сакупљено књига и различитих црквених утвари у вредности од 7612 рубаља и 53 копејке (види: „Северная пчела“, бр. 142, од 27. јуна 1850). У писму од 10 (22) децембра 1850. године известила је Блудова Рајевског о приспећу у Темишвар московских поклона, о чему је сазнала из хрватских и српских новина (ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14).

* Из лажнога стида (фр.)

41

Ревелъ, 7 (19) јуна 1850.

А. Д. Блудова о пошљици у Беч црквених утвари за Војвођане.

Отъезжая из Петербурга, я передала еще 7 ящичков для отправления морем в Вену, но они, вероятно, только осенью до Вас дойдут. Граф Лидин писал мне о получении 5 ящичков, но сделайте одолжение, напишите мне именно какие. Опись в каждом ящичке находится. С Тенгеборским Вы должны были получить маленький образ покрова и воздуши. С графиней Барановой еще воздуши. До сих пор я все получала с разных сторон даже от незнакомых

дам подаяния. Нынче открыт публичный сбор на год, так стало быть нам уже не нужно более о том хлопотать. Дело само собой пойдет, но Вас могут сербы благодарить, что взяло оно хороший и открытый ход. Брат передаст Вам 50 руб. серебр[ом] от *Владимира Ивановича Давыдова*, которые он просит или употребить на церковную вещь или же внести в какой=нибудь сбор для пострадавших *воеводинцев*. Вы сами рассудите, что лучше. Между вещами, отправленными морем, Вы получите еще 4 евангелия напрестольные. Одно большое бархатное с серебряными вызолученными образами и украшениями в Новый Сад в одну из церквей. Другие три не назначены, но одно из них, которое выберете, желают, чтоб назначили в „Сербобран“. Ящика № 18 вог подробный список; в ящике № 11 и в ящике № 12 — образа для иконостаса *ковильского*, № 13, туда же шандалы; № 15 с книгами, не назначены; № 17. Блюда плаке из накладного серебра (plaque) для освящения хлебов для Ковиля. В № 19 едно евангелие маленькое бархатное с серебр [яными] вызол [оченными] украшениями. Второе евангелие маленькое в глазетовом переплете с образом на финифти и с серебр [яными] вызол [оченными] украшениями.

— Третье большое бархатное с серебр [яными] вызол [очеными] украшениями — в Новый Сад.

— Четвертое с серебр [яным] вызол [оченным] массивным переплетом с ходкою стороны и хрустальными украшениями.

Вышитая пелена красная с белым стеклярусом.

Риза из парчи мишурной.

Риза из малинового штофу шелкового в „Сербобран“.

Таперь остается лишь только прислать Вам 2 образа для Ковиля,

Таперь остается лишь только крислать Вам 2 образа для Ковиля, из которых один еще не кончен, и пелену для Ковиля узенькую, которая тоже не кончена. Жду с большим нетерпением, чтоб все было получено и доставлено, и когда узнаю наконец, что хотя временная церковь освящена в Ковиле, мне покажется, что совершенно обещание, ибо таким считаю это малое дело, начатое нами во время горестное и среди печальных волнений прошлого года!

Простите, почтеннейший Михаил Федорович. Помолитесь о нас. Папенка Вам кланяется. Пишите все в Петербург в доме Бо...* на углу Михайловской площади. Письма вернее дойдут до меня. Кстати, мне поручили узнать, что может стоить в Вене печатание небольшой брошюрки. Что, например, стоил Вам Ваш „Canon de St. André de Crête“? Пожалуйста, напишите мне по первой почте.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

* Нечитка реч.

Ревель, 5 (17) јула 1850.

О писму војвођанског патријарха, о неопходности да се пошаљу обавештења за руске новине о Србима Војвођанима и њиховој цркви, о слању књига у Матицу илирску и Матицу далматинску, о жељи да се имају добри односи са Гајем, о неповерљивом односу полиције према особама које се интересују за Словене, о пошиљци Глинкиних дела Гају, о томе да је Д. Н. Блудов добио књиге и писма од Вука Караџића, жаљење због несреће која је задесила Г. Николајевића.

Отсюда не бывает никогда никакого случая писать иначе как по почте, а на почте так хорошо умеют все перетолковывать, что просто ничего писать нельзя. Итак, я не знаю, когда дойдет до Вас это письмо, потому что я его посылаю в Петербург, где оно будет ждать курьера и ждать может быть долго, да уж так и быть. Очень благодарю Вас за письмо Ваше, которое мы читали с большим удовольствием. Записки же очень интересны, и я их у себя оставлю, пока не получу ответа от княжны Катерины Владимировны*, и, вероятно, до ее возвращения. Я очень рада, что Вы скоро успокоились насчет печатания письма патриарха. *Официальное* письмо не могло быть секретное между двумя такими лицами и видите, что Вам сказали, что оно увидит его; да и самое письмо так написано, что напоказ — ни к полслову придраться нельзя; именно скажу даже, что принужден *во все стороны* обращаться за помощью, но ничего нет личного, кроме самого адреса!

Пожалуйста, *при случае*, напишите мне, как нашли статью „Северной пчелы?“¹ Вот все, что можно было сделать, и то один наш короткий знакомый составил из данных которые мы нашли в письмах брата и 2-м № „Goldsten Freund“, который он мне прислал. А я сколько раз просила Вас — какого=нибудь знакомого Вашего дать Вам и через Вас сюда сведения поинтереснее о войне сербов, о церквах, о состоянии их прежде, о том, когда и кем выстроены, словом, такие сведения, которыми бы можно заинтересовать в России — сходством названий, обычаев, веры и вместе несчастьями и геройством. Кого не просила писать, все просят сведений — ведь нельзя же здесь романы сочинять — нужно достоверное.

Хотя теперь и позднењко, но и теперь могли бы пригодиться сведения и рассказы о том, как, кем, при каком случае построены церкви замечательнейшие. Если бы могли достать и рисуночки коекакие которой=нибудь церкви. Вижу, что много во имя святителя Николая. Написать бы (если так, как поэтому кажется), что у сербов как и у нас, св. Николай особенно почитается. *Успения* тоже много церквей. Этому празднику и у нас любят посвящать церкви и приделы. Где были особенно несчастные или трогательные случаи, о них бы рассказать. Я во время войны видела в

Гайевой газете, что между славянами много говорили о русских войсках, которых желали видеть. Нет ли тут каких-нибудь анекдотов? Такие вещи очень бы кстати были в наших газетах, особенно губернских, где печататься о сборе будет. Вспомните, что у нас *в народе* и вообще по губерниям сербов совсем не знают. Вспомните, что как нарочно наши войска нигде не встречались со славянами, кроме в Градишке и со словаками, которые держали сторону мадьяр, так что один молодой человек писал сюда: „Ах! Как горестно сражаться *против* людей, которые говорят *почти нашим языком*“. Славян стало [быть] мы видели только на стороне неприятельской, а до Баната даже Паниотинская дивизия только что дошла и тотчас должна была своротить. И так некому *познакомить* русских с этим краем, который только малому числу людей высших классов известен, людей, занимающихся им как ученым предметом.

Приметили ль, что о патриархе сказано в статье „Сев[ерной] пчелы?“² Я думаю, впрочем, что у Вас, да и везде в чужих краях не поймут то, что для русских кажется большой похвалою — это сравнение патриарха с нашими иерархами древними; я, чай, Ваши великие обожатели Цицерона и Демосфена не знают, не ведают о Ермогене, о Филиппе, о Иоасафе, о Дионисии и Авраамии? Я послала между прочими небогослужебными книгами Муравьева „Путешествие к святым местам русским“³, как бы хорошо было, если б некоторые части, особливо о св. Сергии и о Лавре, перевел бы кто=нибудь и поместил бы или в белградской газете или в „Далматинском [магазине], Приметили ли, что во 2=й статье „Сев[ерной] пчелы“, т. е. той, где напечатано целиком письмо патриарха, в начале сказано, что государь, *уважив* просьбу патриарха, велел открыть сбор? Вот доказательство и уважения к нему, и необходимости от него письма.

Не забудьте написать мне имя и фамилию моего граничарского крестника, и получили ли Вы от фрейлины Тенгеборской образ Покрова божией матери для него?

Вы пишете, что крестики у Вас разбирают. Вот еще 35 крестиков, освященных сегодня в праздник св. Сергия. Только уж эти пошлите в Воеводину и именно для маленьких детей на крестины — мальчишкам и девочкам пополам, да чтобы верно были розданы.

Вы из Варшавы получите еще два ящика, а *наши* остальные все морем. Между книгами есть и не церковные и не богословские, но они могут пригодиться. Вы пишете, что в Загребе занимаются русским языком и что трудно доставать русские книги. Я о том коекому говорила, и пока еще не завели сношения с книгопродавцами, я постараюсь немного книг набирать и подарить в Загребскую библиотеку или Матицу и в Далматинскую, но не думаю, чтоб много набралось. Дурных книг посылать не хочу, а хорошие у нас очень дорого стоят, а я уже совсем разорилась с Ковилем да с Афонскими церквами и даже кредит истожила, тем более, что на богоугодное дело легко просить и охотно дают, а тут литературное дело, которым мало людей интересуется. У нас еще немного людей занимаются славянской литературой, а из них многие считаются *панславистами*, что у нас не либо полиции, и потому

мне нельзя слишком показывать сочувствие. Так что немного можно в таком роде сделать у нас. Акции же в 50 и в 100 гульденов вряд ли кто возьмет.

Николаевич (вижу по газетам) был проездом в Загребе и должно быть в самое время приезда бана. Напишите мне, что он Вам про свое пребывание там расскажет?

Вы пишете, что уверяли Вас, будто в духовной коллегии жгли редкие книги и рукописи кирилловскими буквами? Если продолжатся такие глупости, нельзя ли человека иметь, который бы покупал такие на огонь осужденные книги? Их, вероятно, дешево бы отдавали, а если бы между ними попались редкие старинные книги, а еще важнее рукописи, Вы бы могли и папеньку, и других библиоманов одолжить весьма, доставив за сходные цены такие книги, или даже и в публичную библиотеку бы купили, если *замечательные* книги.

Куда поехал Стратимирович и на что? Мне еще много о нем рассказывал и хвалил один молодой человек, который его видал у моего брата в Вене.

Вы еще пишете, что Гай и другое общество друг другу в пику заводят библиотеки публичные и что Гаю винят. Разумеется, мы об этом здесь не можем судить, но всякую, которую он получает, он записывает в своей газете, стало быть, присвоить их он себе уж никак не может. А хорошо ли этим господам все ссориться между собою? Какая бы ни шла плохая слава о Гае, Вы же сами писали и, равно его друзья и недруги говорят, что Гай ужасно много помог или даже сделал в движении хорватском — готовил умы и даже в решительную минуту умел действовать. Что у него в сердце — нельзя знать, в сердцах один бог читает, но одно доказано то, что он человек с умом, с *умением*, с терпением и даже интриган. Зачем такого человека ставить против себя? Зачем не стараться его туда же с собою завербовать в новые проекты, как человека опытного и умного? Нет, надо ссориться между собой! Куда как это впрок должно идти.

Когда я пошло к Вам три маленькие пьесы для представления (я еще ноты не могла достать к ним), пришло вместе и

1. — 2 экз. маленького издания басней Крылова,
2. — Трагедию весьма мало известную, но очень хорошую, Хомякова „Ермак”,⁴
3. — 1 экз. Сахарова весьма занимательной книги „Сказания русского народа”⁵ — только два тома еще вышли, но в них много интересного именно для сравнения с другими славянскими народными песнями, обычаями и пр. Вам предоставляю отдать в Загреб или в Дубровник — как *хотите*.

Еще пришло вместе:

5 номеров оперы „Жизнь за царя”, один номер из оперы „Руслан и Людмила” и один номер — романс или песня русская — „Жаворонок”. Вся эта музыка сочинения русского сочинителя *Глинки*, и прошу Вас это переслать уже к Гаю. Не посылаю от себя потому, что не знакома с ним, и было бы смешно *de but en blanc**

посылать или писать. Но сделайте одолжение, или сами, или через общего знакомого, пошлите к нему и попросите сказать ему (кому дадите комиссию), что видели в его газете несколько раз о концертах, в которых пели разную славянскую музыку, и народную, и новейших сочинителей и чешской, и польской, и югославской и что поэтому, думаю, что было бы загребским музыкантам и *аматорам* интересно ознакомиться и с другой отраслей славянской музыки, а именно великорусской (малороссийские и галицкие русинские мелодии одни и те же). У нас, кроме простонародной музыки, есть еще удивительно национальная, но уже более артистическая музыка, это — именно Глинкова. Его гений такой истинно русский, что люди, которые не занимались музыкой как искусством, а только по уху судят, были уверены, что вся первая опера Глинки составлена из русских песней народных — даже все украшения, так называемые *les traits et les ornements** совершенно в духе простонародном. Посылаю Вам эти 7 номеров, выбранных из сочинений Глинки г-ну Гаю, чтобы он их своим знакомым дилетантам показал и, может быть, при случае нового концерта увидим, что и Глинкова музыка вместе с другими славянскими ариями новейших сочинителей будет исполнена с успехом.

Пять номеров из первой оперы взяты. Сюжет весьма известный: эпизод из истории Смутных времен. Крестьянин Костромской губ[ернии] тотчины Романовых Сусанин спас молодого, только что избранного царя Михаила тем, что завел польский отряд в глухой лес, вместо того, чтобы указать им дорогу в дом Романовых, и дал время предупредить мать Михаила о нашествии польского отряда. Сам же умер, растерзанный врагами, когда они узнали обман. В посылаемых нотах есть ария для *баса* Сусанина перед рассветом в лесу, когда уже должен открыться обман. Две арии моей тетки *Антониды*, его дочери.

Трио между Сусаниным, его дочерью и будущим зятем Собининым с хором и трио, где рассказывается его смерть, между Антонидой, Собининым и Ваней, сиротой, им воспитанным.

Другая опера „Руслан и Людмила“ взята из известной русской сказки в стихах Пушкина.

Песня „Жаворонок“ так, сама по себе.

Вы попросите кого-нибудь это написать к нему, только не от моего имени.

Кажется, это уж так невинно, что никак нельзя употребить во зло никому.

Что же касается до трех комедий, которые обещала я Вам для дилетантов актеров, вероятно, спектакль будет только осенью или зимою. Напишите мне, кто составляет эту труппу?

Пожалуйста, когда будет курьер или если мое письмо дойдет до Вас вовремя с Тангеборским (он возвращается в августе месяце), напишите мне, если успеете, ответ на каждый вопрос этого письма — я везде выставила чтобы легче было отыскать, а то с моей рукой, не весьма четкой, трудно вспомнить и найти, о чем прошу.

Получены ли московские 23 ящика? И напишите мне, есть ли особое какое назначение вещам? Мне кажется, что нет.

Папенка намадни получил письмо и несколько книг от Вука Стефановича, которого он видел в Вене несколько назад, и будет отвечать через Вас, потому что не знает его адреса.

Напишите мне, доволен ли Николаевич подпиской на „Далматинский магазин“ и именами пренумерантов? Их старались мы сделать длинный список, и генерал Берг, по крайней мере, известный человек в Австрии.

Но я должна правду сказать — меня церкви всего более занимают, и не могу выразить, как нетерпеливо жду, чтобы хоть одну освятили бы опять и начали службу! Теперь деньги на перестройку даны правительством австрийским. Многие церкви не разрушены, а только разграблены. Когда придут московские вещи, можно будет хоть одну церковь открыть и начат в Ковиле то. Мне так жаль бедного народа — без литургии живут уже целый год!

Как скоро узнаете об открытии одной какой-либо церкви, напишите мне, пожалуйста, со всеми подробностями.

Как мне жал бедного Николаевича! Хотя я его не знаю лично но его маленькое пред[исловие] и его письмо к Вам так трогательны, и еще один наш приятель — Александр Николаевич Попов, который виделся с ним в Дубровнике, говорил мне о нем, так что он почти как знакомый интересуется меня, и так жаль, что несчастье преследует такого хорошего человека и, кажется, хорошего христианина!⁶

Дай бог ему в религии и в полезных трудах найти утешение такому глубокому горю!

Но вот целая тетрадь, вместо письма, и бог знает, когда до Вас дойдет. Пора кончить. Пишите всё в Петербург по прежнему адресу — оно лучше. Простите, почтеннейший Михаил Федорович. Папенка кланяется Вам. Дай бог Вам счастливо и приятно провести лето.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

* Лвовој.

¹ Расправа је имала наслов: „О подписке, октрытой с высочайшего соизволения для сбора добровольных приношений в пользу сербского народа и церковей в Бачке и Банате“ Објављена је у „Северной пчелы“, бр. 127, од 8. јуна 1850. године. У њој се говорило о борби Срба против Мађара и мађарским разарањима Бачке и Баната. У 133-ем броју, од 16. јуна 1850, штампано је писмо патријарха Рајачића руском цару с молбом за помоћ.

² У споменутој расправи је писало: „Уважени стари монах, српски патријарх Јосиф Рајачић... знао је да улије своме народу такву оданост престолу, такву непоколебиву чврстину и стрпљење, какву је и сам, као прави православни свештеник, показивао у ово судбоносно време“. Тиме је, по мишљењу аутора расправе, сличан истакнутим јавним радницима руке православне цркве (види: „Северная пчела“, бр. 127, од 8. јуна 1850).

³ Муравьев А. Н., Путешествие по св. местам русским, Ч II—III, Санкт-Петербург 1846.

⁴ Трагедију „Ермак“ написао је Хомјаков 1825. године, а 1827. стављена је она на репертоар Петербуршког позоришта. У Москви је објављена 1832. године.

⁵ Сахаров И. П., Сказания русского народа, о семейной жизни своих предков, Санкт-Петербург 1841—1849, т. I, 2.

* Од један пут (фр.).

* Ремени и украси (фр.).

⁶ Речь је о смрти јединог сина Николајевићевог — Чедомила, старог шеснаест година. Види: Зарубежные славяне и Россия, Москва 1975, 316.

43

Петроград, 10 (22) септембра 1850.

О сличности словеначких песама са руским народним песмама; молба А. Блудове да јој се пошаљу чешке народне песме из хузитског времена.

Извините, что не отвечала Вам прежде на Ваши последние посылки; но мы переезжали из Ревеля сюда, а потом была я несколько дней на даче и не успела писать. Весьма благодарю Вас за брошюру Исидора Николыча, которая очень интересна, и за песни словенские. Не знаю, приметили ль Вы или кто другой, что одна из них № 20 — „Gosti moji, gosti moji, dobro mi došli” почти совершенно на голос русской песни „Боярыня, сударыня, подайте мне ручку”. Другая, „Sim jarko od istoka sunce”, хотя и не совсем похожа на какой=нибудь особенный голос, но вообще в напеве напоминает наши народные песни, так что, слушая без большого внимания, можно бы счесть за какую=нибудь русскую. Другие же очень монотонны и имеют больше характер протестантской церковной музыки. Уж нет ли тут немецкой примеси?

Чешские песни я несколько слышала в Вене, очень хорошенькие, но одну очень замечательную, если только она в самом деле того времени, а не новой выдумки, я думала, что она у меня находится, но, видно, я забыла ее в Вене, или кому=нибудь отдала. Если можете, у кого=нибудь (музыканта) узнать, что старинная она, и достать ее, или в Вене, или в Праге, сделайте одолжение, пришлите мне эти ноты по первой оказии. Это гимн или песнь будто бы времен Гуса по=чешски, с немецким переводом под названием Hússten Lied и оканчивается хором „Святой Вячеслав, моли бога о нас”. Узнайте, есть ли вероятность, что это того точно времени? Старинная музыка, да еще полупереховная очень интересует меня, и тоже сравнение разных народных песней, поэтому очень меня одолжите, прислав мне эти ноты.

Не слыхать о получении ни московских вещей, ни наших маленьких ящиков ковильских, а Штиглиц немилосердно дорого взял с нас для их отправления. Уж не пропали ль они на море в эти ужасные бури? Простите, почтеннейший Михаил Феодорович, Папенька Вам кланяется и оба мы поручаем себя Вашим молитвам. С О. Н. Скобелевой послала я Вам маленький кипарисный образок и письмо. Получили ли?

А. Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

Петроград, 27. септембра (9. октобра) 1850.

О утиску који је изазвало писмо архимандрита манастира у Гомирју упућено граничарима огулинског пука. Писмо је објављено у „Српским новинама“.

Неизвестно еще, когда Тенгеборский едет в Вену, только знаю, что скоро, и потому заранее пишу Вам несколько строчек при сей посылочке.

Мы читали в „Сербских Новинах“ прскрасное письмо архимандрита Гомирского монастыря к граничарам Агулинского полка, находящимся в Италии, и письмо одного из них, Феодора Мервоша, к редактору белградской газеты. Все, кто читали, были тронуты чувством и простотою и, удивляясь *слогу* граничара; видно в первом письме, что он с товарищами прислал к архимандриту денег на украшение одного образа. Сделайте одолжение, першлите его высокопреподобно и это маленькое украшение из серебра вызолоченного с гранатами и жемчугом, и просите его покорнейше эту звезду, уже приготовленную с виньетками, как она есть, употребить на украшение того же самого образа. Очень желаю способствовать хотя безделицей к благолепию образа, почитаемого храбрыми нашими единоверцами, которые умели среди войны в земле иноверной соблсти столь трогательную приверженность к своей церкви и к достойному пастырю-наставнику. Дай бог много таких примеров всегда встречать между православными иноками и православными воинами! А если можете узнать, какой это именно образ, напишите мне при случае.

Не знаю уместно ли с Тенгеборским прислать воздухи в церковь Стратимировича в Кульпине и возьмется ли их везти. Они еще не совсем отделаны. Ризу малиновую, надеюсь, что Вы уже, по моему предпоследнему письму, отдали в Кульпин.

Я начинаю беспокоиться на счет всех вещей, отправленных министерством иност[ранных] дел еще в июне и июле. Неужели они не дошли?

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

Петроград, 21. октобра (2. новембра) 1850.

А. Д. Блудова о огласу петроградског трговачког друштва за сакупљање поклона у корист Војвођана; о објављивању у „Северној пчели“ расправа о Новом Саду и Карловцима које је послао Рајев-

ски; молба да се у њено име претплати на неколико српских издања; о предаји списа о панславизму М. Поповићу за објављивање; о жељи руског Синода да помогне Словенима у борби са грчком црквом; о неопходности да се патријарх захвали грофу Закревском за поклоне Московљана; о пошиљци књига за Стаматовића и успеху сакупљања поклона за Војвођане.

Ожидаю с нетерпением известий от Вас на счет наших 6 ящиков. Здешний департамент только знает, что 12/24/ июня отправлены они в Вену из Штетина. Теперь прошло 3 месяца и 13 дней, а нет ни слуху ни духу. Московские ящики отправлены из Вены в Банат, в Седмигорию и в Кроацію, а не вижу ни в одной славянской газете, куда они дошли, ни слова благодарности от православных, это делает большую помеху и для общего сбора. Однако, посылаю Вам объявление купеческой думы об открытии сбора между здешними купцами. Но, признаюсь, даже я сомневаюсь, чтобы вещи, а особенно деньги, дошли до назначения, а в таком сомнении неохотно станут подавать. И так для них же самих надобно напечатать в газетах, куда девались пожертвования московские. Не знаю, кто присоветовал австрийскому министерству загладить все прошлогодние пакости новыми почестями фельдмаршалу, но теперь он на их стороне, а я, как уже говорила Вам, знаю, сколько фельдмаршалово мнение имеет влияния. И так надобно *осторожно*, но надобно дать знать — куда девались пожертвования. Что же касается до ковильских ящиков, их выручить непременно надо, хоть бы пришлось тяжбу заводить! Какая досада, что 8-го ноября ничего нельзя будет сделать! Если бы написать в белградской газете, что хотя молебен отслужен и что молились за здоровье подателей, это бы перепечатали здесь, и оно бы удивительно подействовало.

Вы видели, надеюсь, что статьи. Вами присланные, о Новом Саде и Карловце переведены в „Северной пчеле“! Зам[етка] где рассказан визит к патриарху, будет на днях напечатана с небольшим изменением в самом конце, где упоминается подробнее о патриархе. Напишите мне, как это понравится старику? Мне ужасно досадно, что мимо его посланы вещи московские. Посылаю Вам выписки из „Инвалида“ о юбилее фельдмаршала и о посещении Тифлисса посударем и наследником. Получили ли Вы ноты и комедии?

И которые из них более понравились вашим дилетантам? „Казака стихотворца“ недавно играли в деревне графа Закревского (подмосковной) для проезда в[еликих] к[нязей] Николая и Михаила Николаевича. Марусю играла и пела, говорят, прекрасно, княгиня Вяземская, урожденная графиня Толстая.

Напишите мне, какую именно русскую песню пели тогда в славянском концерте в Вене?

Если Вы считаете, что журнал или выпуск проповедей иеромонаха Герасима Петровича в Задре под названием „Добрый пастырь“ порядочное или полезное дело, подпишитесь на 2 экземпляра на год (6 флоринов) и один экземпляр при случае пришлите мне; а другой — отдайте Пешкиру для моего крестника.

Если „Будильник народне просвете“ стоит того, то подпишитесь тоже на один экземпляр и перешлите при случае сюда. Напишите, что стоит и вычтите и зденег, которые Вы мне должны за книги, вычтите тоже, что стоит „Краль Дечанский“² и пришлите мне еще 4 экземпляра этой поэмы, она мне очень нравится.

Получили ль Вы с Левшиным выписки из двух писем о *пан-славизмусе* и о брошюре Desprez? и передали ли Милошу Поповичу для перевода и помещения? Он, кажется, в Вене? А статьи бы пригодились, постарайтесь об этом.

Мне еще на днях должны доставить книги богослужебные, но я их буду поодиночке пересылать прямо к Вам, ибо вижу, что через министерство еще дольше путешествуют вещи, да еще, бог знает, куда достаются. Нельзя ли хоть книги церковные выручить от валахов. Какая жалость, что присланные на 30 церквей книги едва ли достанутся и десяти церквям, а пожалуй, чего доброго, валахи еще их сожгут!

Насчет греческих епископов = тиранов уже целый год хлопочут, и Синод очень желает помочь, да патриарх и его Синод не соглашаются никак. Одного только добились, это что они заставляют греков, туда назначенных, учиться по = славянски, чтобы на нашем языке совершали службу. Конечно, народ тогда будет понимать богослужение, а люди все = таки будут такие же злодеи и бессовестные — все = таки *фанариоты*, которые просто изверги человечества.

Остается только богу молиться, чтобы он сотворил чудо и переменил сердца их или освободил от них — иначе окажется, наши старания совершенно пропадают от греков, англичан и французов.

Вы писали, что бы советовать Филиппу Филипповичу писать в белградской газете. Не знаю, он возьмется ли, но я могу присылать Вам кой = когда статьи того или другого человека о России или о чем =нибудь современном — только будут ли печатать в „Сербских Новинах“. А то по = пустому заставлять писать наших весьма ленивых господ мне будет неловко.

Постарайтесь всеми силами уговорить патриарха написать гр. Закревскому два слова благодарности за московские несчастные вещи, которые дошли же в какие =нибудь православные церкви. Я нынче узнала, что гр. Закревский обижается, что ему, как московскому генерал = губернатору, и первому, который сделал сбор в пользу сербов (ибо наш ковильский нельзя считать), не сказали спасибо: именно от патриарха надо два слова, ибо для него и по его просьбе, как почтенное духовное лицо общей нашей церкви, москвичи так охотно и щедро дали вещи; если он напишет так, что можно напечатать, это подействует во сто раз больше всех статей на свете.

Посылаю Вам „Мысли о православии“³, которые Вы желали иметь, но почему не поместить некоторые, уже присланные мною отрывки в подлистах Сербской белградской газеты? Эту газету многие читают здесь, и потому хорошо через нее можно знакомить русских с сербами, а сербов с русскими.

Посылаю Вам описание обеда, данного в Москве князю Вяземскому. Вы бы тоже хоть отрывками дали поместить в слав-

янскую газету. Их известия из России или утомительно официальные, или немецко = лживые.

Посылаю еще для Стаматовича, собственно для его библиотеки: „Четыре первых века христианства” Муравьева,⁴ его же изображение символа и литургии, „О таинстве говения”, „Правда вселенской церкви”⁵, „Юрий Милославский”⁶, „Кузьма Мирошев”⁷, да еще „Тарангас”⁸ с гравюрами, только попрошу Вас отдать хорошему переплетчику переменить переплет, сделать переплет простенький, но хорошенький. Этой книги теперь найти нельзя в продаже, и потому я была принуждена перекупить подержанную. Когда переплетут, пошлите Стаматовичу с остальными и скажите ему, что у меня легкая рука и что я уверена, что его библиотека возобновится мало = помалу от этого начала.

Посылаю Вам еще проповеди на малороссийском языке прекрасные. Постарайтесь их какому =нибудь русинскому священнику передать.

Посылаю Вам еще детскую книжку „Рассказы для детей” Ишимовой.⁹ Если есть кто из молодых весьма учениц или учеников у Вас, подарите им.

Посылаю четыре брошюрки Гречулевича, не знаю — хороши ли они?

Вам это письмо и книги привезут князь и княгиня Мещерские, прекрасная молодая чета, т. е. не лицом, а умом и характером. Оба они москвичи и любят славян и слышали о Стратимировиче. Если они останутся несколько дней в Вене, поговорите с ними, только все =таки осторожно, потому что они очень молоды. Если Стратимирович случится в Вене, познакомьте его с ними. Княгине очень хотелось с ним повидаться — она весьма православная патриотка, дочь графа Сергея Григорьевича Строганова и премилая женщина. Письмо это, верно, долго будет до Вас добираться, но крайней мере, верно дойдет.

Наконец поступило сюда официальное известие о наших шести ящиках и о их востребовании для передачи Вам. Авось дошли!

А теперь да поможет бог восстановить храм Ковильский! И да благословит и Ваши и все здешние старания о помощи сербам! Дело о сборе продолжается, но верного ничего не знаю.

Антонина Блудова

Паленька Вам кланяется и сделает, что можно будет, по Вашему письму.

Посылаю в „Северной Пчеле” речь Филарета Московского государю.¹⁰ Это одно из самых красноречивых слов Филарета. Сделайте так, чтобы его перепечатали в белградской газете.

Ноября 25 = то.

Мещерские едут завтра через Варшаву на Бреславль, так что книг всех им нельзя взять; посылаю только „Мысли о православии” для Вас и „Тарангас” для Стаматовича, чтобы Вы успели отдать переплести и послали бы к праздникам ему un livre d'etrenne*; остальные пришлю, когда и как можно будет. Сделайте одолжение,

пишите мне по почте, когда что получаете — просто только о получении; ведь тут ничего нет такого, чтобы могло компрометировать Вас, а по крайней мере, не оставило в безызвестности пропадать вещам.

О сборе лишь сказывали, что из 3=x епархий Вольнской, Подольской и Оренбургской прислано в Синод деньгами 8 тысяч рублей серебром — это обещает хорошо и для других, а из московской — самой усердной и большой ничего не будет, благодаря неизвестности насчет посланных вещей. Боюсь, что и на низовых губерниях отзовется это.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ У „Северной пчелы“ (бр. 215, 26. IX; бр. 230, 15. X, бр. 242, 27. X 1850. године) објављена је расправа „Отрывки из путешествия по областям Нижнего Дуная“ у којој је аутор описао разарања која су починили маџарски одреди у Новом Саду и Карловцима и са симпатијама се изражавао о српским националним радницима, како конзервативног, тако и либералног опредељења. Редакција је истакла да је та расправа објављена у вези са сакупљањем поклона у Русији у корист војвођанских Срба.

² Ј. Суботић, Краљ Дечански, Нови Сад 1846.

³ Муравьев А. Н., Мысли о православии при посещении святыни русской, Санкт-Петербург 1850.

⁴ Муравьев А. Н., Первые 4 века христианства, Санкт-Петербург 1840.

⁵ Муравьев А. Н., Правда вселенской церкви о римской и прочих патриарших кафедрах, Санкт-Петербург 1849.

⁶ Загоскин М. Н., Юрий Милославский, Москва 1846.

⁷ Загоскин М. Н., Кузьма Петрович Мирошев. Русская быль времен Екатерины II, Москва 1847.

⁸ Соллогуб В. А., Тарантас. Путевые впечатления, Санкт—Петербург 1845.

⁹ Ишимова А. О., История России в рассказах для детей, Санкт—Петербург 1841.

¹⁰ Гавор Филарета, који је одржао народу пред улазак Николаја I у Успенску саборну цркву 9. септембра 1850. године, објављен је у „Северной пчели“ (бр. 209, 19. IX 1850). У том говору Филарет је похвалио подршку, коју је руски цар пружио аустријском цару, истакавши да је тиме „подржао многе престоле, законитост, поредак и поштовање вере и истине“.

* Дарована књига (фран.)

Петроград, 8 (20) новембар 1850.

О појми Ј. Суботића „Краљ Дечански“.

[...] Пришлите мне еще экземпляра два или три „Краля Дечанского“, и если еще есть какое=нибудь сочинение Суботичиа,¹ пришлите. Я Вам так благодарна за эту поэму: давно не читала я ничего в этом роде с таким наслаждением. Что за простота, что за поэтические картины, и какие благородные мысли, какая чистота в чувствах, как трогательна и как наивна любовь молодых людей,

как глубоко религиозно православное чувство и как вся поэма проникнута любовью к отчизне! Не знаю, как бы судили о ней немцы, но мне кажется, что понять все красоты ее могут только православные, да и между православными вряд ли кто из не славянских племен. Тут так много родного, так много не только наших обычаев, но даже наших народных выражений, как, например:

„Куд пристала птица голубица
За сильным под облаци орлом?
Како нежна да стане ружица
Покрай раста све горице краля?
Сме ли быстра са цветка росица,
Са драгим се сдружити каменом”.

Перевести бы это на русские стихи, и всякий бы из нас подумал, что это наша народная песня. Эта поэма мне вместе напоминает и Вальтер Скоттовы поэмы (не романы), и русские песни, а конец вместе и священную легенду из жития святых, и грустную важность древнего хора в греческих трагедиях, где ужасный рок уничтожает и страсти, и деятельность людскую своими грозными ударами. Я просто без памяти от „Крала Дечанского” — и очень бы хотелось найти человека с талантом и не ленивого, кто б перевел хоть прозой на русское. Жив ли этот Суботич и пишет ли он еще? Вот как бы должно писать сербам, а не Фиеско переводить, да еще с такой орфографией! [...]

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Види писмо Блудовој од 21. октобра (2. новембра) 1850, нап. 2.

47

Москва, 27. јуна (8. јула) 1851.

О добијању од Рајевског признаница за новац, као и новина и књига за Срезњевског, Востокова и др.; о новој претплати на „Далматински магазин” низа руских читатеља.

Наконец получила я письмо Ваше от 15 июня, и 1) метрическое свидетельство, а'ггос, что делает мой кум новый

- 2) Расписки в получении денег,
- 3) Письмо Костичу,
- 4) газеты,

- 5) письмо и брошюрки Срезневскому, Востокову и Райкелю с медалями
6) „Далматинский магазин“ 75 экземпляров

[...]

Между газетами нашла несколько слов от Ганки, где говорит, что через него посланы хоругви, стало быть надеюсь, до Вас дошли.

Не понимаю, каким образом Лебедева книги не дошли еще до Вас.

Получилиль от папеньки книги для Вука с письмом?

На „Далматинский магазин“ подпишите опять папеньку на 40 экземпляров, меня на 5, полковницу Шевич на 4, графа Дмитрия Андреевича Толстого на 1, Александра Николаевича Попова на 1, статского сов[етника] Вигеля на 1.

А что можно будет еще сделать, после я Вам напишу.

При первой okazji пошлю Вам за вышеозначенных подписавшихся 26 гульденов, т. е. всего у меня в распоряжении на это наверное 20 руб сереб[ром], если можно, пришлю, что еще соберу.

О книгах в Селянский монастырь постараюсь, а одежду священническую сама пошлю. Простите, я ужасно тороплюсь. Что ковильские ящички? и что Ковильская капелла?

Антонина Блудова

Напишите поскорее по почте, если знаете, куда именно московские ящички разделены.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

48

Москва, 5 (17) септембар 1851.

Изражава се захвалност за примљене русинске новине и стихове Радичевића. Молба Блудове да се њеном оцу пошаље Супрасаљски зборник. О превођењу на руски језик српске новеле „Два брата“.

Очень благодарю Вас за письмо и пакет, которые получила вчера с курьером „Südslawische [Zeitung]“, и русинские газеты, и маленький альманах галицкий, и 2 тома поэзии Радичевича.

Книги церковные, полученные Вуком, не от меня посланы, а от Погодина, который их здесь собирал для Боснии. Они пересланы от моего имени только потому, что через моих знакомых в Варшаве посылаются и, кажется, еще будет послано по той же okazji.

73

Папенька кланяется Вам и просит прислать ему через посольство на его имя Супрасльский кодекс, изданный Миклошичем, и выставить цену.

А я попрошу Вас туда же прибавить следующие книги по записке. Особенно лексикон с французского на сербский очень нам пригодится, с русского на сербский и обратно, говорят, не существует.

В „Südslawische Zeitung“ нынче много мы нашли интересных весьма статей, и особенно о литературном языке, но много ошибок насчет языка русского, и здешние филологи, кажется, хотят отвечать.

Книгу Новикова о Гусе¹ вряд ли можно будет послать Вам, потому что, кажется её больше нет. Он написал это как ученую диссертацию для окончания университетского курса и только несколько экземпляров было напечатано, а в продаже и не было, однако попрошу у него, если еще осталось.

Что же касается до книг вообще, я посылаю Вам почти все, о чем слышу некоторую похвалу, а дрянь на что Вам? Из хороших книг у меня две приготовлены к отсылке: „Проповеди и слова Филарета“ и „Несколько исторических лекций Погодина“.²

Я уже послала Вам наемни вновь печатанную древнюю летопись Суздальскую.³ Ещё есть у меня для Вас напечатанная недавно грамота селенских патриархов царю Грозному — на греческом с переводом славянским.⁴ Это в числе любопытных и интересных документов, издаваемых князем Оболенским и другими из бумаг Московского архива иностранных дел. Часть их издается под руководством папеньки, как, например, Разрядные книги, которых I том брат, кажется, передал Вам прошлой зимой.

Постараюсь прислать Вам скоро I том Статейных списков, т. е. о разных посольствах, весьма любопытных.

Архив Археологического общества (или исторического) Аграмского очень интересен⁵, и по прошу Вас продолжать присылать хоть по два экземпляра.

„Србска Летопис“ тоже содержит часто интересные документы. В нынешнем — „Сдача Сисака“ очень интересна и довольно хорошенькая повесть „Два брата“, которую у меня взяли, чтоб перевести на русский.

Здесь мы видели больше людей, принадлежащих к литературе, нежели в Петербурге, где литераторы почти все такого дурного тону, что женщинам почти невозможно с ними знаться; но новостей литературных нет как нет.

Посылаю Вам программу прекрасных живых картин, которые были представлены у графа Закревского для императорской фамилии. Они очень удачно вышли и множество хорошеньких лиц казались лучше в старинных костюмах. Мужчинам особливо пристал

наш древний наряд, и иностранцы, которые были на празднике, восхищались им. Можете Праусу или Поповичу переслать. Простите, спешу на почту.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Книга Е. П. Новикова, „Хус и Лутер“, изашла је у Москви 1859. године. У њој се појава хусизма објашњава традицијом православља, које је, тобоже, одувек постојало у чешком друштву.

² Погодин М. П., Исследования, замечания и лекции о русской истории, I — VIII, Москва 1846—1857.

³ Суздаљски летопис је заједно са Повешћу старих времена улазио у састав Леврентијевског летописа. Објављен је у делу: Полное собрание русских летописей I, Санкт-Петербург 1846.

⁴ Соборная грамота духовенства православной церкви, утверждающая сан царя за великим кнезем Иваном IV Васильевичем 1561, Москва 1850.

⁵ „Arhiv za povjestnicu jugoslavensku“ издавало је Друштво за povjestnicu jugoslavensku у Загребу од 1851—1875. године. Изашло је само 12 томова.

49

Петроград, 10 (22) октобар 1851.

О предаји новца за претплату на „Српско-далматински магазин“; о упућивању Београдским новинама писма о словенском питању у Русији; о упућивању књиге за Босну и Друштву за југословенску повјестницу; о Фонтону као могућем посреднику у отпремању књига за Словене; о новцу и књигама које је патријарх добио од Синода; о вестима у вези са продајом књига које је Погодин послао у Босну.

Весьма благодарю Вас за письма и газеты, которые брат привез мне от Вас, и на которые не отвечала прежде в ожидании оказии, которая ныне представляется при отъезде фрейлины Марьи Александровны Воейковой. Она едет в Венецию с великой княгиней Александрой Иосифовной и взялась передать Вам письмо сие с приложенным пакетцем, в котором найдете:

1. восемь червонцев и один полуимпериал, составляющие около 46 гульденов мюнц, по нынешнему курсу, кажется, даже и 50 гульденов выйдет. Это на подписку за „Далматинский магазин“ и выходит на 92 экземпляра. Список имен прилагаю.

2. Три дюжины крестиков крестильных серебряных, вызолоченных.

3. Девять образков просто в олове [...] Эти крестики и образки кому угодно раздать из бедных православных.

4. Образок немножко побольше Чуда Сергия, т. е. явления божьей матери, также освященный на мощах, передайте Стама-

товичу — теперь ведь можно, и я собственно для него достала этот образок и дала освятить нынче в пребывании наше в Троицкой Лавре.

5. Образок св. арх. Михаила тоже из Троицы с мощей для Вас самих, так как это лик Вашего ангела, а для Вас его выбрала.

6. Маленький образок св. Сергия, обделанный в серебро вызолоченное, на красной ленточке перешлите в Дубровник Николаевичу: он тоже в Троице освящен.

7. Маленькая ложечка русского фасона сереб. вызолоченная, которую прошу переслать моей кульпинской крестнице Анне, которую Стратимирович крестил.

8. Конец второго письма о славянском вопросе в России, которого начало Вы уже получили, и третье письмо, которым заключает корреспондент. Постарайтесь поместить в белградской газете.¹ Это самое верное описание нынешнего состояния этого вопроса у нас, и ясно и живо писано.

Да нужно нашим ленивым господам писателям видеть, что какие статьи приняты и помещены, тогда это подстегнет их продолжать.

Употребили ль Вы, т. е. показали или отдали кому-нибудь статью прекрасную „Церковь одна“, которую я переслала Вам прошлого году. Мне нужно знать.

9. Несколько номеров „Художественного листка“.

Кроме того Марья Александровна Воейкова передаст Вам один большой ящик, в котором:

1. Икона в кивоте под стеклом. Прошу Вас или через Стратимировича, или прямо переслать в соборную церковь Ковильскую на стену, подле которой похоронена Мария Стратимирович. Пошлите вместе и лампадку сереб[ряную] (с крючком), которую Вы уже давно получили [...]

Сделайте одолжение, распорядитесь так, чтоб поставили на внутренней стене, но у самого места, где снаружи могила, и закажите небольшую медную вызолоченную бляху, самую простую без украшений, с гравированною по-сербски кирилловскими буквами надписью: „Сия икона поставлена в память Марии Стратимирович, урожденной (такой=то), родившейся (такого=то месяца, такого=то года), скончавшейся (такого=то месяца, такого=то года). За сей стеною могила ея, благословением Божиим уцелевшая среди разрытых и оскверненных мадырами могил усопших православных“.

Что будет стоить эта бляха, Вы мне напишите, и я Вам доставлю деньги. Постарайтесь найти человека, который бы хорошо на чистом языке сербском и не вуковским правописанием сделал эту надпись, и когда всё будет готово и что доставят верно в церковь, попросите чтоб в тот день, когда поставят кивот, лампадку и надпись на бляхе и всё укрепят, отслужили бы по Марии Стратимирович заупокойную обедню с панихидой, и написали бы Вам о том, а Вы мне передайте, что узнаете.

В этом же ящике найдете малое евангелие на престольное в бархатном переплете с серебряными украшениями для монастыря

Селяне в Боснии и дюжин пять кипарисных и медных крестов простых, как наши мужики носят. Пошлите, куда заблагорассудите.

Тоже и несколько речей Филарета, кому хотите отдать, и Летописец Переяславля Суздальского и Грамота Патриаршая — для Общества югославянской истории², которого 1-ая книжка „Архива“ очень заинтересовала наших археологов московских.

Отсылаю и просьбу селянских монахов.

Вот список всего, нынче посылаемого. Со временем получите еще ящик с ризою священнической. Это для монастыря Селяне.

Книги же остальные — туда и в две другие церкви боснийские, о которых писал Николаевич — мне обещал граф Протасов послать вместе с церковными вещами, собранными в Синоде.

Кажется, что теперь что-то колеблются, пошлют ли чиновника с этими вещами или перешлют их прямо в наше посольство бусурманское в Вене. Впрочем, между этими бусурманами есть два человека, которые по крайней мере славян любят, хоть церковь им чужда наша — и то слава богу! Это Фонтон и Маркгейм. Фонтон, которого лично очень мало знаю, взялся помогать мне во всех пересылках для церкви. Это очень мне приятно, потому что буду на его имя посылать все, что нужно будет доставлять Вам. Итак Вы, с Вашей стороны, пожалуйста, адресуйтесь к Фонтону прямо, когда что-нибудь можно просить или делать в пользу православных наших братьев. С ним в таких случаях можете и посоветоваться, а он уладит с бароном. Это будет для Вас собственно вернее и оградит от глупых подозрений Шварценберга. Разумеется, надоедать всякими мелочами Фонтону не надо, но пусть он знает, что Вы не интригуете, а просто стараетесь по делу христианскому помогать и жить в христианской любви и мире с единоверцами. Он в случае нужды будет иметь возможность и право защитить Вас от главного шваба и наших тевтонов, впрочем, сюда ещё, кажется, не доходили жалобы Шварценберга, а Вы будьте осторожны с немцами, а с Фонтоном доверчивее, так, вероятно, все эти глупости забудат.

Что касается до наших несчастных 5 ящичков, кажется, дело на том остановилось, что вещи сами австрийцы передадут в Ковиль и в другие церкви прямо, и мне доставят расписки. Они будут иметь удовольствие мимо посольства это сделать, а нам всё равно, лишь бы все аккуратно дошло.

Патриарх еще получит тысячи три или четыре рублей сереб[ром] из Синода и книг и вещей значительное число, и поэтому надеюсь, что можно ему будет из этих денег кое-что отделить и бедным людям в том краю, ибо церкви почти только что починить, да кое-где перестроить придется, а одежда, утварь и книги почти все будут из России и придутся даром. Излишнего же великолепия не нужно по церквам, пока народ, низшее духовенство страдают. Пожалуйста, когда что узнаете о раздаче вещей и денег и о том, что устраивается, напишите мне подробно.

Посылаю Вам еще 2 портрета маленькие государя и 2 портрета маленькие же наследника. Делайте с ними, что хотите.

С великой княгиней Александрой Иосифовной едет кроме фрейлины Воейково ещё в должности гофмейстрины княгиня Александра Александровна Трубецкая. Она мне тоже хорошая знакомая — русская (урожденная Нелидова) и чисто православная.

О политке и политическом состоянии наших единоверцев *не нужно* ни ей, ни Воейковой говорить. Но о нуждах наших православных в Далмации и Боснии можете смело говорить, и если есть кто=нибудь частный человек или семейство в крайности в Вене ли, или в Дубровнике, попросите княгиню Трубецкую заинтересовать великую княгиню. Я думаю, найдете помощь. Например, если бедный *Вулетич* ещё жив и что можно его отправить в Италию, поговорите, попросите о нем княгиню Трубецкую, просите, чтоб заинтересовала великого князя — может быть и удастся.

На „Далматинский магазин“ попросите её подписаться хоть на один экземпляр, и чтоб она просила Свистунова и других особ свиты, и самую в[еликую] юнгию и великого князя подписаться. Скажите, что Николаевич почтенный, ревностный священник православный, бедный и имел несчастья потерять недавно детей своих — и Вы заинтересуете княгиню Трубецкую за подписку и что-нибудь да прибавите к посылаемым мною деньгам.

Вообще о политике не говорите с этими господами, впрочем, с мужчинами свиты я почти незнакома и не могу сказать, что они, а вернее осторожность, если Вы с ними увидите, впрочем, они остаются очень мало времени.

Брат говорит, что в посольство пришло несколько ящиков книг без адреса из Варшавы и что Вы о них ничего не знаете. Вы пишете, что эти книги Погодина к Вуку, и что несется слух будто Вук их продает. Поэтому я воображаю, что это именно те книги, которые от моего имени были посланы в Варшаву; они точно от Погодина к Вуку и посылаются *по его просьбе для Боснии*, но не могу сказать, на каких условиях — продают ли их кто из книгопродавцов, променивают ли, или дарят их кому-нибудь? Я ничего о том не знаю. Писала к Погодину, но до сих пор не имею ответа. Я, впрочем, пишу к Фонтану о них.

Здесь в православном кругу очень заняты вопросом о святых местах и, так, как Титов уехал в отпуск, надеются, что его преемник временный *Устинов* поправит это дело. Об Устинове говорят, что он усердный православный и русский и человек с характером. Хорошо было бы и боснийцам, и владыке черногорскому воспользоваться временем его начальства нашей мисией в Царьграде, чтоб ему и через него сюда открыть глаза на счет настоящего положения Боснии, Герцеговины и Черной Горы и всех разнородных и разнородных интересов и надежд единоверцев на Россию. Это случай, которого не надо упускать. Вот, что мне говорил человек верный, сама же Устинова совсем не знаю.

Вот предлинное письмо. Правда ли что патриарх не выдержал до конца и утвердил—таки Платона?³ Впрочем, наши русские путешественники Платона хвалят. Кстати о путешественниках, Погодин просит кланяться от него Стаматовичу и Груичу, и свидетельствовать почтение патриарху. Давно не присылали Вы записок.

Княжна львова больна в Париже, так что, если будете присылать, то на мое имя. Вы ещё обещали конии с бумаг епископского синода в Вене? Пожалуйста, жгите мои письма. Мне часто дают комиссию, то или другое Вам сказать или советовать, и, пожалуй, могло бы, попавши в другие руки, на делать некоторым людям неприятности.

Антонина Блудова

Пришлите мне, пожалуйста, книги по прилагаемой записке через Фонтоня мало помалу, в разных пакетах.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Писма из Русије о словенском питању објављена су у листу „Србске новине“ 1852. године. Прво писмо — 5. јула, друго — 22. јула, треће — 25. новембра. У њима аутор говори о односу према словенском питању разних слојева руског друштва: дипломата, представника аристократије, интелигенције и простог народа.

² Друштво за југославенску повјестницу основао је И. Кркуљевић у априлу 1850. године.

³ Када су Мавари прогласили Рајачића издајником, Платон Атанацковић био је 1848. године постављен за епископа Бачке. То је био узрок спора међу овом двојцом православних великодостојника, будући да патријарх није желео да потврди одлуку световних власти.

50

Петроград, 3 (15) новембар 1851.

А. Д. Блудова шаље у Београд књиге Милошу Поповићу и црквене утвари у Војводину.

Еще не знаю наверное, когда поедет в Венецию князь Трубецкой, но заранее приготавливаю письмо и несколько посылок, не знаю ещё какие возьметса князь отвезти.

1-ое, Фунт чаю для Вас.

2-ое. Две посылки и письмо в Белград от Костича [...]

3-ие. Два экземпляра „Православия у чехов“¹ — один, кому хотите, а другой — Поповичу (Милошу) в Белград.

4-ое. Несколько экземпляров „Московского сборника“ за 1847 г.² — один экземпляр Вам, для кого хотите, прочие — Милошу Поповичу в Белград.

5-ое. Если еще получите книги какие бы ни были от меня, посмотрите на первой страничке — если Ваше имя на ней, то располагайте, как угодно, это мною посланы. А если — ничего на них не написано, то пересылайте, пожалуйста, в Белград Милошу Поповичу. Напишите ему, что эти книги посылаются ему на *продажу* из Москвы, и что просят его платить не деньгами, а книгами сербскими, которые просят Вас пересылать на мое имя через г-на

Фонтон. Попович писал в Москву к Бодянскому с просьбою найти книгопродавца, который бы взялся доставлять книги, но у нас книгопродавцы не любят рисковать, ничего и не нашлось, говорят. Итак, несколько господ из частных любителей словесности придумали, когда случится оказия, пересылать какие книги попадутся им и желают, чтобы платили книгами же, а не деньгами. Надеюсь на Вас, что Вы возьметесь доставлять эти книги верно, а к Вам буду посылать их как случится оказия и уже не говоря о назначении, а Вы будете знать, что те книги, где на первой странице нет Вашего имени, все назначены в Белград Милошу Поповичу.

Теперь, кажется, эта комиссия аккуратно передана. Еще посылаю к Вам письмо от Погодина, а об книгах его для Вука писала к Фонтону, инадеюсь, что он как-нибудь выйдет из этой путаницы.

Жду с большим нетерпением писем от Вас о пребывании Константина Николаевича, и надеюсь, что Вы мне напишете все толки о том, искренно скажете, как он и его супруга понравятся в публике.³ Вы знаете, что мне можно правду говорить, и что я не проболтаюсь. Будет ли иметь Стратимирович оказию представиться Константину Николаевичу? Жаль, что патриарха нет в Вене, тут был бы случай ему выпросить орден. Здесь в Синоде, а в Москве вообще, очень желают, чтоб ему какое-нибудь сделали отличие, да немцы-то мешают. Если б Фонтон взялся хлопотать, да он имеет весьма невыгодное мнение о патриархе.

Что же касается до вещей церковных собранных в Синоде, уже совсем отменили мысль послать чиновника с ними, потому что деньги и московские ящики дошли до патриарха наконец, так надеются, что и остальные дойдут через наше посольство, и чтоб опять не говорили австрийцы, что Вы интригуете, будут посланы вещи барону Мейендорфу с тем, что Синод желает, чтоб Вы участвовали в распределении как духовное лицо, а Вы Фонтону откровенно скажите Ваши мысли о том, когда придут посылки.

Вещей, говорят, очень много, и из них хотят часть отделить на Боснию, потому что в Воеводство уж чересчур будет много.

Напишите, мне, пожалуйста, как распорядился патриарх с 28 тыс. руб., полученными им из России? Мне кажется, что некоторую частицу можно бы отделить на бедных людей и бедное духовенство, ибо, кажись, на церкви самые не всей суммы нужно, потому что ведь утварь, одежда и книги посланы натурою. Уже на 33 церкви все получено, а еще много будет получено со временем. Еще получают около 20 тыс. руб., не знаю серебром ли или ассигнациями. Если и ассигнациями, все-таки более 20 тысяч франков выйдет. Недурно бы особливо тем бедным поселянам помочь, у которых заложены земли, и где хотят немецкие заводить колонии, да бог знает, подумает ли о том патриарх! Несчастный народ, который без всякой вины притесням и обстоятельствами, и правителями, и двумя чужими элементами, у которого сожгли и разграбили жилища за их верность, а теперь хотят вытеснить их веру и их обычаи посредством иностранных колоний.

На днях получите через Фонтана одежду священническую, о которой писала к Вам, для монастыря Селяне в Боснии.

Образ на могилу Марии Стратимирович¹ не поспел к отъезду фрейлины Воейковой, итак, не знаю, как его доставят из Варшавы. Христа ради, уведомьте меня о получении его с остальными книгами, которые в том же ящике, как скоро получите, по почте. На днях приехал курьер Скорятин через Вену, уже в[еликий] к[нязь] был там, а мне не привез он никакого письма от Вас о получении моего письма и крестиков. Пожалуйста, уведомляйте меня о получении вещей по почтеответы же на письма можно после писать с курьерами.

Что же делается с малой церковью Ковильскою? Вот опять подходит Михайлов день, а она не готова. И вещи, и деньги всем там, а не подвигается вперед. Уже два года ждем!

Вижу в газетах, что будто бы патриарх удалил Стоматовича от попечительства Карловацкой гимназии. Разве они поссорились?

Не вижу еще статей о славянском вопросе в России. А статьи Груича были помещены в „Северной пчеле“, как Вы видели.

Постарайтесь присылать статьи или сведения о починке или перестройке церковей на русские деньги, когда узнаете. Оно будет приятно в России читать. „Северную пчелу“ получают и в Белграде, оно и тем хорошо, чтоб знали, а немцы и наши местные люди не читают русских журналов, так оно и прекрасно.

Известий особенно интересных, кажется, нет. Итак, на этот раз прощайте, почтеннейший Михаил Феодорович, поздравляю Вас заранее с днем Вашего ангела и поручаю себя Вашим молитвам. Папенька кланяется Вам. Вуковых книг он ещё не получал. И. Д. Делянов тоже Вам кланяется.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Новиков Е. П., Православие у чехов, (у князи): Чтения в обществе истории и древностей российских, 1848, № 9.

² Речь же о князи: Московский литературный и ученый сборник, Москва 1847. Межу ауторима били су И. С. Аксаков, П. А. Вяземски, В. А. Жуковски, С. М. Соловьев, И. И. Срезневски, А. С. Хомяков, Ф. В. Чижов.

³ Види писмо Блудовој од 5/17 III 1852.

⁴ Види писмо Блудовој од 10/22 X 1857.

Петроград, 7 (19) новембар 1851.

А. Д. Блудова обавештава М. Ф. Рајевског о отпремању књига за Милоша Поповића у Београд и изражава жаљење поводом смрти Петра II Петровића Његоша.

Я наредни писала к Вам длинное письмо, но не знаю, когда оно дойдет до Вас. Нынче два слова только прибавляю, и опять

посылаю наудачу в канцелярию этот пакет с 2 экз. „Православия у чехов“ и с номерами „Художественного листка“ для Вас, и книгами (2 экз. стихотворения Языкова¹ и 3 экз. стихотворения Хомякова).² Эти для Милоша Поповича в Белграде. Сделайте одолжение, перешлите их ему.

Князь Трубецкой будет в Вену только в декабре месяце, так что чай Вам уже не посылаю с ним. [...]

Как жаль владыки черногорского!³ Мы третьего дня узнали про его смерть, а казался такой здоровый, в полном цвете мужества, силы, и телесной и духовной. Большая потеря для его родины, и в нынешние обстоятельства потеря и для всех славян и для православия!

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Речь је о следећим издањима: Языков Н. М., 56 стихотворений, Москва 1844; Новы стихотворения, Москва 1845.

² Речь је о збирци стихова А. С. Хомјакова „24 стихотворения“ (Москва 1844), јединој збирци објављеној за ауторова живота.

³ Петар II Петровић Његош умро је 19. октобра 1851. године.

52

Петроград, 14 (26) децембар 1851.

А. Д. Блудова обавештава М. Ф. Рајевског о средствима сакупљеним у корист Војвођана (30 хиљада сребрних рубаља), објављивању вести у „Северној пчели“ у вези са даровима које су Војвођани добили од Московљања и о реаговању високих кругова Русије на смрт црногорског владике.

Постарайтесь, пожалуйста, справиться в канцелярии, куда девали один из Ваших пакетов, в котором должны находиться письмо или 2 письма о нашей маленькой церкви Ковильской. Я еще получила 2 номера „Записок“ с приложением *по-немецки* и газеты, письмо от Вас, а об Ковиле ни слова. Сегодня переданы последние вещи книги и деньги сербского сбора — они переданы мин[истерству] иннос[транных] дел от св. Синода, и теперь уже сбор совершенно кончен. Когда дойдет это все, мне неизвестно, но знаю, что передано 30 тысяч руб сереб[ряными] деньгами, да вещей и книг на 25 тысяч руб. из коих, впрочем, часть в Боснию.

Известия о получении и освящении московских ящичков, печатанные в „Северной Пчеле“, очень понравились в Москве и успокоили насчет доставления. Нужно непременно, чтобы всякий раз по получении или денег, или вещей посылали бы расписки в посольство наше, а потом бы недурно и написать в газетах ли, в

письмах ли, что делают из вещей и денег и куда именно отдают. Теперь чистыми деньгами выходит около 60 тысяч серебром, т. е. 240 тысяч франков, собранные все маленькими приношениями по всей Руси — ведь это значительный и по сумме и по значению сбор и желательно, чтобы знали у нас, пошло ли впрок для бедных и для церквей. Напишите мне, пожалуйста, о нашем бедном Ковиле! Право, нужно христианское долготерпение, чтобы не сердиться! В прошлое воскресенье была панихида в синодальной церкви за упокоевание души владыки черноморского,¹ и весь Синод присутствовал. Служил оберсвященник Кутневич, и, говорят, служба и пение были прекрасны. Здесь все, кто знали владыку, очень о нем жалеют, а не знавшие его жалеют о нем как о политическом лице, важном и почтенном. Судя по газетам, Георгий прекрасно себя ведет. Здесь думают, что Даниил должен в непродолжительное время приехать сюда для посвящения.²

Впрочем, новостей у нас никаких нет. Простите, почтеннейший Михаил Федорович — неужели приятель в самом деле так глупо женится?

Получили ли Вы кивот на могилу Марии Стратимирович?³
И евангелие и ризу в монастырь Селяне боснийский?

Антонина Блудова

Не можете ли через кого-нибудь вершацкого узнать, жив ли бедный Вулетич и что с ним?

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Речь је о Петру III Његошу.

² Рескриптом Николаја I, према извештају К. В. Несельроде-а од 12. новембра 1851. године, Русија је за јединог владара Црне горе признавала Данила, синовца Петра III Његоша, којег је Петар III одредио у свом тестаменту за наследника. Данило је морао да допутује у Русију како би добио свештенички чин, јер је владар Црне Горе, по обичају, морао истовремено да буде и митрополит. Види: Хитрова Н. И., Россия и провозглашение Черногорнии княжеством 1852, Славяно-балканские исследования, Москва, 1972, 337—342.

³ Види писмо Блудовој од 9/21. јануара 1850, нпм. 1.

Петроград, 5 (17) фебруар 1852.

А. Д. Блудова обавештава М. Ф. Рајевског да је његове извештаје о Црној Гори и Београду упутила Филарету, изражава жаљење што је руски гост оставио лош утисак у Бечу; извештава о књигама за Милоша Поповића и настојању да Николајевић добије прстен од руског цара.

[...] Ваши записки о Черногории и о Белграде переслала я к Филарету вместе с письмом из Парижа о Терлецком (которого

копию постараюсь и Вам переслать). Читая эти известия орядю, видно их тайная связь и вся важность стараний Терлецкого, которые кажутся на первый взгляд только смешными. По крайней мере, кажись, по Вашим сведениям, в Воеводстве духовенство гораздо лучше белградского и народ привязан к своей церкви. Можно надеяться, что помощь, которая через руки именно патриарха и духовенства пойдет (т. е. русская) поддержит доверность к духовенству и надежду на помощь Божию, ибо уже точно бог послал им эти подаяния, и кто, как Вы да я, знает какому ничтожному случаю и слабым средствам одолжены они за такое значительное вспомоществование, не может не видеть перста божьего в сем деле! Жаль мне, что так медленно и с такими затруднениями доходит все это, но видно и это так богу угодно и к лучшему поведет!

Вижу, что русский гость в Вене не очень сделал хорошее впечатление, и к несчастью это меня не удивляет.¹ Он добр, умен, набожен и привязан к родине и к церкви, но его манеры отвращают всех от него, и увы! *незнание* просто изумительное на счет славян, изумительное в человеке, который искренно воображает, что он любит эту часть! Что же касается до их свиты, то все люди прекрасные, светские, не понимающие, что вне их круга есть жизнь и существа двуногие, немножко выше обезьян [...]

Что Вы пишете на счет книг Милошу Поповичу, что за нужда, что он спекуляции делает? Требуйте только с него деньги за провоз и пошлины, потому что я писала Фонтону, что так как это дело частное, то прошу посольство не платить, а что Вы заплатите и возьмете с тех, которым послано. Итак, заставьте Поповича за это платить как за торговое дело, а за книги, бог с ним, если присылать будет кой-какие новые или исторически интересные книги сербские, довольно будет того. Тут желают посылающие лишь только дать средства тем, кто хотя бы читает русские книги, находить их в Белграде у кого-нибудь, а не требуют никаких хороших качеств или намерений от книгопродавца — чем лучше будет для *него* выгода, тем лучше для распространения познаний русского языка и литературы, а другого и не думают желать.

Надеюсь с нынешней оказией (т. е. со свитою в [еликих] князей) послать Вам часть книг, но не знаю, что возьмут. Пошлю, по крайней мере, чаю Вам.

Что касается до Николаевича в Дубровнике, вот лучшее средство доставить ему перстень или что-нибудь такое же: послать ему какое-нибудь сочинение, т. е. экземпляр книги в императорскую библиотеку и другой экземпляр барону Модесту Андреевичу Корфу, при письме сему последнему, где просить представить государю — повергнуть к стопам его величества труд его, в котором, вероятно, что-нибудь найдется для истории православной церкви в Далмации или Герцеговине. Барон Корф хоть с немецким именем, но принадлежит к нашей церкви и несколько слов о том, что даже в Дубровнике кой-кому известно, сколько он заботится о библиотеке и о собрании всех полезных книг по всем отраслям

наук, будут приняты благосклонно, и по всей вероятности последует то, что князь Меншиков зовет „скверный перстенок”. [...]

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 14

¹ Речь же о посети Бечу, крајем 1851. године, великог кнеза Константина Николајевича са свитом. У писму од 2. (14.) јануара 1852. године питала је Блудова Рајевског о утиску који је Константин оставио на Словене у Бечу и Трсту. Очигледно је да је Рајевски написао отворено у свом одговору да се велики кнез није свидео Словенима (види. ОПИ ГИМ, ф. 347 док. 15).

54

Петроград, 15 (27) април 1852.

А. Д. Блудова о писму које је Рајевски упутио грофу Блудову посредством кнеза Данила и Даниловом боравку у Петрограду.

[...] Неделю тому назад папенька получил Ваше письмо с Даниилом и поручает мне кланяться Вам и сказать, что он очень охотно принимает Вашу рекомендацию, но, впрочем, вряд ли может быть в чем полезен молодому человеку, который уже не собирается ни учиться, ни посвящаться, но просто провести здесь несколько недель как путешественник, которому, кажется, только хочется повеселиться. Все то дело сладилось так скоро и неожиданно, что его пребывание здесь совсем изменилось и в цели, и в направлении. Секретарь его Миланович, который, говорят, человек с опытностью и с умом, никуда не кажется, кроме официальных оказий; Сенатор не знает по-русски все молчит, а Даниил ни о чем серьезном и не заикнется. Вот Вам описание того, что до сих пор можно было заметить. [...]

[Антонина Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

55

Петроград, маја 1852.

А. Д. Блудова моли Рајевског да пошаље Разлогу у Грац неколико руских штампаних издања и у Петроград три примерка његовог алманаха „Зора” за следећу годину.

Перешлите, пожалуйста, этот номер „Северной пчелы”, экземпляр „Ярославского сборника” и памятную книжку военную за ны-

85

нешний год г=ну *Разлагу* в Грац, издателю маленького альманаха „*Зора*“, и напишите, что если на будущий год выйдет опять „*Зора*“, то просят прислать через Вас экземпляра три для Петербурга.

Не знаю, когда это до Вас дойдет и потому не пишу ничего более.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Датирао Рајевски

56

Кисинген, 8 (20) јуна 1852.

А. Д. Блудова обавештава Рајевског о боравку Ристића у Петрограду, неправедном односу Срба према Костићу и о упућивању у Београд књига и портрета руских песника.

[...] Не знаю тоже приехал ли уже из Варшавы один молодой студент из болгар *Дмитрий Пяткович* с рекомендательным письмом от меня к Вам. Еще раз рекомендую Вам его он добрый, образованный, хорошего поведения молодой человек, с нежной и пылкой любовью к отечеству и с дружескими воспоминаниями о России, где оставил искренних друзей, но мне кажется, что он довольно слабого характера и легко может быть увлекаем товарищами и земляками, и потому будьте добры и предостерегите его против таких славян, у которых зашел ум за разум и которые мечтают о несбыточных властолюбивых планах.

Вообще мне кажется, что у этих *молодых* народов долго остается что-то ребяческое в их мыслях и легковерие удивительное. Таков и Даниил, о котором ныне не могу Вам всё, что думаю, написать, таков и наш усыновленный Костиц маленький; ему уже 17 лет, а мой племянник, которому четырнадцатый год благоразумнее его; эти дикари нам такими ребятами кажутся, что не знаешь, как быть с ними, и Даниил нам показался сущим ребенком. Выйдет ли что из него со временем?

Что Вы мне пишете о том, что Гарашанин хотел на словах Вам передать слова Бошковича вместо письма, меня немножко беспокоит. В Петербурге был и *Ристич*, и другие земляки нашего маленького дикаря, которые или завидовали ему или сердились за то, что мы не хотели, чтоб он в такой компании находился, и которые, *кажется*, наделали преотвратительные сплетни, и, быть может, что=нибудь такое и дошло до его семейства, потому что такое долгое молчание да желание Гарашанина не письменно, а на словах передать Вам известия Бошковича что=то очень странно. Если что=нибудь дойдет до Вас в таком роде, Вы можете смело уверить, что это клевета: он, точно, много глупостей наговорил

прошлого году и даже наделал, но только против нашей, ему совершенно новой *дисциплины*, и разными наивными выходками, которые могли бы ему повредить в отношении к военной школе, а никогда ничего бесчестного или безнравственного за ним не было, и его вообще с тех пор, как он поступил уже юнкером в артиллерийское училище (одно из лучших и первейших у нас), его и за поведение и за прилежание все начальники хвалят; содержание же ему дает Анатолий Николаевич Демидов, то и этот счет он ни в чем не нуждается, а князь Григорий Петрович Волконский о всем заботится для него и иначе его не называет как нашим (гр. П[ротасовой] и моим) усыновленным ребенком. Дай бог, чтоб он продолжал вести себя как теперь, не давал своему дикому нраву *пылать*, как прежде, и не заразился, с другой стороны, многим (к несчастью, нашим, петербургским), от которого он до сих пор остался чист. Тогда он может хорошо выучиться и быть со временем полезным человеком на своей родине или у своего приятеля Даниила, если тот удержится на своем новом княжестве. Вот заранее ответ на этот счет. Теперь еще о деле книжном. Получили ли Вы с полковником Константиновым целый ящик книг разных, о которых уже прежде было писано? И вместе несколько книг и портретов в Белградскую *сербскую* читальницу, где, говорят, нет ни одного портрета русских поэтов. Эти, пожалуйста, перешлите или через Гарашанина, или Бошковича, а остальные — частью Вам, частью Милошу Поповичу, как уже прежде было писано [...]

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

57

Петроград, 29. декабря 1852 (10. января 1853).

А. Д. Блудова обавештава Рајевског о немогућности да се, интервенцијом из Русије заштити Протић, и о борби Црногораца против Турака.

Благодарю Вас очень за записки, газетки и письмо Ваше, которые получила два дня назад. В подробности не вхожу нынче, за неимением времени, только скажу насчет помощи, что Вы должны писать в св. Синод и его просить о дозволении принять, и это письмо должны через посольство послать в Синод, а другого не нужно дозволения. Оно св. Синоду будет приятно видеть, что Вы заслужили хорошее расположение, стало быть тут не будет помехи. Вот что мне сказали написать Вам. И спешу это сообщить. Что же касается до дела Пр[отича], оно значило бы доконать и окончательно погубить его, если бы отсюда хоть слово сказать! Тут

уж только одно — терпет да надеяться на бога, а на князева мира сего плоха надежда всегда, но в этом случае и невозможна!

Наш Данила Петрович удивляет нас своим молодечеством. Дай бог ему счастья, а вряд ли ему устоять против двух пашей, и боюсь, что Жабляк опять будет у них отнят.¹

Прощайте, почтеннейший Михаил Феодорович, папенька и сестра Вам усердно кланяются. Костиц свидетельствует Вам свою почтительную благодарность.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ У јесен 1852. године одбило је становништво дела Херцеговине (Грахово, Дробњак, Зубци, Пива и Васојевићи) да плати данак Турској, прогласивши се поданицима Црне Горе. Њих је подржао црногорски кнез. У области Скадарског језера дошло је од 12. до 13. децембра до битке између црногорске и турске војске, која се завршила победом Црногораца. Порта је 15. децембра објавила блокаду Црне Горе, а уочи нове године Турци су под вођством Омер-паше почели са нападом на њу. Види: Хитрова Н. И., Черногория в национально-освободительном движении на Балканах, Москва 1979, 94—97.

58

Петроград, 10 (22) фебруар 1853.

О упућивању брошуре А. Н. Муравјева патријарху, даровима Блудове деци трговца Костића, интересовању руског цара за Црногорце и жељи Аустрије да интервенише у црногорско-турском рату.

Посылаю при сем брошюрку Андрея Николаевича Муравьева, 3 экземпляра, которые он просит послать один патриарху и другие два, кому найдете, что может быть полезно, из духовных или светских лиц. При случае напишите мне, кому послали, ибо он немножко самолюбив и хочет знать, что делают с его книгами. Посылаю еще (если только возьмут) 1 фунт чаю для Вас.

2-е. Куклу русского ямщика для моей крестницы, чтобы ее первой игрушкой была бы русская, и другую куклу поменьше (тоже ямщика), которую прошу послать через Гарашанина к Костичу — отцу для его маленькой — пусть знакомятся дети с русским мушкетером.

3-е. Двадцать червонцев в коробочке и два колечка золотые в той же коробочке, которые прошу переслать вместе с приложенным письмом и теми письмами, которые получите почти в одно время по почте, через Гарашанина к тому же Джорджу Костичу от его сына. К досаде моей, образок, который заказала для моей крестницы, еще не готов, а барон Ливен едет через час. Видно, о

курьерах нарочно не дают мне знать, а о Ливене узнала я только случайно и так поздно, что вряд ли возьмет мои посылки. Сделайте одолжение, напишите по почте сейчас по получении сего письма, что именно дошло до Вас из сих пакетов. Прилагаю письмо к приятелю-куму*. Но прошу еще на словах сказать ему, что ходатайство русское так дурно принято было, что принуждены были прекратить для того, чтоб ему же не подгадить больше. Я было с здешним посланником австр[ийским] заговорила, не называя его, но меня на половине фразы остановили. Так=то любят австрийцы нас! И даже для другого человека самому в[еликому] к[нязю] наследнику отказали! Я хотела написать письмо г. губер[натору] триестскому, гр. Вампфангу, и переслать через Вас к куму, чтобы он, *если нашел то полезным*, отдал бы лично ему и переговорил о своих желаниях. Вампфанг — человек с душой и понимающий важность для Австрии ее славянских народов, а итальянская армия, кажется, лучша армия у них. Но теперь Вы пишете, что он уже выбрал себе дорогу, так нечего и хлопотать. Если же когда-нибудь такого рода письмо может ему пригодиться, а всегда рада буду доставить его. Здесь ужасно интересуется государь черногорцами, и я сама видела, как у него слезы были в глазах, говоря о их опасности и храбрости.

Слава богу, что умели так горячо взяться за это дело в Вене, но дай бог, чтоб из радости, что Австрия помогла нашим единоверцам¹, не пришлось бы уступать этих единоверцев (т. е. в Боснии и Герцеговине) немцам=иезуитам. Теперь этой попыткой убить императора еще больше заинтересовали в пользу его², а Вы знаете, что личные симпатии играют важнейшую роль у нас. Надеюсь на милость Божию, что никто из славян не замешан в это отвратительное злодейство. Бедная мать императора, каково ей несчастной!

Здесь одно на уме и на языке нынче, это ужасная покража 1 миллиона 200 тысяч сереб[ром] в инвалидной кассе в течение 16 лет, совершившейся одним известным пороком и мотом Политковским³. Государь вне себя и был даже болен, а бедные члены комитета старики=генералы отданы под суд за их оплошность и доверие этому плуту. Но некоторые из этих генералов, между прочим и Граббе, даже не заподозрены ни в воровстве, ни даже в потачках, а только старики не занимались кассою и очень редко ревизовали, а молодец обманывал их разными фокусами. Но у нас по закону начальники за все отвечают, так после смерти Политковского все обрушилось на комитет! Разныс друге истории встревожили царя и город, и все так грустно, что из рук вон!

Простите же на сей раз, Ваши дочки слава богу здоровы. Что Вы ничего не писали о Вашей памятке в св. Синод. Ваши записки последние были у Олсуфьева, который у наследника, и коренной москвич и православный.

Напишите все, что говорится и какие слухи о Черногории и австрийцах, Омер=паше, францисканцах?

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Б. Стратимировић

¹ Без обзира на херојски отпор Црногораца, они су крајем 1852. и почетком 1853. године претрпели низ пораза од Турака. Руска влада, желећи да спасе Црну Гору од потпуног уништења, обратила се Аустрији са молбом да помогне Црној Гори дипломатским и војним путем. Аустрија је пружила Црној Гори помоћ у оружју и изашла пред турску владу са захтевом да ова повуче своју војску са црногорске територије. Када је Турска одбацила аустријске захтеве, Русија је иступила са истим захтевима. Енглеска и Француска, страхујући од зближавања Русије и Аустрије, препоручили су Порти да направи уступке. Турска је потписала мировни уговор са Црном Гором 16 (28). фебруара, али Омер-паша је тек у марту 1853. године извео своју војску са црногорске територије. Види: Хитрова Н. И., Черногория в национально-освободительном движении на Балканах, 102—108.

² Кројач Либени покушао је у фебруару 1853. године атентат на цара Франца Јозефа.

³ У фебруару 1853. године откривено је да је Политковски, директор уреда инвалидског фонда, проневерио 1.200.000 сребрних рубаља. Проневеритељу је гледао кроз прсте царев лични опуномоћеник, генерал-ађутант Ушаков.

59

Петроград, 10 (22) фебруара 1853.

А. Д. Блудова о покушају атентата на аустријског цара и о налогу датом Гарашанину да преда новац Костићу.

Вчера писала к Вам по почте и нынче готовлю писъмо с курьером, которого вероятно, пошлют после ужасного происшествия с молодым императором.¹ Надеюсь от души, что он уже здоров теперь и что никто из нашей крови и нашего роду такому подлому преступлению не причастен, но ничего еще здесь не знаем. Бедная эрцгерцогиня София! Прилагаю при сем еще писъмо к Гарашанину и просьбу переслать ему с писъмом еще 20 червонцев австрийских (*двадцать*), которые уже лишь здесь переданы, и их получите с первым курьером. Надеюсь, что вексель в 60 черв[онцев] уже получили, и знаю, что Вы уже переслали их даже прежде в Белград и что они получены Гарашанином и переданы. Благодарите его от меня и перешлите, пожалуйста, как скоро можете, это писмо и 20 черв[онцев] к нему же.

Простите и извините за беспрестанные комиссии. Некогда писать более.

А. Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ Види писмо Блудовој од 10 (22) фебруара 1853, нап. 2.

Петроград, 4 (16) март 1853.

Молба А. Д. Блудове да јој се пошаље оружје које је тражила од Борћа Стратимировића и црногорског кнеза. О жељи да се на српском штампају стихови Хомякова и о скором доласку у Беч Живановића.

Сердечно благодарю Вас за письмо с бароном Ливеном и за пересылку червонцев в Белград. Сделайте одолжение, перешлите прилагаемые два письма. Они наименевиннейшие и можно по двадцати почтам и канцеляриям переслать. Если г-н Стратимирович или князь черногорский пришлют на мое имя оружие какое-нибудь, то, пожалуйста, дайте знать в посольстве, что это точно ко мне и моя фантазия, и прошу, когда случится кому-нибудь верному ехать сюда, привезти мне их. Очень бы хотелось *трофеей* иметь последних происшествий. Узнайте, пожалуйста, хоть через Вука, жив ли сенатор воевода Любатинский, который был здесь с Дациилом, и что он поделывает?

О палице получено и сделано распоряжение.

Нынче некогда более писать, а посылаю Вам прекрасные стихи духовного содержания Хомякова. Их бы с переводом поместить или в Далм.* или другой журнал тамошний. . .

Лазарь

О царь, и бог мой! Слово силы
 Во время оно ты сказал.
 И сокрушен был плен могилы,
 И Лазарь ожил и восстал!
 Молю: да слово силы грянет!
 Да скажешь „встань!” душе моей.
 И мертвая из гроба встанет,
 И выйдет в свет твоих лучей,
 И оживет и величавый
 Её хвалы раздастся глас,
 Тебе — сиянью отчей славы!
 Тебе — умершему за нас!

Что делает Суботич? Неужели не пишет более стихов? Поклонитесь ему от меня и попросите, если написал, прислать мне.

Я очень обрадовалась, узнав о куме.² Уж видно молитвы святой Людмиле, которой молилась о нем в Юрьевой церкви, ветхой подземельной, первой колыбели православия в Чехии, православия, которое удавили и задушили как самую царицу, в православие окрестившуюся!

Не могу выразить впечатление, которое произвела на меня эта маленькая церковь, где впервые зажжен святой лик веры хри-

стианской, царственной рукою женщины, которая смертью своей запечатлела Веру! Если в самом дале взыскует кум и не погубит себя, за него от моего имени отслужите молебен св. Георгию и св. Людмиле. Простите, почтеннейший Михаил Феодорович, через неделю поедет к Вам один Живанович и привезет образок моей крестнице.

А. Б[лудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* „Српско-далматински магазин“.

¹ Реч је о стиховима Хомјакова „Воскресение Лазаря“, које је написао 1852. године.

² Мисли се на Б. Стратимировића.

61

Петроград, 11 (23) марта 1853.

Молба А. Д. Блудове да се пошаљу ноге руских песама књижевници Јозефини Урбанчич; препоручује М. Ф. Рајевском Србина Живановића.

[...] С своей стороны я получила от Вас вчера тоже без письма портреты обоих Обреновичей, Кничанина и Карагеоргия, и бивуак после *швеката*. Очень благодарю Вас и прошу написать, что даже я за них.

Еще раз прошу Вас переслать просто по почте вложенное письмо, в Загреб. А ноты русских песней, которые Вы вместе получите, сделайте одолжение, перешлите к г-же Юсепине Урбанчич

В поместье Турноград близ Граца
по поручению г-на Дмитриева-Пятковича.¹

У меня уж это поручение давно на совести. Надеюсь, что по крайней мере теперь дойдут ноты. [...] Забыла сказать Вам, что вручитель этого письма молодой серб Живанович, который, кажется, стосковался в холоде и скучной жизни студентской здесь и возвращается после 4 месяцев в Белград. Он, сколько знаю, честный, неглупый малый, благоразумного тихого нрава и хороших правил. Рекомендую его Вам на два или три дни, которые пробудет в Вене и прошу ласково его принять как хорошего моего знакомого, который может Вам и про нас, и про город поговорить [...]

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ К. Д. Петковић, претпоставља се, упознао се са Јозефином Урбанчич у лето 1852. године када је боравио у Грацу, где се састајао са Р. Разлогом. Словеначка књижевница активно је сарађивала у алманаху „Зора“. Види: Чуркина И. В., Словенское национально-освободительное движение в XIX в. и Россия, Москва 1978, 96—97.

Петроград, 5 (17) мај 1853.

А. Д. Блудова пише Рајевском о спољно-политичком положају Русије и руско-српским односима.

Давно не писала ја порједног дугиног писма к Вам. Причиноу тому, что ја беспрестанно била нездорова, и сверх того ужасно не в духе все это время. Семейные обстоятельства были довольно неблагоприятные, да признаться, и публичные обстоятельства. Несчастное это дело Политковского¹, которого жертвою сделались люди такие честные и чистые как бедные члены комитета, между тем как князь Чернышев, который своею поддержкою этого мерзавца, был всей беде причиноу, здравствует и красуется в парике и корсете как бы ни в чем не бывало потому только, что подпис его нигде не было; сумасбродное управление Москвою графа Закревского, который нашел средство всех честных людей с талантами заподозрить; бешенство цензуры — всё это грусть наводит, как подумаешь как государя ослепляют, окружают сетями и из собственных мелких выгод заводят такую порчу в нашу милую Россию, что бог один знает, не сделается ли прививная неизлечимая болезнь! Между тем внешняя политика всё такая же — немецкая — все верим *благодарности* и *искренности* Австрии, всё боимся единоверцев наших в Турции поддерживать как должно и радуемся наивно, что австрийцы спасают христиан! А сами играем роль *полицейских* всюду и, напр., в деле Гарашанина² самым глупым образом вмешались, что дали волю розвиться склонности к французскому весму, и г-ну Сегюру сделаться другом и наставником Заха и военной школы в Белграде,³ а потом, чтоб ещё более склонить их к лестным уверениям учтивых и вкрадчивых французов, выдумали взяться за *дубинку* и *требовать* отставку того-то, да назначения того-то, забывая, что именно молодой, ещё не вышедший из чуждой зависимости народ должен быть щекотливым насчет вмешательства иностранного, и что это есть самое лучшее и верное средство ещё более склонять его к тем, которые льстят народному самолюбию и поощряют во всех наиболее властолюбивых мечтах, выставляя Россию единственным врагом, соперником и препятствием!

А князь Меншиков, хотя умный человек и русский, да следует той же европейской (т. е. прямо вредной для России) политике в отношении к славянам, потому что он и не подумал даже справиться о сем вопросе, а на счет духовных дел не имел даже здесь сношения с духовным ведомством, а только со Стурдзою, совершенно эллинской парти принадлежавшему, виделся в Одессе. Туманским весьма недовольны, и сменили, но считают нужным для *достоинства* России оставить его ещё несколько время, чтоб доказать, что дескать Гарашанина сменили по приказанию, а не обоюдное снисхождение; но зачем же оставлять дурака, который столько уже вреда наделал как и сам Гарашанин, если правда, что Гарашанин точно неделал так много вреда. Узнайте, пожалуйста,

как рассказывают сербы это запутанное дело, и нет ли тут Вучића интриг, ибо сюда все сведения через Вучића доходят, а он ведь пренеугомонная особа и вряд ли так привержен к России, как здесь воображают. Все, что Вы и сенатор Губе мне говорили о Гарашанине, и его любезная готовность к маленьким услугам, о которых я собственно его просила, кажется мне не доказывает такую ненависть ко всему русскому, как уверяют теперь, но (мне кажется), что ласки французоз, щекотливость национальная, заносчивость Туманского и опасение, может быть, искреннее, чтобы Россия не захотела завладеть сама Сербией или отдать её Австрии в случае падения падишаха — все эти причины могли действовать на человека умного, властолюбивого, малообразованного, и как все мы, совешенно незнакомого с настоящим положением вопроса этого между раздвоенными братьями-славянами. Одна я знаю наверно, что в теперешнее время государь, что бы ни сделалось с *Турциею*, не хочет ни присвоить себе Сербии, ни позволить австрийцам тронуть её, что в случае катастрофы окончательной, напротив, думают *округлить* княжество (хотя, разумеется, не дадут ни Цареграда, ни Душанова царства). Но если пойдут крутить против нас на революционный лад польско-французский, Вы знаете, что эта мысль быть представителями антиреволюционного духа, есть *единственное неколебимое* правило у нас, и что за это правило готовы жертвовать всеми благами мира. Французы же ведь ни мадьяр не спасли, ни итальянцев, ни поляков своею симпатиею. Следовательно, истинная польза и для сербов и для русских держаться дружно и *учтиво* вместе. Постарайтесь какнибудь дать знать это Гарашанину и другим, которым может пригодиться, а он имеет и здесь доброжелателей. Теперь новый консул назначен, который здесь, Николай Ефимович Мухин, он очень расположен не принимать за свято всё, что Туманский говорит, и расположен судить о Гарашанине по собственному суждению, когда увидится с ним и увидит его поведение. Если Гарашанин в самом деле, как о нем говорят, человек *практический и дельный* и что он искренно желает добра своему отечеству, он поймет, что нужна осторожность и некоторые уступки после всего этого гвалта, и тогда будет только мимопроходящая буря, которая, может быть, и очистит политический воздух и прояснит небо после туч, скрывавших от *обеих сторон* свет солнца правды! Постарайтесь Вы, через кого уж знаете сами, уверить в этом в Белграде — *Я Вам ручаюсь, что это сущая правда*. Вы знаете изречение господине: „Блаженны миротворцы!“, блаженны те, которые при всяком, богом им представленном случае, стараются мир водворить, мир искренний, душевный, а не ненависть, ревность и двоедушие скрыть под названием мира в дипломатических трактатах!

Но довольно о сем; последние две записки Ваши были у Алсуфьева и кажется показаны были цесаревне. В[еликая] к[нягиня] Елена Павловна все с одинаким интересом занимается этим вопросом. О Вашей поездке сюда летом я писала барону Мейендорфу, ибо не видела его целые два месяца, а он на днях едет, но, кажется, никакого затруднения не будет, и когда придется просить отпра-

ления, напомниме б[аро]ну Убри, что он мне обещался со своей стороны способствовать. К Вам будет, наконец, православный секретарь и православная его жена.⁴ Ни он, ни она не тении, но люди с умом, с образованием и из семейств, весьма гордившихся русским, якобы аристократическим, происхождением. Да по крайней мере русским.

Слышу, что кум мой Стратимирович в люди попал и обедает у цесаря! Дай бог, чтоб голову не вскружили и не пошёл в иезуиты с радости. Если видите его, поклонитесь от меня и скажите, что радуюсь от души и желаю всякого счастья, *православного*, и чтоб непременно молебен отслужил св. Людмиле и св. Георгию, которым молилась за него в Праге, да чтоб не забыл писталеты, обещанные мне для моего мальчика.⁵ Данило в большой чести был тоже в Вене⁶, пишет гр. Фикельмон. Что-то его голова, не кружится ли? И правда ли, что Михайло Обренович женится на католичке *красавице-дурочке* гр. Гүниади? Я ему прочила другую невесту, красавицу-умницу — да куда ещё слишком молода, а он ещё только претендент. Это, впрочем, маленький роман моего изобретения, о котором лучше мне и не думать — слишком несбыточно!

Поклонитесь от меня Суботичу — что он уже стихи пишет? Вуку поклонитесь тоже. Посылаю (если Убри возьмет) фунт чаю и „Историю походов Суворова“,⁷ преинтересная и прекрасно писанная. Когда сами прочтаете, препроводите её в Белград Милошу Поповичу. Такие книги пусть хоть полежат нераскрытые на полке — всё хорошо. Доставили ли Вы русские лесни Йосефине Урбанчич?⁸

Но вот уже зовут меня, простите, надо кончить. Сколько я Вам должна за шнурок, а батюшка за книги? Пришлите, пожалуйста, „Arkiv jugoslovenski“, о котором просят, да напишите мне подробнее о всем, что, Вы знаете, интересно мне. Пожалуйста, узнайте хоть через Бошковича, что сделалось с Живановичем, и отчего он ко мне не пишет, как обещался, из Белграда?

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ Види нап. 3 уз писмо од 10/22 децембра 1853. године.

² Руска влада, незадовољна франкофилством Гарашанина, испословала је његову оставку 4. марта 1852. године, искористивши окружницу коју је он издао, а која је предвиђала оштре мере против рушилаца друштвеног поретка.

³ Државни савет одобрио је 1850. године пројект за организовање у Београду артиљеријске подофицирске школе. Касније је ова школа била основа за стварање Војне академије. Управник школе од 1850. до 1859. године био је Ф. Зах.

⁴ Очеvidно, у питању је Милошевић и његова жена.

⁵ Реч је о питомцу грофице Блудове, младом Србину Јовану Костићу, јункеру Михаиловог артиљеријског училишта у Петрограду.

⁶ У пролеће 1853. године Данило је путовао у Беч да би се захвалио аустријском цару за помоћ коју је, заједно са Русијом, пружио у спречавању упада турске војске Омер-паше у Црну Гору.

⁷ Богданович М. И., Походи Суворова в Италији и Швейцарији, Санкт-Петербург 1846.

⁸ Види писмо грофице Блудове Рајевском од 11 (23). марта 1853.

Петроград, 5 (17) новембар 1853.

Писмо А. Д. Блудове Рајевском о ситуацији на почетку Кримског рата.

[...] Война уже началась, и на Азиатском берегу у нас убито около 300 человек и отбит магазин провианта, из чего иностранцы делают победу...

... Молитесь, почтеннейший Михаил Феодорович, молитесь за государя, который так искренно и свято понимает свой великий долг царский, и которого целыми стаями окружают зловещие, злочестивые крикуны, стараясь удержать его чисто христианское влечение их мелкой преступной политикой английской, французской и немецкой...

... А Вы молитесь, да вразумит господь и нас и братьев южных, и да спасет от мести и лжи!...

... Вот достаточно. Прочтите и перешлите через Протича или Николаевича к Милошу Поповичу в его газету.

[Антонина Блудова]

ОПИ, ГИМ, ф. 347. д. 15

Петроград, 17 (29) новембар 1853.

А. Д. Блудова о карактеру рата 1853—1856. године и о односу Словена према њему.

[...] Государь с самого начала на эту войну смотрел как на святую войну и искренно желает лишь помочь православным, но Европа сделала из этого войну Запада с Востоком, вместе и религиозную, и политическую. В Валахии кн. Горчаков весьма *недоволен* жителями, и случается предательство между ними и между поляками нашей армии. Это особенно прискорбно государю, и боится у нас, чтоб и в Сербии не сделалось что-нибудь такое же. Просьба от болгар, недавно пришедшая, тронула государя до слез,¹ и он теперь готов решиться на окончательный и невозвратимый разрыв с турками, если народы славянские будут уметь теперь сказать ему *откровенно, чего желают и просят* в случае распада Оттоманской империи, и что будут во время войны верою и правдою союзниками. Здесь носятся слухи, будто бы Мухин уже в Землин выехал? А между тем отсюда должны ему писать, чтоб он

держался непре[менно] и даже чтоб обещал в случае нужды подмогу с нашей стороны. Но не поздно ли будет? Пожалуйста, напишите мне все, что услышите на сей счет и где Гарашанин? Он бы мог теперь загладить все прежние ошибки и принести истинную пользу *своим*, если б умел воспользоваться своим знакомством швейцарским с молодым Орловым² и написать ему о „*желья и тежня рода свога и у слоги с Русиом старати се уз овог рата последни чинити са туркам*“.

Я думаю, что искреннее изложение их надежд и желаний в роде мемории, которую бы мог Орлов через отца своего представить государю, могло б в *нынешнее время* принести великую пользу. Вы же пишите теперь как можно скорее и чаще, что услышите и узнаете о проделках фран[цузских], ан[глийских] и австрийских там. О Строссаере и францисканах, которые, я уверена, не *снят* в Боснии, и, если можно что узнать, и о наших раскольниках. Видите ли Вы их *иерея* купца в коридоре нашей церкви, и. пр. и пр. Что делает Михаил Обренович? Жена ли его совращает или он склоняет её к православию? Или они совсем о церкви не думают? Что же кум?^{*} и что Данило?

Пишите, пожалуйста, почаще и подробнее. Теперь такая пора, что сведения эти могут принести пользу. Для России критическая минута, где нужно открыть глаза и переменить политику нашу в том крае, если бог поможет. Перешлите, пожалуйста, *верно* все эти письма. Если этот курьер поедет в Белград, то хоть с ним, а не то с верным человеком. Нужно бы доставить *скоро* эти письма, но так, чтоб их *швабы не читали*...

...Узнайте, пожалуйста, не находится ли в канцелярии „История Сербии“ Давыдовича³, которую Милошевичева пишет, что присылает мне, а я ничего не получила.

[А. Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ На почетку кримоког рата, бугарска колонија у Цариграду обратила се с молбом руском амбасадору Меншикову тражећи да руска влада издејствује независност бугарске цркве и оснивање бугарских школа. Друга посланица руској влади била је предата у јулу 1853. године. У њој су Бугари молили да се при споразумевању са Османским царством издејствује за Бугаре признање оних црквених и грађанских права која имају и суседни народи. Види: Конобеев В. Д., Българското националноосвободително движение, София 1972, 272—276.

² Реч је о Николају Алексејевичу Орлову (1827—1885), познатом руском дипломати.

^{*} Стратимировић

³ По свој прилици, реч је о књизи „Дјејанија к историји српског народа“ Димитрија Давидовића. Књига је два пута издавана — 1846. и 1848. године.

1853*

А. Д. Блудова обавештава Рајевског о неопходности да се Мухину хитно пошаљу писма у Београд и о слању нота Јозефини Урбанчич.

Еще раз прошу заочно Вашего благословения и желаю Вам и дочкам Вашим счастливого пути.

Вот два письма в Белград, которые прошу Вас как можно *сернее* и *скорее* доставить. Попросите, чтоб письмо нашему консулу Мухину отдали в *собственные руки* и, если повезет его какой-нибудь Вам *известный* купец, то тем и лучше, если он познакомится лично с Мухиным, который весьма желает видеться и говорить с людьми разных сословий и *учиться* от всех, дабы не попасть под влияние одного какого-нибудь человека или партии.

Прилагаемые ноты прошу Вас препроводить к Иосипине Урбанчич в Турноградский замок возле Граца от имени Дмитрия Пятковића¹. Скажите от меня Стратимировичу усердный поклон и напомните *непрерменно* отслужить молебен св. Людмиле и св. Георгию.

Фонтону, Морнгейму и Убри усердный поклон, и скажите Фонтону, что и я прошу извинения, что среди стольких дел еще пишу к нему письмо, но что надеюсь, что он не рассердится.

Поклонитесь и барону Мейендорфу и, если увидите жену его, и ей от батюшки и от меня.

Субботичу и Вуку тоже. Простите ещё раз. Прошу благословить заочно. Не забудьте про Штура и не забудьте в молитвах испросить благословения на мой старания за моего мальчика и его образование истинное.

[Антонина Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Примедба оловком Рајевског. Писмо је од 5/17. маја т. г. У овом писму А. Д. Блудова пита Рајевског да ли су послате пруске песме Јозефини Урбанчич.

¹ Ноте, које је послала грофица Блудова, стигле су на адресу Ј. Урбанчич. На прослави годишњице В. Водника 5. фебруара 1858. године у Љубљани, међу песмама различитих словенских народа, била је изведена и руска романса Варламова „Сарафан“. Види: Чуркина И. В., Словенское национально-освободительное движение в XIX в. и Россия, 98.

1853.

Молба А. Д. Блудове М. Ф. Рајевском да препоручи Е. П. Ковалевског Босанцима и Херцеговцима. О неспходности брзе размене информација у условима руско-турског рата.

Этот пакет передаст Вам полковник Ковалевский, Вы наставьте его: рекомендуйте ему Памучину (в каком он монастыре), рекомендуйте ещё герцеговинцев и боснийских.

А при сем присланное письмо (нарочно написанное так) перешлите *по почте* к Протићу Милославу в Белград, а реляции и новости которого по ошибке обрезала, пошлите тоже „от русского” к Милошу Поповичу как редактору „Србских Новин” для напечатания. Христа ради *пишите*, ибо нужно иметь здесь сведения, а никто не дает их. Благословите Ковалевского на путь¹ и скажите, где может найти *Милашевича*, который ему нужен.

Простите, почтеннейший Михаил Феодорович, благословите заочно. Костич Вам свидетельствует благодарность и почтение. Папеньке кланяется усердно. Молите бога за государя и Россию, чтоб дипломатия не стубила их!

А. Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ Реч је о мисији пуковника Е. П. Ковалевског на Балкану крајем 1853. године. Циљ мисије био је да се испита могућност укључивања народа Црне Горе и Босне и Херцеговине у борбу с Турцима. После детаљног упознавања са приликама на Балкану, Ковалевски је сачинио план војних операција устаника, по којем је требало да устанак почне најпре у Црној Гори. Пред Црногорцима био је такође још један тежак задатак — да се заједно са Херцеговцима изборе за сједињење са Србијом и да успоставе везу са епирским устаницима. По наредби Николаја II, Црној Гори је достављено 60 хиљада рубаља за набавку оружја. Ипак, до планиране акције није дошло, мада је за време кримског рата на црногорско-турској граници стално долазило до пограничних сукоба. Види: Хитрова Н. И., Черногория в национально — освободительном движении на Балканах и русско — черногорские отношения в 50—70-х годах XIX века, Москва 1979, 109—111.

Петроград, 8 (20) јануар 1854.

А. Д. Блудова износи М. Ф. Рајевском своје мишљење о политици Русије у Источном питању и о устројству Балканског полуострва после завршетка Кримског рата.

Сегодня получила Ваше письмо от 30 дек[абря] и сердечно благодарю Вас за добрые желания и поздравления. Сегодня же граф Орлов едет в Вену и спешу написать Вам несколько слов.

Батюшка болел, ещё в постели лежит до сих пор, но благодаря бога опасность прошла, а можете себе вообразить, каково было нам, как он на другой день праздника Рождества занемог холерою и потом начинался тифус! Уж мне не до переписки было!

А перед тем я не успевала писать к Вам, потому что переводила письма и статьи с сербского для одного господина, который составил из них записку о восточном вопросе, в совершенно русском и православном духе, т. е. о надобности *России* освободить все племена славянские в нынешнюю войну и с ними вместе громить Царьград, потом составить конфедерацию из Греции, Болгарии и Сербии с Черногорией и Молдавалхией по *языкам и народностям*, быть России главою или покровительницею конфедерации и заседать в Царьграде. Вот общие черты и выводы¹. Записка славно и ясно составлена из всего моего архива (там и Ваши записки были), была показана государю, который сказал, что „это совершенно его мнения и мысли“. Но окружают его еще многими образами и неизлечимую болезнь — смотреть на Европу и искать в ней союзников. Самая поездка гр. Орлова в Вену² на что? Зачем перед этим мальчишкою-императором унижаться даже *видом*, что дорожат его союзом? Он католик и немец, ему славяне и православные всегда будут ненавистны. По крайней мере хоть бы хватились дураки сербы воспользоваться этой поездкой, чтобы объясниться с нами. Это не простой дипломат. Это друг государев и сановник русский — с ним могут откровенно говорить. Нельзя ли выписать Гарашанина? Все говорят, что он с умом человек. Он знаком с сыном и женою гр. Орлова, которых видел в Швейцарии. Ему бы приехать и в записке кратко и ясно изложить желания, стремления, нужды Сербии, их средства. Боснию, Герцеговину, Скодру, Старую Сербию около Призрена — все это должны они желать присоединить и должны просить о признании таком, „ако бог да и срећа юнаћка“. Но надобно делать *условия* об этом, но надобно говорить об этом как о вещи естественной, из самого обстоятельства истекающей, и уже открытый крепкий союз с Россией объявить. Надобно просить аудиенции у гр. Орлова и с ним *глаз на глаз* говорить искренно, благородно, без заносчивости и без лести и просить представить записку свою о сем деле государю; и не скрывать все козни австрийские, латинские и британские. Если Гарашанин человек с умом и патриотизмом, он это сделает хорошо. Постарайтесь как-нибудь его вызвать на это, а если он не может или не хочет, не может ли Медакович или Михаил Обренович или кто из других? Минута может быть роковая. Не оставляйте никакого способа, чтоб привести в действие такое решительное объяснение. Австрия всячески мешает объявить независимость христиан турецких, а мы здесь (все русские) уверены, что тем только можно извинить по токи крови русской, которая льется на Дунае или Кавказе! Вся Россия, государь, наследник, все это чувствуют и желают, но их отрывают свои и чужие иностранцы и все влекут к старым сделкам и гнилым трактатам европейским. Молитесь, молитесь беспрерывно за царя нашего и Россию. Молитесь, да бог вразумит и просветит гр. Орлова в нынешней поездке, и постарай-

тешь, чтоб каким-нибудь средством дошли до него желания и намерения славян и козни и двоедушие австрийцев. Где Милошевичи? Выпишите его поскорее в Вену, если они уже уехали, чтоб он повидался с графом Орловым; граф к нему очень расположен. Сам не vous mettez pas en avant,* чтобы себе не повредить, но если случай найдется и с Вами поговорить, то всю сущую правду скажите графу. Он такой, что с ним можно и должно правду говорить. Он умен, и сметлив, и добр, и совершенно русский, но, думаю, очень мало знает эти дела и проделки. Помните, из какого ничтожного начала собрались такие большие суммы на Войводину? С божием благословением и несколько слов или свидание с Гарашаниным или Милошевичем может открыть глаза в решительную минуту. Не оставляйте же ничего *возможного* и молитесь! Ко мне же пишите, пожалуйста, чаще и подробнее. Мой архив делается день ото дня полезнее. Мои белградские корреспонденты³ замолчали что-то, а как бы было полезно теперь знать о тамошнем. Перешлите, пожалуйста, по почте тотчас письмо на Живановича — в нем нет секретов.

Теперь простите, почтеннейший Михаил Феодорович, боюсь опоздать с письмом. Благословите и батюшку, у меня, и моего мальчика-серба и не забывайте в Ваших молитвах!

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ Реч је, највероватније, о А. Н. Попову. Постоји сведочанство А. Н. Блудове да је она, посредством Ј. И. Ростовцева, упознала наследника Александра Николајевића са извештајем А. Н. Попова. Он је у вези са тим изјавио следеће: „Читао сам тај извештај. Изванредан је. Ја делим његово мишљење. Словени ће, пре или касније, бити ослобођени уз нашу помоћ или без ње“. Види: Тарле Е. В., Крымская война. Сочинения, т. VIII, Москва 1959, 462.

² Има се у виду мисија грофа А. Ф. Орлова крајем јануара и почетком фебруара 1854. године у којој се безуспешно покушавао да се избори за пријатељску неутралност Аустрије у кримском рату.

* Немојте сами покретати иницијативу (фр.)

³ Протић, Николајевић, Живановић. Види писмо Блудове од 12 (24). фебруара 1854. године.

[Петроград], 17 (29) марта 1854.

О слању писама и докумената у Србију, „тајним агентима грофице Блудове“ и руско-аустријским односима.

Прочтите вложено писмо к Протичу и перешлите *верно не по почте*, но как можно скоро. Писмо же к Милошевичу, если нет скорой и верной оказии, перешлите с *нарочным*, только вер-

ным человеком, оно *очень нужно и очень секретно*. Вообразите, что есть в минис[терстве] иностр[анных] дел бумага под заглавием „Дело о тайных агентах графини Блудовской“. Что они называют *агентами*, разве приятелей, с которыми я в переписке? А где *тайна*, когда известия ходят по рукам как всякая интересная переписка? Не знаю, но, вероятно, Вы из этих таинственных лиц; но вот вчера батюшка был у графа Орлова, который говорил ему о Вас с большой похвалою: как достойный иерей, что прекрасно и благоговейно служите литургию и прекрасно и дельно говорите о наших единоверцах, что Вы очень хорошо их изучили и пр. и пр. Видно, что Орлов был в Вене *русским* послом, а другие-то космополиты. Письмо сие передаст Вам инженер капитан *Скворцов*, который едет к Ковалевскому в Черную гору. Он, кажется, очень хороший человек, знающий по своей части и стихотворец, но кажется, о делах славянских и азбуки не знает, да и довольно холоден к ним, не то, что Констодиус, который так и дорожит всяким известием и справкой. Вы, надеюсь, его видели. Еще получите с сим чаю фунт от Костица для пересылки в Белград Протицу и от него же книга „Русские полководцы“¹ в читаоницу белградскую. Он Вам усердно кланяется и просит благословения, пишет патриотические стихи и учится артиллерии, да бесится то на Нессельроде, то на Карагеоргиевича, а от оды г-на Бана² просто стыдно ему смертельно. Еще сочинение гр. Ростопчиной и Богдановича или Вам или кому хотите отдать. Последнего „Игоря“³ коль хотите, пошлите в Аграм, хотя мне хорваты не надежнее в сочувствии, чем сам Александр Григорьевич Чернов. Прочтите, пожалуйста, и письмо мое к Милошевичу. Я больна и не могу так много писать, пишите ко мне и Вы об молодцах австрийских и спасайте Боснию и Герцеговину от них. Вы мне говорили с восторгом о герцеговинцах, напишите о них еще, не дожидаясь записок. Теперь время дорого, пока мы охладели к импер[атору] австрийскому, а то опять завлекут нас. Хвалите герцеговинцев и говорите о том, что уния и католицизм недавно и нетвердо принялись в Боснии. Можно и по почте писать, а письма показываются и время благоприятное. Но сегодня довольно; у нас, не знаю почему, нет реляции, а совершили подвиг трудный, который сам бог благословил. В самое время жесточайших бурь, когда англо=французская эскадра не смела держать море, наши 2 фрегата с пароходами отправились из Севастополя. Сняли все маленькие гарнизоны береговые на кавказской стороне, срыли укрепления и привезли около 10 тысяч человек — женщин, детей, мужчин, вместе всего 10 тыс., и все пушки и оружие. Эти маленькие укрепления, где находилось по 200, по 300 человек гарнизону да их семейства, прислуга и чиновники должны бы были пропасть как форт св. Николая, или с голоду умереть, ибо нет никакой дороги сухим путем, а местами пойдет блокада берега. Какая неустрашимость со стороны наших моряков! Чудо просто! За то господь и благославляет! Они все в море крейсируют, а враги покажутся да и скорее в Босфор, чинить кораблики. Мы здесь так благодарим бога за спасение этих несчастных, но видно не хотят публиковать потому, чтобы не признаться в оплошности, с которой осенью ос-

тавили эти несчастные форты. И так, можете рассказывать и молиться просебя, но публично ничего нельзя сделать. Должны были 7-го числа перешагнуть авангарды за Дунай, да погода и дожди опять мешают.

Антонина Блудова

Дай бог, чтобы опять не влюбились мы во Франца-Иосифа. До сих пор и нейтралитет непримирим, да будут подличать и обманывать опять. Лучше б разрыв, да и конец.

Посылаю тетрадь неоконченную — Письмо к редактору „Сербских Новин“. Заставьте перевести на сербский и, что можно, отдайте Медаковичу в „Сербский дневник“, а тетрадь оставьте у себя, пока пришло окончание, тогда попрошу Вас послать Протичу, чтоб Поповичу передал. А между тем не можете ли несколько копий пустить по рукам по-сербски, ибо уверена, что их не напечатают в Белграде. Только оригинал берегите и когда получите окончание, перешлите Протичу. Я обещала автору, что хоть в рукописи, да прочтет Попович в Белграде.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ Речь је о књизи: Н. А. Полевой, Русские полководцы, или жизнь и подвиги российских полководцев от времен императора Петра Великого до царствования Николая II, Санкт-Петербург 1845.

² Матија Бан (1818—1903), српски публициста, песник и друштвени радник. Његова ода турском султану наишла је на свеопште неодобравање.

³ „Слово о полку Игореве“, познати споменик древне руске књижевности XIII века откривен је 1795. и публикован 1800. године. Оригинал је изгорео за време пожара у Москви 1812. Спев су више пута преводили на савремени руски језик Мем, Гербел, Мајков, Мянгаев и други. У овом случају, чини се, реч је о преводу песника Мајкова.

69

Петроград, 10 (22) април 1854.

А. Д. Блудова упућује неколико кратких порука М. Ф. Рајевском.

Пишу к Вам два слова после причащения св. таин[ств] и не хочется входить ни в какие рассказы или прения, только поздравляю с праздником и посылаю эту *цедульку* из записочки А. В. Головинина, к которому я послала копию с Вашей последней записки, и вот, что он об ней говорит. Что же касается до остального в Вашем письме, постараюсь, но не имею никакого понятия, сбыточно ли оно или нет.

Икону хотела я послать тогда с г-ном Черным, но он что-то неохотно отвечал и так как я его мало знаю, мне неловко настаивать было. Видели ли Вы Миливое Петровича?* Я не знаю и Ко-

стич его мало знает; он может быть и нехороший человек, но он человек умный и мог бы быть полезным, если благонамерен. Простите, ничего больше не успею написать нового. В[еликой] к[нягине] Елене Павловне последняя записка Ваша тоже очень понравилась. Батюшка усердно кланяется. Костич сам пишет и от души Вам благодарен. Благословите заочно и помолитесь о нас! Поклонитесь Вашим дочкам, Вуку, Суботићу, Михайловићу. Стратимировича Вы, кажется, уже не выдаете?

А. Блудова

Перчатки не полезли.

Книги получены. Благодарите автора, а поднести кому и как, я знаю.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Блазнавца.

70

[Петроград], 19. априла (1. маја) 1854.

А. Д. Блудова обавештава М. Ф. Рајезског о догађајима у кримском рагу (бомбардовање Одесе, могућност да се појаве енглеске ескадре и др.) и новчаним рачунима.

Совершенно неожиданно отправляется курьер в Вену через несколько, часов и я не успею более двух—трех слов сказать Вам, почтеннейший Михаил Федорович. Письмо Ваше о покупке образа я получила только вчера и чуть было не отправила Вам совсем другой образ, ибо с братом Вы просто намекали на прежнюю комиссию, о которой я ничего не знала. Тот, который вез Вам письмо, заменен дорогой, и уж кто-то другой привез. Записки Ваши от конца марта тоже получены и объясняют то, чего не понимали мы в прежних (т. е. писанных после по получении прежде). По почте послала я Вам реляцию об Одессе¹, при сем прилагаю выписку из письма, писанного преосвященным Иннокентием Херсонским в великий четверг, а бомбардировать начали с рассвета, в великую субботу в то самое время, когда у заутрени шли ходом с площадью, и несмотря на летавшие бомбы, ход церковный продолжался и ни один человек не ушел прежде конца службы! Напишите это и Медаковичу и Протичу и дайте им перевод с письма преосв[ященно-го] Иннокентия. На счет того, что Вы говорили о Кутневиче, я держу про себя до поры до времени и не знаю, удастся ли, но покуда я дала знать гр. Орлову, что Ваше положение может сделаться неприятным и что в таком случае надеюсь, что он за Вас

вступится, зная, что он имеет о Вас хорошее мнение и нашел, что Вы весьма хорошо делаете, что узнаете о сношениях и отношениях наших единоверцев в Вене и славянских землях. Я все это время нездорова и должна хлопотать и узнавать через других, поэтому и не могла еще узнать о представлении книги Медаковича.² Здесь ждут англичан в Кронштадт и готовят неслыханные укрепления и пр. Константин Николаевич особенно старается, так как это по его части. Впрочем, все мы спокойны и уверены как-то в помощь свыше, но готовятся жарко принять гостей, помня поговорку: „На бога надейся, а сам не плошай”. Государь и вся имп[ераторская] фамилия здоровы и добры, наследник спокоен и воинствен. Возвращаюсь к счетам нашим. Посылаю Вам икону, какую могла найти на скорую руку. Когда у Вас будут комисси, пошлите их лучше по почте, оно доходит вернее в срок, а с оказиями целый месяц ехало письмо. Икона стоит 13 червонцев. Не присылайте их мне, а оставьте в уплату моих долгов Вам. По нынешнему курсу это выходит около 78 гульденов. Я Вам должна за перчатки 54 гульд. (перчатки я еще не получила) остается 18 гульд., т. е. 3 червонца. Посылаю еще 22 червонца с этим письмом. Оно будет 25 черв[онцев], которые я Вам должна, или лучше сказать, которые должен Вам Костич за пересланное через Спирту. Стало быть, на время я с Вами квиты. А как скоро узнаете, что будет стоить переезд и пр. молодого Костича в Пресбург, то напишите, пожалуйста, а я перешлю вместе с первою третью Штуру.³ Попрошу Вас только очень скромно и экономно мальчика обмундировать, снарядить и очень умеренно ему назначить карманные деньги, чтобы он нисколько не получал больше племянников Штура и чтобы не приучить его к пустым расходам, которые он будет не в состоянии делать после. Дайте знать, пожалуйста. Прогичу, что письмо Сенявину передано, но так как копии они-таки не прислали, как хотели прислать, я не имею никакого повода, ни возможности узнать, что о нем думают. Ваши записки весьма понравились Конст[антину] Ник[олаевичу] и Елене Павловне и, кажется, должны дойти и до наследника, только, извините, мне все не нравится Ваша мысль о восстановлении старика Милоша! Эдаких тиранов не годится России восстанавливать. Народ его через несколько месяцев возненавидит, а он начнет опять кокетствовать с австрийцами и с французами, как и Данило, и Карагеоргиевич, и другие. Михаил Обренович по крайней мере человек добрый и хороший, да у того жена католичка. Однако простите, почтеннейший Михаил Федорович, больна я и не могу больше писать. Получили ли письмо и книги [со] Скворцовым и с Милivoем Блазнавцем? И что они Вам говорили о здешнем? Но мочи нет. Батюшка усердно кланяется, Костич свидетельствует свое почтение и благодарность. Благословите заочно и не забывайте в Ваших молитвах.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ Удружена енглеско-француска ескадра дошла је надомак Одесе. Савезници су затражили од руских власти изручење свих руских, а такође и

француских и енглеских трговачких бродова који су се налазили у пристаништу. После руског одбијања да се испуне ови захтеви, савезници су отворили ватру на град.

² По свој прилици реч је о књизи: Д. Медаковић, Повјесница србског народа од најстаријих времена до године 1850, Т—V, 1851—1852.

³ Реч је о младом Србину Константину Костићу из Свилајнца, који је од пролећа 1854. до лета 1857. године живео у породици К. Штура, учитеља и ректора евангелистичког лицеја у Модри, где је и похађао гимназију (средства му је обезбедила грофица Блудова). После смрти К. Штура, на молбу Рајевског, бригу о васпитању Костића преузео је Ј. Штур, али ускоро је и он умро. После његове смрти ту улогу је извршавао његов пријатељ, директор гимназије Ј. Калинчак (види писма Ј. Штура Рајевском — ОПИ ГИМ, ф. 347).

71

[Петроград], 2 (12) маја (1854)*

А. Д. Блудова о ставу руског цара према питању устанка хришћанских народа Балканског полуострва за време кримског рата.

У меня тетка при смерти больна, и я пишу из ее комнаты. Не знаю, успею ли приготовить письмо отослать. Если успею, то посылаю сверток с двумя портретами государя, один в саях, а другой раскрашенный. Еще маленький портрет государя и такойже—наследника. Эти четыре перешлите по оказии к девице Кветкович** в Триест от К. И. Милашевичевой. Остальные картинки перешлите с текстом через Протича Любомиру Ненадовичу взамен его стихотворений от Костица. Посылаю еще 48 червонцев, потому что я ошиблась в цене иконы. Намедни послала через Морнгейма за перчатки и за высланные через Спирта 25 черв[онцев], выставила икону в II черв[онцев], а она стоит 13; стало быть, с этими двумя лишними выходит 50 черв[онцев], что по курсу составляет 300 гульд[енов] мионце. Из них отдайте, пожалуйста, 200—Штуру, как я писала по почте, остальные 100 возьмите для издержек дорожных или других Косты и напишите, сколько еще надо, чтоб я выслала с первой оказией. Это напишите по почте. *Дайте знать* Миливою или другому в Белграде *верно*, что государь на счет восстания христиан выразился так: „Призывать к бою не буду. Один бог знает, кому будет победа, не хочу *против их воли* завлекать в свою судьбу народы. Но кто захочет *сам* восстать за православное дело, тех ни за что не оставлю и не выдам, какой бы ни был конец. Это уже дело чести и совести и, если делается общее восстание, то мы уже никогда не признаем более власть султана над восставшими. А кто не хочет сам идти, того уговаривать не станем — Россия и одна постоит за веру, если бог поможет”. *Писать* этого никак не могу, но оно верно совершенно и должно стараться дать им знать это, как совершенно достоверное. Сюда пишут отовсюду, что сербское правительство подкуплено австрийцами и французами и что они скорее против нас пойдут, нежели с нами. Вот что дайте знать через вер-

ного человека скорее. К вам назначают на время отсутствия барона Мейендорфа или кн. Горчакова штутгартского или Брунова. Но, кажется, скорее Горчакова, как русского и православного, только дай бог, чтобы он в Германии не потерял нить *русских событий* и наших дел в Австрии. Однако, меня отзывают. Простите, почтеннейший Михаил Феодорович. Еще от души благодарю Вас за Костича. О деле законоучителя, кажется, что-то не так Вам рассказали. Законоучитель теперь В. Б. Бажанов, а я осведомлюсь у него самого об этом и вообще как бы устроить, но *не надо спешить*. А если будет Горчаков у Вас, то мой совет опять, не показывайте чрезмерную...*, а если *спросит у Вас*, то всю существующую правду расскажите. Что-то бог даст, а теперь простите и помолитесь за меня, за нас всех.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Датирао Рајевски.

** Даринка, будућа црногорска кнегиња.

* Нечитка реч.

72

Петроград, 6 (18) новембра 1854.

О формирању женског друштва „Общины Воздвижения креста”, молитви у његову част и упућивању његових чланица у опседнути Севастополь.

Вчера в дворцовой церкви в[еликой] кн[ягини] Елены Павловны была я на трогательном торжестве. В присутствии ее и в[еликой] кн[яжны] Екатерины Михайловны была обедня с путешественным молебном перед отправлением в Севастополь новой женской *Общины воздвижения креста*¹. Эта община составилась нынче по вызову в[еликой] к[нягини], которая, услышав, что многие женщины и девушки желают ехать сиделками в военные госпитали на юге, взяла на себя издержки, содержание, покровительство и самое учреждение общины с разрешения духовного и гражданского начальства. Со всех сторон и из разных сословий начали являться сиделки, но, разумеется, выбор был самый строгий и, сколько можно судить по наружности, очень удачен. Большая часть вдовы и дочери офицеров или докторов, и уже привыкшие ходить за больными, есть между ними и молодые девушки, но больше женщины около 35—40 лет; их ныне отправляется 30; спустя некоторое время еще по 30 будут отправлять. Как усердно и тепло молились они и великие княгини за обедней! Тихо, благочестиво, слезно молились во время прекрасного богослужения нашего православного и при истинно ангельском пении хора певчих прид-

ворных, которые, конечно, составляют первую капеллу певческую в Европе. Несколько дам, известных своим человеколюбием и патриотизмом, были приглашены *помолиться* вместе и проводить христианских путешественниц, но официальности, но этикета никакого не было. После обедни священник, бывший каменно-островский, которого Вы знаете еще из Вены, сказал сестрам короткое трогательное слово, полное любви и назидания. Они приняли присягу на верное служение господу Иисусу Христу в *лице меньших братьев* его и в непрекословном послушании начальству. Раздали каждой крест золотой на шею на голубой ленте, благославили их иконой в[о]здвижения креста при царице Елене, и началось молебствие путешествие с коленопреклонением. Не могу описать Вам чувств моих в это время. Все было так просто, так скромно, без всякого театрального эффекта, все со слезами молились, почти у всех присутствующих есть брат, или сын, или муж, или близкий родственник в армии, начиная с самой в[еликой] к[нягини], у которой два молодые племянника Николай Николаевич и Михаил Николаевич в Севастополе. Можете вообразить с какою любовью молились о сестрах новой общины, уезжающих на служение раненым и больным, между которыми, может быть, найдется и самый близкий к сердцу тех, которые теперь с ними молятся и которые удержаны здесь обязанностями семейными и не могут сами отправиться к своим милым. Мысль, что не только труды самые тяжелые ожидают их, начиная с долгого пути в нынешнее время года, но что опасность ежеминутная угрожает им в осажденном городе, где бомбы и ядра уже много женщин и детей убили, эта мысль еще более трогала всех и умножала любовь и благодарность к отважным христианкам, ехавшим делить все опасности и заботы защитников отечества. Великая княгиня при окончании молебствия приложилась к иконе, которою их благословила и простилась с сестрами новой общины, обнимая каждую как друга и сестру. Как прекрасно и божественно вера наша в *простоте* евангельской и в *равенстве* духовном, до которых никогда людские утопии фаланстеристов и фурьеристов не могут достигнуть! Исчезли все различия между условиями и положением в свеге, в этой церкви придворной были все только сестры-христианки и русские перед всевышним богом под благословением служителя алтаря.

Всякая по мере сил старалась воздать господу за талант ей вверенный! Тоже самое и еще выше явление теперь в Севастополе. Приезжие оттуда курьеры говорят, что теперь в Севастополе не город, а *одна семья*, что женщины и даже дети показывают такое самоотвержение, такое спокойствие и хладнокровие в опасности, что военным уж как кажутся ничем те подвиги, которые сами совершают. Среди бомб и ядер священники, женщины и маленькие дети ходят помогать переносить или перевязывать раненых, носят кушанья солдатам на *батареи*. Многих из них убивает разрывом бомбы или ядром, но другие не пугаются и продолжают свое служение любви с спокойствием таким, как среди глубокого мира. Сии высокие христианские добродетели умеет господь милосердный вызывать среди ужасов и грехов войны! И сию-то высо-

кую и прекрасную сторону видит христианская любовь и благодарит бога в годину испытаний, тогда как близорукая филантропия кричит только о бедствиях войны, не понимая, что в святой борьбе России за крест христов мученический венец есть блаженство и утешение, а не страх и наказание, как они думают*. Только бы наши филантропы и космополиты не заставили нас забыть цель бескорыстную и святую сей борьбы, не заставили теряться в политических пустых соображениях, когда нужно твердо держаться православного христианского значения войны за Христа и за братьев. Если можете, поместите в переводе начало письма до звездочных, в котором-нибудь из славянских журналов, полностью это письмо покажите князю*.

Но оставим все это! Я должна обратиться к Вам с просьбой. Когда придет мой сын Костич, то прошу Вас ласково его принять и радушно в семью Вашу, да еще сделайте одолжение, попросите супругу Вашу оказать ему большую услугу на счет экономии. У него рубашки все военные, но из хорошего полотна, так что покупать ему не следует статские, а полдюжину манишек голландских и приделать из рукавов его рубашек голландского полотна манжетки статские. Я забыла это ему растолковать, а так как здесь все белье целого семейства у меня на руках, то он ничего не понимает в этом и боюсь, чтоб не издержался или не показался неряхой у Демидова. Сделайте одолжение, устройте это и передайте ему прилагаемое письмо. Я на него смотрю истинно как на сына и буду Вам искренне благодарна за все, что для него сделаете, и прошу написать мне подробно, что он будет делать в Вене и поторопите его в Сербию. Это только конец моего письма. Я было написала Вам две страницы сегодня, но лучше их не посылать. Вы по телеграфу верно уже знаете новые предложения графа Нессельроде², а я от них больна — в постели.

Да поможет св. архистратиг Михаил (...** 8 ноября) победить „духа отрицания и сомнения“, овладевшего несчастными нашими дипломатами. А им да простит господь! Поздравляю Вас с имениницей. Молитесь! Молитесь! Молитесь!

[Антонина Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Горчакову.

¹ За време кримског рата 1853—1856. године, организовано је у Петрограду 1854. Крстовданско друштво милосрдних сестара, које је радило под руководством знаменитог руског хирурга Н. И. Пирогова. Године 1867. прерасло је оно у Руско друштво црвеног крста.

² У јесен 1854. године претрпела је руска војска пораз у две битке — код Алме и код Инкермана. Руски канцелар Несселроде позвао је 16. новембра аустријског амбасадора В. Естерхазија и саопштио му да је Русија прихватила четири услова на којима је инсистирала аустријска влада: 1) ревизију уговора о мореузима из 1841. године; 2) замену руског протектората над кнежевинама Молдавијом и Влашком општеевропским гаранцијама; 3) слободну пловидбу Дунавом за све бродове и 4) успостављање колективне гаранције свих великих сила над хришћанским народима Османске царевине. Овај корак је предузет у циљу спречавања Аустрије да уђе у рат против Русије. Види: Тарле Е. В., Крымская война, Соч. т. IX, Москва 1959, 276, 291.

** Нечитка реч.

Петроград, 9 (21) новембар 1854.

Допуна уз писмо од 6. (18) 1854.

К Вам вчера послала статью в форме письма о Крестовоздвиженской общине с тем, чтобы поместить в газете. Мне поручили кое-что *исправить* в ней — итак, подождите с помещением, пока не получите эту же статью, *начисто переписанную*, которую перешлют Вам скоро из Варшавы. Можете показать князю и прочесть Костичу. Я больна душевно еще больше, нежели телесно. Мочи нет! Помолитесь за государя. Что за подлцы наши дипломаты! Как лев рыщут около него — о! Немцы, Французы! Англичане! Немцы! Когда бог сжалится над нами и спасет нас от их чумы.

[Антонина Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

Петроград, 21 фебруар (5 март) 1855.

О ставу новог руског цара Александра II према словенском питању.

[...] Нынешний государь от всей души за славян и против Австрии, но нельзя ручаться, чтоб наши дипломаты не сбили его с толку! Уж здешние начинают окружать и истязать его, как отца его. Не довольно им одной, царственной жертвы¹, подавай другую на закляние!

О молитесь! молитесь денно и ночно за молодого царя.

Да пишете, Христа ради, как можно скорее о впечатлении у Вас и у славян при смерти Николая, о надеждах и опасениях от нового царства. Если б можно было из Серби, из Черногории добиться изъявления (какого-нибудь адреса), из Босни — хоть потихоньку, но от известныц лиц (может быть, Вучича, Симича, Георгия Пет[ровича] и князя Данилы), где бы сокрушения о смерти Николая были, и *надежду, просьбу, обещание* к новому царю об общем деле православия и спасения от ига мусульманского. Такие б вещи нужны были *поскорее*. Перешлите мне их. Не ждите для сочинения *записок* и хоть в письме подробно, напишите что будет за славян и против австрийцев. Я выпишу, что нужно, и покажу, кому следует. Это *очень* может иметь большое влияние как противоядие против официальных лестей и обманов.

Се первым же курьером пишите. Пишите тоже с бароном Ливеном, пишите при всякой оказии наскоро — оно нужно. И перешлите это письмо к Ненадовичу и прикажите сказать, чтоб он непременно с верным человеком во всех подробностях отвечал и описал все их состояние. Это пусть отошлют к Костичу, но знай он, что пойдет дальше, тогда говорите правду сущую. А письмо перешлите мне с первым курьером. Христа ради, не откладывайте, пишите, доставляйте сведения, теперь самая важная минута.

Вам это письмо передаст Ваш прежний начальник граф Лев Северинович Потоцкий, который к Вам хорошо расположен, хотя католик и не любит Австрию. Если его увидите наедине, расскажите, что знаете, о гадостях Австрии и о скверном императоре. Молитесь! Молитесь! Молитесь!

Прилагаемую при сем копию *стенографии* речи государя Александра Николаевича депутатам дворянства Петербурга покажите князю и Титову. У них, может быть, нет. Простите на сей раз.

Вы знаете, что нынешний государь читал все Ваши записки и все разные письма о славянах. Так продолжайте действовать, чтоб любовь между ими и нами окрепла. А сюда пишите о них и о наших изменниках-врагах.

[*Антонина Блудова*]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ Давање помена цару Николају I 18. фебруара 1855. године.

Петроград, 12 (24) априла 1855.

А. Д. Блудова М. Ф. Рајевском о смрти цара Николаја I.

Посылаю Вам целый кип брошюрок о смерти нашего истинно *православного* царя. Всякое слово самое верное без всяких украшений или прибавок — оно писано батлошкой по приказанию нынешнего государя и совершенно верно в малейших подробностях; еще несколько слов были сказаны, которые не помещены буквально, дабы не обижать никого. В эту последнюю на земле ночь, когда государыня прочла ему „Отче наш“, как тут упомянуто, он еще несколько минут лежал в безмолвии, потом вздохнул и сказал государыне: „Oh! Cet empereur d’Autriche, c’est un poignard dans mon coeur“.* Он не знал еще, что он умирает, но государыня знала и потому отвечала ему: „Mais tu lui pardonne, n’est-ce pas?“ „Oh! Oui,**“ сказал наш умирающий мученик, — je prie tous les jours, matin et soir pour tous mes enne mis, — и, повернувшись к ней с улыбкой прибавил: „même pour ce pauvre sultan, quoiqu’il e soit pas chrétien“***. Еще одна вещь не вошла в это повество-

вание, потому что она не простирается дольше минуты роковой его смерти; но она тоже замечательна. В самый последний день, прощаясь в последний раз с телом супруга в крепости, перед самой минутой, когда должны были закрыть гроб, государыня Александра Феодоровна положила в гроб на перси покойника крестик, привезенный из Гарьграда, сделанный из мозаики Софийского собора (мечети), и сказала своей невестке Мари Александровне: „Пусть он и там молится за наших несчастных единоверцев на Востоке”. Так нераздельна и для покойного государя, и для семейства его мысль о наших братьях единоверных с мыслью о моральной пытке, которая уже 2 года изнуряла силы великого нашего труженика о деле православном. Прости господи тем из его служителей, которые мучили и смущали его требованием и настоянием, чтобы изменил он значение войны! Это борьба русской души с немецким благоразумием, убеждения христианского с атеистическою рациональною политикою свела его в гроб! Но эти господа не знают, что творят и кого грубят. Расскажите и покажите это письмо кн. Горчакову и в Белграде, и про крестик рассказывайте. Государыня молодая желает, чтоб оно было всем известно. Первые странички я Вас просила показать посланнику Владимиру Павловичу как дополнение к брошюрке, теперь пишу для Вас одних. Здесь очень были тронуты адресом Совета Сербского, а конференции ужасно надоели, так что государь даже довольно резко отозвался наемни на счет желания своего *отделаться* от них. Письмо Даниила тоже очень понравилось, хотя оно слишком фигурно. О Медаковиче говорят, что он был не весьма доволен гр. Булом, да и Горчаковым не слишком. Напишите, каким образом адрес из Белграда подписан не всеми советниками и ни князем, ни Симићем? Здесь было *приятно*, что князь не подписал, потому что его считают совершенно проданным иностранцам. Напишите, пожалуйста, в *dessous des lettres**, оно именно теперь и может быть полезно, и мне ужасно жаль, что как нарочно ни слова от Вас об этих делах. Протий, видно знает, *че мясо съел*, как говорится о кошках, но странно, что Новаковић ничего не писал по этому случаю. Если бы Вы знали, как стараются *императора* Александра Николаевича оторвать от мнений и чувств Великого князя Александра Николаевича, Вы бы поняли, как нужно иметь сведения неофициальные с тех краев! Последнее-переслали Вы мне трогательную просьбу из Боснии и Герцеговины, которая теперь у *государя*, а вот ответ Нешичу. Перешлите, пожалуйста, и передайте по адресам брошюрки, а тут еще 2 статейки для Вас или кому Вам будет угодно передать.

Сделайте одолжение подписаться на „*Шумадинку*” *Ненадовића* и пересылать мне ее по случаям. Также прошу Вас заплатить Штүру в мае, что выйдет — 115—120 Эсеребр[ом], кажется, и напишите лишь, кому отдать эти деньги здесь.

Еще попрошу Вас заказать мне в Праге 1 дюжину белых перчаток в 2 пуговицы, 1 дюжину светло-серых и 1 дюжину разных самых светлых цветов. Всего три дюжины по прилагаемому образцу. Очен буду Вам благодарна. Насчет девочек. Вы сами увидите,

что лучше — по обстоятельствам Вашим ли семейством отправить или свезти их до Варшавы. Костич Вам глубоко благодарен и надеется, что Штур все доволен его братом. Демидов, кажется, с ума сошел от самолюбия, он бог знает что за *вздор* написал в свою контору на счет одного письма Костича, а мне на 2 письма не отвечал, так что я не намерена писать к нему и не хочу и *надписи сделать* на экземпляре брошюрки, которую прошу Вас просто ему передать, потому, что я уж всем посылаю. Вам посылаю еще вид комнаты, где скончался государь, и другой экземпляр того же, для кого хотите сами, и портрет государя после смерти с накиннутой шинелью, хотя вид мне не обень нравится. На этот раз простите. Письмо ее высочеству передано, и оно *было необходимо нужно*. Княжна Катерина Владимировна Вам кланяется На счет журнала в Цетинье кн. Васильчиков не решается. Для журнала *без подписчиков* нужно много денег, а польза еще нае совсем известна, ибо и в Черногории, и в Боснии, и в Герцеговине никто почти не знает грамоте. Кто же будет читать? А деньги и дома нужны.

Грустное время, и у Вас в Вене продлят его до истощения наших сил. И это называется благо России! и беречь её!

А. Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* О, аустријски цар ми је задао ударац ножем у срце!

** Али, ти ћеш му опростити, зар не?

*** Да... ја се свакодневно ујутро и увече молим за своје непријатеље, чак и за јадног султана, мада он није хришћанин.

* Испод писама (фр.)

76

Петроград, 12 (24) децембар 1855.

О молбама Ј. Костића у вези са његовим одласком у активну војну службу и грофичиним молбама у вези са објављивањем руских чланака у „Српском дневнику” и другим публикацијама.

Марья Михайловна едет к Вам завтра, а я так была опять бо-льна, что вчера лежала в постели, когда она заезжала с мужем, и не могла их принять. Завтра, однако, надеюсь её видеть перед ее отъездом и передать ей письма эти со всеми моими просьбами. 1-е, Пишите, пожалуйста, и именно о славянах и католиках; Вы теперь будете единственным *неофициальным* корреспондентом, а здесь уж такая интрига за Австрию, что совершенно из рук вон. Пишите же поскорее. 2-е. Будьте так добры отправить прилагаемое письмо к брату Костича. Оно то самое, которое Вы сказали ему написать к брату. 3-е. Будьте так добры, перешлите к Новаковићу пакет на

имя отца Кости́ча. Это копия с его *грамоты* на крест, которая пора́дует старика. Кости́ч хворал еще после Вас, а потом вдруг получил свое назначение в батарею в Крым и должен был сейчас ехать. Он еле успел написать к отцу и брату и просит Вас извинить его, что не мог сам отнести к Вашей супруге эти пакеты. 4-е. Еще есть пакет на имя Медакови́на (того, который в Черногории) и другой на имя князя Даниила. Будьте так добры написать к Медакови́ну, чтобы он передал князю его пакет *от имени его бывшего товарища в Черногории, когда они были почти детьми, Яни́на Кости́ча*, который посылает ему этот первый календарь Русской императорской академии¹, в котором *черногорский князь напечатан официально между владетельными домами европейскими*. Он посылает ему немецкий перевод, печатанный в Петербурге, именно для того, чтобы и *швабы* могли читать.

Другой же русский экземпляр Кости́ч просит самого г-на Медакови́на принять и посылает в нем песню, описывающую сражение близ берегов Финляндии на острове Сандгам против 3-х английских кораблей², первое, в котором он участвовал и за которое получил Анненский крест на шпагу. Эту песню он просит г-на Медакови́на передать 2-ом молодым черногорцам Марку и Или, которые *здесь* учились артиллерийской службе и которым, как товарищам, он посвящает ее. Писать ему некогда было, потому что с отъездом спешил; очень Вам буду благодарна, если все это перешлете и напишете в Цетинье, а если получите ответ, то пошлите ко мне, я буду знать, как переслать к Кости́чу. Этим кончаются просьбы моего мальчика и начинаются собственные.

Посылаю к Вам 1 экземпляр календаря, чтоб Вы показали, как можно больше, что официально печатают черногорского князя и его супругу (хотя ее фамилия неисправно напечатана). Это будет *неприятно* швабам, приятно черногорцам и триестинским купцам, что их дочь среди державных фамилий Европы напечатана³. Будет тоже неприятно и Карагеоргиевичам, которые радуются своему *вассальству* Турции, а *независимость* Черногории нами, однакоже, признана. Нельзя ли хоть в виде новых книг и говоря о статьях некрологических и о алфавитных святцах, которые в первый раз напечатаны в нашем календаре, напечатать и это о Черногории и князе и княгине в „Сербском дневнике“?

Еще будет просьба о „Сербском дневнике“. Вы меня очень, *очень* одолжите, если устроите, чтоб Медакови́н (новосадский) *между другими известиями из газет русских* (как уже делал несколько раз) напечатал бы *целиком* грамоту, которой Кости́ч пожалован орденом за дело против 3-х кораблей флота при берегах Финляндии. Я посылаю на особом листе. Мне пришлут и Новакови́н, и епископ шабацкий Михаил, что уже вид стихов с его именем в „Седмице“ был для них приятен, а для противной партии досадно между тем, что они *не верят*, что он получил награду и говорят, будто Новакови́н это *нарочно* распространяет. Не могу теперь сыскать номер „Инвалида“, где это напечатано или может быть напечатано будет гораздо позже, как это случается, и потому прошу Вас *убедить* г-на Медакови́на напечатать грамоту в „Сербском днев-

нике". Посылаю Вам для того копию. Я очень желаю, чтобы Ми-
ливой и tutti quanti*, которые не подорожили моей рекомендацией
и уверяли, что Костиц не офицер и у нас допускается *только в
лакейскую* да, наконец, и прогнали его из Сербии, видели, что ему
здесь совсем недурно и что он имеет шпагу с Анненским крестом,
которого они не добились! Я бы желала тоже, чтобы Медаковић
исправил ошибки, которые находятся в приложенных стихах (за
отъездом Костица их списал русский, а я недовольно знаю по-серб-
ски, чтобы исправить ошибки и, может быть, в своей копии еще
больше наделала) и напечатал бы их в „Седмице“. Я знаю, что все
это он сделает только из учтивости, но я так и желаю этого и со
своей стороны *зато* буду посылать Вам для *него* новый русский
журнал, который будет выходить с 1-го января и много подает
здесь надежд, — это московский „Русский вестник“. Вроде „Revue
de deux Mondes“ будет выходить дважды в месяц, и это новый
журнал из нынешнего царствования. Не знаю, приняли ль мое
предложение подписаться на „Сербский дневник“ для кадетского
корпуса, где теперь много сербов и черногорцев, но я об этом
хлопочу и думаю, что будет приятно Медаковићу.

В первых числах января заплачу здесь Вашей супруге 115 J
для Штура, а Вы будьте так добры *ему* заплатите и пришлите мне
расписку также за ту треть, которую с Вами послала. Она мне
нужна для порядка. Новости наши Вам скажет Мария Михайл-
ловна. Фонтон теперь здесь великий человек, и граф Нессельроде
им только и дышит с тех пор, как он начал стоять за союз во что
бы ни было с Австрией. Теперь более, нежели когда-нибудь, нуж-
но здесь знать о всех пакостях австрийских, и о всех проделках и
влиянии конкордата на *иезуитскую партию, на чехов, и на право-
славных славян, и на немцев, протестантов и либералов.* Теперь
это *наиважнейшая вещь* для нас знать это, а кто напишет? И так
пишите поскорее, прошу Вас. Все прочее Вы без меня узнаете. Ме-
жду прочим, что говорят у Вас те и другие о шестом пункте ка-
питуляции Карса, по которому по списку Виллиамса вписали и от-
пустили на честное слов 6 венгерцев, как не принадлежащих к
подданным воюющих держав. А Кмети (который был турецким
подданным) дали убежать? Это любопытно знать. Итак, прошу Вас
убедительно, устройте мне с Медаковичем, чтобы напечатать, что
прошу, и напишите о славянах поскорее. Мой мальчик уехал 6 де-
кабря и мне очень, очень грустно без него, но я думаю, что мне
нельзя было противиться его желанию сделать себе *самим собой*
карьеру. Молитесь за него, прошу Вас, да Бог сохранит его среди
испытаний и опасностей и укрепит и очистит дух его! Батюшка и
братья, слава богу, здоровы. Сестра благополучно воротилась из
Москвы, а я все хвораю, стало немного лучше: я два дня выезжала
и вот опять слегла. Сама не знаю, как собралась с силами такое
длинное письмо написать, и то пишу уже два дня. Перешлите, по-
жалуйста, Новаковичу письмо прилагаемое и пакет на имя Кости-
ца-отца с копией грамоты.

Теперь простите, почтеннейший Михаил Федорович, дай бог Вашим молодым в добрый час выехать!

Антонина Блудова

Посылаю стих Майкова, читанные Тадлебену на обеде в его честь в шахматном клубе.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ По свој прилици о Адресар-календару, Петроград 1855, издање Академије наука.

² Реч је о бомбардовању руске тврђаве Свеаборг од стране енглеске ескадре. Бомбардовање је трајало од 28. јула (9. августа) до 1 (13). августа 1855. Напад Енглеза је одбијен и они су изгубили три брода.

³ Даринка је била кћер богатог трговца Марка Квекића, утицајног члана српског православног друштва у Трсту.

* Сви остали (лат.)

77

Петроград, 9 (21) јануар 1856.

А. Д. Блудова М. Ф. Рајевском о последицама кримског рата.

Дожили мы до Нового года, истинно *нового* для России, до срама такого, которого и во сне не видывали и к которому *непричастна Россия*, хотя она им покрыта! Один из тех бояр, которых имена разве с тушинскими перелетами могут быть рядом вписаны, вчера в передней государя вот какой лаконический имел разговор: „Что? — спросил у него человек, не любивший покойного государя. — Покойник не успел подписать этого?“ „Покойник бы не подписал никогда, — отвечал подлец, — а *этого-то* мы *уломаем*“. Вот вам мера этих людей, вот от кого посрамлена Россия, от кого погибнет престол, если бог чудом не спасет нас!

Передайте, пожалуйста, как знаете, это письмо верно Стратимировичу. Оно от Егора Петровича Ко[валевского] и ответ на то [письмо], которым он просил батюшку быть восприемником его будущего ребенка. Тут есть и крест. Я же не хочу никому из славян писать, ни видеть теперь более, нежели когда-либо!

В нашем стыду и подлости, когда мы несколько *сот тысяч болгар православных*, колонизированных в России, *подданных русских*, отдаем (Измаил, Рени, Болград) в подданство Молдо-Валахии, под *вассальство турецкого султана*¹ — как хотите, чтоб я, которая верила слову русского царя и уверяла, что он царь православный, как хотите, чтоб я могла поднять глаза на кого-нибудь из славян! Да я не знаю, как написать такую вещь даже Костичу, который мне близок, как родной сын?

Во всем Совете, собранном государем, один лишь был голос против предложения — голос моего отца. Один он остался чист, и он так любит государя, что промолчал, дал себя винить и поставить на один ряд с ними (с тушинскими), а уж я узнала через Нессельродых, которые говорят с восторгом. „On n'a pas écouté ce vieux gadoteur!“ Слава богу, что честь отца моего не запятналась! Боже мой, боже мой! Простит ли бог такое преступление? Все дурные вести! Сейчас получила Ваше письмо, простит мне бог, если это клевета, но я не могла не подумать, что Штура подстрелили австрийцы!² Упокой господи душу его! Какая божья кара навсех славян. Невольно спрашиваешь себя, да уж не впрямь ли мы еретики, богом проклятые, и не идти ли нам в католицизм? Страшно! Страшно! И я, сказать по правде, уж ни в ком у нас не вижу надежды к лучшему. Но начатое частное дело надо кончать.

Мне кажется, Вы очень хорошо предложили, чтоб уж у Калининчика или другого профессора его оставить, а платить мы будем общими силами, если старшему брату не хватит половины его маленькой пенсии в армии. Он получает 600 J и здесь на готовом, разумеется, он легко мог 300 и более отделять брату — теперь надеется и в армии с 300 жить, а что поболее 300-сот будет стоить, то я прибавлю из своих. Если же Яничю понадобится еще денег и что мне тоже не будет дохода обыкновенного, тогда поневоле придется отослать Косту назад в Свилайнац недоучившимся. Он все-таки в писаря или старосты пригодится, не забыл бы только по-сербски да постом выпишите его говеть. Все лучше быть писарем в Свилайнце, нежели быть русским боярином в Петербурге!

Ах! я не могу писать более. Сердце раздирается. О, моя Россия! Что с тобою делают!

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ По Париском трактату од 30. марта 1856. године, отргнут је од Русије део Бесарабије и предат Дунавским кнежевинама, које су биле у вазалном односу према Османском царству.

² Штур је умро од ране, коју је сам себи случајно нанео за време лова. Верзија Блудове је нетачна.

* Нису слушали старо блебетало! (фр.)

Петроград, 17 (29) јуна 1856.

О посети Д. Медаковића Петрограду и његовом пријему код Александра II.

Мы еще здесь и я очень желею, что Вы ко мне прямо не написали на счет парижского места, потому что в[еликая] к[нягиня]

была еще в городе, когда я получила Ваше письмо, а Анна Федоровна* сказала уже в тот самый день, как ее выс[очество] отправилась в Ораниенбаум. Переписка взяла так много времени, что боюсь, не пропущено ли благоприятное время. И потому думаю, что о Феденьке** нужно будет заранее хлопотать. Здесь был Медакович вчера¹, представлялся государю, а сегодня поехал с старым своим знакомым генералом Левшиным в Москву. Он обедал у папеньки третьего дня с Тютчевым (поэтом), Срезневским и санскрит-славянофилом Коссовичем, и батюшка нашел, что он свободно выражается порусски и образованный, приятный человек. Он у наших литераторов известен как литератор, и жаль, что здесь и в Москве в нынешнее время года почти никого из этих господ нет в городе. Жаль тоже, что Костица здесь нет, потому что он бы ему весь Петербург показал. Я сама Медаковича не видала, потому что пью воды, не здорова от них и живу не по здешнему — ложусь спать, когда все обедают, обедаю, когда все только что встают с постели, встаю, когда все спят, а остальное время все гуляю. Таким образом, я и его прогуляла. Вы можете сообщить о его представлении государю в Москву и знакомстве с Срезневским, Коссовичем, Тютчевым, о принятии его радушно в маленьком кружке филологов и литераторов, остающихся в городе, и о печальном событии-смерти одного из наших лучших писателей русско-православных Киреевского (Ив[ана] Вас[ильевича]), который бы умел наилучше оценить и принять Медаковича, но он умер в самый день его приезда скорострительной холерой. Это может брат поместить в „Серб[ском] дневнике“, только не называя папинуку. Будьте так добры, купите для меня мужские небольшие часы золотые, наглухо закрывающиеся, т. е. не со стеклом, а с золотой дощечкой с обеих сторон — совершенно простенькие (без эмали и украшений), но самые верные. Кажется, они стоят около 100 гульд. или даже меньше и пришлите при первой верной оказии, со счетом. Очень буду Вам обязана!

Впрочем, узнайте, не секрет ли поездка Медаковича, Может быть и недолжно говорить, что он представлен ко двору?

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Рајевскаја Анна Федоровна.

** Федор Михајловић Рајевски.

¹ Црногорски кнез Данило послао је М. Медаковића у Петроград са задатком да добије руску подршку за признавање независности Црне Горе од стране великих сила. Александар III примио га је 16. јуна 1856. године и саопштио му да Русија у потпуности подржава овај захтев. Види: Хитрова Н. И., Чернгория в национально — освободительном движении на Балканах... , с. 114.

Петроград, 2 (14) фебруар 1857.

А. Д. Блудова обавештава М. Ф. Рајевског да му је послала новац и да су објављена два чланка у „Српском дневнику“.

Благодарю Вас искренно за добрые вести о Косте и за перчатки и при сем посылаю Вам долг мой 31 гульд. прежние, гульд. 18 — за перчатки, гульд. 175-Калинчаку с 1 февраля; итого: 224 гульдена. Посылаю Вам билет Коммерческого банка в 150 у сереб[ром], что составит ныне 254 гульд., стало быть 30 гульд. остаются за Вами для мелких счетов на Косту (лекарство и тому подобное). Посылаю их билетом Коммерческого / банка, потому что все большие дома Европы их принимают по курсу и даже платят проценты, если они уже существуют в банке, и тогда нет всех вычетов на комиссии, на проценты, на письмо и пр., которые г-н Штиглиц без всякого зазрения совести по-жидовски приписывает на малейший вексель. Я намерена писала к Вам несколько слов через посольство, чтобы переслать к Медаковићу для печатания в „Сербском дневнике“ статью печатную об обеде московских студентов и другую, рукописную, о славе св. Саввы сербских юношей здесь. Постарайтесь, чтоб напечатали их, да прибавьте (если уже сами не прибавили) имя второго черногорца в семинарии, которое я забыла записать — Ябуковић и Дамяновић. Поздравляю с началом слова; дай бог Вам глагол во спасение. Спешу с пересылкою денег и на сей ничего не прибавлю. Распросите Гильфердинга хорошенько про житье-бытье Милашевичей и каково их здоровье; она что-то очень хворает часто.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

Ревель, 19 (31) август 1857.

А. Д. Блудова М. Ф. Рајевском о руском конзулу у Београду, Србину Милошевићу.

Будьте так добры, почтеннейший Михаил Федорович, перешлите не по почте, но с верной оказией это письмецо Катерине Ивановне. Что-то плохо, кажется, идет между славянами, и нужно б было нашим консулам стараться, чтоб вспышки не было у них. Старайтесь внушить то с Вашей стороны Милошевичу. Не только для него собственно, но для того, чтобы продолжали употреблять сербов в тех местах и по этим делам. Нужно, чтоб он показал себя

в состоянии исполнить свою должность, как государь сам ожидает от славян в нашей службе, а первое дело для нас держаться далеко от интриг и стараться *мир* соблюсти для приготовления себя и их к будущему, для истинного *спаразумления* между ними и нами. Мил[ошевич] очень неопытен, а самолюбив и самоуверен, как все сербы, которые чему-нибудь учились, да и скуповат, как почти все сербы. Он погряз в интрижках между разными консулами и тамошним дворишком. Совсем забыл, что он должен с *народом* иметь дело. Он видится все с чиновниками и с ними играет в карты, а беспрестанно переписывается сюда *об этикетах* дипломатических. Следствие этого, что там от него много ожидали, но теперь в совершенном *désillusionnement*,* а в Петербурге он надоед своими дрязгами и недовольны допущением иных интриг. Надобно, чтоб он старался *поучиться* и изучить край, а не канцелярии, и чтоб он развязывал кошелек на угощение купцов, белого духовенства, профессоров, а не для ералаша или преферанса. Если можете это как-нибудь ему внушить, Вы сделаете добро всему великому делу и всем славянам, которые способны быть употребляемы в русской службе, а не то опять наводнят всё немцы. Простите; при сем пакет газет для пересылки. Прилагаемое письмо, если Яничю у Вас, передайте ему, если он уже уехал, перешлите по почте куда поехал; в нем нет ничего секретного. Положение его брата меня ужасно мучает! Пишите, пожалуйста, о нем и как можно скорее перевезите его из Вены. Этот город убийствен для груди. Вы знаете! Простите, благословите заочно и примите мою благодарность. „Сербский дневник“ получен с благодарностию и послан в семинарию.

Прошу подписаться, только не от моего имени, на 4 экземпляра благонамеренного, но, вероятно, плохого перевода плохого романа о Севастополе и присоветовать через кого-нибудь переводчикам перевести в конце 2-й части, в виде приложения, присылаемые при сем в двух статьях выписки из дневника одного русского офицера, веденного в последние дни осады, они вернее всякого романа дадут понятие о положении. Сделайте это через Новаковича. Не знаю, когда это дойдет, и потому ничего не пишу.

Ужасно грустно мне положение Косты!

[Антонина Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Разочаренье (фр.)

Петроград, 9 (21) октобар 1857.

А. Д. Блудова критички оцењује политичке прилике у Србији и Црној Гори. Обавештава М. Ф. Рајевског да му је послала две иконе за манастир Студеницу и једну за дубровачку православну цркву.

Получила наконец Ваше длинное письмо от 27 сентября и все книги и газеты. Очень благодарю и успокоилась, увидав что то, что волновало в Сербии¹, слава богу, прошло покуда и что никто из наших не замешан в такую несчастную историю. Что касается до Яничю, то его можно без опасения пустить. Он слишком направлен в духе Егора Петровича* здесь, чтобы поддаться в какие бы то ни были милошские интриги. Я Вам при случае подробнее обо всем этом напишу. Но поверьте, что не народное чувство, а жадность к деньгам г-д сербов—сенаторов вызывает Милоша, чтобы видеть в княжестве прекрасное зрелище, которым любуемся в Черногории. Разить и расстреливать, да брать подати, а своим окружающим давать деньги — это сумеет и не один Милош. Нет, такой человек, безнравственно дикий, был хорош в свое время, а не должен считаться русским претендентом тогда, как он и прежде против России действовал. Довольно с нашим protégé Данилом.**² Вот две иконы. Одна побольше св. Саввы и отца его Симеона сербских. Как увидите по подписи на обороте, освещена митрополитом московским Филаретом для обители Студеница. Перешлите её, пожалуйста, к Катерине Ивановне Милошевич. Если позволяется, то по почте или транспорту. Думаю, что таможенная пропустит. Другая, маленькая, уложена под нею — божьей матери взыскания погибших. Прошу переслать рагузскому священнику Николаевичу для их церкви.

У меня, как у правительства и у Синода, денег мало, что могу, то приношу богу, да взыщет своим милосердием погибших и погибающих.

[А. Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ Очигледно је реч о тзв. „Тенкиној завери“ коју је предводио председник Државног савета Стеван Стефановић Тенка. Његов циљ био је свргавање Александра Караборђевића чија је владавина постајала све непопуларнија. Завери су приступили многи истакнути политички и јавни радници, укључујући ту И. Гарашанина и Т. Вучића. Али, 1857. године завера је откривена.

* Е. П. Ковалевски.

** Реч је о црногорском кнезу Данилу II.

² За време црногорског кнеза Данила појачан је утицај Француске и толико су погоршани односи између Црне Горе и Русије да је између њих дошло до раскида 1856. године.

Петроград, 13 (25) октобар 1857.

А. Блудова изражава у писму М. Ф. Рајевском своју забринутост за прилике у Србији и оштро напада политику европских велесиља према њој.

Очень благодарю Вас за посылку с книгами и видами от Катерины Ивановны* и за Ваше письмо и „Сербский дневник“. На

письмо я уже отчасти отвечала по оказии, отчасти буду отвечать. Нынче неловко. Будьте так добры, перешлите по почте письмо к Катер[ине] Ив[ановне], а письмо к Янићю оставьте у себя до его приезда к Вам. О событиях в Белграде и Смедереве я знаю только по газетам и сперва обрадовалась, что этот заговор, какой бы ни был, открыт прежде, нежели сделалось народное волнение, но теперь начинают говорить, будто ожидают еще и волнения и даже между усобий. Не дай бог! Сохрани господь бедное славянское дело от этой новой complication и от решений общеевропейских на конгрессах и конференциях, где только выдают слабейшего сильнейшему во всяком, как бы ни было правом деле! Но меня ужасно беспокоят эти слухи за Кат[ерину] Ив[ановну], и мне кажется женщине с детьми надобно уехать, если точно ожидают резни. Христа ради, напишите мне, где она? И есть ли какая-нибудь опасность в Белграде? Не лучше ли ей выехать оттуда с детьми? У меня на совести, что угостила ее поселиться там, и потом еще недавно советовала ей оставаться и пр. и пр. Беспокоюсь еще насчет Косты. Как бедного больного мальчика отправить сквозь весь край, если будет, как уверяют газеты, неурядица и резня? Беспокоюсь насчет Янића; можно ли ему будет, наконец, съездить к отцу и побыть на родине? В благоразумном краю нечего бояться дико Янићю совершенно противен не только Милошевой партии, но всякой партии, которая бы захотела волновать Сербию в то время, когда ей нужно только учиться, укрепляться и расти, а не изнурять себя вспышками ребяческими, чтоб попасть под комиссии европейские и решения заочных конгрессов да конференций. Задним умом крепки славяне вообще, всегда выберут самую неблагоприятную минуту! Да какого представителя прогресса выбрали! Уж лучше бы генерал-полицмейстера московского Беринга еще поставили в кандидаты, он же, вероятно, будет en disponibilite** за свои энергические поступки в Белокаменной. Нет! уж каково бы ни было правление чурбана, а все-таки получше журавля, и надобно быть неутомными, чтобы на промен вялого и скучного просить себе злого своеволия. Кажется, можно бы довольствоваться неистовствами Даниила; нет, подавай ту же систему и нам! А почему? — *Он хочет!*

Вот весь секрет этих заговорщиков, коль есть тут заговор в самом деле, и я от души рада, что русское имя и русское правительство ничем не замешаны в этом деле. Но тяжело и печально мне за Янића, которому я так желала побывать на родной стороне, среди родных людей, родных обычаев! Бог знает теперь, как удастся. Будьте так добры, напишите ко мне об Катерине Ивановне, об Косте и, когда приедет, об Яниће. Я очень рада, что наша посольская церковь так украсилась и постараюсь в нынешнюю зиму выслать для нее что-нибудь. На сей раз прощайте, почтеннейший Михаил Федорович, благословите заочно и помолитесь за меня. Я ужасно расстроена этими бостоятельствами.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Милошевић.

** на располагање (фр.)

Петроград, 14 (26) фебруар 1858.

А. Д. Блудова обавештава М. Ф. Рајевског о доласку у Петроград Еугена Кватерника и тражи о њему подробније информације. Настављено је са прикупљањем средстава за Јужне Словене.

Решително моих пакета не беру, и бог знае, књиге кога дойдут до Вас. Между тем сюда приехал ...* Хорват *Кватерник*. Что он такое? Письмо привез он от Миклошича. Это не рекомендация по=моему. Хочет быть консулом, а он католик! Напишите мне, пожалуйста, какой это господин.

Отсюда не знаю, что и писать. Граф Александар Петрович не показывает глаз, Ковалевский тоже. А князь так занят и делом, и светом, что его раз в месяц поймашь. Наши церковнославянские дела идут тихо, но благополучно. Для них уже около 1200 руб. Доставьте нам описания страданий тамошних краев. Это нужно и полезно знать, и не только знать, но и печатать.

Простите, на сей раз спешу к обедне за город, вед нынче поминовение.

Благословите заочно! и помолитесь обо мне. У меня много тяжести на сердце.

[*Антонина Блудова*]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

* Нечитка реч.

Петроград, 31. јануара (12. фебруара) 1859.

А. Д. Блудова обавештава М. Ф. Рајевског да му је послала црквене утвари и књиге и даје му упутства како да их расподели: Захваљује што јој је послао „Српски дневник“ Данила Медаковића.

Получили ли Вы месяцеслов немецкий, памятную книжку для чтения и книжку литургии? А в том же пакете маленькую посылку на им Костица? Три первые книги для Лидии Дмитриевны* и прошу их через Книноринга переслать к ней в Венецию. Я уже писала об этом к Вам по почте. Мы об церквах все стараемся и хотя тихо, но дело идет. В Антивари Вы должны были получить уже многое, теперь еще есть у меня крест и икона св. Николая в окладе. К весне надеемся и киот, и все припасты. Во всем этом деле всех больше понимает государыня и очень интересуется. Неужели нельзя добиться, чтоб кто-нибудь написал, перестроена ли

церковь св. Георгия в Призрене, и описал бы первую службу там в ризах и с утварью, посланною отсюда? Шулепников никогда тут ни о чем не пишет, но мне кажется, в Призрен должно бы послать через Сученку, а у Вас расписки оттуда от Шулепникова. В Вашей книге стоит, что утварь, книги, шандалы, ризы посланы в Лепеницу (из Киева), а в списке Гильфердинга все это послано в другое место, а в Лепеницу *ничего*? Справьтесь, пожалуйста, куда же дамские вещи? Тут нужна величайшая аккуратность. Теперь здесь герцеговинец монах Чокорило, которому и передаем все готовые вещи для Герцеговины. За него ручается Гильфердинг¹. Теперь хотим послать икону для празднования 1000-летия просвещения Моравии². Я уже писала к Вам и еще прошу написать ко мне, когда будет этот праздник и где именно и в чем будет состоять? Вероятно, на гробе св. Мефодия, который, кажется, в Градишке? Напишите ко мне все это. Образ заказан, в серединке св. Кирилла и Мефодия, по бокам св. Бориса и св. Саввы, св. Людмилы и св. Владимира. Но будет готов только в апреле. Память св. Кирилла и Мефодия в мае. Вот по нашим церковным делам.

Теперь попрошу Вас написать мне с курьером о моем и о Вашем Костиче. Моего я от всей души желаю пристроить в Сербии, а Вашего хотелось бы в Прагу, если уж он непременно хочет продолжать учиться. Удастся ли то и другое? Как полагаете? Это меня мучает и беспокоит.

Что-то молодая княгиня Обренович, не решается ли переменить веру? Ведь католичка и ее духовник будут бедовое дело в Сербии, а она, говорят, женщина с духом и умом и, будь она православная, могла бы много, много сделать хорошего! Аксаков и Погодин столько нашумели со своими выходками, что „Парус“ на 2-м номере запрещен.³

Скажите, пожалуйста, правда ли, что Шафарик впал в болезненную меланхолию?⁴ И также Гамерника с кафедры выгнали в Праге?

При сем посылаю 1 пакет с книгами „Беседа“ и „Вестник“ для Медаковича, а газеты („Русский день“) прошу переслать Ивану Юрьевичу Костичу, 2-й пакет уже надписать, переслать к нему, как хотите, хоть по почте, а вложенное в этом письма толстое письмо на его имя, перешлите *верно*, т. е. так, чтобы немцы не читали. Здесь уже найдете два памятника в Антиваре. Не забудьте их верно переслать Сученке. Это по приказанию вкладчиков и должно верно соблюдаться. Но, однако, пора кончать. Я получила и передала кн. Васильчиковой 3 расписки из Боснии и Далмации. Вещи были ей посланы. Она скоро уезжает и передает мне свои дела.⁵ Вы ко мне присылайте, но на её имя.

Пришлите копии с Вашей книги. С ноября поныне не позже конца февраля мы должны опять публиковать.

Антонина Блудова

Я очень обрадовалась, увидев этот „Сербский дневник“. Дос-
таньте и пришлите ко мне подробный отчет с первого до послед-
него заседания Скупщины.⁶ Милашевич не присылает „Сербских
новин“.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

* реч је о сестри грофице Блудове.

¹ У писму од 2. јуна 1858. године молио је Гилфердинг Рајевског да
убрза одлазак из Мостара у Русију Чокорила са четворицом питомца. Види:
Зарубежне славјане и Россия, 127.

² Године 862. дошли су Бирило и Методије у Моравску. Тај датум је
обележавала чешка национална јавност.

³ „Парус“, новине које је у Москви издавао и уређивао И. С. Аксаков.
Ишла су само два броја у јануару 1859. године. У њима није било допу-
штено словенофилима да критикују спољну политику царске владе.

⁴ Знаци душевне болести јавили су се код Шафарика крајем педесе-
тих година. У растројству, спалио је он свој архив и покушао да изврши
самоубиство.

⁵ Кнегиња Васильчикова руководила је комитетом дама из петроград-
ског аристократског друштва.

⁶ Реч је о Светоандрејској скупштини.

85

Петроград, 2 (14) фебруар 1860.

*А. Д. Блудова о распоређивању доброволних прилога прикуп-
љених у високом петроградском друштву.*

Мне все плохо, однако я опять на ногах, передаю дело княжи-
ни Васильчиковой, и многое уже в дороге к Вам. Большая часть к
Сученкову, а Стремоухов Вам перешлет для него же *единовремен-
но* на устройство подгорицкой школы 200 руб. сереб[ром], а от
гр. Протасовой 125 руб. сереб[ром] т. е. 24 полумпер[иала] *еже-
годного* сбора для учителя Златичанина. Теперь хлопчем об Мо-
дриче, церкви и школе, только старайтесь не Шуленикову посы-
лать, а как-нибудь скорей и верней.

Получили Вы 60 # для пересылки к Милашевичу в Белград? По-
лучили ли Вы почтовую расписку об отправлении к Вашей мату-
шке 50 руб. а зачет моих перчаток? И когда же эти перчатки бу-
дут готовы? Генварь уже давно прошел у Вас, а об Фрезе* я не
слышу?

Больше сегодня нечего писать.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

* Бечки мајстор за балске рукавице.

Петроград, 19. марта (1. априла) 1860.

А. Блудова шаље преко М. Ф. Рајевског помоћ православнима у Босни и Херцеговини у црквеним књигама и новцу.

Я не понимаю, каким образом Вы не находите накладную каждого ящика? Она всегда кладется и сверх того в письме к Вам повторяется. Ныне отправлено через гр. Протасова и ...* 2 ящика книг в 10 церквей, которых при сем список. Сверх того, передно Стремоухову для отправления по 50 J или 60 J вспомоществования, воздухи: 2-в Чайнићу, 3-в Гербаль, 4-в Таслиджи на погорелые келии; 100 J-в Модрич на школу и 50 J — на церковь; 150 J-в Доброту; 150 J-в Гуштерицу; 500 J — на постройку церкви в Раше, все это по Вашим просьбам. С этой последней постройкой поспешите и напишите, что, так как жители предлагают на имя божьей матери освятить храм, то просят, чтобы было в празднование ее иконы Смоленской одигитрии 28 июля, что совпадает почти со днем рождения императрицы (27 июня). Хотя деньги эти частные, а не от нее, пускай празднуют славу храма в русский праздник Смоленской божьей матери-пугеводительницы.

Я беспрестанно хвораю. Никогда еще столько не страдала зимой. Неудивительно, если мало пишу. Посылаются еще 4 дароносицы в монастырь *Баня* в Горний Тупан, вайолет *Банян*. В *Безуе* (племя *Пива*) и *Спич* (Призренской епархии). Утварь серебряная в мон[астырь] *Баня* и несколько книг в школы.

3 иконы, о которых Вы спрашиваете, божья мать, св. Алексия митрополита, св. Кириллы Новоозерского назначены в *Дужи* и было Вам написано уже давным-давно.

Деньги, 25 J, я послала Вашей матушке из церковных, а именно этой маленькой суммой воспользуйтесь для покупки книжечек сербских для школ, о которых Вас просила, а именно првочитанка, второчитанка, история сръбска, грамматика сръбска для первоначальных школ, они стоят несколько пара. Мы бы желали, чтобы Вы послали каждой из них: 40 экз. в школу св. Екатерины в Ипек (женскую), 40 экз. в школу св. Марии Магдалины в Подгорице...*, 40 экз. в Модрич, 40 экз. в Зовик, 40 экз. в с. Вучитрн...**

Отпишите мне, посланы ли и сколько стоило именно. Получили ли Вы 60 # для передачи Милошевичу в конце февраля? Вы об письме говорите мне, а об деньгах — ничего. Христа ради, будьте аккуратны насчет денег! Почти всегда эти деньги не мои, и я должна отдавать отчет в них.

К митрополиту Михаилу я на днях вышло для его домашней церкви воздухи красивые. А императрица ему частным образом прекрасный назначила подарок. Мы ему собрали здесь ежегодного вспомоществования, что всего труднее, до 870 y на воспитание в белградской семинарии 17 учеников из турецких провинций. Если бог благословит это дело, то большая от него может быть польза. Видите, что нынешний год господь послал много больше прош-

лых годов. Зато здоровья у меня еще меньше прежнего, и голова у меня так слаба, что я плохо помню, что сделала. К счастью, можно положиться на Стремоухова. Дай бог, чтоб он оставался в департаменте. [...]

Вы ничего не пишете о бобровом воротнике моего бедного Костича. Послали ли его?

[А. Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

* нечитка реч.

** нечитка реч.

87

Петроград, 14 (26) апреля 1860.

А. Д. Блудова упућује преко М. Ф. Рајевског већу суму новца сакупљеног помоћу добротворних прилога за православу рају у Босни и Херцеговини.

Теперь до дела боснийского. Посылаю при сем 1057 J сбору от гр. Протасовой и княгини Васильчиковой. Это составляет 358, # следовательно, сверх уже назначенных в Ваше распоряжение прежде 200 # и вычитая первые 25 #, которые Вы от их имени употребили (из каких денег?)

Вам можно будет еще 133 # употребить на покупку муки и семян. Не забудьте, что нужно *обсеменить*ся поселянам. Посылаю при сем список напечатанного в газетах отчета о получении этой суммы. Перешлите к митрополиту. Пускай видят там, как все *сословия* у нас сейчас же отозвались на Ваше воззвание. 31-го марта было напечатано Ваше письмо, а 8—9 апреля уже 1057 # собрано, без всяких других просьб, рекомендаций или вымогательств!

Есть в России отзыв на вопли православных, но к несчастию не в правительстве, которое кроме самого царя да Стремоухова не имеет истинного *деятельного* сочувствия к славянам. Я не исключая даже ни князя Гор[чакова], ни Ковалевского. Зато недавно хотели вытеснить Стремоухова, и Егор Пет[рович]* не умел его отстоять. Он *покуда* еще не оставил места, но вряд ли долго останется.

Вы видели это, впрочем, вблизи, как здесь идет, не удивитесь, если ни Стремоухову ни Вашему зятю не будет ходу — здесь людей беспокойных не любят.

Теперь чернят Балабина изо всей мочи. Не блистательна картина, как видите, и подчас так и хотелось бы махнуть рукой, да вот увидишь при случае, что есть *другая* Россия, где князья и мещане, и архимандриты, и актеры, истинные генералы, и вахте-

ра все заодно готовы действовать, оно и возвращает веру в будущность России и дает терпение и деятельность.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

** Е. П. Ковалевски.

88

Петроград, 7 (19) маја 1860.

А. Д. Блудова обавештава М. Ф. Рајевског о добротворној делатности руских аристократкиња у корист балканских хришћана.

Великая княгиня Елена Павловна уехала сегодня утром, и кн. Урусов обещал наблюдать за тем, чтобы в её отсутствие канцелярия митрополита на назначила никого. Поэтому будет зависеть от ее высочества назначение висбаденское. Она думала предложить Орлову место здесь при Крестовоздвиженской общине. Её любимое заведение, но не знаю, захочется ли Вам и ему этого? Во всяком случае тут Урусов честно и настойчиво действует, а министерство все против, кроме Стремоухова, на которого самого теперь гонение.

Посылаю три сем от графини Протасовой еще 411 # — 1233 J и список палитовский — для помощи боснийцам в голоде.¹ Старайтесь только удостовериться в аккуратности раздачи и пользе и написать поскорее с места благодарность. Это и нужно и должно в ответ на удивительное сочувствие, явившееся по всей России вследствие напечатания Вашего письма.

Еще с Соколовым же отправляем нынче 400 про... * к митрополиту Михаилу для той же цели в Подринье и прошу его через Вас известить меня о мерах, которые примет для раздачи, чтобы Вы знали тоже, что с его стороны сделано. К нему недавно дошел или должен прийти наперсный крест или род домашней печати от государыни. Прекраснейшая вещь, артистическая работа и драгоценная, хотя на вид простая. Вообще, он пользуется участием многих здесь, как и многие у славян — дай бог, чтобы он сохранил чистоту своего характера среди интриг белеградских.

Отвечать на Ваше длинное письмо пункт по пункту я теперь не в состоянии — у меня и дела много другого и много забот.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 15

¹ Акција за пружање помоћи гладном народу у Босни добила је у овом периоду у Русији прилично широке размере. Тако је, на пример, у јануару 1860. године грофица А. Д. Блудова, посредством Рајевског, послала новац (443 златника) за „гладно становништво Босне“ (Архив внешней политики

России, ф. Славянский стол, д. 4214, 1859—1865. гг., л. 4). У марта 1860. године, по налогу грофице Протасове, послата су Рајевском 453 холандска златника за куповину хлеба Босанцима (исто, 1. 7.). То су били прилози пристигли у Дамски комитет. Рајевски је 4. маја 1860. године послао у Азијски департаман Министарства иностраних дела следећи извештај: „358 златника, који су ми послати по господину руском конзулу Бајкову за несрећне и гладне Босанце, као и 59 полумперијала за поделу разним црквама, добио сам заједно са извештајем од Азијског департамана под бројем 1215. Признанице за њих биће достављене првом приликом” (исто, 1.9). У јулу 1860. грофица Протасова отпутовала је на неко време из Петрограда и задужила је А. Ј. Позњака да сакупи прилоге у корист Босанаца. Он је успео да сакупи 905 рубаља и 15 копејки и саставио је списак дародаваца.

* нечитка реч.

89

Петроград, 24. марта (5. априла) 1860.

А. Д. Блудова о средствима сакупљеним за гладне у Босни. М. Ф. Рајевског моли за податке о страдањима хришћана, јер би они свакако имали утицаја на цара и кнеза Горчакова

При сем посылаю с г. Соколовым 1329 руб. серебр. (466 #бору графини Протасовой для страждущих голодных в Боснии. Старайтесь найти верного человека для распоряжения, чтобы не по капельке давалось, а так чтобы хоть одно или два села спасти, т. е. дать прокормлене и семена, обеспечивая до жатвы, теперь с двумястами червонцев императрицы выходит 2929 руб., да есть еще 200 J у кн. Васильчиковой не размененных, выходит 3.000 с чем — то, а # около 1,2 тысяч франков.

Пожалуйста, доставьте поминовения... * в церкви того же места и доставьте оттуда благодарственные письма для напечатания в газетах. Нужно этим отвечать на прекрасное сочувствие всех словий так, скоро вызванных одним только напечатанием Вашего письма. Христа ради, присылайте письма, которые получаете о преследованиях и страданиях христиан. Мы здесь переведем, а это-то всего более действует и на государя, и на князя Горчакова. Теперь за дело возьмись ревностно. Ненадобно дать позабыть. 34 J я перешло к Вашему свояку, но перчаток я не получила, газет не получила и литографий Манасии, которые Катерина Ива[новна] Милашевич оставила в Вене, я не получила. Справьтесь в канцелярии.

Все эти вещи мелочь, но мешают делу, когда не доходят в свое время. О Висбадене не могу узнать ничего. Великая княгиня не отвечает ни да, ни нет; а просят об этом месте со всех сторон, до 40 просьб подано Ивану Мате[еевичу] Толстому. Я могу Вас уверить только в одном что кн. Васильч [икова], кн. Львова и я, мы все умоляем об этом, но до сих пор не видно успеха.

Если до завтра узнаю что-нибудь, пришло в письме.

Мне опять очень нездоровится, и я еле держу перо.

Благословите заочно и помолитесь о нас всех и особенно это время за государя, князя Горчакова, Ковалевского и императрицу.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

* нечитка реч.

90

Петроград, 16 (28) маја 1860.

Антонина Блудова даје упутства М. Ф. Рајевском како да се расподели сума од 8000 рубаља сакупљена добротворним прилозима за школе и цркве у Босни и Херцеговини.

Я так больна, что еле могу писать, и все, что делается, в Боснии и других провинциях и всё, что не делается у нас, меня до того мучает (с раздражением нервным), что не могу справиться. Сколько в самой России теплого сочувствия к единоверцам, это доказано сбором 15 тысяч для Софии, а теперь в полтора месяца 8 тысяч на Боснию. Но увы! Министерство не так щедро и, имея в руках 100 тысяч экономии, посылает только 15 тысяч, тогда как ныне нужны деньги, деньги и деньги! Ибо, кажется, слепой должен видеть, что *Европа* только испортит дело!

Государь, который очень растроган, однако, уверился, что мы всё возможно сделали тем, что послали ноты. На одного только бога надежда: он в последнюю минуту отчаяния спасет свой народ, он не оставит и Россию, которая так тепло и щедро отвечает на первый голос, который подан ей напечатанием Вашего письма. Но не отнимет ли он помощь десницы своей от людей, которые употребляют на свои выгоды и фантазии ите деньги, которых не достает в божеском деле? И больно, и страшно глядеть на многое кое-что.

А Вы прочтите прилагаемое письмо простого человека и посмотрите, с какою любовию и смирением русские люди делают добро. Таких писем не одно, а сотни, хотя подавания, разумеется, бывают почти все маленькие. Не забудьте, пожалуйста, посылать поминовения. Ноты посылаются к Вам по сборам кн. Васильчиковой и гр. Протасовой — по просьбам, полученным через Вас.

1. в ц[ерковь] Покрова божьей матери в селе Модрич на содержание священника и учителя — 10 полуимпер. на раздачу самым бедным учителям Модрича с присоединением вдов и сирот—10.

2. в монастырь возобновлен[ный] тиротами у села Суковки—10 полуимпер.

3. воспр. св. Георгия в селе Куретице с деревнями, о которых пишет...* своему Александру русск[кому] — утварь сереб[ряная], вых[одная] риза для свящ[енника], 2 пологны воздухов и 10 полуимпер.

4. в село Враняк и другие места Посавины — 168 червонцев. Мы теперь часть посылаем к Вам из денег босанских, часть к митрополиту, чтобы скорее по разным местам разные нужды удовлетворить. К нему ныне посылается 620 #.

Для меня непонятно, каким образом, имея в руках такие трогательные просьбы с конца марта, Милошевич не переслал их доныне! Сколько времени потеряно!

Пожалуйста, не забывайте *поминовений* и простарайтесь достать через Брод письмо о *получении* хлеба и благодарность.

Антонина Блудова

Да! Где же виды мон[астыря] Манасии, которые Катерина Ивановна оставила в Вене?

Гр. Протасова разрешает подписаться на школьн[ую] газету в нескольких экземплярах, но с тем, если она издается по правописанию православному, а не с Вуковскими ио тами и без еров. Такого правописания ненадобно распространять. Возьмите также экземпляров 20 книжки „*Душевный дневник*“ митрополита Михаила. Славная книжка и пошлите по одному экземпляру к священникам 10 церк[вей] бедных, 1 экземпляр учителю *Златичанину*, 2 экземпляра в католич[ескую] семин[арию] в Ипек и остальные по одному экземпляру еще 7 учителям, простите, почтеннейший Михаил Федорович, больна я и не могу больше писать. Получили ли письмо и книги [со] Скворцовым и с Миливоем Блазнавацем? И что они Вам говорили о задешнем? Но мочи нет. Батюшка усердно кланяется, Костиц свидетельствует свое почтение и благодарность.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

* нечитка реч.

91

Петроград, 6 (18) маја 1861.

Антонина Блудова обавештава М. Ф. Рајевског о распореду помоћи за гладне у Босни.

Что-то Людмила*? Дай бог, чтоб она уже была здорова! Письмо это передает Вам капитан Лазаревич. Я его мало знаю и предупреждаю Вас, что никаких *конфиденциальных* разговоров с ним не вела, а видела его несколько раз.

Я к Вам писала об 443 # и потом о просьбе 157 # для персоны митрополита. Но теперь, слава богу, митрополиту или Влангалим...** выслали еще десять тысяч руб. Христа ради напишите, что такое это войско в Броде? И пишите подробно (когда очень верна оказия) о деле Симчи. Единственная поддержка здесь — это одна особа, к которой я могу доставлять копии с писем. Так пишите же.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

* кћер Рајевског

** нечитка реч.

92

Петроград, 26. децембар 1861 (7. јануар 1862).

Антонина Блудова моли М. Ф. Рајевског да је обавести о утиску који је чланак А. М. Горчакова, написан поводом смрти патријарха Рајачића, изазвао у Бечу, Београду итд.

[...] Теперь нужно кое-что об общем деле серьезно Вам сказать. Прошу Вас *убедительно*, напишите котъ в нескольких словах, хоть наскоро, но поскорее: какое впечатление сделало на славян в Вене, в Белграде, в Аграме статья кн. Горчакова в „Journal de St. — P[etersbourg]” 29 ноября, и потом в той же газете его депеша к Балабину об Суторине. Балабин прислал выписки из разъяренных газет австрийских, а об впечатлении на славян ни Вы, ни митрополит ничего не пишете ко мне, тогда как так нужно, чтобы могли представить Горчаков и повыше, как воздействовало это на славян. Скорее, скорее, скорее напишите *ко мне*, ибо я знаю, что, кому и когда показать! Вам не нужно сочинять записку форменную. В форму я, надеюсь, могу облечь, а нужно *сущность* только, только достоверное известие о впечатлении. Если никто из Вас не напишет ко мне поскорее, всё это опять заснет тихим сном.

Так, пожалуйста, не откладывайте писать. Напишите тоже несколько слов ли пришлите сожаления о смерти патриарха Рајачича.¹ Это интересует императрицу и всё, что касается до церкви. Найдите время, пожалуйста, а то всё скорее написать вкратцах.

Алек[сей] П[етрович] Толстой вышел из оберпрокурорства. Ещё назначения прямого нет, а говорят об Ахматове,² совершенно незнакомом мне. Кн. Урусов недолго останется. Бог знает, какое пойдет там направление! Вообще, что ни вопрос, все жизненный — и не знаешь, откуда взять людей.

Молитесь, молитесь! Тяжелая и критическая пора, которую мы переживаем!

Батюшка Вам очень кланяется.

Антонина Блудова

Перешлите это письмо митрополиту хоть по почте, только скоро и чтоб не пропало — секретов нет.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

¹ Јосиф Рајачић (1785—1861), патријарх Српске православне цркве у Аустрији (1848—1861), умро је 1. децембра 1861. године.

² А. П. Толстој био је обер-прокуратор Синода у времену од 1858. до 1862. године. Нега је на тој дужности заменио генерал — абуџант Н. П. Ахматов (1862—1865).

93

Децембар 1861.

Антонина Блудова М. Ф. Рајевском о плановима великих сила да се Босна и Херцеговина присаједине Далмацији или Хрватској.

Пошлите это письмо по почте к митрополиту. Это о моем бедном мальчике. Теперь только два слова.

Есть предположение Франции, Англи и Австрии выдумать *suffrage universel** в Босне и Герцеговине, чтобы присоединить их к Далмации или Кроации (вместо Венеции) и подарить таким образом Австрии. Ваши кроаты и мадьяры будут поддерживать это. Но это для православия, для сербов и черногорцев и для *России* — бедствие. Тогда католицизм и западные племена восторжествуют. Держите ухо *востро* и предупредите славян православных, чтоб они держали ухо востро.

Здесь самые высшие люди этого ни за что не хотят. Но гр. Тун и здешний любимец Горч[акова] Жомини всячески и князя Горч[акова] склоняют на это. Теперь Вы знаете. Делайте, как можете, чтобы препятствовать этой латинской иезуитской уловке.

[Антонина Блудова]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

* опште право гласа (фр.)

94

Петроград, 24. марта (5. априла) 1862.

А. Д. Блудова моли Рајевског за информације о материјалној ситуацији у Босни и обавештава га да су послате паре за Херцеговину.

Вам это письмо привезет Петрониевич, возвращающийся в Белград. Он должен быть весьма доволен своими успехами здесь, и убедился, что теперь, когда уже нет Ковалевского в департаменте, там

только и можно положиться на Стремоухова, а что в верхних слоях один царь надежен для славян!

Вы мне один раз писали, что нельзя было достать расписок о получении хлеба в Боснии? Но с тех пор ничего не писали, и я не знаю, нужно ли или не нужно посылать деньги в Боснию? Вы тоже нынче не присылали Вашей тетрадки, для годичного обзора получения и раздачи? И я не знаю, есть ли у Вас в остатке деньги или нет? В этой неизвестности и не получая прошений от Вас, мы решились всё, что было у нас собрано, а именно, 2400 J послать к Петковичу для Герцеговины [...]

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

95

Петроград, 2 (14) августа 1862.

Антонина Блудова М. Ф. Рајевском, поводом вести да је црногорски кнез признао врховну власт султана, изражава чуђење и неверицу и моли за подробне информације.

[...] Меня здесь поразило одно известие, которому не верится, да и верить не хочу. Будто бы по совету кн. Лобанова и г-на Кнорринга князь черногорский изменил и предал свое отчество, выдал Черногорию и принял предложения Омер-паши признать верховную власть султана.¹ Мне кажется невозможно, чтобы старик Вукотић, что Вукаловић, что Никифор Дучић, наконец, все воеводы, и всякий воин, и всякая баба в Черногории не оплевали и не выгнали бы князя, который на такую мерзость пошел!

Даже не верится, чтобы мы, как ни мерзка наша дипломатия, дошли до такого кретинизма, чтобы подать такой совет!

Сделайте милость, напишите мне, может ли это быть? Вообще дайте мне знать подробно и о Ваших делах. [...]

Помолитесь о нас всех и благословите заочно. Тяжкое время! Если Вы нас не дожидаете, то просим Вас золото, которое я было послала к Вам для помещения моего бедного Костица в Праге, передайте запечатанным на мое имя Ивану Давыдовичу Делянову.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

¹ То није одговарало стварности. У црногорско-турском рату 1862. године, без обзира на херојство Црногораца, бројчана и материјална надмоћ била је на страни Турака. Турска војска се сасвим приближила Цетињу. Кнез Никола се обратио руској влади с молбом да дипломатски посредује. Другог августа 1862. године Лобанов-Ростовски уручио је Али-паши ногу са захтевом да се прекину непријатељске акције. Руском захтеву прикључио се француски амбасадор Тувнел. Лобанов-Ростовски развио је велику активност како би дошао до подршке западних држава. Порти је 5. августа била уру-

чена нота пет држава. Омер-паша је 20. августа 1862. године поставио Црногорцима ултиматум који је садржао низ тешких и понижавајућих услова. Кнез Никола био је принуђен да потпише мировни уговор 29. августа исте године. Најтежи услови мировног уговора били су следећи: рушење фортификационих грађевина на путезу Подгорица-Спуж-Никшић, изградња утврђења дуж те трасе у којима би се разместила турска војска, отказивање помоћи Херцеговцима и др. Види: Хитрова Н. И., Черногория в национально-освободительном движении на Балканах, 199.

96

Петроград, 23. новембра (5. децембра) 1863.

А. Блудова о листу „Дан“ И. С. Аксакова и његовој улози у словенским пословима.

Не знају, получили ли Ви мое писмо, давно лежавше в канцелярии?

Ја всё больна. Встаю с постели на 2 или на 3 часа только.

Вчера узнала о вакансии в кадетском корпусе и хотела просить о Травлинском. Но, очевидно, очень многое лишнее проговорила здесь в своей настойчивости, на счет определения на место, и мне отказали с отзывом, что у него *духовного призвания* нет, по его собственным словам. Вы мне ничего не отвечали на счет Орлова и я совсем не знаю, что с ним делается. Балабин жив и здоров, но кажется его не воротят в Вену. Поговаривают о пр. Штакельберге, о князе Лобанове (Константинополь), о Волконском (Мадрид). Из них все-таки Лобанов был бы лучше. Вообще плохо идут дела славянские. Стремоухов, кажется, выйдет совсем и тогда, поздравляю, все будет в руках грекофилов и западников.

В публике же Белоруссии так занимает всех, что мы в целый год не получили ни одной посылки, ни письма, ни рубля для славян, так что кроме собственных наших рукоделий да % с капитала, данного в [18]58 году, нет ничего.

„День“ сделал большой подрыв нашему делу.¹ К нему посылают для болгар-студентов и для черногорцев и вообще для славян, а Иван Сергеевич их посылает в церкви и в школы местные, а что посылает, отправляет через Азиат[ский] департ[амент], так что ни Вы, ни мы ничего не знаем. Советую Вам адресоваться к нему, авось дело пробудет что-нибудь в роде содействия Вам.

Мы будем продолжать хоть свои маленькие приношения пересылать, но это будет весьма мало, ибо мы уже около 1000 рубл. высылаем ежегодно на учеников боснийцев в белградскую семинарию и до 300 J в две школы. Это что, в Галиции в бюллетене „Слов“ Лемборское, и печатали такие статьи против царизма и против москалей? Даже перепечатавают в „Сербский дневник“ и другие?

Напишите мне подробно о Галиции. Кажется, все движение к православию остановилось совершенно. Не могу писать больше. Я в постели и слаба. Благословите заочно и помолитесь о нас всех! Батюшка Вам кланяется, он, слава богу, в порядочном здравии.

Антонина Блудова

Доставте *верно* и по возможности скоро это письмо митрополиту.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

¹ Словенски добротворни комитет основан је 1858. године у Москви. У њему је значајну улогу имао И. С. Аксаков. Постепено је помоћ Словенима почела да се упућује посредством Комитета, чему су умногоме допринела словенофилска периодична издања, нарочито „День”.

97

Петроград, 24. јануар (6. фебруар) 1869.

Антонина Блудова износи своје мишљење о жељи кнеза црногорског да се на Цетињу отвори школа за девојке из највићенијих црногорских кућа.

Давно не писала к Вам о славјанах наших. Нынче по поручению императрицы обращаюсь к Вам по весьма важному *не политическому*, а вопитательному делу. Князь черногорский желает устроить девичью школу собственно лично свою, где бы воспитывались 12 девочек его близких, или, как он говорит, лучших фамилий девочек, а вместе бы учились его три дочки. Он просит ее величество рекомендовать ему русскую наставницу для его дочерей, которая бы могла преподавать по-русски, по-французски, историю и географию.

Разумеется *одной* особе невозможно с тем вместе и устроить, и вести училище. Но весьма важно было бы иметь русскую, чтобы дети князя и другие девочки знали *именно по-русски* и могли, следовательно, знать историю России и ее литературу из самих источников, т.е. русских книг, для того, чтобы иметь верное, так сказать, *сердечное понимание* о России, а не черпать из воззрений то слишком светлых и идеальных, то слишком строгих и даже враждебных, а часто просто нелепых о нас и степени нашего развития, научного и общественного.

По какому-то недоразумению он накануне отъезда пришел к мысли вместо русской взять сербкиню из Воеводины. Как бы ни была она хороша, но, зная только сербский, французский и немецкий языки, она невольно должна руководствоваться книгами и учебниками на этих трех языках. Вы знаете австрийских сербов, особенно интеллигенцию. Вы знаете чехов. Вы поймете, какие это будут мадыарско-польско-немецкие сведения о России! И на этом *воспитывать первых образованных женщин* для Черногории! Во всяком случае невозможно императрице нашей давать средства для такого воспитания. Это будет воспитание дочери княгини Дариньки и воспитание бедного князя Михаила сербского.

Ее величество пришла к мысли, что князь бы мог, если непременно хочет воеводинку, взять таковую для своего училища, а *русскую — для своих детей, которая бы преподавала русский язык и русскую историю*, пожалуй, и французский тоже в училище. Тогда императрица бы дала ей жалование и могла бы ей обещать пен-

сию через известное число лет, как преподавательнице в училище. В таком случае она б желала, чтобы другую наставницу, *сербкиню*, князь выбрал по *Вашей рекомендации и чтобы Вы удостоверились*, что она нрава и направления такого, что выучится сама по-русски, а русскую даму выучит по-сербски и будет вполне дружно и заодно работать с нею.

Иначе выйдет то же, что княгиня Даринька и Анка Константинович! Беспокойные интриганки с претензиями. Упаси бог от такого размножения этой породы на нетронутый почве Черногории.

Вот почему ее величество не хочет брать на себя никакого *поощрения* такого дела; а поддержит только русскую даму, одну или двух и, если *одну* русскую с воеводинкою, то не иначе, как с тем, чтоб Вы знали и могли рекомендовать воеводинку.

Во *всяком* случае от ее величества, или от нас можно только для русской сделать денежную помощь, а отнюдь не для иностранок.

Вот в чем состоит поручение ее величества. Князь Долгоруков передаст Вам лично это письмо и с Вами успеет переговорить на словах, ибо дождется в Вене вызова князя в Цетинье.

Некогда писать более сегодня, а Вас прошу с курьером (верной оказией) написать мне Ваш ответ, и есть ли надежда на успешный выбор лица?

Посылаю Вам при сем последний отчет наших дел братских на Вольне. Что-то делается в Галиции? Говорят, выбор Куземского в Холм очень неудачен. В Милешево придел отстроен, и мы собираем здесь утварь и ризницу.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

98

Петроград, 30. апрел (12. мај) 1874.

Антонина Блудова извештава М. Ф. Рајевског о интригама које се шире у вези са српским митрополитом Михаилом, и моли га да митрополиту достави њено писмо.

Вам дойдет, но верно, недегось!

Меня очень беспокоят дурные отношения митрополита Михаила с нашим посольством и консульством. Он может быть неосторожным и увлекаться, но он человек слишком коротко мне знаком, чтобы я верила в ужасы, которые о нем уверяют государя. Вы, можете быть, на месте и не знаете, какие отвратительные интриги ведутся ныне и за границей, и в самой России латынниками, чтобы посеять *недоверие, подозрение* и холодность между пастырями и пасомыми, между белым и черным духовенством, между правительством и иерархией!

К несчастию, мы как *честные, но глупые дети* поддаемся, и вот делают выговоры митрополитам чужих епархий, сажают в острог штурндистов и расстреливают униатов!

Тяжело это всё! Тем тяжелее, что это большой грех и что всё это творится по *неведению*, а никто не защитит и не объяснит.

Я писала с курьером в Белград и через Вас, и через Вену. Я телеграфировала два раза митрополиту и не получила никакого ответа. Христа ради, доставьте ему это письмо и *доставьте ответ* и перешлите мне через неделю или две по передачи этого письма. Веневитинов поедет через Вену назад и зайдет за письмом к Вам.

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

99

Близу Острога на Волни 22. августа (3. сентября) 1875.

Антонина Блудова изражава М. Ф. Рајевском своју забринутост у вези са судбином митрополита Михаила и догађајима у Херцеговини.

Слышу, что Вы в Вене и обращаетесь к Вам с просьбою переслать верным путем прилагаемое письмо митрополиту Михаилу, потому что не знаю, где он теперь, в Белграде или Крагуеваце, и так как в письме нет ничего крамольного и наших воспитаниц сердечные приветы, участие и памяти его посещения Острога, с испрашением его благословения, то мне бы хотелось, чтоб этот мирный, задушевный привет дошел до него верно в эти для него тяжелые минуты испытания и тревоги.

Я не видала еще нашей классной дамы Воропаевой, потому что залитые дождем дороги нас отделяют от близкого нам Острога. Поэтому я не знаю ничего про Вас и Ваших кроме того, что Вы в Вене. Можете вообразить, как тяжело у меня на душе во время этих кровавых дел Герцеговины,¹ где названия каждого города, каждой почти деревни мне знакомы по пересылке вещей и книг в их церкви и училища. Здесь же ничего не знаем. Почта приходит аккуратно в Острог, но одни только газеты дают нам известия, ибо никого у меня нет в Петербурге, кто бы знал эти дела и интересовался ими. Храни господь несчастных христиан! Храни господь Россию от всех сетей безбожной дипломатии западной!

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

¹ Устанак у Херцеговини, који је означио почетак Источне кризе, букнуо је 23. јуна (5. јула) 1875. године.

Петроград, јула 1876.

Антонина Блудова тражи од М. Ф. Рајевског да остатак новца, који је био сакупљен за помоћ гладнима у Босни, пошаље кнегињи Наталији у Београд за фонд који је она основала за помоћ босанским Србима.

Не помню, именно сколько у Вас хранится червонцев из присланных сборов наших в пользу Боснии во время голода — одна или две сотни червонцев?

Я, гр. Блудова, не имею здесь в деревне этих сведений; но знаю, что употребить их не было разрешения и поэтому они, конечно, находятся у Вас. Теперь настала тяжелая пора для Боснии, и, по официальным сведениям дамское общество для раненых под покровительством молодой княгини сербской¹ ужасно нуждается в средствах. Вот почему, списавшись с графиней Протасовой, мы обе думаем, что находящееся у Вас золото будет богоугодной лептой в кассу общества белградского, а именно для боснийских сербов. Прошу Вас по возможности без замедления переслать эти деньги митрополиту Михаилу с просьбою передать их немедленно княгине Наталии Петровне сербской от старорусских дам, её соотечественниц. Мы будем Вам очень благодарны и просим Ваших молитв, дабы господь наш Иисус Христос, принявший лепту вдовицы, принял инашу малую лепту имилосердно умножил приношениями, како пять хлебов, которыми он накормил пять тысяч человек!

*Графиня Наталия Протасова
Графиня Антонина Блудова*

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 16

¹ Године 1875. оженио се српски кнез Милан Наталијом Кешко, из Бесарабије.

Петроград, 8. (20. април) 1877.

Антонина Блудова о неопходности да се у Србији, у име опште ствари, прекине са династијским неслогама и политичком борбом.

Гр. Кутузов мне писал, что отправляется в Герцеговину и, если нужно чтонибудь ему доставить, то через Вас. Вот письмо весьма нужное, но пока что должно читаться *им одним*. Делайте, как знаете, я же должна Вас предупредить, что нужно бы вразумить и отрезать наших добрых, но безалаберных русских, вроде Нарышкина, Кутузова и других. Они, начиная с самого консула, передают всем интриганам и сплетникам белградским, начиная с Медаковича. Благословлевича, Николы Христича и остальных, им же имя

легион, и очень серьезно агитируют, даже хотят затянуть людей высших сфер администрации нашей в глупейшую работу на пользу Карагеоргиевичей и свержения министерства Ристича! Все эти конституционные глупости европейские и партии войны, и партии мира только погубят настоящее великое дело православное в самую критическую минуту.

В Вене только и ждут какого-либо беспорядка даже в виде уличного шума, чтобы *занять* крепость, а затем и весь маленький край. За это ли проливалась русская чистейшая, благороднейшая кровь? И не стыдно ли русским аматерам доводить до такого греха? После того, что Вы знаете, Вы поймете, какая это опасность для церкви и народности сербской. Угмоните, бога ради! Неужели мы не сумеем стать выше бессмысленных партий туземных?

Сегодня в 5 часов утра тронулся поезд государя в Кишинев.¹ Сегодня годовщина присоединения Крыма к России и отправления Наполеона I на остров Эльбу. Первое событие, екатерининское, окзалось мерою прочною; второе, при Александре I — полумерою. Будем молить бога, чтоб он благословил путешествие государя и ниспослал на него духа своего святого!

Не забудьте меня в молитвах Ваших и благословите заочно. Получили ль с Иониным письмо с вложением к митрополиту Михаилу?

Антонина Блудова

ОПИ ГИМ, ф. 347 д. 16

¹ За време руско-турског рата 1877—1878. године налазио се главни штаб у Кишиневу.

102

БОГИШИЋ В.

Темнишвар, 24. мај (5. јуни) 1868.

Валтазар Богшић захваљује се М. Ф. Рајевском на послатим књигама и даје одговоре у вези са неименованим лицима.

Ја Вам већ преко г-на Утјешановића захвалих на Вашему настојању да оне књиге добијем и за све остало — а ево сад вративши се данас с пута да Вам и писмено на Вашему пријатељству захвалим. Дај Боже да и ја будем кадгод у стању за Вас штогод учинити.

Данас дошавши дома набох на столу телеграм, којим ми тражите *Recommandations — Briefe*. Ја мислим дакле да је г. Л. већ тамо пак Вам их ево одмах шаљем. Мени је само жао што ја главом не могу да се упознам с тим господином. Може бит да ће бити могуће кад се враћао буде. У Венецији не могах га никому препоручити, јер два пријатеља, која тамо имадијаш, сад су у јужној Италији. Ако прије у Дубровник отиде него у Венецију, Медо Пучић моћи ће му дати препорука колико хоће: ја му већ о тому писах.

И са г. проф. П. рад бих се састати али тешко да ће могуће бити јер ја јунија идем опет на пут, а путовање ће опет трајати више него 2 недјеље дана.

Друштвима и факултету, који ме чланом именоваше, захвалити ћу преко Вас чим у Беч дођем, јер ми је те захвалнице мучно с поштом шиљати.

В. Богишић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

103

Беч, 27. октобра (8. новембра) 1869.

Валтазар Богишић моли М. Ф. Рајевског да му пошаље неке руске књиге и најављује свој долазак у Беч.

Имајте доброту потражите у Вашој библиотеци слиједећа дела: Гилфердинг, Сваколика дјела,¹ ако је могуће, али свакако његово „О полабскихъ и балтичкихъ Славјанахъ”² „Писма обѣ историји Сербовъ и Болгаръ”³

Макушевъ. Сведения иностранцевъ о быте древнихъ Словянахъ.⁴ Етнографску карту Русије од Кеппена⁵ или још новију ако имате. Историјски атлас рускога царства.

Карту најновијих освојених земаља у средњој Азији.

Једну кратку историју рускога царства.

Кад к Вама дођем ја ћу их сам узети. Из Одесе нема ништа, нит ја по Вашему совјету ишта писах. Ипак ја остајем при свому, да ћу 10 новембра у Варадин⁶ а од онамо Бог зна кад ћу моћи већ у Беч доћи. Ја немам што! Кад господа незнају како се с људима поступа ја им нисам крив!

В. Богишић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

¹ Гилфердинг А. Ф. Собрание сочинений. Спб, т. I—IV, 1868—1874.

² Гилфердинг А. Ф. История балтийских славян. М., 1855.

³ Гилфердинг А. Ф. Письма об истории сербов и болгар. I—III, М., 1855—59.

⁴ Макушев В. В. Сказания иностранцев о быте и нравах славян. Спб. 1861.

⁵ П. Кеппен. Об этнографической карте Европейской России, 2 изд. Спб, имп. русское географическое общество, 1853.

⁶ Петроварадин.

104

Одеса, 17 (29) јануара 1870.

Валтазар Богишић, у писму М. Ф. Рајевском, даје опис свог путовања из Беча у Одесу и шаље неколико порука за Јахно-а који се спремао за путовање у Русију.

Ево ме само да Вам кажем: да сам изнио живу главу из *грязи** бесарабске те да управ уочи Нове године приспјех у Одесу. Овђе

ме у Одесси примише веома љубазно и иду ми на руку у свему, што ми треба, особито ректор Леонтович, кому сам веома захва-
лан. Не могавши наћи квартир примјеран, он ми одма нађе и даде
двје собе у универзитету. Дакле, у Одесси добро, али што да Вам
кажем о своме путовању? ... Боље ништа, јер кад бих почео било
би причање веома дуже, него што је странствовање Улиса у Оди-
сеји. Казатићу Вам само, да од мојих ствари које сам собом носио,
што ми украсе и путем изгубише превазилази 150 ф(оринти) шко-
де. У Новоселици најмих кароссу и дадох за њу 22 рубља — а на
другој станици сломи се каросса и ја остадох наред степе, и да
се не нађе Самаританин у виду француза г. Chercheura који туда
по срећи прође и мене у своју кароссу прими, можда би ме и ву-
кови степски били појели! То Вам је довољно да добијете појам
пријатности мога путовања.

Госп. Јахно-у можете казати да ће му се одавде послати за пу-
товање у Москву около 200 рубаља, а може бити и више, али није
сигурно. То ћемо морати ми професори између себе сакупити, јер
средства универзитет нема за такве потпоре. Ја га препоручих најто-
плије и ректору и професорима, с којим се до сада састадох. У
Москви можемо га и ми и Ви препоручит Славјанском комитету.
Пошто положи испит магистра, мјесто доцента на одеском универ-
зитету му не фали — али му препоручите да се поспјеши, јер би
нам међутим могли каква Нијемца наметнути. А сад да сте ми здра-
во, мој Батјошка, кажите мој наклон вашој поштованој фамилији
и сјетите се каткад Вашег искреног пријатеља

Валџазара Власџевича Божишића
(садање моје официјално име).

Ако видите г. Утјешеновића поздравите га љубазно од моје стране.

* * *

Одесса ме је изненадила, јер по тому, што ми и Ви и други казаше,
мишљах наћи инострану варош дочим она *вѣ самомъ деле* руска.
Казаше ми да је тек у ове посљедње десет година овако обрусјела,
— а с универзитетом ће и још више!

Опет о послу г. Јахно. Синоћ би соаре у ректора, гдје бил и
попечитељ учебног округа*. Ја и Леонтовић употријебисмо згоду
те говорисмо о Јахно, препоручивши га најтоплије, и та ће препо-
рука ваљати, ево како. Попечитељ одлази сутра у Петроград, гдје
ће остати неколико мјесеци. Ако дакле г. Јахно отиде мјесто у Мо-
скву у Петроград, онамо ће имати кому да се обрати ради потпоре,
коју, по препоруци попечитеља, дат ће му министарство без двојбе.
А свакако ће му боље и за экзамина бити, ако отиде у Петербург,
јер је онђе Рус деканом факултета, а у Москви Нијемац. Међутим
ја ћу настојати да Вам се чим прије пошље то новаца, што се са-

бере за Јахново путовање у Петроград или у Москву. Уз новце послати ћемо и инструкцију куд да иде и шта да ради.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

В. Богишић

* С. П. Голубцов.

105

Одеса, 27. јануара (9. фебруара) 1870.

Валтазар Богишић шаље М. Ф. Рајевском једну меницу са новчаним прилозима за Јахноа.

Ево Вам овђе Wechsel* од 162 ф. 80 Хр. за г. Јахно. Није се никако више могло сакупити, јер около десетеро Нијемаца и Пољака које имамо на универзитету, ниједан није дао ни копејке. Али зато ипак је на други начин Јахноу поможено; јер не само да смо попечитељу учебнога округа Голубцову, кад је одлазио препоручили топло ствар, него му ево и данас, по моме настојању, Леонтович писа у Петроград да пошто Јахно у Петроград дође, да му чини од министарства давати подрору све док испите не сврши. А то новаца, што му се данас послало, држим да ће бити доста до Петербурга.

Нека, дакле, пошто у Петроград дође, иде ка куратору Округа Голубцову у име Леонтовича и моје, нека тражи потпору и увјерен сам да ће он за њ учинити штогод буде могуће.

Кад примите Wechsel молим Вас да ме обзнаните да сте примили и да ми од себе дате добрих вијести.

Од мене немам Вам што казати, него да радим на врат на нос јер ћу морати до три недјеље започети своје лекције.

В. Богишић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

* Меница.

106

Одеса, 26. март (8. април) 1870.

Валтазар Богишић моли М. Ф. Рајевског да подржи његов захтев Универзитету у Одеси у погледу признавања година службе проведених на Универзитету у Бечу.

И прије него примих Ваше пријазно писмо са „Милостивый Государь“ (Ваша писма треба цитирати као Папине буле са првим ријечима н.л. Була In соена domini и т.д.) ја већ писах у Петроград

за г. Јахно, и надам се неће без успјеха остати. У осталом јучер примисмо писмо од Георгијевскога, којим нам даје на знање, да је цар дозволио Јахноу славјанску стипендију; и како сте Ви били Георгијевскому писали о тому, мислим да ће и Вас бити у тому обавијестио. Ми му писасмо и захвалисмо. С друге стране надам се да и препорука Ламанскому и Фреингангу неће остати без успјеха. Осим тога ја ћу до који дан ићи у Кијев, Москву и Петроград па ћу и лично препоручити ствар.

Трећега марта држах „вступительную лекцию” с најбољим успјехом.² „Актовая зала”, гдје сам читао, била је пуна слушатеља и кад сврших, аплаудирање није хтјело да престане. Моје лекције долазе слушати добровољно и студенти, који нијесу обавезани, и сами филозофи. Нигда се нијесам надао да ће се збвешњи получифути и полупољаци толико интересирати тим предметом. Било је досад и неколико дописа о тому н.п. у „Одесском вестнику” и у „Виленском вестнику” — и како ми казаше, и ректор посла кореспонденцију у „Московские ведомости” па до 3 — 4 недјеље моћи ћете и Ви прочитати у тим новинам штогод о Вашему *mauvais cocq-y*.³ Кад штампам „вступительную лекцию” послати ћу Вам егземплар.

Ја још имам двије лекције прочитати па идем на пут.

А *propos!* У данашњој сједници факултета предадох просбу о зачислењу година службе проведених у Австрији. Факултет је примио и до неколико ће дана прећи у „Совет”, гдје се надам такође да ће проћи, пак ће је подректор послати на министарство. Управ са мном доћи ће и просба у Петроград, тако да ћу прије рјешења и ја лично говорити с министром. Истина да нема него 6 1/2 година, али ипак може бити да ће чинити потешкоће, и Ви који ме највише наговарасте, да идем у Русију без искати прије да ми се та служба прими и урачуна у руску службу, морате помоћи и сломити те потешкоће. Молим Вас дакле да пишете и Ви од своје стране, ако не министру а то товаришу министра Дељанову, да сам се ја ослонио на правдољубље министра Толстова па да нијесам тражио кондиције које би биле закасниле мој прелаз у Русију, а уз то му можете казати какво сам ја сјајно место у Висни имао и каква ме је каријера тамо чекала — па да сам ипак, ради искрене привржености к славенскому дјелу, прешао као *шулмејстер*⁴ у Русију. Нека ми дакле не чине штетовати кад користи немам, јер бих ја иначе лако могао оставити и катедру и све па отићи одакле сам и дошао и т.д. и т.д. . . . Али настојте да писмо дође Дељанову у Петербург около 15 или 20-га априла. Кад му Ви кажете да сам ја први Славен, који је дошао у Русију не да се наједе, него из љубави к ствари, може бити да ће вјеровати. Писмо можете *directe* Дељанову послати, а може бити и мени преко Ламанскога, па бих га ја могао Дељанову предати.

² Прво предавање на Новоруском универзитету које је Богишић одржао 3. марта 1870. године. Касније је било објављено. — Види, Богишић В. О научной разработкѣ исторіи славянскаго права. Уводни чланак у „Исторія славянскаго права”. СПб, 1870.

³ Смисао нејасан.

Hofrathu⁵ Недјелковићу⁶ писах преко Де[ме]лића⁷ — али ће се он бојати да ми одговори. Кад ми пишете, пишите ми што је од њега и од његове фамилије.

В. Богишић

Ако видите Љубишу⁸ поздравите га и реците му, да ми пише штогод од свога јунаштва с Паштровићима.

У посљедњој сједници Университета mauvais cocq (постао је)⁹ чланом президентом универзитетскога суда.

Још нешто, Академија наука из Петрсграда посла ми дјело Нила Попова на расуђење¹⁰: од тога ће расуђења зависити хоће ли примити 1500 рубаља премија грофа Уварова или не. Читасте ли Ви то дјело? Што држите о њему?

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

⁴ Од речи: Schulmeister — учитељ (нем. јез.), овде — у смислу универзитетског предавача.

⁵ Дворски саветник (ном. јез.)

⁶ О. Утјешеновић-Острожински.

⁷ Нечитка реч.

⁸ С. М. Љубиша.

⁹ Нечитка реч.

¹⁰ Реч је о Богишићевој рецензији књиге Н. А. Попова „Русија и Србија“ (т. I—III, Москва, 1869). Рецензија је била објављена у виду посебне брошуре: Богишић В. Анализа дела Н. А. Попова „Русија и Србија“. СПб, 1872. Богишић је високо оценио дело руског научника, изразивши уверење да „због своје превасходности у потпуности заслужује Уваровску награду“ (с. 17).

107

Петроград, 21. априла (3. маја) 1870.

Валтазар Богишић обавештава М. Ф. Рајевског о свом боравку у Петрограду и моли га да интервенише у вези с његовим припадљивостима као професора Университета у Одеси.

Пошто проживљех страсну недјељу и ускрсне празнике у матушки Москви, ево ме сада у швапском Петербургу, гдје ћу остати можда два мјесеца дана. Бијах у Срезњевскога и виђох се с Ламанским. Оба Вас поздрављају. Бијах данас и у министра, али нађох мјесто њега Дељанова, те се спознах с њиме. Будући да ће ових дана доћи на министарство просба од универзитета о зачислењу б 1/2 година службе као *слависта* у Бечкој библиотеци и шулрата¹ у *југословенским* земљама, морати ћу опет до који дан ићи к Дељанову да му говорим о тому послу. Не би згорега било кад би и Ви, херр фон Батјошка,² писали двије ријечи Дељанову о тому послу, и казали му, да сам ја можда први који не дође у Русију *гладан* да се наједем, него да оставих мјесто у материјалному много боље, да сам ја примивши мјесто у Одеси узда држао за сигурно да ће ми се урачунати тај пар година, као што се урачунало другим, н.п. Головацкому 20 година, а да тај увјет не ставих да тим не за-

касним, или боље немогућим не учиним свој пријелаз у Русију — да знадијох да је на глави министарства Толстој и Дељанов који су пријатељи славенском у дјелу — да ми предстоји огромна радња ради необработаности материјала као никакву другому професору и т.д. и т.д.

Али ако ћете писати, пишите *одмах*, јер ће иначе бити *trop tard** као конституција напуљскога краља. Дакле, руке на посао!

У будући четвртак позван сам у Гилфердинга, који тек јуче дође у Петербург.

Приложеноу кореспонденцију из Одесе молим Вас да пошаљете *sub couvert** нашему пријатељу *Недјелковићу*³ у *Rossau*. За потрошена *три* крајцера за марку платити ћу Вам кад дођем у Беч *pet* крајцера.

Да сте ми здраво и весело!

В. Божишић

Ако имате какву заповјед за Петербург, пишите — бит ћете служени.

Моја је адреса: Плошадъ Большого театра, дом № 12, квартира № 9.

Јахно осим славјанске стипендије, добио је потпору и од славенскога комитета.

[Валтазар Божишић]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

¹ Од речи: *Schulrat* — школски саветник.

² Од: *Herr von* — господин, с предлогом који се ставља испред племићке титуле.

* Сувише касно.

³ О. Утјешеновић-Острожински.

108

Одеса, 3 (15. марта) 1871.

Валтазар Божишић моли *М. Ф. Рајевског*, који борави у Петрограду, да код министра просвете подржи његов захтев да му се призна у радни стаж време проведено у аустријској служби.

Мени писаше да сте Ви још у Петрограду, чему се, како ми из Беча пишу, веома веселе бечке новине и кажу да су Вас по свој прилици *конфисцирали* у Петербургу. Што Ви збиља радите тамо?

Што радили добро радили, приповиједати ћете ми кад се ако бог да видимо у Бечу о Вашим петербуржским „*подвигах*“; данас ме сво да Вас молим за један *важан* посао.

Овијех дана дадох објасњења нашему попечитељу¹ у *приватному писму*: зашто ми се чини *неправедно* рјешење министарско односно зачисленија у пензију моје заграничне службе. То писмо, премда приватно, каза ми попечитељ да га посла министру² у Пе-

троград, дакако, приватним путем, али ће ипак зависити много од тога писма, хоће ли ствар бити ријешена повољно или (не).

Писмо је отишло *прекојучер* и кад примите Ви ово моје писмо, оно ће бит већ давно прочитано министром. Мислим дакле, да би много помогло дјелу кад бисте се Ви *одмах* потрудили до министра, каквим дипломатским начином изазвали га да проговори штогод о мојој маленкости, па да би га тад углавили како је *праведно да се испуни моја жеља*. Њему ће, држим, самоме бити мило с Вама проговорити о тому, јер је у писму међу осталим казано: *да сте ме Ви и ректор Леонтович „тропили ехатъ в Россию и уверяли, что когда я раз буду на месте, это все лично можно будет уладить”* — а да би се ја иначе био погађао прије него би се упутио из Беча. И на другому се мјесту позвах на Вашу свједочбу, т.ј. о тому, да су ми у министарству нудили секцију: *scholastica e: ecclesiastica*³ и, да сам тамо остао, каква ме је сјајна каријера чекала. К тому му можете додати (нека се насмије) да је мој quasi-collega Јиречек министар!

У осталом, мени не треба Вас учити што ћете говорити и како, Ви сте стари дипломат па знате и особе и околности, па се по тому и владајте у тому послу. Мене бисте веома обвезали кад бисте ми два словца писали пошто будете били у њега. Али треба *одмах да отидете иначе ће бити trop tard!*⁴

В. Богишић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

¹ Голубцов

² Д. А. Толстој

³ Просвета и теологија (лат. јез.), тј. министарство просвете и црквених дела у бечкој влади.

⁴ Прекасно (франц. јез.)

109

Одеса, 14 (26) маја 1871.

Валтазар Богишић обавештава М. Ф. Рајевског да ће кроз неколико дана отпутовати за Беч.

До који дан ето ме ако бог да у Беч да Вас секирам.

Ако би дошло писама на моје име адресиранијех на Вас, изволите их примити и придржати док се видимо.

Ја сутра одлазим пут Цариграда, а од туда ћу по Дунаву к Вама.

Да сте ми здраво и весело.

В. Богишић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

БОГОВИЋ М.

Загреб, 28. новембар (10. децембар) 1854.

Слање издања Друштва за југославенску повјесницу и старине у Русију.

Buduć da se naše historičko društvo nekojim slični mu carstvu ruskom obstojećim društvama u uzajamnom savezu nalazi, zato scēnimo da će se dostavljanje knjigah njima od naše strane namēnjenih znatno pospēšiti ako Vas velečastni gospodine, lepo umolimo da poznatim rodoljubljem Vašim — kao do sada — pojedine ovdē priložene i sa III^{om} knjigom Arkiva našeg providēne svezke po glasu naslovah slavnim društvama i počastnim članovima domovine Vaše čim prije dostaviti blagoizvolite.

U odsutju načelnika društva
г. Ivana Kukuljevića
odbornik
Mihailo Sabljар, major u miru

tajnik društva:
Mirko Bogović

ОР ГПБ, ф. 608, к. 19

БОБАНСКИ О. М.

Москва, априла 1856.

О. М. Боџански моли Валтазара Богишића да му набави број листа Oservatore Dalmatino са чланком Почича.

[...] Открытие Почича сильно заняло меня. Нельзя ли же достать будет в Вене тех номеров „Oservatore Dalmatino”, в коих оно помещено, даже хоть за весь тот год, чтоб дело покончить поскорее и вернее? Потрудитесь порасспросить книжников венских о том; чай, они в сношениях с Задром, откуда можно за тот год выписать его. Крайне обяжали бы меня с тем. „Невена” уже два номера прибыли ко мне на днях [...]

О. Бодянский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

Москва, 12 (24) августа 1857.

О. М. Боџански моли М. Ф. Рајевског да му пошаље „читанке“ штампане на српском, хрватском и словеначком језику.

[...] Прошу Вас покорнейше, нельзя ли как можно скорее добыть для меня так называемые „Читанки“ (род наших *хрестоматий*), составленные Субботичем для православных сербов, и, кажется, Мажураничем и другими для хорватов, равно как кем-то и для словенцев в Крайне, Штирии и Хорутании. Все они назначаются для гимназистов, сколько помню. Вы меня чрезвычайно обяжете скорой высылкой тех учебников. [...] Обнимаю Вас от души и жду скорой присылки просимого.

О. Бодянский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

БОЖИДАРЕВИЋ-ВЕСЕЛИТСКИ Г.

Беч, 4 (12) септембра, 1875.

Г. Божидаревић-Веселитски обавештава М. Ф. Рајевског о оснивању у Паризу Међународног комитета за помоћ избеглицима и намери његових чланова-оснивача да отворе испоставе у Паризу, Петрограду и Бечу.

Дело, о котором я желал с Вами советоваться, вот теперь в каком состоянии. Лица разных национальностей составили в Париже Международный комитет пособия раненым герцеговинцам, их женам и детям.¹ Президентом выбран митрополит Сербии Михаил. По поручению комитета я изложил в письме к нему цель и намерения комитета. Письмо это назначено к публикации или уже опубликовано. После этого члены-основатели разъехались большею частью, чтобы содействовать открытию местных отделов. В настоящую минуту открываются в Париже и Петербурге; в Лондоне комитет другого происхождения, кажется, сольется с нашим. Я еду как делегат комитета для раздачи пособий по хорватско-деламаатской окраине. Проездом через Вену я надеялся переговорить с Вами о возможности открытия венского отдела, думал также просить Вас представить меня здешнему русскому послу, так как моя деятельность будет вся в Австрии.

Пищу Вам наудачу в Карлсбад. Если Вы сочтете полезным, то напишите мне в Вену, *hôtel Mateihaherhof*, если бы случилось, что проезжали через Вену завтра или послезавтра, то обяжите телеграфирова. Послезавтра я еду в Белград и оттуда далее.

Я был очень огорчен, не найдя Вас в Вене, но все-таки рад, что Вы вспомнили обо мне и ответили мне.

Гавриил Веселитский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

¹ Међународни комитет за помоћ босанско-херцеговачким породицама и рањеницима основан је 16 (28). августа 1875. године у Паризу. Он је постао центар за организовање помоћи устаницима. За његовог председника изабран је српски митрополит Михаило, за вицепредседника хрватски католички бискуп Ј. Штросмајер. Најактивнији јавни радник споменутог комитета био је Г. С. Веселитски-Божидаровић, који се непосредно бавио организовањем помоћи избеглицима (види: Никитин С. А., Славянские комитеты ..., 277; Освобождение Болгарии от османского ига, т. II, 143, 182). По налогу председника Међународног комитета за помоћ, Веселитски-Божидаровић обишао је сва места где су биле размештене избеглице, укључујући и Црну Гору. Констатовавши огромне размере несреће, обратио се он с позивом за помоћ светској јавности, полажући, притом, највише наде у Русију. Његов проглас је објављен у руској штампи (види, на пример, „Голос“ од 23. септембра, 17. октобра и 29. децембра 1875. године). После овога, Петроградски словенски комитет, који је руководио сакупљањем помоћи, почео је да упућује новац непосредно Веселитском-Божидаровићу. Двадесетпетог децембра 1875. године он је јавно у Русију: „Новчана помоћ је почела да притиче са свих страна, али пре свега из истоверне и истокрвне велике словенске земље“ („Голос“, 29. децембра 1875).

114

Дрезден, 15 (27) октобра 1881.

Г. Божидаровић-Веселитски обавештава М. Ф. Рајевског о успешном обнављању цркава у Босни и о корисној активности у том правцу П. Узелаца.

Позвольте мне еще раз напомнить Вам о своем существовании, а также и обеспокоить Вас просьбою — потрудиться передать подалеку сего, Петру Петровичу Узелцу, икону, привезенную мною из Дрездена в 1879 г. и которую Вы были так добры взять от меня на хранение.

Нашими посильными стараниями (т.е. дрезд[енского] братства), дело восстановления церковей в Боснии идет довольно успешно,¹ причем г. Узелац оказывается более и более полезным и верным посредником. Я уверен, что Вам будет приятно услышать от него о ходе церковного дела и что Вы не откажете ему также в Вашем совете и содействии. [...]

Г. Божидарович-Веселитский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

¹ Реч је о обнављању цркава које је разрушила турска војска за време устанка у Босни и Херцеговини 1875—1878. године.

Монтре, 2 (14) априла 1882.

Г. Божидаровић-Веселитски извештава М. Ф. Рајевског о скором путовању у Русију П. Узелца, ради новца који му је поверен од стране К. П. Победоносцева и др, и о обнови православних цркава у Босни. Моли Рајевског да помогне Узелцу да добије руски пасош.

Известный уже Вам приятель мой и соплеменник, П. П. Узелца, необходимо должен немедленно ехать в Россию для представления отчета в суммах и вещах ему доверенных К. П. Победоносцевым и другими лицами и для сообщения о ходе дела восстановления православных церквей и в особенности Ерманьского монастыря в Боснии. О желании Конст[антина] Петр[овича],¹ а также и гр. Ник[олая] Павл[овича]² видеть Узелца мне известно из разных писем из России, между прочим и через гр. А. Е. Комаровского, писавшего мне и телеграфировавшего, чтобы я поторопил приезд Узелца. К сожалению, паспорту У[зелца], данному ему австр[ийскими] властями, только что срок вышел, при настоящих же обстоятельствах У[зелца] боится просить о новом паспорте, дабы не навлечь на себя подозрения в каком-нибудь политическом замысле и тем не лишит себя возможности продолжать быть полезным родной церкви и народу легальными средствами. Не соблаговолите ли Вы посоветовать ему ехать не откладывая, не беря австр[ийского] паспорта, совершенно ему не нужного, а взяв паспорт русский, как это всегда делают югославяне? И не будет ли Вашей милости (угодно) доставить ему таковой в р[усском] консульстве в Вене? Мне кажется, одного Вашего слова было бы достаточно. Политического тут ровно ничего нет, а есть дело церковное, столько же русское, как и славянское. Если в Вене нельзя, я бы просил за него у знакомых в Берлине или Дрездене, но лучше и проще всего добыть пас[порт] в Вене и с ним уже ехать через Германию е[...]

Г. Божидарович-Веселитский

¹ Игнатъева.

² Победоносцева

БОЖИЋ М.

Винковци, 21. фебруар (5. март) 1877.

Милош Ј. Божих, гимназијски учитељ из Винковаца, моли М. Ф. Рајевског да му помогне да нађе намештење у Русији и да се тамо пресели.

Обће позната доброта Ваша, с којом сте сваког Славјана предусрели, одобрава ме да се смем с једном молбом на Вас обратити.

Ако се мене јоште из времена мојих наука у Бечу спомињете, сетите се да сам две године био члан „Руске Основе”,¹ те да сам и руски учио и да је увијек моја жеља била у Русију доспјети, која нам је последњих догађаја постала заштитница више но игда пре. Моја би најврућа жеља била ступити у службу те херојске славјанске државе и тиме испунити моју давнашњу жељу.

Што се мојих околности тиче, то сам године 1873. свршио универзитетске науке у Бечу, те 1. октобра 1873. намештен као суплент на овој гимназији. Пошто сам 9. новембра 1875. начинио испит из математике и физике за дољњу гимназију са њемачким и српским наставним језиком, то сам 1. јануара 1876. именован правим гимназијским учитељем. Осим тога сам ожењен те имам једно дете.

Ако, високоблагородни господине, моју молбу уважите, усудујем се, молити Вас, да ме о свему обавестите изволите, како бих што пре могао постати грађанином онога могућег царства, које је стожер православија и Славјанства.

Милош Иљич Божић

Мој адрес:

Miloš Božić, wirklicher Gymnasiallehrer in Vinkovce in Slavonien.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

¹ „Руска основа” (1868 — почетак 70-их година) — друштво галицијских студената у Бечу. Међутим, у њега су се укључили и извесни српски, хрватски, словеначки, словачки студенти. Друштво су материјално помагали словенски комитети. Оно је организовало и кружок за изучавање руског језика.

117

БОРОВЕЧКИ И. ЕВ.

Загреб, 17 (29) март 1856.

О сарадњи М. П. Рајевског са Друштвом за југославенску пошесницу и старине.

Društvo za povjestnicu i starine Jugoslavenah imade čast, ter svome počastnomu članu gospodinu Mihalju Fodoroviču Rajevskom šalje primjerak svoga djela: Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro. Saggio di G. Valentinelli, Zagrabia 1855. s poniznom prošnjom za uzajamno prijateljsko obćenje, osobito za izmijenjenje spisah.

*I. Ev. Borovečki
tajnik*

ОР ГПБ, ф. 608, к. 19

БОШКОВИЋ Г.

Шибеник, 26. мај (8. јун) 1878.

Георгије Бошковић из Шибеника моли М. Ф. Рајевског да његовом сину Владимиру обезбеди стипендију за завршетак гимназије у Грацу и наставак универзитетских студија у Русији.

Ви сте многе младе Србе који за науком чезну усрећили и с отим своје име у српском роду прославили и овјековјечили. И ја имам једног сина, Владимира у Православној семинарији који сад учи VI^н (шести) разред у великој гимназији задарској до 19/31. јулија дојдућега, одакле прелазе питомци у богословију за бити свештеник, али мога сина жеља је да све високе науке сврши, зато рад би га послати у Грац да сврши VII^н и VIII^н разред гимназијални, пак у Русију јер он има жељу тамо поћи за све високе науке довршити. Он се родио у Цариграду 27. маја 1860, доброг је састава и здравља као што ћу лекарским свидјетелством освједочити. Досад се учио и владо добро, као што ће гимназијални атестат потврдити; говори врло добро српски и италијански, разумије немачки, латински и грчки. Све ове атестате заједно са крштеницом понијеће он са собом, или ако је нуждно послаћу их Вашем високопреподобију.

Моја би жеља била, да мој син иза како сврши седми и осми разред гимназије у Грацу учи у Петрограду, јер онда има прилике познанства учинити са отмјеним лицима, која могу му ваљати када се увјере о његовом добром понашању и добром учењу; али због велике студени или зиме чуо сам да који се родио у клими врућој не подноси му онај зрак за здравље и да је физично за прси; зато ме свјетују познаваоци да би много корисније било за здравље његово учити у Одеси или у Николајеву.

Ја се најпонижније утичем Вашем високопреподобију као премилостивом господину и српском благодјетелу, да се и на мене смилујете и да мојем сину Владимиру једну стипендију за седми и осми разред гимназије у Грац, пак за свеучилиште у Русију ондје гдје Ви знате измолите, у једно са путним трошком јер ја нијесам у стању такви трошак поднијети; а потом да се удостојите мене милостиво извијестити будући у Грацу морао би бити до 20 септембра дојдућега, због што на 1-и октобра по рим(ском) почиње гимназијална годишња школа.

Ја станујем у Шибенику.

Георгије Бошковић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 12

БОШКОВИЋ Ј.

Нови Сад, 25. фебруара (9. марта) 1872.

Јован Бошковић, заменик секретара Матице српске, шаље М. Ф. Рајевском све расположиве свеске Летописа.

По налогу председника Матице српске шаљем вам ево *све* свеске *Летописа српског*, које још имамо, прилажући по жељи вашој, уз то, рачун у суми од 17 фор[инти] и 5 нов[чића] аустр[ијске] вредности.

Летописе који су код Вас, не треба да вратите; они су намењени различитим руским друштвима у *замену* за оне књиге, многе и важне, које Матица српска од њих добија.

*Јован Бошковић,
заменик секретаров*

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

Нови Сад, 20. јуна (2. јула) 1872.

Јован Бошковић шаље М. Ф. Рајевском 15 примерака „Летописа“ намењених руским научним установама.

Част ми је, по налогу Матице српске, послати: 15 комада *Летописа*, књига 113.

За вас и за руске учене заводе, и јавити да је са захвалношћу примила скорашње послане руских књига.

*Заменик секретаров
Јован Бошковић*

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

Нови Сад, 26. септембар (8. октобар) 1873.

Јован Бошковић, секретар Матице српске, шаље М. Ф. Рајевском по петнаест примерака Летописа за 1872. и 1873. годину с молбом да их пошаље на име размене с руским научним друштвима.

Част ми је, по налогу Матице српске послати:

15 комада *Летописа* 1872.

15 комада *Летописа* 1873.

Изволите од свакога задржати по један комад себи, а остало молимо да пошаљете оним друштвима и лицима која нам, у замену, шаљу своје књиге, и јавите да је са захвалношћу примила све оне руске књиге и слике, које сте нам послали. У *Летопису* 1874 изаћи ће списак свих примљених књига и слика.

Секретар
Јован Бошковић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

122

Нови Сад, 1 (13) новембар 1874.

Јован Бошковић шаље М. Ф. Рајевском 15 примерака Летописа за 1874. годину на име размене с руским научним установама.

Част ми је, по налогу Матице српске, послати вам 15 комада *Летописа* 1874. I и толико дела Ј. Игњатовића I, с молбом да их, даном приликом, изволите послати оним руским друштвима као уздарје, од којих ми добивамо руске књиге, задржав најпре себи по један комад.

Уједно изволите изјавити нашу захвалност на примљеним књигама.

Са особитим поштовањем,

У име Матице српске,
секретар
Јован Бошковић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

123

БРЛИФ А. Т.

Славонски Брод, 31. мај (12. јуни) 1859.

А. Т. Брлић доставља М. Ф. Рајевском текст Ј. Поповића из црногорске историје с молбом да се преведе на француски и штампана у петроградском часопису Норд.

Uzimam si slobodu predstaviti Vam u prinositeljici ovoga lista, gospoju Mariju Lackovića, suprugu trgovca Koste Lackovića iz Broda, koja među one gospoje spada, štoto su domorodne srcem i dušom.

Ona će Vam pridati jedan sastavak pisanih doduše njemačkim jezikom, ali slavjanskim duhom, u kom je kratka obrana Crne Gore na historičkom polju nacrtana. Ovaj sastavak napisao je nade pun Joan Popović i želi i po meni Vas moliti, da ga u „Nord“ pošaljete neka

ga redakcija prevede na francuski jezik i neka ga štampa. — Ja također molim da u tomu Vaše nam posredovanje ne ustegnete.

Kad bismo za potporu raje, u kojoj je za ustanak najbolji duh, u kratko vrijeme 15.000 forinti dobiti mogli, ili pako baruta, olova i nešto Minié pušaka: za 2 nedjelje stajali bi pobjediteljni barjaci hrišćanski na sarajevskom veziratu.

Brlić

ОР ГПБ, ф. 608, к. 19

124

Славонски Брод, 22. децембра 1862. (3. јануара 1863)

А. Т. Брлић шаље М. Ф. Рајевском четири примерка спева Осветници Г. Мартића с молбом да се један примерак уручи цару Александру I.

Iz dubina Bosne je jedan moj prijatelj,¹ mislim uprav bolje nego Mažuranić svoga Čengić-agu,² ispjevao Obrenova³ i Luku Vukalovića — nazvav veće djelo „Osvetnici”.³

Strossmayerovim troškom, a mojim je posredovanjem djelo izašlo.

Sada želi pjesnik da to dobije 1 exemplar car Alexander Nikolajević, 1 istisak Gilferding, 1 istisak vojvoda crnogorski *Mirko*.⁴ Četvrti istisak je Vaš.

Ujedno evo prilažem jedno pismo iz Sarajeva na Balabina od utamničenog tamo vojvode Riste Jejića.

Zadržite me u Vašoj ljubavi, i učinite po mojoj molbi glede razdjeljenja „Osvetnika”.

Анд. Тор. Брлић

ОР ГПБ, ф. 608, к. 19

¹ Г. Мартић.

² И. Мажуранић, Смрт Смаил аге Ченгића.

³ G. Martić, Osvetnici I. Obrenov, Događaj iz godine 1857, Zagreb, 1861; II. Luka Vukalović i boj na Grahovcu na Spasovdan 1858, Zagreb 1862.

⁴ Мирко Петровић Његош.

125

БРЧИЋ И.

Задар, 25. новембар (7. децембар) 1864.

Иван Брчић шаље М. Ф. Рајевском пакет с књигама за професора Бођанског.

Po nalogu gosp. profesora Bođanskoga koji meseca kolovoza tek. god. putova po ovoj pokrajini, upravljam Vašemu gospodstvu jedan

smotak knjiga,¹ to s današnjim parobrodom, i molim Vas da izvolite prvom zgodnom prilikom poslati ih u Moskvu gorispomenutomu prof. Josipu Bođanskomu.

prof. *Ivan Brčić*

Za istoga gospodina naći ćete zaklopljeno pismo.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

¹ Шаље први део свог штампаног рада, који је почео да излази 1864. године у Прагу: *J. Brčić. Ulomci svetoga pisma staroslavenskim jezikom I—V, Prag, 1864—1871.*

126

БРЧИЋ М.

Задар, 20. август (2. септембар) 1871.

Миховил Брчић шаље преко М. Ф. Рајевског професору Бођанском 12 примерака књига свога преминулог сина Ивана Брчића.

Božija sudba nedokučljiva dopusti prenilomu mi sinu Ivanu Brčiću da dopripravi za tisak i I svezak ljuborodnog i bogumilog mu djela što ga nazva: „Ulomci Svetoga pisma staroslavenskim jezikom”, a ne samo nego i dodatak jedan, što će uzdržat ulomke, kojih se dokopa pošto sastavi svih pet svezaka, a odmah za tijem prekinu mu zemaljski život.

I. svezak sad je izašao ispod tiska.

Vaše prečastno gospodstvo imadijaše dobrotu odpremit gospodinu profesoru Josipu Bođanskomu u Moskvu iztiske, na broju 12, svakoga pređašnjega svezka napomenutog djela.

Ta dobrotа ohrabruje me da Vas ponizno molim da biste blagoizvolili poslati gospodinu Bođanskomu i I-og svezka 12 otisaka, što će Vam ih pošta donijeti zajedno s jednim odtiskom, koji mi je dužnost pokloniti Vašemu gospodstvu.

Kad Vaše gospodstvo uzbude poslat prof. Bođanskomu ove odtiske, izvolilo mu pisati da u mojega sina zapisnicih ne nalazim da je podmirio cijenu odtisaka II i IV svezka, što bi iznosilo 24 forinta.

Mihovil Brčić

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

127

Задар, 26. марта (7. априла) 1872.

Миховил Брчић пожурје код М. Ф. Рајевског плаћање дуга за 12 примерака књига свога сина.

Lani 20. kolovoza pisao sam Vašemu gospodstvu i poslao mu 12 otisaka I sveska glagolskih Ulomaka Sv. pisma za gosp. profesora

Bođanskoga. Budući me Vaše gospodstvo nije još počastilo odpisom, usuđujem se napomenut mu ti posao, i molit ga da, budući sva je prilika da prof. Bođanski nije Vašemu gospodstvu odpisao, blagoizvolilo bi, kad mu uzpiše, vrlo mu na moje ime preporučit da uzima dobrotu ozvat se, jer platiti mi je još dobar dio tiskarskih troškova koji su mi bili za I svezak.

Миховил Брчић

128

БУДИЛОВИЧ А. С.

Петроград, 23. јуна (5. јула) 1871.

А. С. Будилович потврђује М. Ф. Рајевском да је касно стигао позив за конгрес хрватских учитеља и да ће зато бити тешко да се организује руско учешће на њему, мада би то било јако пожељно.

Очень Вам благодарен за поздравление со вступлением на тернистую стезю общественного служения.¹ Если я когда = нибудь оправ даю сравнение меня с Н. А. Поповым, то я сочту это великой для себя честью; но не менее назидательным представляется мне пример и Вашей общественной деятельности, столь же продолжительной и вместе столь постоянной . . .

Вчера на заседании исполнит[ельного] присутствия² читаны были оба Ваши письма: о *Томиче* и о *Загребском учительском съезде*.³

Собрание вполне разделяет Ваш одобрительный отзыв о Томиче и просит Вас оказывать ему поддержку, насколько её возможно уделять из тех сумм, которые комитетом предоставлены в Ваше распоряжение. Но особых отсюда пособий Томич едва ли может ожидать до конца нынешнего года, так [как] все сколько = нибудь свободные ресурсы комитета должны будут поступить на дело самое настоятельное и важное — устройство Пражского храма.⁴

Что же касается Загребского съезда, то очень жаль, что мы так поздно о нём оповещены. Остаётся полтора месяца, самого притом глухого и недобного летнего времени. Всё, что возможно теперь сделать, это опубликовать о съезде в газетах и пригласить наших педагогов и издателей принять в выставке участие лично или посылкой своих изданий и т.д. Если поступят книжные пожертвования на выставку, то собрание разрешит употребить некоторую сумму на пересылку принесённых в дар изданий.

Поставлено также пригласить здешнее педагогическое общество и комитет грамотности принять участие в этом деле.

О результатах всех этих мер будет Вам сообщено в своё время. [...]

Антон Семёнов Будилович

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 13

¹ Будиловић је добио звање магистра 1871. године.

² Одељење Словенског добротворног друштва у Петрограду.

³ Конгрес хрватских учитеља, одржан у Загребу у августу 1871. године, прошао је у знаку доминације либералних тенденција, захтева да се развија основно школско образовање у националном духу и побољшања материјалног и друштвеног положаја учитеља, посебно жена. За време конгреса била је организована и изложба школског прибора. Види: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, Zagreb 1958, 131—134.*

⁴ Средствима руских словенских комитета, у Прагу је праћена православна црква, која је посвећена 1874. године.

БИЧКОВ А. Ф.

Петроград, 22. септембар (4. октобар) 1871.

Молба упућена М. Ф. Рајевском да помогне попуњавање Јавне библиотеке у Петрограду српским издањима.

Вполне уверенный в порсвещенном внимании вашего высокопреподобия к императорской Публичной библиотеке, имею честь от ее имени обратиться к Вам с покорнейшею просьбою принять на себя труд поручить кому=либо в Белграде дополнить два сербские издания недостающими у нас томами и доставить таковые сюда.¹ Из списка, при сем прилагаемого, Вы, милостивый государь, усмотрите, какие книжки этих изданий имеются в библиотеке.

Издержки, какие будут Вами сделаны как по приобретению „Гласника“ и „Летописей“, так и по их пересылке, библиотека немедленно возвратит Вам с благодарностью.

А. Бычков

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

В. императорской Публичной библиотеке имеется:

„Сербске Летописи“ за год 1825. Перва и друга частицы. У Будиму 1824—25.

Србский Летопис за годину 1858, 1859.

Свеска прва (1859)	1858	1 књиге	97
Свеска друга (1858)		2 књ.	98
	1859	1 књ.	99
		2 књ.	100

Година XXXII книга 98

Година XXXIII книга 99

У Будиму 1859. 8'.

Тоже	{ 1859 часть друга. Година XXXIII книга 100 1860 часть перва и друга. Год. XXXIV книга 101 и 102 1861 часть перва и друга. Год. XXXV книга 103 и 104 1862 часть перва и друга. Год. XXXVI книга 105 и 106 1863 часть перва и друга. Год. XXXVII книга 107 и 108
У Будиму	
У Новоме	
Саду	

Гласник друштва србске словесности.

Свеска с 1 по XV. У Београду 1847—1862.

Тоже. Књига IV, V, VI, VII, XI. Свеска XXI—XXIV и XXVIII старога реда. 1867—68 и 70.

Гласник Српског ученог друштва 7-и оделѣак, граѣа* за новију српску историју. Књига прва. Протокол шабачког магистрата од 1808 до 1812 године 1868. Књига друга. Споменици о Штчепану Малом 1870.

¹ У Русији је 70-их година XIX века значајно порасло интересовање за историју, културу, књижевност и периодику јужнословенску, посебно српску. У том периоду успешно су се развијале руско-српске научне везе. Један од видова тих веза била је размена књига између руских и српских научника, научних друштава, библиотека и редакција новина и часописа. Писмо које се објављује сведочи о томе да је управа царске Јавне библиотеке (сада Државна јавна библиотека под именом М. Е. Салтикова-Шчедрина) издавала велики значај попуњавању својих фондова српским научним издањима. М. Ф. Рајевски пружао је у томе драгоцену помоћ. Види: Чурчић Л., Книгообмен между Россией и Матицей Сербской, Библиотековедение и библиография за рубежом, Москва 1973, вып. 44.

* очевидно, граѣа.

130

Петроград, 24. августа (5. септембра) 1872.

А. Бичков захваљује М. Ф. Рајевском на помоћи у попуњавању фондова Јавне библиотеке српским издањима. Моли да се пошаље више бројева Српског летописа који недостају.

Имею честь принести Вам живейшую благодарность от имени императорской Публичной библиотеки за Ваше просвещенное содействие к пополнению наших дефектных экземпляров „Серпской Летописи” и „Гласника”. Издержаванные Вами 15 рублей на „приобретение недостававших нам номеров этих повременных изданий, согласно Вашему желанию, переданы священнику Платону Петровичу Травлинскому.

Считаю бесполезным для Вашего сведения повторить здесь недостающие еще нам номера „Серпской Летописи” (№ 3, 4, 7, 8,

9, 10, 11, 12, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 32, 38, 39, 40, 50, 80, 81, 82, 83 и 97). Быть может, Вам удастся приобрести их для библиотеки, если найдете возможным обратиться с просьбою об этом в Матицу.¹

А. Бычков

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 8

¹ Има се у виду Матица српска, најстарије научно-књижевно и културно-просветно друштво у Југославији. Основано је 1826. године у Пешти, а од 1864. до данашњих дана налази се у Новом Саду. У XIX веку Матица српска је имала значајну улогу у културном и научном животу Србије путем издавања уметничке и научне литературе, пропагирањем знања и захваљујући широком везама са научним и културним установама других земаља.

131

ВАСИЛЬЧИКОВ П. А.

Цетиње, 12 (24) децембар 1877.

П. А. Васильчиков моли М. Ф. Рајевског да му набави и пошаље материјал за руску санитарску мисију а такође и фотографије истакнутих Црногораца.

Как мне извиниться перед Вами за столь частое тревожение Вас всеми возможными депешами, требованиями, за столь редкое к Вам писание, столь редкое выражение глубокой искренней благодарности нашей за все Ваши заботы.¹ Я даже не успел поблагодарить Вас за Ваши великолепные баснословно дешевые шлафроки, которых я решился просить Вас заказать нам еще 50 штук; больше нам вряд ли теперь потребуется; думаю, что относительно новых раненых, за исключением редких, что называется, *casualites*, лавочка теперь на зиму закрыта.

В виду последнего соображения должен спешить прежде всего извиниться перед Вами за хлопоты по приисканию хирурга. Они условливались ожиданием нападения со стороны Антивари прибывших турецких подкреплений и эскадры. В начале второй половины ноября казалось несомненным, что будут вскоре военные действия более серьезные тех, коими сопровождалась доселе осада Никшича и Антивари.² У нас раненых было без того много, персонал же сократился донельзя, вследствие отъезда большей части врачей, отбывших уже срок своей здесь службы. Я поэтому должен был телеграфировать Баумгартену о скорейшей присылке нового хирурга, которого он перед тем сам предлагал мне выслать. Между тем оказалось, что хирург этот не может ехать, что другого нельзя найти, и вследствие этого мне поручалось обратиться к Вашему посредству, что я, в виду казавшейся спешности дела, немедленно и исполнил. Но с тех пор обстоятельства успели в очень короткое время измениться: раненых уже почти не прибывает, даже из-под Бара; госпи-

161

тали начинают освобождаться от избытка своего; о турках не слышать, и кажется, часть находившегося в соседстве Бара их войска получила другое назначение. Князь Николай прибыл в Цетинье. Одним словом, по всему видно, что серьезных военных действий, мотивировавших необходимость усиления нашего персонала, уже теперь не предстоит. Поэтому приходится теперь очень благодарить Вас за Ваши хлопоты о доставлении нам уже ненужного теперь нового сотрудника из земли Цесарской и очень просить у Вас и у г. Фельдмана [прощения] за то, что, как оказывается, напрасно Вас беспокоил.

Одежда дошла в Каттаро, но за приходом к нам больших транспортов из России, нам еще не успели их сюда доставить. Во всяком случае, в виду поразительной их дешевизны, я решаюсь остановиться на просьбе затратить на них остающуюся у Вас часть хомяковских денег и прислать нам еще новый транспорт в 1000 (500 двойных) одежд. Они и дешевле, и полезнее, и возни с ними меньше. Что касается материй, о которых Вы телеграфировали, то они дороги; да кроме того, к нам идут из России жертвуемые на черногорцев сукна, из которых мы и будем шить платье. Итак, и за напрасное беспокойство относительно сукна великодушно простите меня.

Чтобы не смешивать хомяковских денег со счетами Вашими собственно по Красному Кресту, я завтра же напишу Ефруси предоставить в Ваше распоряжение 300 флор. в уплату за новые 50 шлафроков.

Я Вам телеграфировал, прося купить для сестер наших для зимнего им платья 16 аршин самого толстого хорошего, широкого английского черного или темносинего драпа, какого Вы только найдете лучшего, не стесняясь ценой. Пришли же его, пожалуйста, поскорее, хотя бы по почте. Если не хватит денег у Вас на эту покупку из сумм на расходы Красного Креста, то займите из хомяковских денег.

Позвольте попросить Вас, если Вам случится быть как-нибудь у фотографа Ангерера, купить у него или заказать для меня коллекцию черногорских портретов. Все черногорцы, бывающие в Вене, фотографируются у него. Я бы желал особенно иметь портреты Марко Миланова, Петра Вукотича, Ильи Пламенца, группу княгини с ее детьми и г-жи Пашевич. Впрочем, я все возьму, какие у него есть. Надеюсь, что можно будет мне получить эти портреты от Вас уже в России. Не думал так засидеться, я уже с конца октября, так сказать, на отлете, и это самое несносное положение.

П. Васильчиков

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ П. А. Васильчиков налазио се на челу руског санитарског одреда за помоћ херцеговачким избеглицама у Црној Гори 1875. године. У исто време, Васильчиков је био и опуномоћеник словенских комитета. Види: Никитин С. А., Славянские комитеты в России в 1858 — 1876 гг., Москва 1960, 278—280.

² Реч је о опсади Никшића и Бара од стране турокних трупа у лето 1875. године и о херцеговачким устаницима и Црногорцима који им пружају помоћ.

ВЕРКОВИЋ С.

Београд, 3 (15) јули 1854.

Стеван Верковић, старинар из Београда, шаље М. Ф. Рајевском списак своје збирке старог новца с молбом да га пошаље у Русију.

По обећању Вашег високопреосвећенога господства шаљем Вам списак моје збирке старих новаца, којег молим покорно да доставите по сигурној прилици у Русију!

Овај списак иде на његову екселенцију господина статског советника Погодина, спровођен писмом мојега доброга пријатеља господина доктора Јанка Шафарика, професора овдашњег Књаже-ско-Србскога Лицеума, с којим је он врло добро познат, и које писмо овде отворено прилажем да би га и Ваше високопреосвећено господство знања ради прочитати могло.

Ако из Русије дође решење да ће узети моју збирку и Ваше високопреосвећено господство добије налог да ју по списку примите, онда молим смерно Ваше високопреосвећено господство да о томе незадржано известите горе споменутога господина доктора Јанка Шафарика, и ја ћу одмах по примљеном писму Вашег преосвећенога господства кренути с мојом збирком у Беч да Вам ју изручим.

Стеван И. Верковић
старинар

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

Београд, 27. август (8. септембар) 1854.

Стеван Верковић, антиквар из Београда, обавештава М. Ф. Рајевског да још није добио поштанску потврду да је у Беч приспео списак старог новца намењен Погодину.

По милостивом обећању Вашег високопреосвећенога господства, ја сам 3. јулија, ergo *retour-recepisse*, по нашем календару, био послао списак мојих древности Вашему високопреосвећеном господству, смерно умоливши Вас, да би имали доброту исти у Москву његовој екселенцији, г. статском советнику Погодину доставити.

Ја сам до сада више пута код овдашњег ц.к. аустријског поштанског уреда тражио уверење о изручењу у Ваше високопреосвећене руке пореченог списка; но сваки пут одговорио ми је да још није дошло и, тако, најпосле приморан сам био рекламирати. На известiono писмо, бечка пошта на овдашњу одговорила је да, по чем у *recipie* није назначено место пребивања Вашег високопреосвећенога господства, не зна где седите, зато да јој се јави где седите; а овдашња пошта одговорила је, да код Императорско-Рос-

ојскогo посланичeства извести се, гдe Ваше високoпрeосвeћeно гoспoдствo живи!

Ако, дакле, Ваше високoпрeосвeћeно гoспoдствo, случaјнo, јoш до данас речени списак нистe примили, ондa Вас у највeћoј смирeности умoљaвaм, да би милoстивo изволeли речени списак oд бeчкe пoштe потражити и пo сигурнoј прилици у Русију послати.

Мени је неискaзaнa штeтa с тим нaнeшeнa, штo је тaкo дугo бeчкa пoштa мoј списак дрeвности зaдржaлa, пoчeм је до сaдa oдгoвoр из Русије мoгao доћи; и тaкo јa сaм мoгao прe зимe нaтрaг у Турску пoвратити се; a oвaкo пo најгорeму врeмeну мoрaт ћу тo учинити.

Најпoслe молим Ваше високoпрeосвeћeно гoспoдствo, да би дoстojали, мoјeгa рaвнaњa рaди, извeстити мe јeстe ли речени списак примили и кaдa је у Русију oтишao? — Писмo дoстojтe прeкo oвдaшњeг рaвилeствeнoг бaнкaрa, г. Јoвaнa Кумaнудa, дoстaвити ми, или пaкo прeкo г. Милoсaвa Прoтићa.

Стeвaн И. Вeркoвић,
стaринaр

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

134

Бeогрaд, 20. фебруaр (3. мaрт) 1855.

Стeвaн Вeркoвић упућује прeкo М. Ф. Рaјeвскoг списак и oтискe стaрoг нoвцa грoфу А. С. Увaрoву.

Будући да њeгoвa eксeлeнцијa гoспoдин стaтскиј сoвeтник Пoгoдин до данас није oдгoвoриo, штo је сa спискoм мoјe збиркe, кoгa му је Ваше прeосвeштeнствo имaлo дoбрoтy пoслaти, урaдиo, зaтo сaм принуђeн биo јoш јeдaн списак нaписaти и нeпoсрeдствeнo гa њeгoвoм сijaтeљству, милoстивoм гoспoдину грoфу Aлeксaндру Сeргeјeвичу Увaрoву, пoслaти гa. Списку су прикључeни, у јeднoј шкaтулици, oтисци нa стaниoлу oд нeкoликo највaжнијих слaвeнских и јeлинских нoвaцa, углeдa рaди.

Будући да нeмa другoгa путa, кoјим бих списак њeгoвoм сijaтeљству мoгo дoстaвити, oсим прeкo бeчкoг посланичeствa, зaтo молим Ваше прeосвeштeнствo дa мe извини штo сaм примoрaн пo другoм пут утeћи сe вeликoдушију Ваше милoсти и смeрнo Вас умoлити дa би имaли дoбрoтy oвaј списак с oтисцимa пoслaти њeгoвoм сijaтeљству, спoмeнутoм гoспoдину грoфу Увaрoву, зa кoјe дoбрoчинствo јa ћу до грoбa признaтeлaн и блaгoдaрaн Вашeму прeосвeштeнству бити.

Ако њeгoвo сijaтeљствo рeши мoју збирку купити и Вашeму прeосвeштeнству нaлoжи дa ју примите, ондa ћeтe имaти дoбрoтy, нe рaди, oбрaтити сe гoспoдину д-ру Јaнку Шaфaрику, профeсoру Књaжeвскo-Србскoгa лицeјa у Бeогрaду, јeр јa до нeкoликo дaнa пoлaзим нa истoк, дa прoдужим истрaживaњe дрeвности.

Молим Ваше преосвештенство да би и Ви достојали његовом сијатељству коју реч за мене и моју збирку проговорити и уверити га да је моја збирка цвет избрани из више хиљада комада старих новаца, који су ми кроз пет година у руке дошли. Надаље кажите му да ћу ја у напредак све древности, и новце и рукописе, које нађем, све његовом сијатељству слати; једном речи, да ја желим само његова сијатељства старинар бити и само за њега старине скупљати.

Стеван И. Верковић,
Србин из Босне.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

135

ВЛАДИСАВЉЕВИЋ Д.

Трст, 7 (19) маја 1851.

Д. Владисављевић из Трста обраћа се М. Ф. Рајевском у вези са набавком неких црквених књига.

Већ на три ваша почитајема писма дужан сам вам одговорити и све одлажући од данас до сутра ево се протеже све до сад. Што ми напомињете у првом за дар, жао ми је што сте тако доцкан примили. Желим при свему том, да га у здрављу чживате. Али ми је још жалије, што сте хотјели одмах платити за пославши ми ваш пријевод канона Св. Андрије.

Тако исто и с другим Вашим милим писмом другу књигу при-
мих, која ми је особито драга. Жао ми је само, што се ви ових нових књижица лишавате. Ја сам г(оспо)дину Петрановићу¹ још поодавно отпратио сандучић с књигама, које сам из Беча по вашој доброту примио, и не знам зашто ми не јави да их је примио. А нису могле пропасти, јер сам са паропловом отпратио.

После тога послао сам му и препоручену ми књигу, и то по мојему синовцу који је сам пошао у Задар.

Још поодавно сам добио један сандучић писанија из Боке од г. оца Н.² из Будве с препоруком да вам га отпратим, ал на маугу³ треба декларирати шта је у сандуку и за то сам му писао већ два пута, па ми не одговара; почекаћу још до среде, пак ћу га онда отворити да видим шта је и да јавим догани⁴ (таможни).

Данас ћу послати г(оспо) дину Петрановићу и књигу *Утешение* по пароплову.

Овде су ме молиле неке наше госпоје да би им набавио сборника рускијех тј. *Молитвица при бож. Литургии*. Ако би Вам било могуће набавите их из Петербурга околo пет егземплара и то у малом колу за жене, то молим вас да бисте ми набавили и мени јави-

ли пошто су да вам и новце за њих пришљем. Тим бисте ме особито обвезали.

Д. Владисављевић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ Герасим Петрановић

² Филип Тановић

³ Maut — царина (немачки)

⁴ Dogana — царина (италијански)

136

Трст, 12 (24) августа 1851.

Д. Владисављевић из Трста захваљује М. Ф. Рајевском на поклоњеним књигама и моли га да му пошаље пет крстића.

По нашем уговору ја сам се надао да ћу наћи завезак или сандук књига, за које сте ми говорили ради Тановића, оvdје, па ево нити их онда надох нити их видим да долазе, зато вас молим да би сте ми јавили шта учинисте ш њима (: с књигама). Ако сте их упутили то гледајте да се нису у Глогницу задржале, ако ли нисте упутили јавите ми мог мира ради. Или можда Begleitungszettel¹ није уредно написан пак онда стоји гдјегод у углу каквом. Mauthmagazin², него извијестите ме што скорије јер има оvdје један човјек баш из Паштровића, гдје су и Маине, и коме је г. Тановић препоручио да се од мене извијести, зато сам му ја оно ваше писмо предао нека му га пошаље или понесе кад пође и он у Паштровиће.

А што сте ви ту с' књигама урадили, то ми изволите јавити од маха преко поште.

Ви сте били тако добри да сте ми част учинили допуштањем доћи вас походити у вашем дому. Зато изволите сада примити од мене ову писану благодарност, док ми дође згода да вам је дјелом освједочим.

Покрај тога још сте ми толико књига даровали које сачињавају красни дио моје књижице. Ово све изискује особиту благодарност од мене.

Али послушајте још и један *безобразлук* од мене. —

Ви сте, мили господине, били тако добри да сте ми при растајку нашем даровали *пет крстића* које сам ја, у исти час како сам их угледао, био намијенио за дар дјечици оvdје у једној христјанској и мени драгој фамилији. Ја сам оне крстиће путем, и то чини ми се у Љубљани, изгубио и не могу прежалити. — Онда сте ми их даровали, а сада вас молим да бисте ми их продали, и то баш *пет* ако их имате. Оцу и матери исте дјечице не бих сам могао веће радости учинити него онаковим даром. Будите тако добри, ако их имате или их можете набавити од куда, те ми пришљите, макар по

пошти, и кад ми их продате сматрају их својим као предрапи дар од једне тако почитајеме особе.

Опростите за овај безобразлук мој, али не могу од тог мање учинити, јер ми је онај дар био тако повољан, а Ви сте опет тако добри да сам се ја обезбразио.

Д. Владисављевић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ Begleitungszettel — пропратни лист (немачки)

² Mauthmagauinn — царинско складиште (немачки)

137

Трст, 21. фебруар (5. март) 1852.

Д. Владисављевић из Трста шаље неколико примерака књига, преко црногорског кнеза Данила Петровића, М. Ф. Рајевском.

Знам, да Вам се већ досадило изгледати на књиге које Вам је преко мене упутио г. Петрановић и г. Тановић, али није могуће било прислати Вам их по оваквој згоди, ван ако не по дилиџенци а ова кошгује новаца, зато за избјећи ове трошкове ишчекивао сам згоду, а била ми се и ономад овакова догодила, него ми се измаче онај духовник дечански те оде к Вам не рскавши ми ни збогом за које ми је на њега веома жао. Сада пак ползујући се добротом свијетлога господара црногорскога г. Данила Петровића од Његуша,¹ упућујем Вам по истоме једну књигу стару од Тановића и неколико свезки проповеди г. Петрановића,² како год и оно ваше Утешение, које примивши молим Вас, да би сте ми јавили којом згодом за мој мир.

Д. Владисављевић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ Данило I, црногорски кнез.

² G. Petranović, Dobri pastir ili Propovjedi raznog rod I—III, Zagreb—Karlovac, 1850—1860.

138

Трст, 16 (28) март 1852.

Д. Владисављевић из Трста шаље неколико нових и старих књига М. Ф. Рајевском.

Ползујући се згодом поласка одавде г. оца Клипријана,¹ професора православног клирикалног заведенија у Задру, не прогутавам

Вам јавити да сам вам преко ново кандидираног г(оспо)дара црногорског² упутио неке књижице које вам пришиљу два брата Петрановића³ из Задра. Не знам јесте ли их примили.

А прије 15 дана упутио ми је г. Тановић из Будве опет неколико старијех књига. Које ћу морати завити у врећу и упутили Вам преко каквога формана.⁴

Јавите ми како волите.

Д. Владисављевић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ К. Стануливић

² Данило I

³ Божидар и Герасим Петрановић

⁴ Од: Fuhrmann — превозник (немачки)

139

ВЛАНГАЛИ А. Е.

Одеса, 20. април (2. мај) 1860.

А. Влангали обавештава М. Ф. Рајевског да је М. Атанацковића запослио у Руском паробродском друштву.

Письма Ваши о г. Атанасковиче и от г. Джурковича имел честь получить и очень благодарен за Вашу добрую память и Ваше ко мне расположение. Первого я определил на службу в Русское пароходное общество, правда, хотя после довольно долгого ожидания, но по причинам, совершенно от меня не зависевшим. Число служащих в обществе довольно значительное, между тем как ежедневно прибывают в Одессу славянские шкипера, отставные флотские офицеры и множество других лиц, ищущих место в обществе. Сперва претензии их были на получение более значительных мест, но потом стали довольствоваться и малыми. При таких обстоятельствах Вы согласитесь, что трудно принять было новое лицо на какое-нибудь лучшее положение. Не скрою от Вас, что нередко г. Атанаскович терял всякое терпение и собирався уже возвратиться, но я его останавливал и наконец, успел поместить его на один из пароходов, содержащих плавание между Одессою и Лондоном. Содержание ему на первый раз дано 850 руб. в год и проводовольствие на пароходе. Уже это я сделал сам, не дождавшись ответа на моё предложение в Петербург.¹

Кажется, он уехал довольным, и от него уже будет зависеть теперь показать себя, выучиться русскому языку и расположить к себе всех своих сослуживцев. Славяне эти отличные моряки, но они не всегда согласуются с нашими соотечественниками, привыкшими ещё смотреть на звания и чины. Притом незнание языка, нравов, обычаев русских причиною тому, что на них смотрят как на ино-

странцев, и нередко они возвращаются из России с удивлением, что их не так приняли, как того они ожидали.

Поместить г. Джурковича я не встретил никакой возможности, потому что на низшее место он бы не пошёл, а командирских мест совсем нет и едва ли скоро предвидится. Он сам это понял и не настаивает в определении на службу компании. По всем собранным мною справкам он отличный моряк и мне очень нравится, — но что же я могу сделать?

А. Влангали

P.S. В начале мая предполагаю оставить Русское [пароходное] общество и ехать чрез Вену в Петербург, где получу другое назначение. Постараюсь у Вас побывать.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

¹ У писму од 8. маја 1860. године упућеном Рајевском из Лондона Матисом Атанацковић му је захвалио за препоруку А. Е. Влангалију, који га је запослио на пароброду. Поменути пароброд саобраћао је између Одесе и Лондона. Касније је М. Атанацковић пловио на броду „Елбрус“. Види писма М. Атанацковића М. Ф. Рајевском.

140

Београд, 2 (14) јануара 1861.

Руски конзул у Београду А. Влангали обавештава М. Ф. Рајевског о парастосу одржаном И. С. Аксакову у Београду, и о афери са „Комитетом“ Матије Бана.

Пользуюсь отъездом Маши Врбица, чтобы написать к Вам несколько строк и выразить Вам глубокую благодарность за посланные мне два письма. Не знаю, передал ли Вам князь Гагарин и г. Медакович моя поздравления с Новым годом и желания Вам и всему семейству Вашему полного счастья и здоровья. Мы здесь встретили Новый год в постели; а потом после обедни должны были подчиниться различным церемониям, которые, право, очень скучны. Хотелось бы бывать у князя и княгини, но только запросто, а не со скучными церемониями, с этим сопряженными; церемониями однако необходимыми из-за прочих консулов.

Смерть К. Аксакова меня очень огорчила. Это был вполне достойный человек, и хотя во многом мы с ним не сходились, но я любил с ним беседовать, потому что он был человек с убеждениями. Я передал здесь митрополиту просьбу отслужить панихиду, но оно случилось неудачно. Высокопреосвященный сказал, что он меня уведомит о времени отслужения панихиды и действительно написал мне накануне; но болгарин, которому он поверил письмо, принес мне его на другой день к обеду, когда уже все было кончено. Я так был

озадачен этим известием, что послал кн. Вадбольского объясниться и узнал о неудачном извещении митрополита.

Подождав до настоящего времени, я нашелся наконец вынужденным написать кн. Горчакову об известном Вам деле.¹ Каково же было мое удивление, когда высокопреосвященный принес мне сегодня письмо пр. Антонины Дмитриевны* где она намекает, что никто кроме Виктора Петровича** и Ковалевского об этом не знает. Как я Вам сказывал в Вене, это всегдашнее несогласие в действиях губит нас. Как же меня не предупредить, чтобы я не писал в Петербург? И, наконец, как бы можно мне не уведомлять секретно министра иностранных дел, когда здесь человек 10-ть знают, равно как и князь. К довершению всего, Иван Сергеевич* едет в Москву и будет говорить, так что я чисто в дураках бы остался. В депеше своей я говорю вкратце, напирая на то, что Виктор Петрович должен быть все объяснил. Как же думать, что он не условился с кн. Алекс[анром] Михайловичем**. Уже теперь дело пущено, значит нечего и хлопотать. Я омываю руки, потому что всегда выражал, что министр должен быть обо всем уведомлен, и он меня крайне о том просил.

Об адресе Княжевичу я говорил митрополиту и Бану. Первый сообщил это нескольким лицам, а второй хлопочет. Правдо, тяжело здесь; тем более, что нет откровенности в сношениях с Петербургом. Поверьте мне, что все наши неудачи в последнее время произошли от несогласия в действиях. Я в этом убедился из опыта. Вообще фальшивое положение не терплю.

Обласкайте, пожалуйста, Врбицу. Он бывал у меня часто, и я его полюбил.

Сидят теперь у меня г.г. Протич, Николич и Березин. Все, общим голосом, посылают Вам глубочайшее почтение. Николич еще до сих пор не получил места, но я доставляю или, лучше, выдумываю работу, чтобы иметь повод прийти к нему на помощь. Жаль очень его.

Не оставляйте меня без известий о себе. Я здесь довольно деятелен, но часто упадаю духом, потому что в сношениях с Петербургом не могу быть откровенен. Там истины не знают и не хотят знать, а бредят в каких-то иллюзиях и тумане.

А. Влангали

P.S. Если потопят известное Вам дело⁴, то и я буду в тумане и ничего не буду узнавать.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

¹ Мисли се на авантуру југословенског публицисте и писца М. Бана, који је, тобоже, организовао 1860. године у Београду „комитет“ и његове локалне одсеке у Босни и Херцеговини с циљем да припреме национално-ослободилачки устанак против османског јарма. И. С. Аксаков, боравeћи у Београду исте године, обећао је у име словенских комитета да ће помагати „комитет“ М. Бана. Поред тога, за потребе „комитета“, чије постојање историчари нису доказали, руски генерални конзул у Београду А. Влангали, који је био симпатизер српског ослободилачког покрета, дозволио је, на своју од-

говорност, коришћење средстава конзулата. Од коришћења зајма, који је царска влада одобрила у ту сврху, кнез Михаило је, по свој прилици, схвативши у чему је ствар, разумно одустао 1861. године. Види: В. И., Фрејдзон, О белградском „комитету“ М. Бана, Славјански архив, Москва 1963.

* А. Д. Блудова.

** В. П. Балабин.

* И. С. Аксаков.

** А. М. Горчаков.

† Реч је о „комитету“ М. Бана.

Београд, 18 (30) априла 1861.

А. Влангали захваљује М. Ф. Рајевском на испољеној спремности да га избави из положаја у коме се нашао у вези са „комитетом“ Матије Бана.

Спешу Вас уведомитъ в полученіи 480 и потом 389 червонцев и не знаю, право, как Вас благодарить. Ещѣ не успел ни передать их митрополиту, ни свести никакихъ счетов, потому что хлопотъ была бездна. Поездка Бана в Вену,¹ поверенія, которые ему там сделали, чуть не изгладили все мое положеніе здѣсь. Не знаю ещѣ, как выберусь изъ всего этого и, право, нужно совершенное расположеніе князя Михаила, чтобы порешить дело. Писалъ я депешу Виктору Петровичу о Банѣ и просилъ Вам и Гагарину сообщить; просилъ не говорить о князе Михаилѣ и проч., а там все разболтали.

Касательно денегъ я буду очень бережливъ и сохранию по возможности.

Право, Ваша готовность выручить меня изъ затруднительнаго положенія, в которое я невинно попал, меня глубоко тронула, и я думаю, что бы было, если бы Вас не было в Венѣ.² Так мы дискредитируемся всегда.

Не отчаивайтесь о делѣ. Оно может быть приметъ другую форму; но вотъ этого Бана бояться все, какъ огня, и не доверяютъ ему ничего. В этомъ винить ихъ нельзя. Онъ проныра порядочный и не раз себя продавалъ.

А. Влангали

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

¹ Руском посланику В. П. Балабину.

² М. Ф. Рајевски је од средстава словенских комитета надокнадио новац који је А. Влангали дао М. Бану.

Београд, 4 (16) маја 1861.

Руски посланик у Београду А. Влангали захваљује М. Ф. Рајевском за послати новац и обавештава га о политичкој ситуацији у Београду.

Кажется, я начинаю успокаиваться с нашим господином и [с] помощью преосвященного и присланных Вами средств порешу дело, хотя на долгое время, если не навсегда. Первая присылка Ваша вся употреблена, и половина второй уйдёт также. Следует ли эту половину писать в расход также, как первую, или же её придётся возратить Вам от сумм, предстоящих к получению, если таковых будет? Право, не знаю, как Вас благодарить, и я с ужасом думаю о том, что было бы, если Вас не было, или если бы Вы также выразились, что не имеете право давать другое назначение. По письму начальства всю вину чуть ли он не слагает на меня, и если бы не воздержался, то ответил бы ему довольно резко. Я понимаю, если не имеешь средств, то хотя стараться придти чемлибо в помощь, а не бросать вину на других и чуть ли не прямо говорить, что выпутывайся, как знаешь.

Впрочем, я не оставлю сделанный мне намёк без ответа, только более хладнокровного.

Здесь всё по=прежнему, если не хуже. Может быть, что=нибудь и работают, но не знаю, что выйдет из этого. Дай бог, чтобы вышло что=нибудь доброе. А вернее всего что выйдут интриги и частные интересы.

Читайте журнал „Видов дан”. Он поддерживается правительством и издаётся Поповичем. Настоящее министерство проводит там свои мысли. Прочтите первую статью № 2 и 7. Первая так глупа, как нельзя более; а вторая разжигает партии, которые князь Михаил хотел слить. Но это только было в его программе, которой он один лично держится, а господа министры делают что им нужно для своих личных интересов. Меня они смерть как не любят, и даже представник не посещает, но я хожу к князю, когда мне нужно, и говорю с ним совершенно откровенно. У них всегда лихорадка, когда я бываю у князя. За то они стараются всячески нерасположить всех ко мне. Но не советую им много артачиться, потому что если выведут из терпения, то сломят им шею без церемоний.

Читайте также в „Видов дан” корреспонденцию из Парижа, я пишу к Виктору Петровичу,* каким образом они её получают. [...]

А. Влангали

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

* В. П. Балабин.

Београд, 17 (29) јун 1861.

Влангали обавештава Рајевског о организовању путовања К. Станковића у Русију.

[...] Станкович здесь и бывает кое=когда у меня. В Сербии его не понимают и дело, за которым он ездит, никого не интересует, начинают с князя. Для того, чтобы собрать во внутри национальные старинные церковные напевы, он просил князя выдать ему какое=либо вспомоществование, и ему ответили: посмотрим. Министры же находят, что на это едва ли есть денег. Один из сербов вышел артистом и тут никто не умеет его оценить. Он сказал мне, что после 12-ти дней, если ответа не будет, то он возвратится в Вену и будет домогаться ехать в Россию. Скажу Вам откровенно, что изыскания его меня крайне заинтересовали, и я пишу в Петербург о том, чтобы оказали ему пособие, т.е. вызвали, если это возможно. Пишу я об этом частно одному высокому лицу, которое сообщит это *высоко*. Также просил митрополита написать к графине и Вас прошу похлопотать, если возможно, и продолжить начатое Вами дело, потому что, как мне Станкович сказал, Вы начали его. Надеюсь, что Виктор Петрович* не откажет своего содействия. Четыре или пять месяцев пребывания в России обойдутся каких=нибудь тысячу или полторы рублей; а это может пожертвовать Синод. Впрочем, приходит мне теперь мысль написать Аксакову, я убеждён, что московские купцы охотно вызовутся обеспечить пребывание Станковича в России. Патриарх обещался ему написать также в св. Синод. Прилагаю Вам при сём письмо Станковича. [...]

А. Влангали

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

* В. П. Балабин.

Београд, 22. јун (4. јул) 1861.

А. Влангали обавештава Рајевског о путовању К. Станковића у Русију.

Так как я писал к Вам недавно и подробно, то прибавлю здесь только несколько слов, чтобы сказать Вам, что по делу Станковича я пишу сегодня к В. П. Балабину и к И. С. Аксакову. Я полагаю, что частными московскими средствами (а их потребуется немного) возможно будет втащить Станковича в Россию, а там правительство непременно придёт на помощь. Как бы хорошо было, если бы

он к тысячелетию уже что=нибудь успел бы сделать. Если Вы разделяете моё мнение, то напишите также несколько слов Ивану Сергеевичу. [...]

А. Влангали

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

145

Београд, 23. јун (5. јул) 1861.

А. Влангали обавештава Рајевског о доласку М. Милићевића у Беч.

Подателъ сего письма г. Миличевич, о котором как Вы, так и Виктор Петрович,* вероятно, много слышали. Он едет в Вену советоваться с докторами и для поправления расстроенного здоровья. Это единственный серб, научившийся русскому языку, не выехав из Сербии.

Г. Миличевич знает хорошо здешние дела, а потому он будет для Вас очень интересен. В последнее время он был предметом многих гонений,¹ потому что не сходится мыслями с окружающими князя. Так как он по месту, которое занимал, видел часто владетеля, то его успели оттереть оттуда.

Нас посещает он часто и был одним из приятнейших наших собеседников, и в особенности в литературном отношении.

Я дал ему письмо к Виктору Петровичу, надеясь, что Вы не откажете его представить сами или возвестить Виктора Петровича о нём.

С сегодняшнею почтою посылаю Вам небольшой пакет от Ольхина.

А. Влангали

[...]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

* В. П. Балабин.

¹ Највероватније је реч о оставци М. Милићевића на положај личног секретара кнеза Михаила због објављивања у званичном листу „Српске новине“ чланка под насловом „Уочи цвети 1861“. У овом чланку, посвећеном годишњици таковског устанка 1815. године, напоредо са слављењем Милоша Обреновића, који је ослободио Србију од Турака, аутор позива Србе да наставе Милошево дело и окончају га. Појава чланка изазвала протест Порте, а такође и аустријског и енглеског посланика, који су тражили ауторову оставку. Кнез Михаило, који се добро односио према Милићевићу и пре овог догађаја направио га брилијантним прстеном, одлучио је, у циљу елиминисања насталог спора, да премести Милићевића у Министарство просвете са дотадашњом платом. Види: М. Б. Милићевић, Кнез Михаило у споменима некадашњег свог секретара, Београд 1896.

Београд, 31. август (12. септембар) 1861.

А. Влангали пише Рајевском о почетку друге владавине српског кнеза Михаила Обреновића.

Спешу препроводити к Вам расписку, достављену мени митрополитом односително присланих Вами вещей для православной церкви в селении Неродимля. Также высокопреосвященный просил меня переслать к Вам три экземпляра одной песни, составленной здесь; два экземпляра он просит Вас доставить к графине Антонине Дмитриевне* в С. = Петербург.

Очень жалею, что кн. Бадбольский не видел Вас на обратном пути через Вену; вероятно, Вы бы мне написали хотя несколько строк. Мне любопытно знать в особенности, получили ли Вы 392 #, посланные мною Вам уже с месяц тому назад, если не более.

Боюсь, чтобы не вышло бы какое недоразумение.

Нового здесь почти ничего нет. Занятий бездна: не могу справиться ещё с заключениями скупщины¹. Написано много, а толку мало. Впрочем, я всё надеюсь, что господь просветит князя Михаила, и он, окружив себя порядочными людьми, сделает для Сербии то, что от него ожидали вначале.

В конце сентября надеюсь побывать в Вене, тогда многое переговорим, а пока позвольте пожелать Вам от души здоровья и счастья.

А. Влангали

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

* А. Д. Блудова

¹ Речь је о Преображенској скупштини 1861. године — првој скупштини за време друге владавине Михаила Обреновића.

Београд, 22. децембра 1861. (3. јануара 1862)

А. Влангали обавештава М. Ф. Рајевског о пријему послатог новца, својим односима са М. Баном и пошиљкама за цара, Горчакова и Аксакова.

Начну с тога, што поздрављају Вас о праздницима и желиаю Вам от души всего лучшего. Дай бог Вам встретить Новый год с приятным известием.

Посланные Вами 85 червонцев получил и не знаю, как позабыл Вам ответить и поблагодарить Вас за труды. Всё ожидал отправление курьера с разными добрыми новостями. Ваш любимый „Ост и Вест“¹ уже уведомил Вас о случившихся у нас переменах к общему удовольствию благоразумных людей, потому что уже дела шли не на

штутку глупо и дурно. Обоих господ, занявших места, Вы знаете, а потому не буду долго о них распространяться; скажу только, что глупее прежнего быть ничего не может. Отношения мои с ними самые приятельские и, если не ошибаюсь, то они понимают хорошо, где могут иметь лучшую поддержку.

С Б[аном] почти совсем расстался. Плутни его почти явны; бессовестности ещё более, чем можно было ожидать. Погрел он руки порядком и ещё требует более 400 дукатов; но уже теперь старого воробья на мякине не поймаешь. Я уже вообще стал довольно скуп, потому что не вижу толку быть щедрым. Надеюсь, что правительство теперь будет заботливее. [...]

Медакович посылает к Вам два письма для И. С. Аксакова. Я сам бы написал, но некогда, придётся отложить до английской утки. Он спрашивает: послали ли Вы его книги „Жизнь и нравы черногорцев”² в Петербург государю императору и князю Горчакову.

Если нет, то уведоьте, я пошлю через Н. П. Игнатьева. [...]

А. Влангали

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

¹ Лист „Ost und West” издавао је И. Ткалац у Бечу 1864—1865 године на немачком језику. Држао се аустро-федералистичког и русофилског курса.

² Реч је о књизи: М. Медаковић, Живот и обичаји Црногораца, Нови Сад 1860.

Београд, 4 (16) децембар 1862.

Влангали обавештава Рајевског о преласку Црногорца Филипа Бурашковића из Србије у домовину.

[...] Надежда на скорый отъезд* заставила меня откладывать до настоящего времени Ваших комиссий; а теперь уже мало путешествующих из Белграда в Вену, так что придется Вам ожидать еще недели три. Тогда же думаю Вам рассказать все здешнее житье=бытье, а от Вас узнать о Ваших впечатлениях в России. Теперь ограничусь только желанием Вам здоровья и всех благ и просьбою вспомнить подателя сего письма черногорца Филиппа Джурашковича. Он был рекомендован Вами и во все время своего пребывания в Сербии оказался достойным Вашей рекомендации и пособия ему оказанного. Джурашкович, как Вам известно, принадлежит одной из лучших фамилий в Черногории и был в числе изгнанных кн. Данилом или Миркою, не помню. В настоящее время он, получив позволение, предполагает возвратиться в отечество. Я его знал кое=чем; но если это мало, то не откажите хлопотать с Вашей стороны, чтобы ему

оказали также пособие из посольства. Кн. Гагарин должен о нем помнить и, вероятно, не откажется доложить Виктору Петровичу. На дорогу из Вены довольно будет гульденов 40 или 50.

А. Влангали

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

* На годишњи одмор.

149

Београд, 31. март (12. април) 1863.

Влангали моли Рајевског да пошаље у Београд издање „Старина“.

[...] Книги „Гласника“ вышли; а Вас прошу не забыть выслать один экземпляр издания „Древностей“ для Публичной библиотеки.¹ В Сербии нет ни одного подобного экземпляра, и Шафарик поворил мне, что он собирался уже просить о том. Сочинение это отправьте просто по почте, если скорой оказии не будет; а то отложится в долгий ящик. [...]

А. Влангали

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

¹ Реч је о Јавној библиотеци у Петрограду, сада Државној јавној библиотеци под именом М. Е. Салтикова-Шчедрина.

150

Пекин, 29. фебруар (12. март) 1864.

Влангали обавештава Рајевског о ситуацији у Србији у пролеће 1864. и препоручује му чланак о првом српском устанку објављен у „Руском веснику“.

[...] Любопытно, что будет делаться весной в Сербии. Умы там, вероятно, уже взволнованы происходящими в Европе тревогами. Боюсь одного, чтобы они не слишком уже много надеялись на свои силы, на свои средства. Кто не вел войны, тот не знает, каких приходится преодолевать затруднений, какие нужны на то средства. А поколение сербов, которое воевало, уже совершенно исчезло. Для богатой страны война тяжела, а для бедной она невыносима. Сейчас явятся нужды, а с ними вместе и раздоры. Не знаю, читали ли Вы в „Русском вестнике“ „Историю первого сербского восстания при Кара-Георгии“?¹ Это очень любопытные материалы, открывающие мно-

гое и опровергающие много существовавших ложных мнений против России и ее агентов [...].

А. Влангали

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

¹ Реч је о раду: Н. Ф. Дубровин, Сербский вопрос в царствование императора Александра I, Русский вестник, 7, 1863, 89—167; 8, 1863, 525—570. У предговору аутор пише: „Имајући при руци неколико занимљивих докумената, одлучили смо да саопштимо свима који желе да знају о судбини овог народа у периоду од 1806. до 1812. године. Овим се објашњава појава наше расправе, на коју би требало да се гледа као на документ за будућег историчара (стр. 89)“. У расправи су коришћени архивски материјали, а објављен је и низ докумената.

151

ВОНЧИНА И.

Загреб, 11 (23) јули 1872.

Иван Вончина изражава жељу да се предмети које је он изложио на московској изложби, уруче као поклон великом кнезу Константину Николајевичу.

Hrvatski tvorničar Fr. Pokorni poslao je mjeseca aprila o. g. sbirku svojih tvorinah na moskovsku izložbu, a molio je posebnim pismom gosp. Obersthofmeistera* nj. cesarske visosti Konstantina Nikolajeviča, da izvoli skloniti svoga prejasnoga gospodara, neka se udostoji izložene Pokornijeve stvari blagonaklono primiti na poklon.

Ovo mu je pismo povraćeno, jer Pokorni nije znao na njem naznačiti ime adresata.

Želeći da se ispuni želja ovoga u svakom obziru vrijednoga obrtnika, molim Vaše visokopreosveštenstvo da priloženo pismo izvoli sigurnim načinom odpraviti na njegovu adresu.

Ив. Вончина

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 19

* Главни дворски управитељ.

152

ВОРОНОВ А. Д.

Кијев, 3 (26) фебруар 1881.

Мишљење Воронова о раду Југословенске академије знаности и умјетности и захтеву Рачког.

Вашим любезным письмом и лестным письмом д-ра Рачкого Вы глубоко меня сегодня порадовали. Несомненно уверен, что доброе слово Рачкого и желание Загребской Академии наук вступить

в сношения с нашею Академиею вызваны Вашим добрым посредством. Примите от меня и от Академии живейшую благодарность. Думаю, что Академия наша с удовольствием встретит любезное предложение Рачкого и Загребской Академии, столь высоко выдвинувшейся своими учёными трудами по славяноведению. Я немедленно войду в Совет¹ с докладом по этому предмету и вместе исполню Ваши советы касательно непосредственных личных моих сношений с Рачким. Думаю, что он укажет мне и путь, как пересылать книги для Загребской Академии — прямо ли на его имя или страха ради иудейска через тоже многообязательное Венское центральное бюро славянской взаимности [...].

А. Воронов

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ Реч је о Савету Кијевске духовне академије чији је професор био А. Д. Воронов.

153

Кијев, 5 (18) март 1881.

А. Воронов тражи адресу Југословенске академије знаности и умјетности и Ф. Рачког.

Получив книжки Ваши, снова приношу Вам за них усерднейшую благодарность. К длинному ряду добрых услуг Ваших мне будьте благосклонны присоединить и ещё одну. Не сняв точного адреса достоуважаемого г. Рачкого, покорнейше прошу Вас переслать ему прилагаемое посланье моё и объявление о книгах, изданных при нашей Академии. Вы также обязали бы нас, если бы прислали адрес, по которому следует преповождать книги для Загребской Академии, а также (для меня) и адрес г. Рачкого. Следуя совету Вашему и по долгу взаимности посылаю г. Рачки нечто из своих писаний и книгу Грота о славянских сказаниях Константина Багрянородного,¹ что также благоволите переслать ему. [...]

А. Воронов

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ Реч је о књизи: К. Я. Грот, Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах и их расселении на Балканском полуострове, Санкт-Петербург 1880.

154

Кијев, 23. октобар (5. новембар) 1881.

О писму Ф. Рачког са поруџбином књига и о његовој спремности да испуни све молбе у вези са захтевима за хрватске књиге.

[...] Недавно я получил очень тёплое письмо от г. Рачкого, которым он заявляет готовность вступить в учёные сношения с нашею

Академиєю и обмениваться изданиями. Обещает выслать всё, что я просил из изданий Загребской Академии¹ и с своей стороны просит выслать „Труды“ нашей Академии за все годы. Нам всем это весьма приятно. [...]

А. Воронов

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ Југославенска академија знаности и умјетности у Загребу формално је основана 1866. и свечано отворена 28. јула 1867. године. Академија, чији је председник био Ф. Рачки, поклањала је посебну пажњу везама са научним установама словенских народа.

155

ВУКАШИНОВИЋ А.
1866.

Александар Вукашиновић М. Ф. Рајевском о свом политичком раду и пошљици предмета за Сверуску етнографску изложбу.

Пре свега молим најучтивије да мене извините ради моје небрижљивости, што до сада о мојем дјеловању за изложбу још извјестија послао нисам, но примите искрено уверење, да сам ја то Московског одбора за мене многоцјењено отликовање знао уважити и зато се трудио са мојим душевним и материјалним средствима и принео сам по могућству тој узвишеној идеји знанствене узајамности славјанске, коју је мисао сретно круг отлични учењака руски покренуо; а с отим више осећао сам се дужан ревно се заузети, што сам приликом мога присуства у Бечу Вама високопречешњејши господине лично обећао за напоменућу изложбу што год ми је можно више труда положити и с отим вашој препоруци достојан се показати, јер сам више пута за време кад сам науке у Бечу свршавао, од вашег мени драгоценог пријатељства отликован био и зато сам желио вредан се показати. Ја сам данас у подне чрез шуграка г. Утјешиновића ваше почитајемо писмо примио, и данас тако у хитости не пропуштам одговорити да сам будући јединогласно изабран за посланика на Сабор троједне краљевине сљеديو том позиву, сматрајући исто поверење као свети аманет. Ја сам пре мог одпутовања из Срема у Руми био и тамо један одбор установио од три лица и то Младен Младеновића трговца, Симу Крстића адвоката и Раку Вујића општинског бељежника, да неке ствари као скелете таки одправе, фотографије кад све буду готове приме и на вас пошаљу, а моделе да пошаљу кад сви готови буду да у зподне сандуке спреме и преко Новог Сада паропловом пошаљу, ја сам истом одбору у име трошкова експедиције предао једну стоту форинти аустр. вред, готови новаца; десет форинти имали су да приме, и све што би преко те своје требали, авизирао сам пдје на моје име примити могу. Ја сам 12. овог месеца по рим[ском] календару од г. Младеновића писмо из Каменице примио, гдје ми јавља да је на Новосадској аген-

цији пет сандука под ваџим атресом различити ствари у Беч послао, и да се побрине да таки на пропелеру (лађи) паропловског друштва у исти сандуци експедирају и јавља мени да је при свом савестном руковању новаца много потрошено, и да ће ми рачун послати ја то не би о томе ништа спомињо, но чудим се будући да сам изриком казао, да они све трошкове одправљања из напоменећи од мене предати новаца намире, за то се заиста чудим од куда су они обгетили за 35 форинти ствари које сте ви послали (ако сам ваше почитајемо писмо добро разумео?), но ја ћу како доспем писати да чујем од куда та забуна, а сутра ћу телеграфом запитати. Ја у обште никаке новчане накнаде не би желио за послане за изложбу ствари, а друго ја ћу на сваки начин како се распусти сабор преко Беча у Вуковар, и тако имати част о свему што се изложбе и путовања у Москву тиче разговарати. Изглед је да сабор овде неће дуже од конца овог месеца трајати. Тако сад ствари овде се налазе.

Ја ћу како доспем што пре послати одбору Московском обширно известије, сврху за антрополигическо одјелење раскопани гробова и ископани скелета, које сам ја на једном са народном причом у савезу стојећем гробљу копати дао, сваки је скелет у особеном одјелењу вреће, под бројем, зато без известија не може се нико оријентирати, које ћу ја гледати и да што пре послати молу, такођер и сврху других ствари известије по молућству точније.

Ја сам тако слободан био и као мали знак благодарности, што сте мене толико пута почастили, један аков бермета, који сам ја у мојим виноградима у Раковцу у планини фрушкогорској, са грождем од брега Салаксије сложити дао и са старим шилером налио. Исто буре треба десет или осам дана оставити да на једном месту у подруму стоји да се не креће, у чеп дољњи треба славину (Pirpe) ударити и тако кад буре са славином постоји, може се сасвим одточити у бутеле које треба добро зачепити и са воском (Siegellak) замазати, и онда ако желите јошт бермета имати опет буре налити пак не постоји две недеље док сласт од прожђа упије. Вино треба црно или шилер. Бермет се сасвим наравно без мирођија прави, и само је сложено грожде, мало пелена (Wermthraut) и мало слачице и после се налије, а можете и тако учинити кад која холба узтреба одточити па опет налити. То је јошт сигурније, од топлоте треба бермет чувати, зато најбоље да је у подруму. Ја сам кад сам полазио, мојем отцу казао, да два завоја стари новаца, један ћилим и тканицу за изложбу, да се пошаљу, не знам јесте ли примили? Ја ово писмо шаљем чрез мога побратима Г. Вау Котура, који је Владислава великокупца (von alten Fleischmarkt) преузео трговину; исти је син Пере Котура из Сиска, познатог родољубивог и имућног човека, исти мој побратим је врло честит човек и родољубив, молим кад би ме удостојили са писмом, можете преко њега ил управо на мене, како вашем пречешњејшту згодније, остајем са највећим поштовањем.

Александар Вукашиновић

Загреб, 29. јануар (11. фебруар) 1867.

А. Вукашиновић сажалева неспоразум који је настао при слању пошљике за Сверуску етнографску изложбу у Москви.

Данас сам примио Ваше мени драгоцене писмо и од свег срца сожаљујем неспоразумљење које је нетко рече, небрижљивост Румског одбора проузроковало; ја сам истом одбору сто форинти готови предо са тим да све ствари одправи до Новог Сада до пароплова и јошт сам неке нове наручбине за изложбу дао. Ја данашњом поштом шаљем за *Nachnahme** 20. форинти, а сутра ћу тако слободан бити Вама обширније писати.

Александар Вукашиновић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

* *Поузше* (нем.)

Загреб, 20. фебруар (4. март) 1867.

О пропустима одбора у Руми при отпраљању предмета за Сверуску етнографску изложбу. Објашњења у вези послатих експоната.

Извините што мени није могуће било исти дан кад сам ваше почитајемо писмо примио обширно одговорити, но сам двадесет фор. аустр. вред. за „*Nachnahme*” за обтерете ствари послане из Руме за изложбу вашем писму прикључио. Као што сам, кад сам у Бечу био, имао част Вама саобштити, да сам после избора за посланика, морао хитно у Загреб на Сабор одлазити, зато сам један одбор од три лица у Руми огуномоћио који је имао задатак ствари готове исплаћене послати, наручене примити и неке нове наручбине учинити; ја сам истом одбору у име трошкова одправе сто форинти аустр. вредн. предао, и будући да су особито дрвени модели у селу Брестачу наручени били и већ концом септембра морали су готови бити, зато сам наредио да настоје да се што пре зготове и све да одма одправе до паропловске агенције у Нови Сад а одакле под вашим адресом у Беч; осим тога, преко те једне стотине форинти јошт сам авизиро по потреби за трошкове одправе пдје можеду добити, ја сам изреком казао да *никакви Nachnahme* или *рачун* не шаљу у Беч, већ нек мени одма у Загреб рачун пошаљу да знам колко је потрошено. Но мешто рачуна и извјестија добијем 12. декембра по римск. календару, ово прикључено писмо, које молим кад прочитате, да мени натраг доброту имате послати. Ја сам тако како сам ваше прво писмо примио изненађен био, чрез онај „*Nach-*

lahme" од 35 фор; зато сам одмах телеграфом, за којег сам и одговор платио, запитао зашто су оптеретили они пет сандука са Nachnahme (Telegrafenamnt) да адресат није одговора предао; на то сам ја други телеграм са плаћеним одговором послао истог смисла, и после неколико дана дође одговор „Да због болести није могао одговорити и да су фотографије готове, осим седеће девојке (Brustbild)* и да тамо и рачун слеђује. И то је све било недељу дана преј већ што сам ја у Беч пошао, а од тог доба прилично је времена протекло, а ја не доби ни писма ни рачуна. Из вашег последњег писма видим да осим они пет сандука ништа више дошло није, до пре неколико дана „Eine Sendung*** и то са Nachname од 26 форинти.

Даклем ја како сам из Срема одпутовао никаква одговора, осим прикљученог писма и гореназначеног телеграма добио нисам. Осим тога имао је тај одбор задатак и дао је мени обећање инвентар свију ти модела и од мене плаћени и наручени ствари мени послати, сваку ствар нумерирати и мене писмено извјестити, а ја би чрез вас плавно извјестије Московском одбору поднео, но место свега тога, само видим „Nachname" а ничега другог, ја не би требао у Беч путовати да је Одбор румски свом обећању одговорио, и мој пут у Беч, којег сам једино у интересу предузео да би совршеније извјестије поднети могло а и ваше је мњење било да би најбоље било, да сам дођем, не бил тако и по мојем мњењу достојно извјестије Одбору Московском, кад прими предмете у руку дошло; но исти мој пут био је од слабог успјеха, јер осим антрополошког одјелења, само сам у стању био површно извјестије сврху они други предмета поднети, јер не имајући сврху одправљени ствари из Руме никаког пописа, едали су сви од мене наручени предмета, справљени и сандуке, и у који? а требало је да је сваки поједини предмет нумерисан, назначење и употребљење сваког појединог предмета; ви ћете, надам се, многопочитајем Господине за добро примити што сам ја тако дугим писмом принуђен вниманије ваше замолити да би прочитајући моје писмо уверили се о мојој најтоплијој жељи да сам знан свакој цјели славног Московског одбора, што користније показати се и можебит отликовати се тежио, но што мени за руком пошло није, то су више околности криве, које ја предвидити нисам могао. Ја сам се наново обратио са обширним писмом, на као што се надам поузданијег Србина, који је јавни бељежник у Руми, Др Стево Димитријевић, да би се исти, на тај непоуздани одбор Румски обратио, и лепим начином приклонио, да таки све попишу што су послали, да запита шта је са мојим другим наручбинама за изложбу? од куд Nachnahme кад сам одбору осим предате своте јошт упутио нуждни трошак и ја сам поплаћо већом страном, а експедирање ваљда није толико стати могло до Новог Сада. Осим тога послао сам на истог г. Стеву 15 фор. аустр. вред. да одма даде четничког арампашу (од којег већ имате фотографију) седећег, гологлавог (Brustbild) фотографовити и да одма на вас у Беч пошаље, да маки даде правити и на ваш атрес да пошаље опанке, неко предиво (Webestof) што се место чарапа носи, местве (то су неке подколенице од коже) силаје (ди се пиштолји држе) и друге маленкости, и то све по мери арампаше Радована Субића из Стејановаца, опис како се сваки комад ношава

назива, и целе фигуре нацрт, и како се који комад облачи. Од мојег отца добио сам пре четири дана писмо, којим ми јавља да је одјело арамбаше у послу, као гуњац, чакшире и прослук, и шубара; а набак да изготове и да ће за осам дана под вашим атресом у Бечу бити (ја сам мог отца писмом замолио да настоји сврху оног који од мене ту наручбину добио, да што акуратније изведе, то је одјело наручено код истог абаџије које четницима одјела прави, такоћер бити ће том одјелу једна тамбура придодата, ако буде готова, но иста спада међу оне од мене послане ствари то јест међ музикалне народне предмете и јошт коју маленкост која спада у већ од мене послано одјелење. Ја ћу сврху свега потоње добити и Московском одбору извјестије поднети. Пофторително изјављујем како од срца жалим што се то неспоразумљење догодило, без моје кривице и што сте Nachnahme платили како за оне прве ствари и сад опет што је ово последње сходно оптерећено било, то је за мене доста непријатно. Ви мене питатех многопчитајем господине, еда друштво од мене купује ствари? Или ја исте жртвујем? Будите уверени да никад нисам мислио трговати са друштвом и да се са неколико стотина форинти, не би ни мој трошак а камол труд накнадио, јер по наши предјели са сељаци имати посла доста је кубурно; а друго који је овејани србски предјел и који сам ја као најзгоднији због чистог елемента нашег изабрао за мој дјелокруг за изложбу, удаљен је од Вуковара један дан и по, и ја сам од по лета до касне јесени за ту цијел бавећи се у само кратким периодима код своје куће био и као што сам вам преповео кад сам имао част са вама лично у Бечу састати се, да је мене за то време мога одсуствовања Бог благословио, да ми је супруга кћер родила и којој кад сам на крштење стиго предложио ја име Надежда, којим је и крштена била, јер сам желио да имам жив опомен, на Московску изложбу, но свемогући опредјели другојачије, јер после три недеље је преминула; ја не би при рођењу ни при смрти код куће, ја истина изгуби кћер Надежду, но не сву надежду, јер јошт надежде имам, да ће бити благослова. Ја овом данашњем писму прикључујем 35 фор. аустр. вред. јер толико колико се опомињем држим, да сте доброту имали као Nachnahme за они први пет сандука платити. А што се отнаша за трошкове фрахта, и експедирања из магацина паропловског друштва до места гди се ствари за изложбу сахрањивају у Бечу, те ове трошкове као и порто за посљедње ствари, ако пречешњејши господине немате упутства од Друштва, да као што сам напомено, фрахт од Новог Сада или Вуковара да платите до Беча, у том случају имајте доброту мени назначити колко изкани свота фрахта и експедирање од паропловског жељезничког ил поштанског уреда до места у Бечу, где су ствари до даље одправе у Москву сахрањују, ја ћу и ове трошкове драговољно намирити, ја нисам никад ни помислио да ви трошак имати већ друштво ил ја. Што се однаша накнаде трошкова мени од стране Друштва за послане ствари и мој труд, то сам ја велецјењени господине вама лично изјавио да ја држим за велику част да једно знаменито Друштво које се у великој Русији установило, и које изставило таку огромну мисао, која је код нас Славјана у тој струци јединствена да се знанствена узајамност тим путем јошт више утврди,

и то знаменито Друштво послало на мене писмо са препоруком да се ја за ту племениту цијел зауздем, то је за мене особито као Србина света дужност била, што је мени више могуће жртве и труда при-
нети, као сам одговорно позиву Друштва, то је за мене предоста награде, у мојем орбском осећању и свести. Ја сам био тако слободан оно послеподне кад сам из Беча одпутовао, будући да сам код фотографа јошт две фотографије од мене и моје супруге нашао, једну фотографију са писмом вама и вашој племенитој обитељи послати и то чрез мога робака Георгија Михајловића, треће године православија слушатеља на Бечком јуридикском факултету, зато ћу лепо молити да ако можебит нисте примили, да би имали доброту, чрез оног младића Србина из Хрватске крајине, који при цркви славног Руског Посланства Бакује, интерпелирати, јер исти мој ро-
ђак везане је и стидљиве нарави, па се можебит устручава предати. Неизвјестно је колико ћу се у Загребу задржати, јер ја сам био у намери, задобити право адвоцирања, јошт неке испите положити, но течај ствари политичног преустројства домаћег као што је изглед не допада ми се а и може сасвим друга система доћи, па онда заба-
дава труда. И отац мој, који је већ до 75 година, пише ми да осећа од неког доба да је болестан, ал јошт нисам извјестно закључио кад ћу у Вуковар. Но ја ћу на сваки начин недељу дана пред мој одла-
зак јавити, зато молим да ако мени та част у део дође да мени пи-
шете, изволите у Загреб писма слати, и будући да се држи, да ће који дан проглас за нове изборе саборске изаћи, то молим, месни посланик, A. V. Honorär Notar des löb syemier Comitates. Збор путо-
вања у Москву у светињу православија, при свој мојој лепој жељи од младости моје, јошт се нисам одважио, но јошт ћу са моје стране гледати, да све моје домаће околности удесим, да ми буде могуће.

А. Вукашиновић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

* Попрсеје (нем.)

** Пошиљка (нем.)

158

Вуковар, 16. (29) априла 1867.

*А. Вукашиновић о путу у Москву на огварање Сверуске етно-
графске изложбе.*

Извините мене што ово писмо у највећој хитости писајући, у кратко у мојем раду за изложбу извјестије поднашам. Ја сам трећег марта по римском календару из Загреба у Вуковар одпутовао, но пре осам дана од мојега одласка из Загреба, нехотећи ваше високо-
пречешњејство са мојим писмом обтерећивати, писао сам мојем не-
ћаку Георгију Михајловићу, слушаоцу правословни наука, у Беч, да учини вама подворење и јави да сам ја у Вуковар одпутовао; но

185

ово дана дође мој нећак у Вуковар, и ја га питајући јел по мојем налогу испоручио саобшти ми, да није ваше високопречешњејство код куће било, наравно да сам жалио, што нисам непосредствено вама јавно. Кад сам дошао с пута боловао сам неко време од назеба и како сам оздравно одпутовао сам у Руму, и кад сам се уверио како је јадна наша интелигенција ди се тиче рада за обште благо душевно народно, ја сам уздахнуо из свег срца и мало би ми простора било у писму да све саобштим. Ја сам пре 24 дана из Москве од стране Одбора љубитеља јестестозвананија добио писмо, подписано високородним господином Председником Н. Дашковым, и г. Поповом и г. секретаром Друштва гдје славни одбор тако је великодушан мени своју савршену благодарност за содјејствије за изложбу изјавити,¹ да сам ја то писмо са најплеменитијим чувством читао, па вас уверавам многопочитајемине господине, а моји сви пријатељи којима сам писмо дао читати и који видели, каква мени част у део пала, не пропустише мене утврђивати, да ако сам добар Србин да не пропустим, да у Москву одпућујем и да њима саобштим и напишем сва она племенита осећања које су мени срце испуњавала видећи славу чувене Москве и ја се тако отважи у име Бога оставити на неко доба моју обитељ коју ја свесрдно љубим, уздајући се у благослов божији да све моје при повратку здраво затечем.² Ја од два месеца већ добијам „Московске вједомости“ и „Современи Љетопис“, које ја како прочитам, нашој местној касини (читаоници) уступљујем, и тако рећи осим два три, нису досад руских новина ни видели, зато радостно са чењом исте читају.

Ја сам пре три дана у Новом Саду био и том приликом обрадио се на мене г. Др Љубомир Радивојевић честит Србин, који је неколико година у Књежевини Србији као доктор медицине живио, и тамо себи лепо имање стекао, он би такођер у Москву рад путовати на изложбу, и чрез мене на вас обраћа се, питајући бил он карту за пол цене до Москве или на који начин неки одпуст од обичне цене до Москве добити могао, и шта кошта она половина, он прикључује своју визиткарту и изјављује спрам вас своје високопочитање; исти је Радивојевић, рођени брат советника при хрватској канцеларији, интиман пријатељ г. Дан. Медаковића. Што се мене тиче ја ћу сутра тако слободан бити телеграфом се извјестити, да би ја карту добити могао и кад ће ваше високопречешњејство у Москву путовати, да би ја врло сретан био, ако би можно било са вама многопочитајемине господине у друштву путовати. Ја данашњим паропловом са којим и ове фотографије шаљем, као једно сељанче Глишо Стојнић 11 година; Јован Југовић 45 и арамбаша познати из оне пребашње фотографије Радован Субић сви из места Стејановца Румског среза, пдје сам и копање скелета предузимо. Још шаљем цело завршени костим арамбаше као 1 гуњац, чакшире, простук, силаје, шубару, кошуљу и мараму и наџак и један анџар (јатаган) на којем има турски напис и година 1199. (Опанке, обојке и местве већ са првом експедицијом послане у Москву) најпре се облаче чакшире па онда на ноге обојке, па онда местве, па онда на местве опанке, а друге ствари види се по фотографији.

Осим тога један велики ћилим (Teppich) један назван чупавац или чаршав (eine Art Tischteppich) све од простог народа ткано, и то шаљем данашњим паропловом. Осим тога једну тамбуру, гусле. Све те ствари шаљем ја на дар за московску изложбу. Ако Друштво онај фрахте који сте ви многопочитајѐми господине за оне пре послане ствари платили, није одобрио, ја сам у том случају ваш дужник. Ја сам се данас већ закаснио са овим пакетом зато ако не приме на пароплов, а ја ћу приватним путем до Пеште или Беча послати.

Сад још једанпут молим да мени опростите ако не би моје писмо читати могли.

А. Вукашиновић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ А. Вукашиновић је касније за помоћ коју је пружио Московској етнографској изложби одликован почасном наградом друге категорије. — В. Всероссийская этнографическая выставка и славянский съезд в Москве, М., 1867, с. 101.

² А. Вукашиновић је долазио у Москву због отварања изложбе.

159

ВУКИЋЕВИЋ Н.

Сомбор, 22. августа (3. септембра) 1863.

Н. Вукићевић о помоћи М. Ф. Рајевског сомборским школама и о просветним приликама у Сомбору.

Јуче сам на пошти примио неоценими и премилу дар православне Русије, који сте доброту имали Ви, пречестнеји пријатељу Српства, нашем учитељском Заведенију милостиво прислати. На овом штедром и истино-братском дару благодарим Вама у име свију, који дар тај с ползом сада и у будуће употребљавали буду, ал' особито у име моје, који се неуморно о томе старам, да идеје православаља и Славјанства проникну у учећу се омладину нашу, а посредством ове у народ српски, не само овај овде, него и с оне стране Саве у старој отаџбини нашој; јер и сада има у српском Књажеству и у Босни неколико учитеља, и то најбољих, који су били питомци српске ове препарандије, а од сада и више ће таквих приправника бити, који ће у Босну, Србију и Црну Гору за учитеље ићи.

„Школски лист” престао је био за време излазити, јер је за ову годину само 17 претплатника имао. Главни узрок томе беше неуредно изилажење његово у Н(овом) Саду, где је премного посла типографија имала. Господин школски саветник Натошевић намерава уређивање листа мени сасвим предати, на које, — ако дозвољење од власти добијем, — од октобра, или најдаље с почетком идуче године, изилазиће лист наш овде у Сомбору под мојим уредништвом.¹

Узимам слободу јавити Вам ту за мене радосну вест, да је правителство наше, — примивши на себе издавање мојега дела „Примери добродетели или Житија Светих, који се у православној цркви и у Српском народу особито спомињу и прослављају” — уједно објавило ми, да ће на свој трошак печатати дела за нашу препарандију потребна, којих је сачињење, по педагогичној струци, мени поверено. Из тога узрока сад се поглавито бавим са израђивањем науке о васпитавању и настављању (педагогије и дидактике).

Веома ми је добродошло, што у послатим к мени журналима много има таквих предмета, који о народном образовању дејствују и које ћу ја, ако бог да, у „Школском листу” у српском преводу и нашим потребама приспособљено, издавати.

Господин Кузмановић врло је мало одзива нашао у народу и у духовенству нашем, пак стога тешко да ће своје периодично дело започети моћи. Да у нашем духовном средочију и уопште у духовним круговима нашим нема воље за радњу, то сте Ви пречестнејши господине, врло добро погодили и то је управо рана која нас овде, за сада, највећма боли и која нам се опасностију утолико већма прети уколико се ревностније у духовној и народној радњи показују свештеници римски. Но добар је бог, ваљда ћемо и ми кадгод „воспрјануги” и о благу своје цркве својски радити.

Један примерак *Школскога листа* за год. 1862. изволите примити као премалени знак високопочитанија мојега на дар. Уједно шиљем Вам неколико комада Програма нашег педагогичког заведенија за ову школску годину с том учтивом молбом, да их благоволите за себе задржати и у Русију послати, оним лицима или заведенијима која се за наше ово удаљено заведеније тако великодушно заузимају и који библиотеку нашу с тако многим и преизредним књижевним даровима обогаћују.

Николај Вукићевић

АВПР, Архив Раевског, ф. личный, д. 175

¹ „Школски лист” почео је излазити у Сомбору у редакцији Вукашиновића нешто касније — 1866.

Сомбор, 5. (17) маја 1864.

О пошљци руских публикација за сомборску учитељску библиотеку.

Драгоцене књижевне дарове, које сте милост имали српском учитељству недавно прислати, примио сам с највећом радошћу и по дужности мојој ставио сам их у библиотеку уз остале многочислене књиге, које је щедрота Ваша заведенију нашем поклонила.

Мило је срцу мом погледати на књижницу нашу, у којој сад 72 свеске *Христианског чтења*, и толико свезака *Православног*

собеседника, 18 томова *Духовне беседе* с црквеним летописима, 24 књиге *Творенија св. отцев*, 5 књига *Воскресног чтења*, пригом *Полное собрание Русской беседи*, *Дeнь* и друге прекрасне, чувством православија и славјанске народности одушевљене књиге, које по Вашој милости и доброты получисмо, — најлепше и најкрасније место заузимају. Стога примите велики и доблестни благодеју српства, од мене и од мојих сопрофесора, искрену благодарност на овом просветном сокровишту, на многоцењеном дару, којим се синови српски сад слободно ползују и питају, узвишујући се духом к узорима своје вере и народности.

Уверени будите, високопречестни господине, да ће умни производи великих славјанских мужева и неуморних подвижника на пољу духовне руске књижевности, којих дела читати прилику имамо посредством овдашњих и околних љубитеља руске књижевности целома српском роду од превелике користи бити. Ја их и сам сваки дан читам и свакоме, ко жели, читати дајем, а питоцима нашим толкујем, што сами они при читању не могу разумети. Већи део мог од предавања лекција слободног времена проводим с обделавањем књижевности наше по струци педагогичној и духовној. У овом пак послу служим се и с припослатим журналима, особито с *Духовном беседом* и с Вашим не само за Немце, него и за нас, Србље, врло потребним Евхологионом.¹ На тим изворима оснива се и садашњи труд мој „Изјашњавање литургије“, које сад у *Школском листу* нашем излази.

Имам част јавити, да је трошком нашег аустријског правителства и по благослову високопреосвештеног патриаршеског заступника господина Самуила, недавно печатано моје дело под насловом: „Огледало хришћанске добродетели“, састављено из *Житија светих*. При састављању дела овог употребио сам с великом ползом све, што сам из прислатих нам дела руских извадити могао и премда је део недовољно, ипак надам се да ће у нашој малој духовној књижевности од велике потребе бити. Усуђујем се четири примерка дела овог високопречестности Вашој поднети, с учтивом молбом да би милост имали, задржавши за себе један примерак као спомен од мене, остале по Вашем благовидењу послати у Русију оним духовним особама или содружествама, којима Ви за добро и угодно нађете.

Никола Б. Вукићевић
приправнички наставник
и главног нар[одног]
училишта Сомборског
управитељ.

АВПР, Архив Раевског, ф. личниј, д. 175

¹ M. Rajewsky. Euchologion der orthodox-katholischen kirche. Erster Theil. Ordnung des Abend-und Morgengottesdienstes und die heiligen Liturgien. Wien, 1861.

Сомбор, 8. (20) октобар 1864.

Н. Вукићевић препоручује богослова Милана Костића за даље школовање у Русији.

Пре једне године Ваша високопречестност имала је доброту мени саопштити условија под којима српски младићи у духовну Академију примљени бити могу. Сад имам част најпонижније јавити Вам, да је један свршени богослов наш и свештенички син, по имену Милан Костић, намерио, трошком својих родитеља, ради усавршавања свога у богословским наукама у *Кијев* полазити. Младић овај свршио је осми гимназијски разред у Будиму, где је и испит зрелости за академичке науке (Maturitätsprüfung) с похвалом свршио; затим је учио трогодишњи течај богословских наука у Карловцима и свршио их је с првим местом превасходства; напоследку, прошле године, слушао је земаљска права на Свеучилишту пештанском. Он је учтив, кротак, смирен, благодаран и у пуном смислу научно изображен. Осим матерњег језика говори он добро немачки, мађарски и латински, а разуме грчки, француски, црквенославенски (на ком је језику богословске науке учио), и руски, уколико је то читањем *Христијанскога чтења* постићи могао. Добијајући ове духовне књиге из наше библиотеке и читајући их, научио се он високо ценити руску духовну литературу и мужеве у богословским наукама многоискусне. Одтуда се породила у срцу његовом силна жеља за својим усавршењем у тим наукама и намера учеником кијевске духовне Академије постати.

Младић овај и његов родитељ, православни приходски свештеник места Сивца у Бачкој господин Јован Костић, преко мене умољавају високопречестност Вашу, да благоволите известити нас: у које се време година школска у кијевској духовној Академији започиње? Колико, отприлике, износи годишњи трошак једног студента Академије? Колико година траје академички курс? Може ли он ослобођен бити од слушања физике, филозофије, математике и других светских наука, које је он у гимназији и на Универзитету већ слушао а које се у духовним Академијама (као што се чује) предају? Бил' он као савршени богослов карловачки могао дозвољење получити, да само оне науке у Академији слуша, које се у нашој Богословији не предају? Напоследку, која су условија постављена за получење магистерског или докторског степена у духовним Академијама?

Ваша високопречестност велико ће добро учинити честитом овом младићу, а може бити преко њега, по времену, и целој нашој православној цркви у Царству Аустријском, ако ме удостоји одговора на горња питања. Ко зна, може бити, да ће промисао свевишњег у овом младићу дати оностраном српству другог *Михаила*, у светој ревности и духовним подвизима подобна преосвештеноме Михаилу митрополиту београдском, а пре неколико година бившем ученику кијевске духовне Академије.

Уосталом, родитељ младића тог находи се у благословеном материјалном стању; он ће га, како с путним трошком тако и с нужним за издржавање новцима, снабдети и дозвољење му од наше власти издејствовати да се може у Русији, као ученик Богословије бавити.¹ Такође, понети ће он са собом и писмено дозвољење од сblasнога архијереја свог.

Припослате у месецу јулју журнале и књиге с бланодарностју примили смо и молимо да, и убудуће, нашем заведенију милост своју не одречете.

Исто тако, господин Натошевић предао ми је 4 егземплара иконе св. Кирила и Методија, од којих две у Препарандији, једна у главном училишту овдашњем за мушку децу, а једна у девојачком училишту постављене, опомињу младеж нашу на тисачелетије славјанске духовне прамотности.

Николај Б. Вукићевић
главни приправнички
наставник и сомборске
српске народне школе
управитељ

¹ Милан Костић, пошто је магистрирао на Духовној академији у 1865—68 г. у Кијеву, крајем седамдесетих година постављен је за професора на државној гимназији у Сомбору (види писмо Н. Вукићевића од 3/15. августа 1879. Види: Станојевићеву енциклопедију.

АВПР, Архив Раевског, ф. личный, д. 175.

162

Сомбор, 26. август (7. септембар) 1865.

Пошиљка руских књига за српске школе и учитеље у Јужној Угарској.

Ових дана стигло нам је од високопречестности Ваше *Воскресноје чтеније* за 1864/5, потпуно, од 1—51. броја, и *Творенија св. отцев*, год. 22, том. 1, 2, 3 и 4.

Пре два месеца примили смо такође *Христијанское чтеније* и *Правосл(авни) собеседник* за годину 1864, свако у 12 свезака.

На питање том приликом мени предложено, част имаам јавити, да смо ми од Ваше в. пречестности како *Воск. чтеније* за 1863/4 тако и 21. год. *Творенија св. отцев*, и све остале књиге за 1864. у своје време потпуно примили били.

Како у име моје, тако и у име наставничкога сословија наше Препарандије, усубујем се високопречестности Вашој на богатим књижевним даровима најтоплију благодарност изјавити, молећи најучитивије да и у будуће заведеније наше с делима из славне и богате књижевности руске угледате. При скором уређивању наше

библиотеке науџио сам цело једно одељење библиотеке *руским одељењем* назвати, и у то све књиге, које нам подаристе, сместити.

Књижнице о просветитељима славјанским, велике и мале, по Вашој жељи раздао сам, и то, прве, најбољим школама и највреднијим учитељима, а друге нашим питомцима и малим ученицима.

По делу протојереја Јоанна Предтеченског, што је у *Духов[ној] бесједи* 1860. на свет изишло, употребивши при том и I део Вашег многоцењеног Евхологиона, израдио сам за нашу младеж: *Изјасненије св Лигургије, Вечерња и Југрења*,¹ од којег узимам слободу пречесности Вашој неколико примерака, у знак мог највећег поштовања на дар поднети.

Николај Б. Вукићевић
главни приправнички
наставник

АВПР, Архив Раевског, ф. личный, д. 175

163

Сомбор, 4. (17) фебруар 1867.

О пошљци фотографије Шокице за Сверуску етнографску изложбу и пријему српских студенага у Кијеву.

По жељи Ваше високопречестности шаљем фотографију Шокице, снимљену с матрице, која се у радилници одбегшег фотографа нашла. Она није савршена, али боље имати ни на који начин не могу; барем је оно исто лице чије су хаљине купљене.¹ Са овим, дакле, потписано је и точка.

Шест форинти исправно и с благодарностију примио сам.

Веома ми је мило било чути да су два Далматинца у Академију примљена. Хвала буди Вама велика на заузимању Вашем. Костић, — онај богословац који је сад у Кијеву, особито се хвали како је тамо добро примљен; он ће, ако бог да, у јуну свршити и враћајући се доћи ће у Беч да своме благодетелу на великој милости захвали.

Никола Вукићевић, професор

АВПР, Архив Раевског, ф. личный, д. 175

¹ Народна ношња шокачка набављена је за словенску етнографску изложбу одржану 1867. у Москви. За предмете о народном животу које је Н. Вукићевић послао на Сверуску етнографску изложбу у Москву био је награђен великом сребрном медаљом. — В. Всероссийская этнографическая выставка и славянский съезд в Москве, Москва, 1867, с. 104.

Сомбор, 21. марта (2. априла) 1867.

Н. Вукићевић о пријему даровних књига и школовању будућих учитеља.

Неисцрпима милост и братска љубав к српскоме народу и просвети нашој подарила нам је опет славна цела Погодинова и списанија знаменитога сљепца, који душевнимима очима даље види него други који здрав вид имају. Особито сам, с великом вољом, читао и показивао ученицима мојима *Проповедничке подвиге св. Кирила и Методија*¹ и дивне слике нацртане и тискане руком художника руских.

На толиким и таковим знатним даровима изјављујем Вашој високопречестности моју најтоплију благодарност, а уверени будите да ће се дела та, пошто их ми прочитамо, с великом ревношћу и од других читати, као што већ чланци из прекрасног листа Аксаковљевог, које у читалишту нашем читам, пленише све отмене људе наше у овом месту.

По жељи Вашој јављам да ми имамо 49 приправника редовних и 9 приправника, који се приуговљавају за учитељице у девојачким школама. У јулију месецу, између Петрова и Илијина дне свршује се течај и за учитеље поступиће 25 мушких и 9 женских особа. Осим ових, сви који (су) лане свршили дужни ће бити том приликом учитељски испит, — који због пруске војне² одложен беше — положити, а таквих има 19. Исто тако до 30 старих учитеља, који нису до сада држали се садашњег устројства школског доћи ће у јулу овамо на практични курс и добијаће дипломе за учитељство. Међу ученицима један је из Црне Горе, тројица из Србије, а остали су из ове земље.

Из писма Вашег судим, да су књиге за сељане руске из Крстура, Куцуре и Врбаса већ стигле Вашој високопречестности. Ако је тако, то би најпокорније молио да би имали милост такове на мене путем пароброда под адресом „Nicolauz Vukicsevics Professor der Praeparandie per Bezdan in Zombor“ што пре отправити, како би их ја страсне или светле седмице побожним русима,³ на велико њихово духовно созиданије, као Ваш дар поделити могао. У то време би дар тај с несравнено већим впечатлением на њих подејствовао.

Никола Б. Вукићевић

АВПР, Архив Раевског, ф. личнић, д. 175

¹ Наравно, у питању је публикација „Проповеднички напори апостола словена светог Кирила и Методија и утицај њихових дела на образовање народа, како словенског света, тако и Русије“. Дела А. С. Књазева. Изд. Григорија Ширјајева. Спб, 1867.

² Рат између Хабзбуршке империје и Пруске 1866, који се завршио тешким поразом Монархије.

³ Реч је очигледно, о Русинима, који и данас живе у овим селима.

Сомбор, 10. (22. децембар) 1867.

Никола Вукићевић интересује се за публикације које излазе у Москви.

С неописаном радостју примио сам ја честитање Ваше, којим Ви мени желите да светитељ, ког ја славим и којег ја носим, буде мени помоћник. Писмо је Ваше стигло на сами торжествени дан св. оца Николаја и обрадовало је све моје госте, који у јединомислију тога дана, по стародревном обичају нашем, слависмо „Победу над злбом и подлостју, побеждајушју агарјани и утешајушју христијани“.

Благодарим Вашој високопречестности што се толико заузимате за младе Србе, који би ради били учити се у дичном отечеству Вашем. Ја ћу ових дана у *Заставу* послати објаву. Тај лист највише се чита, па ко буде имао вољу и способности, тај се може на Вашу високопречестност молбено обратити. Иначе, од мојих познатих не знам ни једнога, који би се хтео на филологичку струку одати.

Разумео сам да је и мени подарена медаља од етнографичке изложбе, а и Ви изволисте ми у велецењеној посланици то напоменути и честитати. Ја знам да је одличје то мени по милостивом кодатајству високопречестности Ваше подарено, па стога већ унапред захваљујем Вам на тој одвећ пријатној почаст, која је мени зато мила, што долази од рођене браће, и што је успомена на славјански збор у Москви,¹ па кад ми околности нису дозволиле бити тамо и видети очима оно, што ми у идеји од раног детињства као своје и најизврсније припада а оно нека бар имам споменицу из Москве, коју ће потомство моје светолепно хранити.

Једну молбу имам поднети високопречестности Вашој од моје, а другу од стране Сомборске српске читаонице (Читалишта).

Ја знам да у Петрограду излази педагогички журнал: *Учитељ*, али нити ми је позната цена претплатна, нити знам којим би се начином на њега претплатити могао. Исто тако Сомборско читалиште закључило је од Нове године претплатити (се) на журнал: *Московскија Вједомости* — но не зна цену овоме, нити претплату на пошти овдашњој примају. Стога најучтивије молим да би милост имали мене што скорије известити за годишњу претплатну цену: *Учитеља* и *Московских Вједомостеј*, коју би потом одмах ја Вашој високопречестности послао, с најучтивам молбом од стране моје и од стране Читаонице, да би Ви доброту имали на први журнал мене, а на други поменути Читаоницу код надлежних Учредничества уписати, молећи при том, да би цену означили у аустријском папирном новцу, каквога једино овде имамо. Уверени будите, да с овим не бих досађивао високопречестности Вашој, кад бих само могуће било другим путем поменути листове додати.

Овом приликом за дужност сматрам јавити, да сам све бројеве *Москве* од 1. јануара до 1. децембра исправно примио и молим да

у даној прилици благодарност моју изјавите славној редакцији, која ми овај за мене и за овдашње српство велеважни славјански лист на дар шаље.

Николај Вукићевић, професор

АВПР, Архив Раевског, ф. личный, д. 175

¹ Поводом Сверуске етнографске изложбе у Москви су се почетком маја 1867. г. окупили представници словенских народа, између осталих из Кнежевине Србије — 12 и 16 — Срба из Војводине. Дошло је до неколико сусрета словенских културних радника са званичним представницима Русије и руске јавности, на којима су разматрана питања сарадње словенских народа. Ови сусрети се у литератури називају Словенски конгрес у Москви. — В. Никитин С. А., *Славянские комитеты в России в 1858—1876*, М., 1960, с. 174—231.

166

Сомбор, 10. (22) јуни 1868.

Професор Никола Вукићевић М. Ф. Рајевском о публикацијама примљеним из Русије и о магистру Милану Костићу.

Пре три недеље примио сам драгоцени дар Ваше високопречестности, дело бесмртног Штура *Славјане и мир будућег*;, а уз то и описаније Московске изложбе,¹ на чему Вам, као добротвору, најтоплије благодарим и молим да ми не замерите што нисам могао одмах одговорити на многоцењено писмо Ваше.

Читаоница српска у Сомбору,² која је Вашу високопречестност преко мене молила била, да би нам означити изволели годишњу цену на *Московске вједомости* и начин како да се тај лист набавља, — није листа тога до данас добила. Које за дужност сматрам на постављено у писму Вашем од 25. априла питање са учтивостију одговорити. Напротив, лист *Москву* примам ја једнако и у лицу Вашем благодарим благодетељу, који ваљани тај лист нама у Сомбор шаље.

Млади магистер Милан Костић бави се на селу код свога оца читајући богословске књиге, које је из Русије добио и израђујући богословске предмете за Србе. Општа је жеља да се њему управа и главно професорство у Богословији (карловачкој) преда, али за сада му на путу стоји та предрасуда, по којој у меродавним круговима хијерархичким код нас држе, да само монашеског чина људи могу професорима у Богословији бити и по томе терају Милана да се покаљућери, што он за сада не би хтео чинити. Међутим, ја се надам да ће се ствар овде скорим у ред довести, и да ће се младом магистру овом отворити с јесени пространо поље за благословну радњу на пољу духовне просвете народа нашега.

Прошле године изволили сте, високопречестни господине, нашем Педагогичкumu као обично прислати *Духовну беседу* за 1866, *Христијанско чтење* за целу 1866. год, *Правосл. собеседник*, исте године и *Воскресное чтење* 1865/6. У име Заведенија овог молим,

ако би могуће било, да нам поменуте журнале и за прошлу, 1867. годину, прислати милост не одречете.

На журналу Министарства просвешченија којег милостиво обећајете послати нам, веома благодарим. Он ће мени јамачно од велике користи бити.

Николај Вукићевић, професор

АВПР, Архив Раевског, ф. личный, д. 175

¹ Реч је о књизи Всероссийская этнографическая выставка и славянский съезд в Москве, М., 1867.

² Оснивачи Сомборске читаонице били су српски трговци и представници интелигенције. Читаоница је играла значајну улогу у развоју српске националне културе.

167

Сомбор, 18. (30) септембар 1869.

Професор Никола Вукићевић М. Ф. Рајевском о размештању српских учитеља.

Сима Поповић, свршени приправник, био је сасвим спреман да полази у Црну Гору и, опростивши се с родитељима, дошао је већ био тога ради овамо у половини августа, када још Милан Костић новце добио није. Немогући овде чекати, потражи он учитељско место у Панчеву и, пре поласка одавде, изјави да он неће у Црну Гору ићи. Ја сам о томе 3. септембра у Пешти Милана усмено известио, но при свем том, дошавши кући, 4. септембра затечем од њега телеграм у коме јавља, да је Поповић наименован за учитеља семинарије цетињске и, одмах затим, добијем 50 фл. за његов трошак до Трста, са изјавом да ће у Трсту Поповић још толико новаца примити.

Почем пак Поповић сасвим одустаје од својега обећања и због домаћих својих околности никако неће да у Црну Гору иде, а другог, који би тамо ићи хтео, за сада немам, то по наредби Ваше високопречестности за дужност сматрам повратити Вама ону исту банкноту од педесет форинти а[устријске] вр[едности], коју сам 6. септ[ембра] о. г. преко пештанске фирме Хугмајер и Михајловић примио. Изволите, дакле, у привитку ./ прикључену педесетицу банкноту примити, а остале доцце јамачно ће Вам Милан Костић са Цетиња послати, јер мени их послао није.

Никола Б. Вукићевић

АВПР, Архив Раевског, ф. личный, д. 175

Сомбор, 5. (17) септембар 1870.

Н. Вукићевић о постављању двеју учитељица.

Кад сам прво моје писмо пре месец дана Вашој високопречестности отпратио, надао сам се да ће оне две српкиње, које сам за учитељке препоручио, реч своју одржати. Но ја сам се у том љуто преварио.

Добивши 27. августа велецењену посланицу Ваше високопречестности, ја сам одмах *уговор* у два примерка преписао, и један, пописа ради, у Вуковар поспобици Горанчевићевој послао, а други овде станујућој госпођици Параскевићевој предао. Ова друга изјавила је да ће само тако ићи у Црну Гору, ако она прва узиде. Кад сам сутра дан послао по *уговор*, чујем да је она брату свом у Нови Сад отишла, откуд се до данас вратила није. Међутим, јуче добијем одговор од Горјанчевићеве; она је добила учитељско место у Срему и сад неће да иде у Црну Гору. За уверити Вас, прикључујем овде њено писмо од 30/8. о. г.

Кад, дакле, ова неће да иде то онда не могу ни за ону другу добар стојати, и по томе принуђен сам од препоруке моје одустати.

Ви видите, високопречестни господине, да ја у избору учитељке нисам био срећан. Стога не знам шта би друго могао високопречестности Вашој предложити него да се од стране правитељства црногорског отвори стечај за две помоћне учитељке у српским листовима, па најбоље компетенткиње нека се на иста места изберу.

Опростите ми, високопречестни господине, што не бијак у стању поверење Ваше оправдати. Колико је до мене стало, ја сам све што ми је било могуће чинио, — али бадава, кад за тај посао одушевљених особа, колико је мени знано у српству нема.

Никола Б. Вукићевић, професор

АВПР, Архив Раевског, ф. личний, д. 175

Сомбор, 17. (29) април 1871.

Н. Вукићевић шаље објашњење због чега није у могућности да посети Рајевског у Бечу.

Примивши велецењени лист Ваше високопречестности од 14. априла о. г. хитим известити Вас да је за ову годину *Голос* примљен и то бројеви 1—56, од *Московских вједомостеј* 1—40. Сви ови листови приспели су потпуно.

Из писма Ваше високопречестности у септембру прошле године примљеног судио сам да ћете Ви јесенас само у госте у Петро-

град ићи. Тек по одласку Вашем из јавних листова дознао сам да сте се сасвим у благословено отечество Ваше преселили и настоја-тељем славнога Исакијевског собора постали.

Мени је врло жао што околности моје не допустише да Вас у Бечу похотим и да ме Ви лично познате. Уосталом, ја сам путу-јући кроз Беч у јесен 1849-те године част имао Вашу високопре-честност у руској цркви видети и антидор из руке Ваше примити. Године 1852, кад је покојни император Николај I у Бечу био, нисам могао у цркву доћи неимајући билете; године 1854, пред јесен, кад последњи пут бијох у Бечу, Ви сте се у Паризу бавили, у време Кримског рата, а тада нисам могао видети Вас.

Неимајући, дакле, више велике надежде, да ћу се с Вашом високопречестности лично упознати, а са благодарним срцем сећа-јући се најмилијих тренутака, које сам провео читајући Ваша мени драгоцену писма и дописујући (се) с Вама, изјављујем Вашој висо-копречестности моју синовнују благодарност на вниманију, мени толико пута за прошлих 12 година указиваном. Успомену Вашу хранићу верно и предати надама Милану, Вери, Свеславу и Перси-ди, с којима ме је господ благословио, давши ми последњих дана ово најмлађе детенце, коме дадосмо име незаборављене моје мате-ре, која је мене у духу православлa васпитала и која се у 75-ој години живота свога 20-ог дец(ембра) 1870. у бољи живот преселила.

Прекрасне књиге, које ходатајством Вашим Српска учитељска школа получи, јесу вечни непропадли воспомен, кога Ви себи поди-госте у овој школи, код садашњих и потоњих питомаца овога За-вода, а преко њих и у целом српству.

Дај боже да се идеја узајамности славенске скорим оствари!

Никола Б. Вукићевић, професор
срп[ске] учитељске школе

АВПР, Архив Раевског, ф. личный, д. 175

170

Сомбор, 15. (27) јануар 1879.

Н. Вукићевић обавештава М. Ф. Рајевског о руским публика-цијама у срској учитељској школи у Сомбору.

На Ваше цењено захтевање од 13. јануара о. г. част имам ја-вити да ми у књијници нашој имамо:

Духовну беседу, до конца 1867,

Христијанскоје чтение, до конца 1867,

Правосл. собеседника, до конца 1867.

Воскресное чтение до конца 1867.

Творенија св. отцев до конца 1865 (год. XXIII).

Православноје обозреније имамо последњу књигу, април 1865.

Ако буде Ваше високопреподобје изволело послати ове журнале, то се може без препоне под мојим насловом: *Nic. Vukicsevics, Direktor der Lehrerbildungs Anstalt in Zombor, Ungarn.* — Једино бих молио, да се, ако је можно, као пошилач пошаље и назначи на товарници име каквог Немца или Србина из Беча.

За пошљање унапред благодарим Вашем високопреподобју од стране ове наше учитељске школе и јесам Вашег високопреподобја најпонижнији.

Никола Б. Вукићевић

АВПР, Архив Раевског, ф. личний, д. 175

171

Сомбор, 3. (15) августа 1879.

Н. Б. Вукићевић—М. Ф. Рајевском о магистру Милану Костићу и Вукићевићевој скорој посети Бечу.

Врло ме је обрадовало Ваше високоцењено писмо од 1. августа. Ја сам, богу хвала, жив и здрав и надам се да ћу овога месеца, по мојој давнашњој жељи, Вашу високопречестност лично походити моћи.

Милан Костић је овде у Сомбору као професор на државној гимназији.

Никола Б. Вукићевић,
српске учитељске школе, управитељ

АВПР, Архив Раевског, ф. личний, д. 175

172

ВУКОМАНОВИЋ А.

Београд, 17. фебруар (1. март) 1855.

А. Вукомановић о жељи С. Верковића да прода у Русији своју нумизматичку збирку. Моли се Рајевски да помогне Верковићу и да пошаље за библиотеку београдског лицеја „Сборник известии, относящихся до настоящей войны“.

Знаю, что удивитесь письму моему и спросите, что бы это такое было, что заставило написать мне? Однакож надеюсь вполне, что и не откажете в просьбе моей к Вам. Что бы не наскучать Вам многословием, а следовательно, и пустоловием, по большей части по крайней мере, приступим к делу и скажу Вам мою просьбу. Здесь в Белграде находится в настоящее время один серб наш,

некто *Веркович*, молодой человек, посвятивший себя на отыскивание древностей на Балканском полуострове. В продолжение пяти лет с 1849-го он собрал порядочную коллекцию нумизматическую и очень знаменитую.¹ Эту коллекцию он прежде всего хотел продать здесь правительству нашему, так как в ней есть много не известных ещё монет сербских; но здесь ему не удалось это сделать по очень естественной причине „*ignoti nulla cupido est*“.* Теперь он желал бы продать её кому бы то ни было и с этою целью он, посредством некоторых лиц, обратился прежде всего в Россию; но попал на купца или лучше сказать торгаша этими вещами, известного уже с этой стороны, Мих[аила] Петр[овича] Погодина, который, как видно, хочет её прежде всего для себя купить и потом самому её продавать, а не предложить её бывшему министру гр. Уварову или какому-либо другому любителю подобных коллекций. Видя это, Веркович теперь вновь намерен обратиться прямо к графу Уварову и директору нумизматического кабинета в Санкт-Петербурге и пошлёт при каталоге ещё и несколько снимков с монет из своей коллекции. Это он желает сделать теперь через Вас и с этою целью са мбудет Вам скоро писать и просить Вас. Смоей стороны, я бы сердечно просил Вас, Михаил Феодорович, не отказать ему в просьбе и пособить ему, чем можно и сколько нужно и можно с Вашей стороны, потому что Веркович один из *тех сербов*, которому не грех пособить и в нынешние времена. Хотел бы попросить Вас ещё об одном, да не знаю, согласитесь ли принять мою просьбу, хотя и эта вторая опять не в пользу лично мою, а в пользу имен но библиотека лица белградского,² которой я притом библиотекарь. Вот почему и забочусь об ней! Из получаемых нами в лицее „*Отечеств[енных] записок*“ вижу, что в Санкт-Петербурге выходит уже другой год „Сборник известий, относящихся до настоящей войны“.³ Как видно из оглавления статей первых 8-ми книжек за прошлый год, сборник этот очень интересен и для нас некоторых здесь, в Белграде.⁴ Суммы лица очень, очень ограничены, чтобы при прочих выписываемых нами учёных журналах могли выписать и этот интересный журнал в настоящее время; поэтому я бы очень просил Вас, нельзя ли как-нибудь сделать так, чтобы и библиотека лица украсилась хотя этим сборником по крайней мере. Уже и библиотека читалища белградского⁵ и библиотека Дружства срб[ске] словесности⁶ обогащались и обогащаются подарками русских книг посредством Вас и Вашего ходатайства, а библиотека лица остаётся забвенною и презренною со стороны русских, между тем как она должна бы, кажется, иметь преимущество пред всеми остальными в Ваших глазах и в глазах всех русских вообще, знающих об нас и интересующихся нами и, несмотря на все наши шалости, любящих нас недостойных часто. Вот все мои просьбы на первый раз! Не смею больше просить теперь, хотя и сказано „просите и дастся Вам“.

Прошу покорнейше Вас никакйше поклониться от меня Николаю Акимовичу. Написал бы ему также, да не знаю, об чём буду писать? О наших недостойных делах?⁷ Он знает их и без меня очень хорошо и может быть ещё лучше меня, а мне опять, право, и думать об них очень, очень неприятно, а не только описывать их ещё. Пи-

сать ему о себе — скучно будет и читать ему. Просить же его о чём-нибудь, — совестно мне, в правду сказать.

А. Вукоманович

ОПИ ГИМ, ф. 347. д. 18

¹ У архиву спољних послова Русије у Москви чува се у Азијском департаменту представка С. Верковића од 23. маја 1877. године. У њој Верковић пише: „Почетком 1851. године почео сам да сакупљам старине. Првих пет година провео сам стално путујући по свим деловима Балканског полуострва, марљиво проналазећи и сакупљајући разне старе споменике, као, на пример, ковани новац, рукописе и остало” (АВПР, ф. Славјанский стол, д. 1542, 1860—1885 гг., 30).

Очигледно је да 50-тих година Верковић није продао своју збирку, јер се у новембру 1868. године обратио грофу Игњатијеву, ондашњем амбасадору у Цариграду, молећи га да се заузме око поклањања његове колекције старословенског, углавном српског, новца Александру III (на истом месту, Игњатијев — Стремоухову 26. новембра 1868. године). У АВПР чува се подуже писмо Верковића и списак монета (1. 6—8 об). Судећи према писму, то је био део колекције коју је некада сакупио. За овај поклон Верковић је награђен руским орденом Св. Ане трећег реда (1.15).

* Не може се желети оно, за шта се не зна (лат.).

² Београдски лицеј основан је октобра 1838. године. Године 1853. формирана су три одељења: богословско, природно-историјско и опште. Лицеј је 1863. године прерастао у Велику школу. Библиотека београдског лицеја основана је 1844. године.

³ Има се у виду: Сборник известий, относящихся до настоящей войны, изд. Н. Путиловым, Санкт-Петербург 1854, кн. 1—8.

⁴ Садржај првих осам свезака Сборника известий... био је следећи:

I књига садржала је одломке различитих чланака из руских и страних новина о догађајима на Истоку, текстове владиних циркулара, вести о Србији и чланке из српских новина;

II књига, под насловом „Дунавска армија”, садржала је документа која су се односила на Дунавску армију, званичне извештаје, новинске чланке, карте војних дејстава, царске указе и описе битака;

III књига, са насловом Закавказска армија, садржала је слична документа као и друга књига;

IV књига, посвећена Црноморској флоти, садржала је податке о њеном саставу и операцијама;

V књига, под насловом Патриотизам Русије, казивала је на основу штампе о патриотизму и његовим манифестацијама;

VI књига садржала је текстове Кучук-Кајнарџијског и Адријанопољског трактата, низ докумената о положају хришћана у Турској (укључујући ту и Босну и Херцеговину), аграрним односима у Османском царству итд.

VII књига садржала је стихове и песме о разним догађајима тога времена, укључујући и „Песму победе”, преведену са српског језика;

VIII књига, на основу штампе, говори о Дунавској и Закавказској армији, Црноморској флоти и патриотизму руског народа.

⁵ Реч је о јавној читаоници основаној у Београду 1846. године под именом Београдска читаоница. Она је у свом фонду имала српске и стране новине. Играла је значајну улогу у културном животу Србије. Истовремено, била је основана библиотека читаонице, чији се фонд књига увећавао углавном захваљујући поклонима. Библиотека је имала 1846. године 615 књига, крајем 1848. 2330 књига, а 1860. више од 3000 књига. Библиотека је постојала све до првог светског рата.

⁶ Друштво српске словесности је научно и културно друштво. Основано је у Београду 31. маја 1842. године. Његови оснивачи су Ј. С. Поповић и А. Николић. Исте године основана је и библиотека Друштва.

⁷ Очигледно је реч о унутрашњо-политичкој ситуацији у Србији средином 50-тих година. У овом периоду заоштрила се борба између уставобранитеља и кнеза Александра Караборђевића. Јако се појачало и антируско расположење. Само су Вучић, министар унутрашњих дела, и његове присталице, због несугласица са другим уставобранитељима, тражили подршку Русије. У целини су, пак, водили уставобранитељи за време своје владавине антируску политику. Александар Караборђевић тежи да се ослони на Аустрију, али је то довело до раста нерасположења народа према њему. Чланови Државног савета почели су износити планове о свргавању Александра са престола. Завера је откривена 1857. године. Земља је преживљавала финансијску и трговачку кризу.

173

Београд, 25. маја (7. јуна) 1856.

А. Вукомановић захваљује М. Ф. Рајевском за послату књигу. О путу српских дипломата Вучића, Кнежевића и Протића у Беч. Молба да се пошаљу нове књиге.

Получил писмо Ваше, посланное по г. Караджичу. Благодарю сердечно за память. Совет лица также благодарит искренно за усердие и старание Ваше к обогащению нашей библиотеки. На днях я получил исправно и пакет с книгами от Крестича. Извините, что не писал Вам ещё ни разу с тех пор как выехал из Вены и что также не отвечал Вам прежде на письмо Ваше. Причина всему была моя болезнь шестинедельная, очень, очень опасная, так что чудом и по особенной воле промысла видно живу ещё на свете.

От г. Пацека получил также две книги: от г. Гильфердинга, сочинение Muralt'a,¹ посланное на моё имя, и книгу для г. епископа шабацкого, который теперь находится здесь в Белграде по случаю годового собора епископов. Он тоже благодарит за посылку и кланяется.

Постараюсь переслать Вам VI и VII „Гласник” и прошу Вас также переслать г. г. Гильфердингу и Бодянскому по экземпляру, который я пришлю. Вам вместе с Вашим.

Все ли живы да здоровы русские знакомые в Вене? Г. г. Мухин, Балабин, Попов, Каменский (ещё ли в Вене)? Кланяйтесь всем от меня. Тоже m-me Багреевой, если тут ещё и не выехала куда =нибудь. Низчайший поклон и всему Вашему семейству.

Новакович благодарит за присланную книжку и кланяется.

Что подельвают в Вене наши дипломаты: Вучич, Кнежевич и Протич, который здесь оставил по себе молву, будто бы сам кн. Горчаков писал ему из Петербурга приехать в Вену, получить некоторые наставления. А в действительности, как мне кажется, его послали отсюда брехуны-руссоманы надувать православных русских дипломатов, что делают и первые два там, налицо находящиеся вместе с Протичем. Никогда Вы ничего не сделаете и не выиграете, пока Вы с такими людьми будете иметь дела. Впрочем, достойные достойных нашли. Как Вы с нами, т. е. с бедными сербами, ис-

кренны бывали, так Вам тою же искренностью и отвечали и отвечают. Дай бог, чтобы вперёд пошло иначе и лучше!

Кланяется Вам г. Веркович, антикварий наш, который находится ныне в Сересе в Македонии.

Постарайтесь прошу Вас, как=нибудь выпросить для библи[отеки] лица один экземпляр русских летописей и юридических актов,² о чём не раз просил Вас. Нельзя ли также Штритера³ один экземпляр для лица выпросить от Академии?

А. Вукоманович

[...]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ Мысли се на книгу: Muralt E., Essai de Chronographie bizantine, Spb 1855.

² Речь же о деле: „Полное собрание русских летописей, изд. по высочайшему повелению археографической комиссией“ (т. 1—7, Санкт-Петербург 1846—1856), а также и о „Акты юридические или собрание форм старинного делопроизводства, Санкт-Петербург 1838.“

³ Речь же о книзи: И. М. Штритер, История Российского государства, I—III, 1800—1802.

174

Београд, 29. мај (11. јун) 1857.

А. Вукомановић изражава захвалност за послату књигу.

Получил письмо Ваше, через Вука присланное. Покорнейше благодарю за книги, однако ещё не получил их, потому что Вук не мог взять их с собою и сказал послать мне их с некоторыми своими ещё книгами и вещами. Как получу книги, извещу Вас; однако надеюсь, что нескоро это будет, потому что завтра, если бог даст, отправляюсь в дорогу — во внутренность Сербии, а там, может статься, поеду и в Боснию и заеду к Гильфердингу в Сараево.

Новостей совершенно никаких у нас. Всё смолкло и почти едва слышится жизнь, как будто перед грозой какой=нибудь. О мелких интрижках не стоит и говорить. Да и об них=то очень мало могу Вам сказать, потому что и теперь и целую зиму очень мало выхожу и выходил. Постоянно почти болел и целый год лихорадка проклятая мучила меня. Поэтому и убегаю так рано из Белграда для перемены воздуха и в надежде — не избавлюсь ли в дороге от несносной болезни.

Радуюсь, что получили оба последние „Гласника“. Если бы было что=нибудь важное и новое в нашей здешней литературе, переслал бы Вам с Алексеем Михайловичем Кумани; однако в нашей бедности ничего не появилось на свет.

А. Вукоманович

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

Београд, 14. (26. марта) 1858.

А. Вукомановић изражава захвалност за послату књигу за библиотеку Лицеја и Друштва српске словесности с молбом да се пошаљу нова издања.

Недавно получио с письмом Вашим от 23 дек[абря] 2 и 3 „Беседу“ для библиотек лицейской и Общества серб[ской] словесности] по экземпляру вместе с двумя экзем[плярами] прибавления к прошлогодней „Беседе“, № XI „Морского сборника“ за 1857 г. с двумя брошюрками Срезневского о глаголице.¹ Благодарю о всём и за вся и не откажите и впредь милостно.

Третий экземпляр „Беседы“ можете присылать для так называемой „Народна библиотека при попечительству просвете“,² когда у Вас имеется лишний экземпляр.

Наша лицейская библиотека имеет 3, 4 и 5 томы „Известий втор[ого] отдел[ения] Акад[емии] наук“, а не имеет 1 и 2 тома. Вы бы оказали великое благодеяние библиотеке лицейской, если бы достали, хотя бы и за деньги купить библиотека не откажется, эти первые два тома и прислали нам.

Посылаю Вам два экземпляра IX „Глас[ника] д[руштва] с[рбске] с[ловесности]“. Один назначаю для Вас, а другой прошу Вас переслать надёжно Ос[ипу] Мак[симиовичу] Бодянскому.

А. Вукоманович

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ Реч је, вероватно, о делу: Срезневский И. И., Глагольские отпрыски, найденные в Праге. Известия имп. Академии наук по отделению русского языка и словесности, т. 6, 1857, стр. 171—180; исти, O pismenosti glagoljskoj, Arkiv za povjestnicu jugoslovensku 4, 1857, 111—125. Осим тога, објављен је још један рад Срезневског у Известиях... (т. 7) 1858. године. Рад је имао наслов: Следы глаголицы в памятниках X века.

² Народна библиотека је основана у Београду у фебруару 1832. године. Од 1838. налазила се у надлежности Попечетельства просвете. Од 1856. до 1859. њен библиотекар био је Буря Даничић.

Београд, 2. (14) септембар 1858.

А. Вукомановић моли да се помогне једном младићу из Васојевића да пође у Русију и тамо смести у неко училиште.

Покорнейше благодарю за кнџици, посланне с г. Карцовым, и радујусь, что и Вы получили наконец после 6 месяцев пересланный Вам мною через консульство здешнее IX т. „Гласника“.

Письмо это передаст Вам один молодой бедняга из Васоевичей,¹ маленького предела в Старой Сербии на границе Чёрной Горы.

Некоторое время он учился здесь в Белграде, хотел поступить в здешнюю семинарию² и не хотело начальство его принять. Пожелал ехать в Россию; я просил г. Милошевича послать его, и он мне обещал, а после не исполнил обещания. Теперь этот молодой человек решился и сам отправиться в Вену и просить в посольстве, не пошлют [ли] его в Россию. Не знаю, послужит ли его счастье в Вене, однако желал бы ему успеха и счастья, потому что хотя он уже и взрослый довольно и для науки опоздал, однако в нём много доброй воли, решительности и в особенности ещё не испорчен нашей цивилизацией сербского, а сохранил честность и прямоту характера. Поэтому, если чем-нибудь можете, поспособите ему при посольстве, а если нельзя помочь ему при посольстве, чтобы его отправили в Россию, нельзя ли найти какого доброго и богатого барина русского, который бы захотел взять его с собою в Россию. Теперь, верно, будет русских путешественников в Вене, возвращающихся в Россию, так богачу какому-нибудь ничего бы не стоило взять этого бедного молодого человека с собою и поместить его там в какое-нибудь училище. Сделайте доброе дело, если будет возможно, а за добрые дела господь вознаграждает, хотя бы люди и не знали об них, а не только бывали часто и непризнательны, и неблагодарны.

А. Вукоманович

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18

¹ Вasojeвићи — територија насељена племеном Вasojeвића у горњем делу Брда (северноисточна Црна Гора). Ова територија присаједињена је Црној Гори 1853. године и чинила је Вasojeвића нахију.

² Београдска богословија била је прва српска богословија. Основао ју је Д. Обрадовић 1810. и постојала је до 1813. године. Поново је отворена тек 1836. Главни задатак богословије био је припремање образованих свештеника.

ВУКОМАНОВИЋ-КАРАЦИЋ М.

Клаузе код Медлинга, 13. (25) септембар 1869.

Мина Вукомановић-Караџић Рајевском о неуредном пристизању руске пензије коју јој је доделио цар Александар II.

Опростите ми што се усуђујем Вами досађивати са овим мојим писмом, — без велике невоље ја то никад учинила не бих. Ствар је овака:

Она руска пензија, коју ми по милости његовог величества руског императора Александра* уживамо, долази нама од неко доба врло неуредно, то јесте често 1 или 2 мјесеца доцније него што би требало. Спремда томе има преко двије године, и да је то нас сваки пут јако сметало, ми опет до сада нијесмо хтјели о томе никоме да тужимо, држећи све да се то више догодити неће.

Но овога љета она је нама опет и дуже изостала него икад, тако да ми оно што би требало да нам је дошло у мају мјесецу, до данашњег дана још нијесмо добили!

Ја сам се у непрестаном очекивању цијелога љета крпила и притрпила да само бог зна како, но сада више не могу! Овђе у селу имамо још кирију за квартир да плаћамо, а требало би ових дана већ у Беч да се преселимо, а немамо од куд ни на једно ни на друго!

Кад би ми имали штогод у руци, чиме би могле доказати да ми ту руску пензију уживамо, налик на оно што се овђе у Аустрији зове „Pensionsbogen“ и на коме би стајало забележено колико и када ми имамо што да примимо, ми би онда могле наћи новаца од куд у зајам, но пошто ми то немамо и пошто би нам без тога тешко ко и вјеровало да је могуће да једна царска пензија тако неуредно долазити може, ништа друго ми у тој невољи не остане него да се обраћам на Ваше преосвештенство са препокорном молбом да би учинили милост те нама дали од Вашијех новаца колико износе наша пензија за 4 мјесеца т. ј. 180 фл(орина) ауст(ријске) вр(едности) (толико ћемо примити најмање за behelu** по данашњем курсу), а ми би одмах казали у руском посланству да се дотична вехела наша, како дође, предаје Вами у руке.

Избавивши нас на тај начин од мучнога стања нашег, Ваше преосвештенство учинило би нама велико добро, за које би ми до вијека благодарне биле, а Ви, зацијело, не бисте дуго чекали на Ваше новце: пензија наша мора скоро да дође, јер сам ја ономадне писмено обратила се на његову екс. [...]*** Николајевића Стремоухова и увјерена сам да ће он уважити препокорну молбу моју и одмах наредити да се нама наша пензија у будуће уредно пошаље, те да ми овако никад више не страдамо.

Надајући се да ми Ваше преосвештенство у смотрењу изванреднијех обстојатељства нећете ову досаду за зло примити, но молбу којом сам се препокорно обратила на Вас радо испунити, а новце нама што прије овамо послати, остајем са високопоштовањем љубећи Вам руке.

Мина Вукова Вукомановић

Наш адрес гласи: In der Klause nächst Mödling beim Jordan № 19.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 18.

* Александар II Романов.

** Меница.

*** Једна реч нечитка.

ГАЛАЦ С.

Загреб, 1. (13) фебруар 1866.

С. Галац, књиџар, моли М. Ф. Рајевског да му пошаље своју књигу.

Dobio sam nalog da nabavim za jednoga gospodina Vaše vrstno djelo pod naslovom:

„Euphologion, oder Erklärung der morgen — und abendländischen Liturgie“.¹ Будућ пako не знам чијим трошком је то djело изашло, то се usuђујем Вас умолити да ми га поштом амо пошaljете, ако не иначе а то поштовном наплатом (Postaufnahme).

Drago би ми било да ми пошaljете уз то неколико изтисака у комисију, будућ имам наде да би и више од те књиге разпродати могао, а особито сада за саборовање народа хрватскога.

S. Galac
књиџар загребачки

ОР ГПБ, д. 608, к. 19, д. 3404.

¹ М. Rajewsky, *Euchologion der orthodox-katholischen Kirche*. Erster Theil. Ordnung des Abend-und Morgengottesdienstes und die heiligen Liturgien, Wien 1861.

ГАРАШАНИН И.

Београд, 8. (20) јануар 1853.

И. Гарашанин обавештава М. Ф. Рајевског о пријему писма и новчаног прилога за Јанка Костића.

Ја сам имао част извести Вас о исправном пријему Вашег поштованог писма и к овом прикључених бивших прилога, за које сам наредио да се све, т. ј. и писмо и новци, преда коме припада. Сад сам у стању уверити Вас, да је ова моја наредба извршена, као што показују прилози и то: реверс на исправан пријем послане суме новаца од 21. # ц. и писмо на Јанка Костића адресирано. Прилажући Вам и једно и друго на даљу употребу, ја се са задовољством користим овом приликом да Вам поновим уверење о савршеном мом поштовању.

И. Гарашанин

АВПР, ф. 360.

Београд, 20. јануара (1. фебруара) 1853.

И. Гарашанин обавештава М. Ф. Рајевског о новчаној пошљици за Ј. Костића.

Примивши с поштованим писмом Вашим од 5. ов. мес. 60. # ц. предао сам их оцу г. Јанићија Костића у руке, које овај приложеним на сина свог писмом признаје.

О овом извештавајући Вас, ја Вас молим, да изволите примити уверење о мом савршеном високопоштовању.

И. Гарашанин

АВПР, ф. 360.

ГЕОРГИЈЕВСКИ А. И.

[Петроград], 14. (26) октобар 1868.

А. Георгијевски М. Ф. Рајевском о примању Словенаца Целестина и Брезовара на високу школу, Словенски учитељски институт у Петрограду; о томе како Д. А. Толстој не жели да прими међу стипендисте особе католичке вероисповести.

Поспешаю уведомить Вас, что словинцы доктор *Целестин* и г. *Брезовар* зачислены, наконец, в стипендиаты,¹ а потому, взяв с них надлежащие обязательства и расписки, благоволите выдать каждому из них на проезд по 100 руб. и попросите их ускорить своим приездом в С.-Петербург, где на первых порах могут остановиться у меня (Николаевская, № 13).²

Замедление относительно их зачисления произошло от того, что они имеют несчастье быть католиками, а потому товарищ министра, управлявший министерством, не решился взять на себя их зачисление и дождался возвращения графа Дмитрия Андреевича,* который согласился на их принятие только во внимание к тому, что это ещё первые словинцы, желающие посвятить свои силы на служение России. Вообще, всякий раз, когда Вы предлагаете в стипендиаты католиков, особенно весьма хороших, я поставляюсь в истинное затруднение, ибо, с одной стороны, по моему убеждению, их следовало бы принимать с полным радушием, а с другой, граф Дмитрий Андреевич уже три раза отказал мне на моё настояние по этому предмету.³ [...]

А. Георгиевский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 24.

¹ У Петрограду је 1866. године основан Словенски учитељски институт за образовање учитеља класичних језика словенског порекла који су претходно завршили филолошке факултете у Аустријској монархији. Оснивање

Института у тесној је вези са назадном школском реформом Д. А. Толстоја. Резултат ове реформе био је да је 41% школског времена одвојен за учење класичних језика. Како за то није било довољно предавача, недостатак су требали да ублаже свршени студенти поменутог Института. Поред тога, Министарство народне просвете задужило је Рајевског да за школовање у Институту врбује стипендисте међу аустријским Словенима. Словенски учитељски институт је постојао до 1882. године. За време његовог постојања учило је у њему 213 људи, највећим делом Чеха, Словака и галицијских Украјинаца.

² Целестин је студирао у Институту од 10. новембра 1865. до 1. септембра 1870. године. Затим је предавао у гимназији у Владимиру и Харкову. После неприлика са месном управом крајем 1873. године, отпутовао је у домовину. Брезовар, пак, учио је у Институту од 10. новембра 1869. до 24. децембра 1870, а затим је до краја живота предавао у гимназији града Курска (Чуркина И. В. Югославјанские стипендиаты Славянскогo учитељскогo института в Петербурге 1866—1882. Славянское возрождение, Москва 1966, 123—125).

* Д. А. Толстой.

³ Покушај Рајевског да обезбеди довољан број полазника за Словенски учитељски институт међу унијатима Украјинцима (Русини) и протестантима Словацима није имао успеха. Већ 22. априла 1866. године писао је Ламански да најзаосталији у Аустрији, Украјинци и Словаци, не могу дати довољан број филолога за Русију. „Боље је — закључио је он — изабрати Чехе, Словенце, можда Хрвате, Србе (ако се такви међу њима нађу), католике Словаке и Лужичке Србе“. Због наведеног, Словенски учитељски институт узимао је од 1868. године за своје стипендисте и Словене католичке вероисповести.

Петроград, 24. фебруар (7. март) 1871.

А. Георгијевски о условима под којим Хрват В. Дивиш може да добије стипендију за школовање у Русији.

Проживающий в Винковцах учитель тамошней гимназии хорват Вячеслав Дивиш, уже принятый в число славянских стипендиатов, для приготовления к званию учителя древних языков, обратился к его сиятельству г министру народного просвещения с телеграммою, в которой, пояснив невозможность своей поездки в Вену, просит выслать ему деньги на путешествие в Россию по месту его пребывания в Винковцы (Военная Граница).

Так так означенную телеграмму Дивиша граф Дмитрий Андреевич передал мне для надлежащего исполнения, то я покорнейше прошу Вас, уважаемый Михаил Фёдорович, истребовать от г. дивиша предварительно подписку в том, что он обязуется за каждый год стипендии прослужить по два года учителем гимназии и затем, по получении таковой, поспешить выслать ему на проезд в С.-Петербургу 100 руб. [...]

А. Георгиевский

Петроград, 8. (20) април 1871.

А. Георгијевски М. Ф. Рајевском о примању у Словенски учитељски институт Словенца Ф. Ребеца.

На почтенное письмо Ваше, коим рекомендуете в стипендиаты учителя Горицкой гимназии словенца Франца Ребеца, имею честь Вас уведомить, что по докладу моему его сиятельство г. министр изволил разрешить зачислить его в стипендиаты, с выдачей ему, согласно Вашему ходатайству, на проезд в Россию 120 рублей. А потому покорнейше прошу отправить г. Ребеца в возможно непродолжительном времени.¹ [. . .]

А. Георгиевский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 24.

¹ Франц Ребец је учио у Словенском учитељском институту од 30. априла 1871. до 10. октобра 1872. године. Потом је предавао у гимназијама у Рербанском, Кишињеву и Симферопољу (види: Чуркина И. В. Југославјанские стипендиаты . . . , 125, 130, 131).

[Петроград], 19. септембар (1. октобар) 1872.

А. Георгијевски Рајевском о примању за стипендисту Шерила из Прага. Молба да се нешто сазна о Брезовару који је отпутовао на школски распуст у домовину и није се вратио на службу у Курск.

Только третьего дня я отправил к Вам письмо о приёме в число стипендиатов г. Шерцля из Праги, а сегодня встречается надобность вновь беспокоить ваше высокопреподобие покорнейшей просьбой.

10-го ноября 1869 г. прибыл к нам и был зачислен по Вашей рекомендации в стипендиаты Варфоломей Григорьевич Брезовар, родом словенец из Крайны (род. в Шмартне при Литии), Венского университета. Стипендиатом он состоял 1 год, 1 месяц и 14 дней и был определён учителем в Курскую гимназию в начале января 1871 г. В бытность мою в нынешнем году в Харькове я слышал о нем как об одном из лучших преподавателей древних языков, почему, когда встретилась нарочность, я рекомендовал его для перевода учителем в одну из столичных гимназий (6-ую С.-Петербургскую), что составляет особенное отличие по службе и представляет возможность и повышений более быстрых по службе, и приобретения значительных средств, так как здешние учителя имеют обыкновенно большое число частных уроков, всегда ходячо оплачиваемых. Но вот беда, г. Брезовар, взяв отпуск за границу на вакационное время,

до сих пор ещё не явился из отпуска и не дал о себе никакого уведомления своему начальству. Несколько раз г. управляющий министерством народного просвещения телеграфировал о нём директору Курской гимназии и получал в ответ, что ни самого Брезовара, ни известий о нём нет никаких.

В таком положении и так как в ожидании г. Брезовара учительская должность в здешней 6-й гимназии остаётся незамещённой, я решаюсь усерднейше просить Вас чрез Ваших словенских корреспондентов разузнать, что случилось с Брезоваром, жив ли он и здоров ли и почему он доселе не возвращается к месту своей службы, с доведением до его сведения о том, что имеется в виду предложить ему место в Петербурге, так что если он примет это предложение, то может прямо явиться в Петербург. Но это должно быть сделано со всевозможною скоростью и должны быть представлены законные объяснения (напр., медицинское свидетельство) относительно неявки к сроку.

Так как Брезовар состоял стипендиатом 1 год, 1 месяц и 14 дней и обязан прослужить по 2 года за год стипендии, то срок обязательной для него службы истёк бы только в апреле 1873 г., и было бы в высшей степени прискорбно и предосудительно, если бы он нарушил своё обязательство и притом так самовольно и укрывательным образом, чего я от него и не предполагаю.¹

Я усерднейше просил бы Вас поскорее разузнать об этом и уведомить меня по телеграфу.

А. Георгиевский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 24.

¹ Види писмо Георгиевског од 14. октобра 1869. нап. 2.

185

Петроград, 12. (24) април 1878.

О уписивању Словенца С. Широка у Словенски учительски институт.

Имею честь уведомить ваше высокопреподобие, что рекомендованный Вами словенец Стефан *Широк*, по докладу моему, его сиятельством г. министром народного просвещения принят в число славянских стипендиатов, а потому благоволите предложить ему отправиться в С.-Петербург.¹ [...]

А. Георгиевский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 24.

¹ Стефан Широк је учио у Словенском учительском институту од 1. маја 1878. до 1. фебруара 1880. године. Затим је постављен за учитеља Петергофске гимназије (види: Чуркина И. В., Югославјанские стипендиаты..., 126).

[Петроград], 17. (29) мај 1878.

О уписивању Словенца В. Шумија у Словенски учитељски институт.

Имею честь уведомить ваше высокопреподобие, что рекомендованный Вами словенец Викентий Шуми, по докладу моему, принят г. управляющим мин[истерством] нар[одного] просв[ещения] товарищем министра в славянские стипендиаты, а потому благоволите его о том уведомить и предложить ему отправиться в С.-Петербург.¹ [...]

А. Георгиевский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 24.

¹ Викентий Шуми учио је у Словенском учитељском институту од 7. јуна 1878. до 1. августа 1880. године. Затим је постављен за учитеља у Уралској гимназији (види: Чуркина И. В. Югославянские стипендиаты... 126).

Петроград, 6. (18) јун 1878.

А. Георгијевски моли да му се дају подаци из Симферопоља о Ј. Радошевићу, родом из Хрватске, који је тражио стипендију да би се припремио за звање професора римског и кривичног права.

Окончивший курс юридических наук в Загребском университете со степенью доктора прав, уроженец Никополя в Кرواتии Яков Радошевич, родной брат которого Стефан, готовившись в Лейпцигской семинарии, служит теперь учителем древних языков в симферопольской гимназии, обратился ко мне с просьбою предоставить ему стипендию министерства, для приготовления к профессорскому званию по римскому или уголовному праву с целью посвятить себя на службу России.

Принимая во внимание, что многие из наших университетов нуждаются в профессорах юридических наук, я имею честь покорнейше просить ваше высокопреподобие взять на себя труд собрать и доставить мне сведения как о Загребском университете, так и о личности доктора прав Якова Радошевича, от которого мною вместе с сим затребованы учебные его документы и пробные по юридическим наукам работы.

А. Георгиевский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 24.

[Петроград], 1. (13) август 1878.

О давању стипендије и примању Словенца М. Мулеја у Словенски учитељски институт.

Имею честь уведомить ваше высокопреподобие, что рекомендованный Вами словенец Мартын Мулей, по докладу моему, его сиятельством г. управляющим министерством народного просвещения принят в число славянских стипендиатов с целью приготовления в учителя древних языков; а потому благоволите его о том известить и предложить отправиться в С.-Петербург.¹

А. Георгиевский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 24.

¹ М. Мулеј није унет у списак стипендиста Словенског учитељског института. Ипак, постоји сведочанство да је од 1880. до своје смрти 1889. године био учитељ у Њижњееуралску (Русија). Види: Славјанский мир, 1889, бр. 23 (10. XII), 381.

Петроград, 21. август (2. септембар) 1878.

Словенци М. Вук и А. Логар постали су стипендисти Словенског учитељског института.

Имею честь уведомить ваше высокопреподобие, что рекомендованные Вами словенцы Матвей Вук и Андрей Логар, по докладу моему г. управляющему министерством нар[одного] прос[вещения] товарищу министра, приняты в число славянских стипендиатов для приготовления в учителя древних языков; а потому покорнейше Вас прошу уведомить их об этом и поспешить отправить их в С.-Петербург.¹

А. Георгиевский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 24.

¹ Матија Вук није уписан у институтске спискове. Андрей Логар је учио у Институту од 1. марта 1879. до 1. августа 1880. године. Затим је постављен за учитеља у гимназији града Иркутска (види: Чуркина И. В., Югославјанские стипендиаты..., 126).

ГИЛЬФЕРДИНГ А.

Трст, 9. (21) децембар 1855.

А. Гильфердинг моли да се помогне Миклошићу и другим наумницима да набаве издања Московског универзитета.

Я крайне сожалел, что должен был уехать из Вены в самый день Вашего приезда и что не мог лично познакомиться с Вами и

засвидетельствовать Вам глубокое почтение, издавна мне к Вам внушенное. Я не стал бы сегодня беспокоить Вас этим письмом, в надежде на свидание с Вами по возвращении из Венеции, если бы не хотел поскорее исполнить просьбы Миклошича и некоторых других ученых о выписке для них последних изданий Московского Университета.¹ Я написал к попечителю Московского учебного округа и указал ему на недоступность и неизвестность русских ученых книг за границею. Не зная, сколько времени пробуду в Австрии, я осмелился сказать, что Вы возьмете на себя труд рассылки книг по прибытии их в Вену. В уверенности, что Вы не откажетесь быть посредником в деле, полезном для славянской науки, посылаю к Вам письмо мое В. И. Назимову, и покорнейше прошу, если Вы одобрите содержание оного, потрудиться отправить в Варшаву или в Петербург и велеть там положить на почту.

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Поред других, из штампарије Московског университета изашла су 1855. године следећа издања: „Об отношении языка славянского к языкам родственным. А. Гильфердинга“; „О языке пелазгов, населявших Италию и сравнение его с древлеставянским. Исследование А. Д. Черткова“; А. Ф. Гильфердинг, Письма об истории сербов и болгаров; История имп. Московского университета 1775—1855, написанная к столетнему его юбилею орд. проф. С. Шевыревым.

191

Варшава, 27. јануар (8. фебруар) 1856.

Молба да се послате књиге упуте Кукуљевићу и другим лицима по личном нахођењу.

А. Гильфердинг, свидетельствуя глубочайшее уважение отцу Михаилу Феодоровичу, просит экземпляры „Рассуждений“ г. Паплонского¹ раздать по усмотрению, а прочие русские книги отправить (по почте) Кукулевичу, также как и приложенное письмо.²

[...]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Реч је о издању: И. И. Паплонский, Филологические заметки И. Паплонского о русском языке в связи с церковно-славянским и другими славянскими наречиями. Рассуждение, Санкт-Петербург 1854.

² А. Ф. Гильфердинг био је најактивнији Кукуљевићев руски кореспондент. Архив за povjesticu jugoslavensku, којим је руководио И. Кукуљевић, објавио је низ његових радова.

Петроград, 10. (22) фебруар 1856.

А. Гильфердинг моли Рајевског да се пошаљу књиге Ханки, Миклошићу, Кукулевићу и другима и да се изрази захвалност Кукулевићу за књиге које је послао.

Посылаю Вам:

1) По 12 экзмпл. моих исторических работ, из них 3 экз. „Балтийских славян” для выдачи по надписанию.¹

2) Пятнадцать книг и брошюр, назначенных в Прагу и которые все могут быть отправлены по почте к Ганке.²

3) Восемь книг и книжечек для Загреба.

4) Десять книг и книжечек, не помеченных, которые Вы будете так добры, раздадите или разошлете по усмотрению.

5) Шест книжиц для Миклошича и его приятеля Шемберы; кроме того для Миклошича рукописную тетрадь, которая особенно Вам поручается.

Вы видите, многоуважаваемый отец, что я без церемоний пользуюсь разрешением Вами данным.

Прилагаю записку к Миклошичу. Прочим господам, Ганке и Кукулевичу, мне писать некогда. Вы, без сомнения, напишете к ним в непродолжительном времени. Сделайте милость, возьмите на себя труд сказать им, что большая часть этих книг собрана для них в Москве Константином Сергеевичем Аксаковым, а что книги, а которых они меня просили, я постараюсь доставить им в скором времени; Кукулевичу же я просил бы Вас передать кроме того, что я был бы очень благодарен за присылку словаря Шулека³ и новой книги „Архива”, когда она выйдет, и вообще поручаю себя его памяти.

Через несколько времени получите новый пакет экземпляров моих книг, а также и других, которые мне удастся собрать для славянских приятелей.

Весьма обяжете также, если позволите Миклошичу отдавать Вам вещи, им для назначаемые, и вообще сделаетесь благосклонным посредником между им и мною. Он может быть мне чрезвычайно полезен, потому что, в качестве библиотекаря, следит за всем, что выходит по части югославянской истории (не говоря уже о филологии) и, по своим связям в Вене, может доставать многие материалы легче, чем другие общие знакомые наши.

Я заехал к Вашим тотчас по прибытии сюда. К сожалению, не застал супруги Вашей, но имел удовольствие познакомиться в Вашей дочерию и ей передал все Ваши посылки. Шуба мне весьма пригодилась между Веною и Варшавою.

Р. С. Вукоманович просил у меня Муральта, „Chronographie Byzantine”:⁴ она уже послана сегодня в особом пакете. Взамен попросите его прислать мне 7-ую книгу „Гласника”, когда выйдет, и, если окажется какая-нибудь другая историческая книга (т. е. касающаяся сербской истории), вышедшая в Белграде. О других

вопросах буду писать ему со верменем. Ещё одна покорнейшая просьба: узнать от Миклошича или в книжной лавке, вышел ли *третий* том византийского историка Зонары и второй том Анны Комнины, и в таком случае прислать по возможности скоро.⁵

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ А. Ф. Гильфердинг, История балтийских славян, т. 1, Москва 1855.

² Ханка је од почетка 40-тих година па до своје смрти 1860. био посредник између чешких и руских научника. Имао је најтешије везе са Рајевским преко којег су му долазиле књиге из Русије и обрнуто.

³ Шулеков Немачко-хрватски рјечник изашао је у Загребу 1860.

⁴ Muralt E., Essai de Chronographie byzantine, Spb. 1855.

⁵ Могуће је да је Гильфердинг имао у виду издање немачког превода „Алексијада“ Ане Комнине. Потпуни превод изашао је у Јени (F. Schiller, Allgemeine Sammlung historischer Memoirs vom 12. Jh. bis auf die neusten Zeiten, Bd. I, v. 1—2, Jena 1790). Вероватно се Гильфердинг бринуо за други том руског издања „Алексијада“ Ане Комнине које је издавала Петроградска духовна академија. Тај том, очигледно, он није успео да добије, јер је 1859. године изашао превод само првог тома (А. Комнина, Сокращенное сказание о делах цара Алексея Комнина, ч. 1, Византийские историки, переведенные с греческого при Санкт-Петербургской духовной академии, т. 3, Санкт-Петербург 1859. У Бону су 1841. и 1844. године изашла два тома дела Јована Зонаре (Joannis Zonarae, Annales, I—II. Corpus scriptorum historiae Byzantinae, f. 42, Bonnae 1841—1844). Очигледно је Гильфердинг очекивао и излазак трећег тома, који се није појавио до 70-тих година XIX века.

193

Петроград, 24. марта (5. април) 1856.

А. Гильфердинг моли да се Војтковском пошаље „Историја балтичких Словена“ и да се од Миклошића или других научника траже необјављени подаци за историју Бугарске X—XI века.

[...] Я просил бы переслать В. М. Войтковскому несколько экземпляров моей „Истории б[алтийских] с[лавя]”¹ — один для него, другие для раздачи.

Надеюсь в скором времени издать продолжение моей работы о сербской и болгарской истории, именно период от Святослава до второго падения Болгарского царства в XI-м веке. Вы обязали бы меня чрезвычайно, если бы спросили у Миклошича, не имеет ли он об этой эпохе каких-нибудь сведений, кроме известных, напечатанных. Я слышал, что в Вене есть собрание писем константинопольских патриархов: нет ли там чего об XI-м веке? Собрание, кажется, в библиотеке, стало быть в ведении Миклошича и он мог бы велеть списать для меня, что нужно. Часть или все списано было для Надеждина,² но он умер и я не знаю, что случилось с его бумагами. Очень прошу Вас, батюшка, расспросить об этой эпохе Миклошича или всякого другого, кто занимается славянским или историческим делом. Нет ли в Вене какого-нибудь византинолога? Письма и *легкие*

сообщения посылайте мне по почте в министерство: теперь курьеры будут очень редки.

[А. Гильфердинг]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Види писмо Гильфердинга од 10/22. Ј.Ј. 1856. нмп. 1.

² Миклошић је 1848—51. године организовао за Н. И. Надеждина преписивање грчких рукописа из Бечког архива, које је Надеждин желео да објави у Русији. Затим је, на предлог Миклошића, Надеждин пристао да их изда у Бечу о чему је известио Рајевског у писму од 5. марта 1851. године (ОПИ ГИМ, ф. 347).

194

[Петроград], 27. марта (8. априла) 1856.

Молба да се Пушкинова дела у шест томова пошаљу у Загреб или Београд и да се преда низ књига И. Кукулевићу, В. Ханки и Јиречку.

Сочинения Пушкина (6 т.) потрудитесь, многоуважаемый Михаил Феодорович, отдать по усмотрению: я думаю в Загреб или Белград.

Комедии (6 книжек) назначаются все для Кукулевича; впрочем, одну или две отдайте, если угодно, в другие руки.

3 книги для Ганки.

Из экз. „Балт[ийских] сл[авян]” я просил бы отослать один или два Кукулевичу для раздачи; не помню послал ли я уже через Вас экз. Гиречку в Вене (Landstraße, Waaggasse № 668); если Вы ему не доставили, то благоволите доставить теперь.

3 посылочки Ваших получил.

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

195

Париз, 15. (27) септембар 1856.

Гильфердинг обавештава М. Ф. Рајевског о свом предстојећем путовању у јужнословенске земље и намери да посети Загреб, Сремске Карловце и Нови Сад.

Давно хотел я дать Вам весть о своем существовании, но все были разные помехи. В Остенде-морское купанье и необходимые, времяубийственные прогулки, в Лондоне-множество достопримечательностей и диковинок. Здесь, в Париже, сижу пока взаперти, лечусь от кашля, — есть время писать. Много писать Вам, впрочем,

нечего: надеюсь в скором времени иметь снова удовольствие беседовать с Вами. В Париже пробуду ещё с отцом денели две, а потом, когда отец поедет в возвратный путь, в Россию, снова пушусь в славянские земли.¹ Мне вторичное путешествие крайне нужно, для пополнения всяких половинных сведений. Надеюсь побывать в Познани, в Кракове, в Праге и оттуда прибыть в Вену для дальнейшего следования на юг. Если у Вас есть письма для меня, то потрудитесь прислать или в Париж или в Берлин, на мое имя, адресуя в посольство; *посылки* или статьи удержите до моего приезда в Ваш город. Нельзя ли предупредить Куккулевича и Вукомановича о моем намерении снова побывать у сербов и хорватов; я уверен, что они постараются приготовить для меня разных интересующих меня исторических материалов. Мне хотелось бы также посетить Карловец и Новый Сад, и хотелось бы также, что бы тамошние господа-историки знали о моем приезде; это огромная выгода — в два-три дня сделать больше, чем иначе в неделю; а времени будет у меня немного. Вы легко можете устроить это и чрезвычайно тем обяжете.

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ А. Ф. Гильфердинг био је од 1856. до 1859. године руски конзул у Сарајеву. Путовао је 1858. године по Босни, Херцеговини и Косову (Старој Србији).

Дубровник, 27. април (9. мај) 1857.

А. Гильфердинг Рајевском о могућности да се добију прилози од стране Словена за „Руску беседу“: молба да се у Русију пошаљу књиге словенских аутора; о могућности да се изда и популарнише у Србији књига А. Хомјакова.

Я надеюсь, что Ваша супруга передала Вам изъвление моего сожаления, что не имел удовольствия застать Вас в Вене и не мог просить Вашего благословения на предстоящий трудный путь. Долго сидел в Рагузе у моря и ждал погоды. Теперь, наконец, предвижу в скором времени отъезд в Сараево.

Вы меня очень утешите, если напишете туда (через Броды в Славонии или через П. Н. Стремоухова, который будет сноситься со мною и не по почте), если напишете, говорю, о наших общих приятелях — славянах, об Ваших дальнейших стараниях в пользу „Русской беседы“ и проч. Целые века не получал ничего из Праги.

Я просил своего отца исполнить, за моим отсутствием, книжные комиссии, которые мне надавали разные славяне во время моих странствий. Вероятно, он обратится к Вашему посредству для доставки.

Груич взялся перевести книжки Хомякова и думал напечатать в Белграде, разумеется под большим секретом. При случае узнайте о том, как идет это дело. Если нельзя будет в Белграде, можно бы было напечатать перевод в Бухаресте или Одессе и разослать по Сербии.

Я просил, в бытность мою в Песте, Ференса уведомить меня о том, что будут стоять томы фейера, „Codex Hungariae diplomaticus”, простирающиеся до начала XIV века. Библиотекарь Пестской уни-в[ерситетской] библи[отеки] сказал наверное, что в этой библ[иотеке] есть экземпляры. Ференс не написал, вероятно, из опасения. *Очень* прошу Вас навести эту справку и изложить мне.

Потрудитесь написать в Прагу или велеть, сказать, чтобы скорее присылали для „Беседы” окончание статьи Эрбена о мифологии и Ритгерсберга о литературе. Сколько, экзempl. немецк[ого] перевода сочинения Хомякова Вы получили?

Если вышло что-нибудь нового и замечательного в славянском мире, обрадуйте присылкою. Из посольства будут отправляться ко мне иногда посылки через П. Н. Стремоухова.

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

197

[Сарајево], децембар 1857.

А. Гильфердинг моли Рајевског да се пошалу богослужбене књиге за цркве у Босни и Херцеговини и Македонији.

[...] Меня сильно радует мысль, что Вы можете снабдить бедные боснийские церкви книгами. Бог знает, как они нуждаются в них. Пришлите нужнейшие книги богослужебные: для новой церкви в Лепенице близ Баня Луки, для церкви в Дервенте, в Маглае и Тузле и для монастырей в Озреничах, Моштанице и Гомионицы: это все на границе австрийской. Вы мне окажете *величайшее* одолжение, если сейчас же пошлете мне в Сараево, через Hadschn Risto's Söhne, несколько экземпляров требников, ирмологиев, новых заветов и т. под. книг небольшого формата, для раздачи во время путешествия по Македонии.¹ Если же это путешествие не состоится (чего я не ожидаю), то я передам их своему преемнику для раздачи в Боснии[...].

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Путovanje А. Ф. Гильфердинга по Македонији није остварено. Види следећи документ.

Сарајево, 30. јануар (11. фебруар) 1858.

А. Гилфердинг шаље молбу Рајевском да се пошаљу богослужбене књиге за цркве у Босни и Македонији.

Только что получили Ваше драгоценное письмо и был им сильно обрадован. Благодарю Вас за то, что Вы сделали и что Вы хотите сделать и надеюсь, что все это, если бог милостив, принесет великую пользу. Я рассчитываю на скорое свидание с Вами, потому что поездка через Албанию и Македонию не может теперь состояться вследствие сильных беспокойств между арнаутами-мусульманами. Жду в самом скором времени моего преемника и сообщу ему то, о чем Вы пишете. Привезу с собою в Вену статистические и др. сведения, которых Вы спрашиваете и сообщу их Вам. Вы получите от меня, я надюсь, гораздо лучшее понятие о состоянии Боснии, нежели от боснийских купцов, бывающих в Вене и которые имеют интерес скрывать или подкрашивать истину. В Константинополь писал давно, о чем Вы говорите.

Письмо с вложенным листом немецкой книги получил. Итак, иншаллах, до скорого свидания.

А. Гилфердинг

Р. S. Если до моего приезда будет оказия, пошлите нужнейших книг для новых церквей: в Леленице близ Банялуки и в Скопле (иначе Дольний Вакуп). Скопелская герковь (собственно в селе Сиколиче близ города) недавно была разграблена мусульманами, и в ней нет ничего, а она новая, недавно построенная усердием поселян.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

[Петроград], 12. (24) август 1858.

Гилфердинг моли Рајевског да се набави за „Руску беседу“ етнографска карта Словена коју је припремио В. Караџић.

Я писал Вам уже о моем предприятии издать при Русской беседе „Обозрение“ всех заграничных славян. К этому „Обозрению“ „Беседа“ желает приложить этнографическую карту славян, вроде Шафариковой, но подробнее и с русскими именами мест. Е. П. Ковалевский сказал мне, что Вук под покровительством кн. Александра Илл[арионовича] Васильчикова предпринял такую карту и что сам он (Ковалевский) в ней участвовал. Он советовал мне обратиться к Вам с просьбою узнать, в каком положении эта карта? Если она может скоро выйти, то короче всего было бы для „Бесе-

ды” купить 2 или 3 тысячи экзempl., и это бы облегчило выход карты.

Пожалуйста, узнайте скорее и уведомьте меня; я извещу Ивана Серг[еевича] Аксакова.

Еду в Москву на короткое время.

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Види писмо Гильфердинга Рајевском од 17. септембра 1858. године (Зарубежњине славјане и Русија, т. 1, 128—129). Карта није била издана.

200

Петроград, 12. (24) септембар 1858.

Гильфердинг је добио расправу В. Клуна и књиге Чернига. Моли да му се пошаљу статистике за Чешку, Моравску, Мађарску, и Илирско краљевство у којима постоје подаци о узајамном односу националности које тамо живе, а такође и грађа за историју Словеније.

Я плучил статью Клуна¹ и книгу Чернига.² Усерднейше благодарю Вас за нее. Об уплате за нее, вероятно, напишет Вам редакция „Беседы” немедленно, так как она для нее выписана. Прилагаемые 3 письма в Белград благоволиите отправить через миссию.

Я жалал бы весьма иметь отдельные статистики Богемии, Моравии, Галиции, Венгрии и Илирийского королевства, но они были бы мне полезны только в таком случае, если в них обращено внимание на *этнографический элемент*, т. е. на статистические отношения народностей. Если есть такие статистики, возьмите их zur Ansicht,* и посмотрите, годятся ли в этом отношении. „Архив Краины и Штирии” был бы также полезен.

О воспитанниках, Вами рекомендованных, ещё не собрал известий; вчера только приехал из Москвы. Теперь поступаю, в Азиатском деп[артамент]-те, в управление частью боснийскою, черногорскою и албанскою. Потому, надеюсь, быть Вам полезен в Ваших благодетельных предприятиях на пользу этих стран.

Буду писать подробнее в другой раз, теперь некогда.

А. Гильфердинг

Сделайте ещё великую милость, попросите д-ра Клуна прислать мне какие есть материалы для истории словенцев в разных краях, где они живут. У меня есть сочинение Кремпла,³ но этого недостаточно. Есть ли хорошая история Краины, Каринтии, а также Истрии; есть ли издания документов, касающихся до этих стран и преимущественно до их славянских обитателей?

Не знаю, как быть с обзором сербкой литературы. К кому обратиться? Если у Вас под рукою Даничич или какой-либо молодой

человек, закажите хоть краткий хронологический очерк, но доведенный до последнего времени. Да, кстати, пришлите, пожалуйста, стихотворения одного молодого сербского поэта, недавно умершего, которого очень хвалил Вук: имя забыл, но легко справиться у любого серба. Его стихотворения напечатать в Вене.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Очигледно је реч о раду: В. Клун, Словенцы. Очерк истории их словесности, Русская беседа, № 1, 2, 1859.

² K. F. Czoernig, Etnographie des österreichischen Monarchie, I, Wien 1857.

* Ради прегледа (на немачком).

³ A. Krempl, Dogodovštine Stajerske zemlje, Graz 1845 — прва историја Словенаца објављена на словеначком језику.

201

Петроград, 4. (16) новембар 1858.

Гилфердинг моли да му се пошаље карта Косова поља, јер му је неопходна за завршавање књиге.

Сделайте мне великое одолжение: същите и пришлите тотчас по почте план *Косова поля*, изданный при „Историческо описание битке Косовопольске“, напечатанном Мужицким в 1847 году.¹ За этим планом у меня остановилось печатание книги о моем путешествии в Турции,² а здесь нигде нельзя найти. Ради бога, возьмите у кого-нибудь хоть на прокат и пришлите скорее, без книги, в пи-сьме. У Вука или у кого-нибудь из сербов непременно есть. Я возвращу исправно.

А. Гилфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ У књизи А. Ф. Гилфердинга, Босна, Херцеговина и Стара Србија, стварно постоји одељак XVII о путовању по Косову пољу.

² Реч је о књизи: А. Ф. Гилфердинг, Босния, Герцеговина и Старая Сербия, Москва 1858.

202

[Петроград], 18. (30) новембар 1860.

Гилфердинг Рајевском о политичким приликама у Аустрији. Молба да се пошаљу потребни часописи и публикације, као и материјали из различитих словенских новина за „Санкт-Петербуржские ведомости“

Политические перемены в Австрии повлекли за собой, как видно, большие перемены в журналистике австрийских славян;¹ по-

тому нужно просить Вас изменить несколько список славянских газет, которые Вы так добры высылать в Азиатский департамент. С разрешения Егора Петровича² я покорнейше прошу Вас прекратить с наступающего января высылку Пражских, Моравских и Словенских „Новин“ и заменить их новым „Часом“, который будет выходить в Праге, заграничным „Позором“ и „Дунавским лебедем“, издаваемым в Белграде Раковским; сверх того, сделайте милость, вышлите нам „Цареградский вестник“, который к нам не попадает прямым путем из Константинополя.

Вы, без сомнения, просматриваете и другие славянские газеты. Можно ли просить Вас, если будут попадаться Вам в них статьи, заслуживающие особенного внимания и могущие доставить материал для славянского отдела „Петербургских ведомостей“, сообщать их в вырезках. Для Вас это было бы не затруднительно, а я, получая вдруг огромную массу газет, часто не бываю в состоянии с нею справиться и дело страждет от этого.

Ради бога, вышлите мне при первой возможности 10-тую и, если, вышла, 11-тую книжку „Гласника“ Общ[ества] сербской словесности и издание венецианских грамот Шафарика, если в этом издании есть что-нибудь лишнее против 10-той книжки „Гласника“. Наконец, будьте так добры-поручите кому-нибудь попросить для меня у Миклошича изданные им *грамоты патриархов константинопольских* и другие издания его, вышедшие в свет *после* „Monumenta Serbica“,³ которые я имею, а равно печатаемые в Вене „Acta Conciliorum“, взамен предложите Миклошичу высылку мною чего-нибудь русского, что он пожелает.

Пакет Ваш лежит у меня, но сын Ваш ещё приходил за ним.

Последний номер „Беседы“, я надеюсь, скоро выйдет, я отдал туда две статьи, которые по содержанию своему встретят, вероятно, Ваше сочувствие и одобрение, насколько я знаю Ваш образ мыслей.

Простите, многоуважаемый Михаил Феодорович, что я Вас до такой степени обременяю, полагаясь на доброту Вашу.

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ После поражения у рату са Француском и Пижмонтом 1859. године, у условима тешке унутрашње политичке кризе, Хабсбурговци су морали да се одрекну апсолутизма и германизације и да приступе реформи с циљем да се уведе ограничени конституционализам. Дозвољено је издавање читавог низа либералних часописа и новина, укључујући и оне на словенским језицима.

² Е. П. Ковалевскии.

³ Пун назив: Monumenta serbica spectantia Serbiae, Bosniae, Ragusii, Wien 1858.

Петроград, 24. фебруара (8. марта) 1862.

А. Гильфердинг моли М. Ф. Рајевског да му се пошаљу неке књиге.

[...] А вот еще покорнейшая просьба. Сделайте милость, справьтесь как можно скорее, вышла ли книга „Život slavenskih apostolah od Račkoga” и потрудитесь мне ее прислать: она мне очень, очень нужна, потому что я собираюсь сам приготовить кое-что о Кирилле и Мефодии к 1863 г.,¹ — нечего и объяснять Вам, для чего и в каком смысле. Вообще, если есть что-нибудь *нового* об этом предмете, то благоволите снабдить меня.

„Научного Словника” еще не получил, не будете ли Вы так добры, купить для меня еще *второй* и *двадцатый* том „Fontes rerum Austriacorum”, издаваемых Венскою Академиею наук: оба касаются гуситских дел, первый из них издан Гёфлером, второй — Палацким; а также купите мне „Vita s. Clementis, edit. Miklosich”.. Эти книги для меня в настоящее время очень нужны [...].

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ За новине „День” написао је А. Ф. Гильфердинг неколико чланака о Кирилу и Методију поводом планиране прославе хиљадугодишњице од почетка словенске писмености. Под насловом „О Кириллу и Мефодии” објављени су они у: А. Ф. Гильфердинг, Собрание сочинений, т. 1, Санкт-Петербург 1868, 299—340.

Петроград, 4. (16) марта 1866.

Молба А. Гильфердинга Рајевском да му се пошаљу књиге и часописи.

Вы были так добры, обещали доставить мне, между прочим, Даничича „Животи Симеуна и Саве”¹ и Кукулевича, „Jura et privilegia Croatia”².

Книги эти мне в настоящее время *крайне нужны*, но нужны не здесь, а в Гейдельберге, куда отправляюсь на несколько времени, чтобы побыть с женою и сыном, и где буду продолжать начатую историческую работу, которая без этих книг не может тронуться с места. Поэтому я прошу Вас, убедительно — если книги эти уже заказаны Вами для меня, велите их отправить немедленно по следующему адресу: *Heidelberg, à m-me Hilferding, pension Olenger*; если же Вы ещё не распорядились на этот счет, то будьте так добры, дайте этот же адрес одному из венских книгопродавцев, чтобы он

переслал книги туда, причём уплата могла бы быть произведена через одну из тамошних книжных лавок:

Исполнением этой просьбы премного обяжете Вас глубоко уважающего и преданнейшего Вам.

А. Гильфердинг

P. S. Если вышел 17-ый и след[ующие] томы „Гласника“ „Общества сербской словесности“, то и их дельзя ли бы также напечатать в Гейдельберг?

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Истакнути српски филолог Бура Даничић објавио је у Београду 1865. године дело хиландарског монаха Доментиана „Житие св. Симеона и св. Саве“ у којем се описују дотадајни везани за развој српске средњовековне државности и културе.

² И. Кукуљевић-Сакцински издао је споменике хрватског државног права: *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, I—III, Загреб 1861—1862. Издао је такође и *Acta Croatica*, Загреб 1863.

205

Петроград, 1. (13) јун 1870.

А. Ф. Гильфердинг о штампању своје брошуре. Молба да му се пошаље Нови завет у преводу на словачки и словеначки језик.

Ради бога, вырүчите поскорее. Я начал печатание брошюры под заглавием „Русская азбука, как алфавит общеславянский, с образцами славянских наречий“.¹ Для образцов печатаю 3 главы из евангелия, именно 20-тую и 26-тую от Матфея и 15-тую от Иоанна. Достал все нужные переводы Нового завета, кроме словацкого и словинского (краинского) и, понадеявшись на приятелей, которых просил о присылке мне евангелия на этих двух наречиях, приступил к печатанию. Между тем не получил ещё ни того, ни другого перевода, а времени прошло довольно. Итак, обращаюсь к Вам с убедительнейшею просьбою: достаньте или купите поскорее Новый завет в переводе на *словацкий* язык (есть перевод Бернолака, может быть найдете и новее, но не знаю) и в *словинском* переводе (есть Густмана 1780 года, Japel et Cumerdey 1800 г.² и изданный в Любляне без имени переводчика в 1825 г., новейших не знаю), затем вырежьте из обоих переводов те страницы, на которых напечатаны главы 20 и 26 Матф[ея] и 15 Иоанна и пришлите мне в письме по почте. Этим окажете мне великую услугу. Только, пожалуйста, поторопитесь этим, из-за этого у меня останавливается все издание.

А. Гильфердинг

Если представится выбор из нескольких переводов, напр., словинских, то, разумеется, отдайте предпочтение тому, который по-

новее. Ежли в Вене не найдется просимых переводов то телеграфируйте, чтобы их достать поскорее.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Брошура је изашла под насловом: А. Ф. Гильфердинг, Общеславянская азбука с приложением образцов славянских наречий, Санкт-Петербург 1871.

² Очигледно је Гильфердинг имао у виду превод Библије од Ј. Јапела и Б. Кумердеја, који је изашао у 13 томова у периоду од 1784. до 1802. године.

206

Петроград, 10. (22) јуна 1870.

А. Гильфердинг Рајевском о томе да је добио превод Јеванђеља. Молба да се Блајвајсу пошаље новац.

Виноват, что Вас напрасно побеспокоил. Выведенный из терпения тем что мне так долго не высылали евангелия по-словацки и по-словенски, я просил Вас об этих книгах, как вдруг их получил нынче. Ежели Вы их ещё не послали то не трудитесь; в противном же случае не беда, напишите только, что я Вас должен, а пока позвольте просить Вас доставить от моего имени, I пульд. 60 крейц г. Блейвейсу с запискою¹, которую пишу на обороте. Простите великодушнo за хлопоты.

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ По свему судећи Блајвајс је Гильфердингу послао словеначки превод Библије.

207

Петроград, 2. (14) јула 1870.

А. Гильфердинг о пошљци новца послатог од стране словенских комитета, као помоћ Хрватима који су прогоњени.

Имею честь препроводить к Вам при сем *триста* рублей, из коих *сто* рублей переданы мне для отсылки к Вам В. А. Бильбасовым от Киевского отдела славянского благотворительного комитета и предоставляются осим отделом в Ваше распоряжение на надобности комитета; остальные же *двести* рублей назначаются петербургским отделом вследствие письма Вашего от 21 июня, на пособие хорватам, претерпевшим гонение.¹ Вместе с тем я просил московский комитет доставить им помощь и с своей стороны, и отправил письмо Ваше Михаилу-Петровичу*.

А. Гильфердинг

Р. С. В. Божишић овђе присутан клања Вам се.
Својеручно

Божишић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

* М. П. Погодин.

¹ У Хрватској је 1869—1871. године била затегнута политичка ситуација. Народњаци су организовали манифестације против унионистичког режима, али њихово наступање под аустрославистичким паролама покушали су да искористе противници дуализма — конзервативни кругови у Бечу. Ово је довело до напада праваша на народњаке, пошто су праваши видели главну опасност у рестаурацији аустријског централизма. Бан Ј. Раух је 1870. године отпустио из службе низ опозиционо настројених предавача Загребачке гимназије, који су се због тога нашли у тешкој ситуацији.

208

Петроград, 14. (26) октобра 1871.

А. Гилфердинг моли да се помогне Србину Стефану Георгијевићу да заврши школовање у Бечу.

Податель сего Стефан Георгиевич слушае здесь лекции в Медици[инской] Академии,¹ поддерживаемый нашим комитетом; но как комитет не мог принять его в число своих стипендиатов и не удалось выхлопотать ему казенную стипендию, то он решился ехать доучиваться в Вену. Будьте милостивы к нему, он, сколько я знаю его, заслуживает покровительства. Если нельзя Вам оказать ему прямой помощи, то помогите найти уроки или т. под.

А. Гилфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ У Архиву спољних послова Русије у Москви чува се сведочанство издато Стефану Георгијевићу о томе да је он 1870/71. ш. г. био студент Медицинско-хируршке академије у Петрограду (АВПР, ф. Славянский стол, д. 12026, л. 6). Он се обратио петроградском одељењу Словенског добротворног комитета са молбом да му се одобри стипендија, али Комитет није имао средстава за то и њему је одређена само месечна новчана помоћ у износу од 15 рубаља. Међутим, речена помоћ била му је недовољна за наставак школовања, па се С. Георгијевић обратио Азијском департману са молбом да му се додели допунска новчана помоћ. У мају 1871. године дата му је једнократна помоћ од 25 рубаља. Других података о њему нема.

209

Петроград, 10. (22) јануар 1872.

Препорука да се И. А. Бодуену де Куртене помогне.

Позвольте Вам рекомендовать подателя сего, магистра славянской филологии и отличнейшего знатока по своей части, Ивана

227

Александровича Бодуэн-де-Куртене.¹ Хотя он поляк, но без политических тенденций, а полезный труженик науки. Он едет изучать на месте наречия словенцев и далматинцев. Дайте ему все необходимые указания и снабдите его рекомендациями, особенно к Блейвейсу и к Трстеняку.

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Бодуэн де Куртене је од 1868. до 1870. године студирао словенску филологију на Петроградском универзитету под руководством И. И. Срезневског. Он је 1872. године био послат на научно путовање с циљем да проучи говоре у југозападном делу словенских земаља. У избору његових научних интересовања, осећа се несумњив утицај И. И. Срезневског, који је у тим крајевима боравио и написао низ радова о „фриуљским“ Словацима.

210

Петроград, 18. (30) март 1872.

Молба да се помогне Херцеговцу Ивану Дречу, који се вратио из Русије у своју домовину.

Письмо это передаст Вам мой экс-воспитанник Иван Дреч, возвращающийся учительствовать на родину в Герцеговину.¹ Не откажите ему в добром совете и, в случае нужды, в милостивой поддержке Вашей.

А. Гильфердинг

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 25.

¹ Иван Дреч био је Херцеговац, родом из Мостара. У Русију је дошао 1858. године (очигледно заједно са А. Ф. Гильфердингом, који је узео на себе да га васпитава). По завршетку треће године Петроградске гимназије 1864. године, он се у септембру исте године уписао на Медицинско-хируршку академију, али је већ у септембру 1867. године био отпуштен „због неуспеха у учењу“. Године 1868., 31. августа, примљен је за студента Физичко-математичког факултета у Петрограду, а у јануару 1869. године обратио се са молбом ректору да буде премештен на Московски универзитет, где је ускоро и био уписан. Нашавши се у Москви, И. Дреч је заједно са младим Србима — Г. Филиповићем и И. Лепавом — успоставио везе с руском револуционарном студентском омладином. У исто време одржавао је тесне везе са С. Марковићем, који се налазио у Швајцарској. Због тога стављен је под полицијски надзор. Почетком марта 1872. године, српски студенти су скоро истовремено поднели захтев за исписивање са Универзитета и убрзо потом отпутовали из Русије. Захваљујући овоме избегли су хапшење. Одлазак И. Дреча и његових другова био је у вези са припремом устанка у Босни и Херцеговини од стране српских револуционара на челу са С. Марковићем (види: Ученые записки Института славяноведения, XXX, Москва 1966, 114—130).

ГОПЧЕВИЋ С.

Трст 10. (31) јули 1855.

С. Гопчевић тражи посредовање М. Ф. Рајевског за „прошенија” која намерава упутиати цару Александру II.

Кад сам лани пролазио преко Беча идући и враћајући се из Петрибурга нисам имао шчасије Вас дома наћи, последњи сте се пут налазили у Пешти.

Ја сам због запрешченија експортације од русијских пристаништа јако трлио и у Петрибургу био запросити од славног императора Николаја дозвољеније за износити моју пшеницу — но трефио сам се у злочестој згоди, када је цела Европа готово била за сојединит за противу православне велике Русијске империје — и тако безсмртни и славни император није могао у оно време одобрити моје прошеније.¹

У време мојега прибитија у Петрибургу имао сам чест бити чрезвичајно добро примљен од његовог превосх[одства] генерала барона Ливена — овај благородни и предобри човек заиста се дао много труда за мене.

Био сам и код њег[ове] свет[лости] књаза Долгоруки, војног министра, и он се такођер дао труда за мене.

Равно сам говорио више пута и са генералом Сагтинским — који је десно крило графа Орлова — и пр[очаја] — а при тому сам говорио и са славним императором Николајем. — Зато сам довољно познат од важније особа ту.

Сада време пролазећи, бојим се да не пропадне пшеница — од које су једну малу част, како чујем, проклети врагови сојузни² изгорели.

Следователно сам одлучио учинити једно прошеније за његово величество милостивог императора Александра второгога — друго књазу Долгорукоме, а треће барону Ливену — и Вама се пак обрачујем са најпонижном молбом да будете Ви предати генералу Ливену, који ће бити безсумнено адјутант императора Александра како што је био славног и незаборављеног цара Николаја, но за најпре све Ви прочитате за да можете знати о чему се касае. И у исто време знајући да Ваше високопреподобије имаде велика средства код највећих и најдостојнијех лица — ја Вас просим следователно да се за мене постарате.

Ја сам желио да је могуће било да се с Вама састанем прије Вашег одласка за Петрибург — но нисам извештен био да ћете ово путешествие предузети.

Вама че може бити удивително се учинити — свободу коју ја узимљем Вашему се високопреподобију окренути са мојом молбом. Но нужда ме обавезује да прибегнем к Вама, са надеждом да чете ми Ви лако од велике помоћи бити.

Мени је зато и довољно да Ви имате доброту предати генералу Ливену, и да од њега обзнати какву се може надежду имати — у исто време би ја за *мој мир* желио да ми Ви телеграфирате упут јављајући ми да сте примили моје настојашче писмо јербо је за ме-

не посао велике важности, зашто сама роба коју имам у Азофу³ коштају ме с трошковима преко милион сребрних рубаља. Потом ако би њег. величество император Александар одобрио моје прошеније, да ми равно одмах телеграфирате — и ево Вам обвито на кој начин, за да се не буде овде знати оно што желимо да буде тајно.

Све што сам у сва три моја прошенија рекао, све је сушта и свјатаја истина.

Генерал Ливен човек безпримерне доброте хоће Вам још боље све казати и колико се лани он трудио — баш и тајни советник г. Сењавин, и он је учинио штогод за мене, но мислим баш да је могао више.

Ја сам био тепло препоручен мнозини од светлог књаза србскога Александра Караборђевића ту.

Ја ћу Вам све трошкове за телеграфе и све што бисте још могли потрошити, Вама са највећом благодарношћу платити.

Ако би господ бог дао да ми пошљате увеселителни глас да је милостиви император прошеније моје одобрио Ви ћете од мене не само благодарност но и највећу признатељност примити, јербо се касае за мене управо среће или несреће целе моје фамилије. Промислите Ви дао сам Бечкој банки преко два милиона сребрних форината у залогу сувише, и све наопако сваки дан иде и спасење моје управо зависи од императорског решења. Имаћу мало труда и са сојузницима, но употребићу средства добра и надам се одржати. Зато ми је нужна да буде тајно, ако мени милостиви император дозволи експортирацију.

Лето пролази, а јесен је већ опасна у Азофу — зато треба да Ваше високопреподобје буде са свим срдцем примити се овог мог посла, а ја ћу пак и сувише молити бога да усиле Ваша благородна средства која ћете Ви на мојој ползи употребити.

Ако наћете нужно да ја дођем ту, одмах ми телеграфирајте — равно за сваку добру надежду — јербо ћу се и ја по Вашим речма владати за сакупити моје бродове у Цариграду.

Знајте Ваше високопреподобје да са свом несрећом те сам имао нисам ништа мање хотио дати на службу француску моје бродове — макар да су сви православни мој пример следовали.

Просим Ваше високопреподобје да употреби свакојака средства за одржати моју молбу — а богами ако се милостиви цар не смилује на мене, ја ћу останути за тако рећи у кошуљи — а пшевица ће сва пропасти. Да се чини зло Русији — не бих ја за то прошио — али се зло не чини — а повод мој у свему заслужује ми императорско даровање, баш и велику награду.

Закључујем ово дуго моје писмо са поверением у господра бога који ме неће оставити да пропаднем како што не оставља, но покровитељствује и славно Русиско царство.

С. Готчевић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

¹ У време прекида извоза из руских црноморских лука за време Кримског рата (1853—1856 г.).

² Мисли се на Енглеску, Француску, Турску, Сардинију у рату против Русије.

³ Мисли се на тврђаву Азов.

Беч 11. (23) август 1855.

С. Гопчевић Рајевском о посредовању кнеза Горчакова и кнеза Долгоруког у вези његове молбе упућене цару Александру II.

Имао сам чест писати Вам из Триеста на 19/31. јули пр[ошлот] и потврђујем моје прошение.

Ја сам дошао овде за уредити посао мога дуга банком и свршио сам по мојему желанију.

Знајте да светли књаз Горчаков кому сам предао *пренис* мојега прошения императору и књазу Долгорукоме које сам Вама послао, обећао је своје покровитељство и уверен сам да ће овије дана писати ту ради мене и следователно ако не буде још ништа решено, његова ће препорука много ваљати.

Ако случајно није предато било моје прошения за књаза Долгорукога и императора, нека се просим одмах предаде, јербо ће књаз Горчаков уверено тепло писати јербо му је и барон Брук говорио — а барон је Брук међу све министре најразложнији, следователно највећи пријатељ Русије.

Опростите моју досаду — Вашег депеша немах — сутра се враћам у Триест. Ако дозволе мени експортацију, учиниће се у реду за да се други не би на моје име служили.

Најпокорније моје поклоне њег[овој] прев[осходтељству] генералу барону Ливену.

С. Гопчевић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

Трст, 22. фебруар (6. април) 1858.

О жељи Максимилијана Хабсбурга да види Гопчевићеву оружницу.

Молим Вас да његовом превосходателству г[осподину] посланику¹ кажете, да је дошла жеља Максимилијану² да види моју оружницу која не принадежи више мени него Росискоме славном царству. Наша је зацећица (sic!) његово превасходитељство мора знати о мени више чрезвичајној ствари. Ако ми буду питати формално дозволение — одговорићу да се окрену у Петрибургу, бивши да мене више не принадежи.

Имам моје ствари у реду — и када буде своје осуђено време знаиду разбојници како се свети честни људи у разбојнически затвор бацају.

С. Гопчевић

Ова два-три дана уредићу све — ако не будем примити никакву заповест и расположење писаћу његовој светлости књазу Горчакову.

С. Г.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

¹ Реч је о руском посланику у Бечу В. П. Балабину.

² Максимилијан Хабсбург.

214

ГРАСЕЛИ П.

Љубљана 15. (27. септембар) 1870.

О прикупљању помоћи за Драмско друштво у Љубљани.

Slovensko Dramatično društvo v Ljubljani se drzne po svojem zakonitem odboru Vas svetli škof, preponižno prositi, da bi blagovolili priloženo prošnjo z vsemi prilogami vred poslati na slavjanski podporni Komitet v Peterburgu in ob enem stavlja daljšo preponižno prošnjo, da bi svetli škof blagovolili potrditi v priloženi prošnji navedene razloge za podeljenje izdatne novčane podpore slovenski dramatici, ter podpirati to prošnjo, ker le v tem slučaju sme preponižno podpisani odbor ugodno rešitev pričakovati.

Nadejaje se dobrega izida se Vam, blagorodni gospod in svetli škof, preponižno podpisani odbor dramatičnega društva priporoča v Vašo rodoljubno milost.

Odbor dramatičnega društva
Peter Grasselli
prvosednik
Josip Noll
tajnik

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

215

Љубљана, 2. (14) септембар 1871.

П. Грасели захвалност Рајевском за приложене књиге за Драмско друштво у Љубљани.

Podpisani odbor hvaležno potrdi sprejem Vašega častitega dopisa od 24. avgusta in priloženih knjig, za katero darilo Vam izreka pri srčno hvalo.

Nadejaje se, da blagovolite ostati tudi dalje društvu naklonjeni in mu ohraniti svojo prijaznost se Vam klanja.

Odbor dram. društva
Peter Grasselli
prvosednik
Josip Nolli
tajnik

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

216

Љубљана, 15. (17) октобар 1873.

Захвалност П. Граселиа словенским добротворним комитетима у Русији за пружену помоћ.

Z ozirom na ustmeno prošnjo, katero je vložil tajnik dramatičnega društva Josip Nolli meseca avgusta pri Vašej visokočestitej Blagorodnosti, si jemlje podpisani odbor čast izročati Vašej Blagorodnosti ponižne prošnje do slavjanskih blagotvoriteljnih komitetov ruskih, ter prosi, da Vaša visokočestita Blagorodnost reči blagovoljno izročiti te prošnje dotičnim kmitetom ter imeti prijaznost, priporočiti naše velevažno društvo slavnim Komitetom, od katerih se nadeja ono novčne podpore.

Odbor dramatičnega društva
Peter Grasselli
prvosednik
Josip Nolli
tajnik

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

217

Љубљана, 20. априла (2. мај) 1874.

Молба Рајевском да се организује прикупљање помоћи у словенским добротворним комитетима за Драмско друштво у Љубљани.

Odbor „Dramatičnega društva“ je Vaši blagorodnosti s pismom od dne 12. oktobra lanskega leta po gospodu Josipu Stritarju poslal vloge na slavne blagotvoriteljne komitete v Peterburgu, Moskvi in Odesi z ujudno prošnjo, da bi blagovolili te vloge dotičnim sl. komitetom primernim potom dostaviti in se svojim tehtuim priporočilom podpirati. Ker društveni odbor še od nijedne strani ni dobil odgovora, osme-

lujem se uljudnemu vprašanju, je li Vaši blagorodnosti kaj znano o osodi omenjenih naših vlog?

Za naše društvo je rešitev teh prošanj neizmerno važna ker je stanje društvenih financ jako jako žalostno! Vsled bornih dohodkov pri letošnjih gledaliških igrokazih je društvo svoje račune sklenilo z velikanskim deficitom 2000 forintov. Društvo nema nikakoršnega fonda in izmed malopremožnega našega naroda ni nadejati se mu izdatne pomoči; ako mu v teh okolnostih ne prihti na pomaganje izredna podpora, bilo bi prisiljeno, da po polnem ustavi za vzbujo slavjanskega narodnega življa toliko važne in skozi šest let s tolikim trudom, s tolikimi žrtvami vzdržane gledališke igrokaze. Ni mi treba poudarjati, kolike škode bi bil takov nazadek za razvoj naše narodnosti v vsacem obziru.

Zato se končno drznem najudaneje prositi, Vaša blagorodnost naj izvoli kolikor moč stvoriti, da se prošnje „Dramatičnega društva“ na sl. slavjanske blagotvorniteljne komitete z ozirom na nezgodo pretečo i društvu i narodnemu napredku kar naj bolj mogoče ugodne réšijo i to čim preje tem bolje.

Peter Grasselli
predsednik „Dramat. društva“

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

218

ГРИГОРОВИЧ В. И.

Љубљана, 19. (31) мај 1846.

О доласку у Љубљану В. Григоровича и о његовом раду у библиотеци лицеја. О гостопримству словеначких научника и о даљим плановима путовања по Италији и Далмацији.

Позволю себе знять Вас на несколько минут своим путешествием, выехов из Вены недели три назад, проехал Градец (Grätz), Марбург, Цилли и в трое суток приехал в Люблян (Laibach). Намеревался было остаться дней на семь в ней, но библиотека и гостеприимство ученых удержали дольше. Библиотека приобретает имя у славянистов с тех пор, как книги Копитара ее обогатили.¹ Могу сказать, что теперь в Лицее собраны, как нарочно, все пособия для славяниста. Есть рукописи драгоценные, есть книги редкие и старой печати. Обращая внимание Ваше на это сокровище, долгом считаю известить, что многие дублеты ее будут продаваться в скором времени. Не пропустить бы сего случая. Гостеприимство ученых самое взыскательное;² услуга за услугу. До Любляны останавливался только на половину суток в Grätz'e. Обозрел университет и слушал лекции латин[ского] языка. Незавидные!

Отсюда отправляюсь сегодня через Горц и Удине в Венецию и затем через Триест в Далмацию. Труден и долг путь, дай бог, чтобы был так полезен, как в Любляне!

Осмелюсь просить Вас извинить меня перед Ф. И. Огневим. Я обещал быть у него перед выездом и обманул. Мне нельзя было исправить и нужнейших дел. Книгу его, которую я обещал ему возвратить, передал одному жителю Вены. Если она ещё не возвращена, то постараюсь возвратить по адресу после.

Не будет ли чего-либо обо мне из Казани или откуда бы ни было. Прошу покорнейше сохранить это до моего возврата. Но если случится что-либо необходимо нужное к извещению, то нельзя ли переслать в г. Рагузу к консулу до 15 июня.

Пишу кратко, ибо сейчас уезжаю. Жажду, что прежде полюбился; в Любляне я испытал много приятного.

В. Григорович

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

¹ Лична библиотека Копитарова, која је поседовала велики број старих књига и рукописа, купљена је после његове смрти од стране библиотеке Љубљанског лицеја.

² Словеначки научници оставили су на Григоровича најпријатнији утисак о чему сведочи и хрватски књижевник Ф. Курелац. „Он је почео“, писао је Курелац, „да ми прича како је задовољан Словенцима и како му се допао њихов језик“ (види: Петровский Н. М., Путешествие В. И. Григоровича по славянским землям, ЖМНП, 1919, LX, № II, 114).

219

Дубровник, 26. јун (8. јул) 1846.

О намери В. Григоровича да посети Задар, Карловац, Загреб, Сремске Карловце, Београд, Пешту и Беч.

Июня 21 числа прибыл в Дубровник после девятидневного скучного плаванья. Предполагал было ускорить и разнообразить свое путешествие, решившись, не дожидая парохода, отправиться из Триеста с случившимся дубровачким кораблем. Вышло напротив — и долго и скучно плавал.

В Дубровнике, побывав у г-на консула Гагича и ознакомившись с учеными запасами города, решился дать путешествием своему отсрочку. Надеюсь, поживя здесь с месяц, ознакомиться, хотя поверхностно, с рукописными памятниками славной дубровачкой литературы. Она чрезвычайно разнообразна и особенно богата поэтическими творениями. Удовлетворив сему желанию, через Цару и Карлштадт отправлюсь в Аграм, отсюда, смотря по времени, в Карловец и даже Белград и, наконец, через Пест — в Вену.

Отсроченное путешествие мое требует времени и средств, поэтому прошу в особом донесении [в] канцелярию посольства препроводить назначенные для путешествия деньги (от 1 июня по 1 декабря) в Рагузу. Я прошу также вычесть из назначенных денег двести гульд. серебра для возвращения их Вам, милостивый государь!

Покорнейше прошу Вас удостоить меня содействия в деле, которое, кажется мне, не будет в тягость посольству, ибо его сиятельство господин товарищ министра просвещения упрашивал особым отношением доставить мне это пособие двумя сроками в год. Невыразимо буду Вам благодарен за благосклонное ходатайство перед посольством.

С средствами, которые имею, могу теперь ещё доехать до Вены, но спустя месяц буду в затруднении. Могу также заверить, что лишь на необходимое издерживаюсь. Находясь на местах, с которыми после трудно будет иметь сношения, принужден закупать немедленно наличными все попадающиеся мне книги по моему предмету. Мои покупки в Лайбахе, Венеции и здесь в Рагузе давно бы меня лишили возможности путешествовать, если бы к тому утонул удовольствия путешественника.

Пиताю надежду, что с Вашим содействием посольство не замедлит внять моему прошению и не отвергнет меня в крайность. Мне кажется, ответ может меня достигнуть в последних числах июля. Если Вам выдаст посольство 200 гульд. серебр[ом], то нельзя ли через оное же прислать мне мой билет.

В Дубровнике уже пять дней. Городок небольшой (5000 жит[елей]), но красив; обнесен стеною, окружен горами и морем. Сначала было мало ожидал от него, ибо действительно наружу в нем ничего нет, но мало-помалу, знакомясь, был заманиваем. В нем православная церковь с образованным священником, три монастыря с библиот[екой] и много бошняков. Это мои заманки. Обстоятельно напишу, ибо ещё успел только по первому разу побывать там и сям. Сейчас иду в мон[астырь] францисканцев, у которых получил позволение посещать библиотеку.

Виктор Григорович

П. С. Подарите меня, прошу покорнейше, Вашим отзывом. Адрес мой: в консулат рус[ский], госп. Гагичу.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

220

Дубровник, 22. јула (3. августа) 1846.

Виктор Григорович пише Рајевском о старој дубровачкој књижевности.

Письмо Ваше от 8 июля вместе с отношением им[ператорско-го] р[усского] посольства и билетом сохр[анной] казны имел честь получить 29 числа сего же м[есяца]. Почитаю долгом свидетельствовать посольству и Вам искреннейшую свсю благодарность за благосклонность, с которою угодно было так скоро внять моему прошению. Такое лестное внимание послужит мне поощрением. Усиливаюсь заслужить трудами доверие.

Поздравляю Вас и милостивую государыню супругу Вашу с Николаем Михайловичем.¹ Дай ему, господи, радовать Вас всегда здоровьем и успехами. Милым Вашим деткам всем желаю не уступать братцу своему в счастье.

До сих пор остаюсь в Рагузе. Редко посещал ее окрестности, ибо жара препятствовала. Исключительным занятием моим здесь было ознакомление с далматинскою литературою, которая большею частию в рукописях или редких старых книгах. Успев заслужить доверие некоторых ее любителей, с помощью их ознакомился со многими ее произведениями. Приобрел также и частию списал кое-что. Эта литература очень разнообразна. Она состоит из поэм, драм, большого числа произведений лирических и небольшого числа прозаических. Она началась с 1500 г., процветала до 1668 года и после, около 1720 года, опять возникла из упадка. Есть некоторые произведения превосходные, в числе их, напр., перевод псалмов гениального Джорджича.² Эту драгоценную и редкую книгу я приобрел. В настоящее время она опять в упадке от многих обстоятельств. Жаль, что хранясь в рукописях или старых изданиях, она подвержена произволу людей, равнодушных к ней.

Поживя ещё неделю в Рагузе, отправлюсь в путь. Сперва обведу берега Далмации и острова, затем в Аграм и пр.

Не знаю, изволили Вы получить письма мои из Лайбаха и Триеста. В Триесте я просил г-на консула Кассини принять на себя труд переслать несколько книг моих в Вену на имя Ваше. Если они уже доехали, не откажитесь, прошу, присовокупить к прежнему складу.

В. С. Караджичу и его семейству свидетельствую свое почтение.

В. Григорович

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 28.

¹ Син М. Ф. Рајевског.

² Очигледно је реч о књизи I. Đorđića „Saltier slovenski” (Venezia 1729).

221

ГУТЕША И.

Загреб, 8. (20) мај 1867.

Молба И. Гутеше да му се пошаље карта, вероватно за пут на Сврџску етнографску изложбу у Москви.

Ободрен напутом господина Суботића, молио сам Вашу свјетлост добростиво посредовати да и ја, као рођен Крајишник и заступник народа крајишког на сабору троједне краљевине, ради којег сам три године у тавници стегао, да барем видим онај народ који се не би ругао мукама мојим и народа мога.

Молим дакле опетовано Вашу свјетлост да би ми добрости-
во биљегу послали — да ми барем не кажемо све што је добро
као што је начело владино „mit Ausnahme der Militärgrenze“*

И. Гутеша

ОР ГПБ, ф. 608, к. 19, д. 3413.

* Са изузимањем Војне крајине (нем.).

222

ДАНИЧИЋ Б.

Београд, 1. (13) мај 1860.

О слању књига за библиотеку Велике школе.

Оба пута што сте ми послали књиге примио сам и предао где
треба. Али ја нијесам библиотекар у лицејској¹ библиотеци него је
професор Н. Крстић. За то бих молио да унапредак не шаљете књи-
ге на мене, него или управо на библиотеку лицејску или на би-
блиотекара. Не могу пропустити да вам овом приликом не захва-
лим на љубави коју чините нашој библиотеци.

Б. Даничић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 14.

¹ Велика школа у Београду.

223

Загреб, 27. октобар (8. новембар) 1869.

*Б. Даничић о пошљци књига за библиотеку Југославенске
знаности и умјетности.*

Част ми је јавити вам да је Југословенска академија са зах-
валношћу примила књиге које сте јој извољели послати с писмом
од 5. нов. Што је било приложено за г. Рачкога и г. Јатића, то је
њима предато, и они на том захваљују.

Б. Даничић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 14.

Загреб, 1869.

Б. Даничић — М. Ф. Рајевском; обавештава га да му шаље Рад VI ЈАЗУ ради даљег упућивања у Русију.

Част ми је послати вам Рад VI¹ с покорном молбом да бисте приложена два пакета извољели одаслати по адреси. Како видите, шаљемо редакцији Журнала министарства народног просвешенија; али од тога журнала још нам није дошао ниједан том.

Б. Даничић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 14.

¹ Рад југославенске академије знаности и умјетности, Загреб.

Загреб, 11. (23) јануара 1870.

Б. Даничић Рајевском о пошљци књига из Русије за Југославенску академију знаности и умјетности.

Пише нам г. Попов из Москве да је још новембра мјесеца послао неке књиге за нашу академију на вас (на име: „Россија и Србија”¹ — Н. Попова, „О хронографах” итд.), па пита јесмо ли примили. Будући да нам те књиге још нијесу дошле, јусућујем се покорно вас молити да бисте нам их извољели што прије послати, и унапредак да бисте сваки пакет извољели нам слати како га примите.

Б. Даничић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 14.

¹ Попов Н. А., Россия и Сербия, Исторический очерк русского покровительства Сербии с 1806 по 1856 год. Т. I—II, М., 1869.

Загреб, 31. јануар (12. фебруар) 1870.

Б. Даничић о пошљкама књига за Југославенску академију знаности и умјетности и Матицу илирску.

Примио сам књигу г. Батјушкова;¹ али она није послана академији него Матици²; тако је писац записао, а ни пребашњих све-

зака није добила академија него Матица. За то сам ја и та два све-ска предао Матици, а она ће захвалити писцу.

Данас нам је дошао и сандук књига, који сте извољели по-слати. Хвала вам.

Б. Даничић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 14.

¹ Реч је, очигледно, о издању „Памятники русской старины въ Западныхъ губерніяхъ”. СПб, 1868—1885 г., том I—IV, које је изашло у редакцији П. Н. Баһушкова.

² Матица илirsка основана је у Загребу 1839 г.; а 1874 г. Матица хрватска.

227

Загреб, 19. септембар (1. октобар) 1870.

Б. Даничић шаље „Рад” ЈАЗУ у Русију.

Част ми је по налогу Југославенске академије знаности и ум-јетности послати

Рад XII

за Вас и 1 ек. за редакцију „Журнала Народного просвещения”, од којег последињи свезак што имамо јест од год. 1869. за мјесец јун, а последије тога није нам ништа даље дошло.

Даничић, тајник

ОР ГПБ, ф. 627, д. 14.

228

Загреб, 2. (24) септембар 1871.

Б. Даничић шаље обавештења о тројици младића за које се распутије Рајевски.

Прије неколико дана вративши се из Београда надох ваше поштовано писмо. За она три младића не могах ништа дознати од пријатеља с којима се састајем, него ми они рекоше да ће ми моћи што казати млади људи. Али они сад нијесу овдје. Кад добу, ја ћу их штати и вама одмах јавити што дознам. Молим, стрпите се догле.

Б. Даничић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 14.

Загреб, 14. (26) септембар 1871.

Информација о Тримелићу, младићу за кога се Рајевски раститивао.

За једнога од она три младића, и то за Тримелића, мољу Вам јавити да ми један од млађих људи вели да му је морално владање без прикора. За другу двојицу још не могах ништа дознати.

Др Б. Даничић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 14.

ДИМОВИЋ Ј.

Сарајево, 27. новембар (9. децембар) 1857.*

Ј. Димовић¹ обавештава Рајевског о неким црквеним и школским питањима у Босни и Херцеговини.

При поласку за Сарајево упућен сам о овдашњем стању цркви и школа, у колико би ми то познато било, Вашој пречестности, известија достављати. Узимам слободу првом овом приликом познате ми околности по казивању друти, до знања вам доставити.

У области Херцеговини јесу следеће Св. обитељи: Дужи, Завала, у околини ове обитељи налази се још пет обитељи, којих имена дознати не могах, даље Косјерево, Добрићево, Житомишњић, Пива, Троица, Долови, Чајнић, Св. Никола код Пријепоља, Невесиње, Илиње. У Столцу саграђена је нова црква; у Фочи се гради, недалеко од Фоче у месту једном мени непознатом налази се црква; у Ливну под Чадором служи се божја служба, код Гацког налази се такођер један манастир. Мостарска црква јесте мали пола у земљи сазидани храм, при коме четири мирска свештеника дејствују. У њему нема довољно црковних књига и принуђени су такове, трајућој служби, с једне певнице на другу преносити. Такођер није тако ни богата као што је Сарајевска.

У Босни, у Крајини хрватско-турској налазе се ове Св. обитељи: Кладуша, Маинска каљуга, Врбаска, Козарац, Приједор, Мајдан, Прњавор, недалеко од Маглаја Буковица и мало даље развалине једног старог манастира. У пределу старе Србије, између Новог Пазара и Прибоја, јесу још: Бања, св. Троица код Шлевља, код Нове Вароши један обновљен манастир, кога је настојатељ пре једно месец дана код овдашњег господина консула русијског био, моливши га са Дамјаном Кубуровићем, житељем и трговцем нововарошким, за допуштење просити милостињу у Русији на воздвиженија исте обитељи и цркве, коју житељи Нововарошки саградити намеравају. Том приликом исти Кубуровић добио је за ту

намеру и ферман цариградски, који је давно већ овамо из Цариграда приспео био, али тек онда, кад је за њега садашњем архи-епископу 60 # избројао. У том пределу налазе се још Манастири: Комочањи, Милошево, Кладница, Пратиљево, Ковиљево, Чебинац, Стелова, Сопоћани и Врачи.

Цркве у Босни за које дознати могах јесу у Тешњу, Бањалуци, Травнику, у Сарајеву и скоро саграђена у Високом, коју је пролетос овдашњи архиепископ за 100 # осветио. У турском Броду постоји мало као кућа недавно подигнуто, неосвећено зданије црквно, са само две до три мале црквоне књиге, једном одеждом и петрахиљем за свештеника, три до четири иконе и два проста чирака, под кога се кровом уједно налази и школа са 30 деце и једним учитељем, кога обштество са 80 проца месечно плаћа. У Дервенти беше такођер подигнута црква, коју су ондашњи Турци порушили и по чувењу исти разоритељи морају обштеству надокнадити све, у колико су им квара учинили.

Пре три недеље нахођаше се овде и протоерей из Липља, у пределу око Т. Брода, са још једним свештеником, моливши такођер господина консула росијског за милостињу на воздвиженија давно већ порушене обитељи у лепом пределу на Бистрици.

Садашњи господин епископ Агатангел, од како је ступио на епархију зворничку, завео је 17 малих школа, но места у којима се налазе нисам дознати могао, осим Брчке и Модрича.

Као што сам слушао Св. обитељи и цркве на најнужнијим утварима црквоним оскудевају. Како цркве тако и школе издржавају обштества, сјединивши се по два по три села уједно, изузимајући повећа. Овдашња школа сарајевска нема довољног прихода за издржавање нужних потреба. Сав приход састоји се од уписаних прилога, на које поједини имућнији људи соразмерно главници. уписаној 10% плаћају, које може годишње до 1000 ф. износити. Потом интерес од 120 # на од кн. Србије дарованих на школска заведенија 1000 # и годишњег прихода од школу посећујуће деце, који родитељи дужни су соразмерно овом стању извесну суму фонду школском прилагати, обично по 1 # од деце имућније, које такођер до 600 ф. износи. Сав дакле приход може износити до 2500—2800 ф. Из ове суме плаћају се учитељи, којих има четири, набављају се учебни предмети из Аустрије и Србије, и друге потребе школске надокнађују. Млогој деци сиромашној дају се школски предмети бесплатежно. Пре 10—20 дана чуо сам да је правителство кн. Србије дало јавити да би један од овдашњих кметова отишао у Београд, за примити 1000 #, који су изнајпре за погорелце у Сарајеву скупљени били. Је ли који отишао и јесу ли ту суму дигли, не могу вас извести, јер се такве ствари тешко овде дознају.

Г. Самоуковић,² на кога сам се јединог обратио, до данас ми још никаква известија о стварима, тицајућима се овдашњег стања цркви и школа, није дао, премда ми је таково учинити обећао. Којим узроком то учинити није хтео, непознато ми је, а слушао сам приватно да овдашњи обштинари нерадо дају страном њиове ствари и послове познати.

Ово дана сам чуо да су Мостарци намерени завести у свом месту богословију, на које је пристао овдашњи епископ обвезавши се никога од сада за свештеника не произвести, који не би у истом заведенију свршио курс богословски.³

Ово су до сад позната ми дата, о којима вам ово известије поднети могу и које веће сигурности ради преко Београда шаљем.

Ако би Вам, пречастнији господине, и за унапредак моје знатне услуге од потребе биле, то покорно молим, да би ме известили којим би Вам путем достављати могао.

Јован Димовић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 38.

* Датум непоуздан.

¹ Димовић Јован је пореклом из познате сарајевске трговачке породице. Био је професор трговачке школе у Београду. Школовао се у Сремским Карловцима где је завршио гимназију 1846, а затим је две године учио на лицеју у Сегедину. Једно време је био учитељ српске школе у Трсту.

² Симо Самоуковић, трговац у Сарајеву. Иако није био образован за учитеља постао је учитељ у сарајевској Српској школи.

³ Предлог за оснивање богословије у Мостару поднели су Серафим Перовић и Нићифор Дучић црквеној општини у Мостару, па је у октобру 1858. на основу тога отворена у Житомилићу „Житомислићка приправна духовна школа за свештенике оба реда у Херцеговини“. В. Митар Папић: Историја српских школа у Босни и Херцеговини, Сарајево, 1978., стр. 96.

231

Сарајево, 1. (13) фебруар 1858.

Ј. Димовић Рајевском — о школским плановима и програмима и материјалној оскудици школа у Босни и Херцеговини.

У Вашем почитаеом, на Св. Саву, датираном писму, упућујете ме, известија моја и приликом трговца путујући за Липиску достављати Вам. То ми је немогуће. Узроке ћу навести мало ниже из којих ћете увидити зашто.

Најпре стављам план целог овдашњег школског заведенија.¹ Тај је уређен у сагласију са г. Медаковићем и још неколико професора новосадских при поласку мом за Сарајево. Цело заведеније раздељено је за сада на четири разреда. Најстарији разред има два одељења.

За први најмлађи разред опредељени су ови предмети: 1. молитве и катихизис, 2. буквар, 3. писање грађанско, 4. рачунични бројеви.

За други: 1. катихизис мали I и II част, 2 читанка са граматикалним изјасненијем, часослав и писање, 3 рачуница, 5. пенија.

За трећи: 1. (Катихизис) кратка свештена историја, 2. читанка као и горе, псалтир, читање немачко и писање српско и немачко, 3. рачуница, 4. основи математичког, физичког и грађанског земљописа.

За четврти или I нормални разред: 1. Катихизис опширни, 2. грамат[ика]српска, 3. немачка, 4. италијанска, 5. рачуница, 6. земљопис, 7. природопис.

Од овог последњег разреда имала би се (по) плану нашем, почети нормална школа за више предмете, који су опредељени за:

II разред: наука християнска и церемонијал црковни: језик српски, немачки, италијански; историја старог века; математика, геометрија; природопис.

За III: Стари завет опширно; српска литература, ретори(ка), декламовање, то све практично; језик немачки и талијански; историја средњег и новог доба; математика и геометрија; физика.

За IV: Нови завет опширно, српска литература, поезија, декламовање као више горе, језик немачки и италијански; историја српска; физика. И за ова четири виша разреда још пенија, рисовање и калиграфија.

По свршетку ових школа имао би се почети двогодишњи тецај за трговачке предмете: трговачку географију, познавање робе, рачуницу и књиговодство, за оне младиће који се за ту струку реше.

Који би се за учитеље определили, ти би имали по 6 часова недељни за пенија и правило црковно и педагогију, к томе још посету мањих школа.

За прва три почетна разреда опредељена су три учитеља; за виша четири 5, између којих би један био управитељ над целим заведенијем, које место сада ја заступам. Учителима у почетним разредима одређена је плата од 3—400 ф.; онима за више разреде од 5—600 ф. а управитељу 700 ф. Управитељу би спадало још у дужност у сагласију са члановима општине гледати да све школе у Босни, или оне бар у околини сарајевској, дођу под његово надзиравање, да би мане и недостатке исправљати могао.

Ово је у главном план сачињен у Н. Саду. Но да би се овај реализовао на путу су оскудица материјалних средст(а)ва и добрих учитеља, међусобне брани и раздори, како у јавном тако и у приватном животу, небрижљиво настојавање родитеља над својом децом; који само теже да им деца науче читати и писати, па да их одмах могу дати на занат или трговину не чекајући до окончања школског течаја. У том их може извинити сиромаштво, у ком се највећа част становника овдашњих налази. Сами овдашњи трговци, који су неким начином представници овога народа, своју децу још зарана из школе ваде, а на њих се свиколпски угледају. Њима не иде у рачун да се нижа класа људи овдашњих просвећава.

Овдашње општинаре или тако зване чорбације, нудио је господин консул русијски да од бољих ученика изберу неколико, да их пошаље као питомце у Русију; о томе их је нудио и аустријски консул. Господину консулу русијском одговорили су они да родитељи своје деце не даду у далеки свет, а ја сам се о противном уверио. Један од нижих становника сам ми је говорио да би радо своје дете дао, али чорбације нису томе склони. А преко њихове воље учинити не сме, јер имајући велики утицај код чиновника правит[елства] турског, то им се нижег стан[а] људи не смеју оду-

пирати, јер би неповољне последице иokusили. Они су неки тајни ареопаг правитељства. Слушао сам да неке особите привилегије, дароване им да овде управљајућих везира, притјаживане с којима у изванредним случајевима своју оданост и верност одостверавају издавајући све тежње и намере народа. То издајство тако се међу њима улегло, да се између себе надтичу ко ће боље поверење код Турака заслужити, а то једино из тог узрока за обезбедити своје привремено материјално стање. И због тога овдашњи трговци више слободе од свих осталих Бошњака уживају. Међутим, они као ктитори црквени управљају црквом и добром њеним; они су представници просвете и судије у меџлисима. Управо од њих срећа ил' несрећа, напредак ил' назадак овога народа зависи, а слободно би смео рећи, где трговац управља судбином народа да ту тешко може бити жељеног напретка. Из овога догађаја судите тежње њихове. Сад скоро рукоположен је овде један меанџија за Баконан на препоруку г. Самоуковића као директора школе желећег просвету. Исти му је дужан, па знајући да свештеници могу с глобарином међу народом лакше до новца доћи и дуг свој исплатити, па с тим га је себи подчинио. Један ми је од овдашњих свештеника приповедао, да овдашњи трговци нећеду изображених свештеника, већ такове које су они произвели да над њима лакше господарити могу. Свештеника је овде дужности само служити за интерес њихов и владика. Владике овдашње могле би много добра, притјаживајући (у) овим странама и мирску и свештену власт, учинити, ал' то нису њихове намере.

Неки дан био сам код г. Самоуковића и с њиме сам разговарао о школским стварима. Напоменуо сам му да би требало до године постарати се за раније о учитељима за више разреде; он ми се изјаснио да је то немогуће и да ће по свој прилици остати ови постојећи разреде; а пролетос преко новина тражили су човека који би у стању био и више школе уредити. Том приликом приповедао је да их је правитељство кн. Србије позвало да приме 50.000 гроша које је изнајпре скупљено на погорелце 1852. сарајевске када је Омер-паша утишао буну босанских Турака, али се том примедбом да ће им се та сума издати, ако се членови общине обвезу, овај дар само на школе обратити. Због међусобне неслоге сада та ствар лежи. Тада ми је и о томе говорио да би се они у другим дворовима, а нарочито Русији ради помоћи обраћали, али да су им по његовим речима, два стара аристократа на путу. У колико су ми овдашње околности познате, нагаћам да су то Савић и Јефтановић.² На њих као на најимућније и најотменије, угледа се сваки. Први, благ ал' строге нарави држећи се некадашњих обичаја; други, ладан, горд и високоуман ал' разборит познавајући добро овдашње околности. Да има воље и милостивија срца много би добра учинити могао.

Прошле године поклонило је правит[елство] аустријско, преко свог консула, овдашњем заведенију преко 100 комада књига, које се у нашим почетнијем школама уче, као: читанке I ч[аст], методичку рачуничку, немачку праматичку и часослова и псалтира, печатаних на једно 20—30 листи које не стају више од 5—10 к. Иначе

се предају овде предмети по начину кн. Србије, од куда се књиге набављају које су: три части Читанке, Наука христјанска, Буквар, Прва знања и часослови и псалтири. Од ових последњих највише треба, а скупо стају до 5. цв. те их свако дете не може купити, већ община и бесплатежно даје.

Што се тиче школа и цркви изван Сарајева немогуће ми је за сада о њима и њиховом стању и потребама известити Вас опширније. Јер једно оптерећен и немајући толико ни прилике ни познанства, а друго што као стран подајник на опрезу бити морам.

Слушао сам одскора да у Таслици³ и Фочи постоје мале школе у којима се тек нешто читања и писања учи, што нити учитеља свога нити књига имају.

Пре једно месец дана био је овде један свештеник и с њим још неколико људи из Фоче, и обратили су се на овдашњу общину с молбом да код везира издејствују допуштење купити по нахији сарајевској милостињу и прилоге за цркву. У том се месту, по казивању, налази једна чудотворна икона, чега ради многи народ из благоговеније (у) то место полази. Митрополит чује за то и пребаци зашто да се на њега не обраћају, почем је он пастир, који хоће да зна за своје стадо и да га он стриже. Пре три недеље подписала је овдашња община код митрополита пуномоћје, којим се опуномоћавају 12 најспособнијих чланова тражити место за грабење цркве, коју намеравају зидати, који би се имали око те грабевине старати и надгледати.

До половине марта доћи ће тамо у Беч г. Самоуковић. Тога ради ову молбу на Вас управљам, да би имали доброту, ако би Вас походио, о мени реч не повести, да Вам ја о њиховим околностима што достављам. Кад би то дознали овдашњи били би кадри код консулата аустријског ме и у платку увући, које би за мене не мале последице имало. Тога ради немогуће ми је и писма по овдашњим трговцима слати. Велика Русија свагда је својим једноплеменицима и једновременима по свима крајевима нашега света шчедру руку пружала, због тога сам решио се поклоњено ми г. Медаковићем поверење испуњавати.

Ово моје известије, пречестнејши господине, имајте доброту неоценити га као какву антипатију према овдашњијем људима. Неблагородан би ја човек био, људе, код којих моје ухљебљење ма и привремено имам црнити. Међу њима има и ваљаних људи, ал' такових је число мало, и они су удаљени од јавних послова. Рад сам Вас само истину казати уколико је по мом могућству схваћам и дознати могу.

Ј. Димовић

Из приложеног оригиналног списка изволите видети имена приложника плаћајућих 10% на фонд школски.

ОР ГПБ, ф. 627, д. 38.

¹ Ради се о „Основној мушкој школи у Сарајеву“, називала се и „Српска школа“, која је почела да дјелује након 1850. на основу фонда који је створен годину дана раније. Школа је дјеловала на основу традиције сличних школа које у Сарајеву постоје од 1800.

² Ристо Савић трговац, једно вријеме боравио у Београду; Манојло Јефтановић сарајевски трговац, отац Глигорија Јефтановића каснијег вође у борби за српску просвјетну и црквену аутономију у Босни и Херцеговини.

³ Плевља.

Сарајево, 16 (28) мај 1858.

Ј. Димовић о црквеним и школским приликама у зворничкој и сарајевској епархији.

К последњем мом послатом Вам допису имам чест овај, као допуњење и продужење првога, доставити Вам. Из овога увидићете да се највише божијих храмова и основних школских заведенија у погледу између реке Босне и Дрине, дакле у источном крају Босне дуж кн. српских граница до Албаније и Бугарске, највише налази. У западној страни Босне, од реке Босне па до хрватских и далматинских граница, као да неће ни бити више цркви и школа, него што сам Вам у последњем допису доставио. Овај сам допис по казивању човека, учитељујућег више од 12 година по овим странама, написао, и у колико је могуће било више испитивао га о околностима тицајућих се цркве, свештенства и школа.

I Епархија зворничка

1. Модрич, варошица, одприлике са 1000 душа прав[ославног] вероисповеданија. Црква лепо, од тесаног камена, саграђено зданије 1858. довршено и освећено са једним свештеником. Житељи су досељеници румелијски Цинцари или Романо-власи. У порти је школа са 1 учитељем, кога општина међусобним порезом годишње са 2000 гроша плаћа. Од књига притјажава црква: Општиј Минеј, Осмоглашник, Јевангелије, Апостол и Трипик нови цариградски. Остале утвари црквоне набављају из Сарајева или из аустријских страна.

2. Брчка, варошица на Сави са 3000 душа прав[ославних] хр[истијана] 1 свештеником и 2 учитеља, које општина заједно са школом међусобним порезом издржава; једног са 290. ф., а другог са 250. ф. Црква је свештеничка бивша кућа прошле године к богослуженију посвећена, којом је приликом владика зворнички са 100 талира наплатити се дао. По преповедању наплаћују епископа за освећење цркви по 100 ф. — 100 талира, а кад-кад и 100 дуката, по могућству како које општине. Општина је припремила материјал за ново здање црквно.

3. Градачац, варошица бројећа до 2000 д[омова] прав[ославних] хр[истијана] са малим црквеним од 20 година постојећим зданијем. Ново зданије намеравају подићи док прикупе нужни капитал. Школа је са 1 учитељем с 240. ф. годишње награде. Предмети су школски: наука христијанска, читање и писање (часослов и псал-

тир), рачуница и св[ештена] историја; иначе учитељи по својој способности предају учебне предмете како који хоће. Предмети школски набављају се из Србије и Аустрије. Ово је и парохијално место са једним свештеником. По приповедању истога учитеља свештеници своје дохотке од патва, као што од њих владике, произвољно изискују. Од пара људи узимају 1 осмак или ока кукуруза, за венчање, по могућству венчаних, за крштење 2 цванцика, за погреб по 100—200—300 гроша или 10—25 ф., за освештење масла по 1 дукат. Епископи за рукоположење свештеника наплаћују као уречено 100 ф. иначе произвољно и до 100 талира, за синбелију 2—10 дуката, даље, сваки свештеник дужан је епископу од сваке парохијалне куће годишње по 2 ф., а хришћани такозване мирије по 1 цв[анцику] дати. При том дужни су свештеници епископу годишње још давати: батике (од крштења новорођених) 200 гр. (15 ф.) водичарини или свећење водице 50 гр. (4 ф. 10 кр.) прихода од венчања мора свештеник епископу на рачун дати од кога свештеник 2/3 а епископ 1/3 има. Сву ову глобу свештеници немогући од својих доходака подмирити, упражњавају у својим нуријама или парохијама такозвану писанију, при којој хришћани свом свештенику дати завештају или у природи као, свињче, овцу, вола, или у готову новцу, писанију. Ову писанију упражњавају свештеници после рукоположења, почем су своје кесе добро пред епископом истресли, за надокнадити ту глобу. Исту писанију чине и епископи по својој епархији читајући молебствија, за која 1 дукат наплаћују. Умре ли који од свештеника, то епископ умершег свештеника коња и сву опрему, књиге, крст и петрахил као неко законом наследије узима; не допадне ли му се коњ, то га он по произвољној прецени од заоставше свештеничке породице наплаћује. Такој је обичај садашњег зворничког епископа Агатангела¹ чинити. За овога епископа приповеда се да је заједно са Турцима закупује десетину и жировницу. Десетина се по Босни од марве и усева, једном речи од свију производа узима. Десетар заиће и напише десетину, ову самовољно прецени и наплаћује средствима свакојаким, као што је по Турској обично. Само се сено узима у природи и то половина. Жировница се зову шуме, где се свиње гоје. Царска је наредба кад роде шуме, од 1 свињчета наплаћивати по 1 гр[ош] и 7 пара, а кад не роде само по 7 пара. Но родио ил 'не родио жир, закупци наплаћују увек 1 тр. и 7 пара.

4. Осјечани, село крај реке Босне са 400 парохијалних кућа у околини и 3 свештеника, школџм и 1 учитељем (сада нема учитеља), Црква је новосаграђено, због изнутрашњег недовршеног посла, још неосвећено зданије. Све црковне ствари немају. Од књига притијажавају: Обитиј Минеј, Јевангелија, Апостол и нови цариградски Типак. Епископ је наредио да свака црква мора исти типик имати и од њега купити. Књига је од 300—500 листи, цена јој је 6 цв., а он прода ју је по 1 дукат.

5. Копривна, село са четвороуголном црквом од камена, 20 корачаја дугачка, а 15 к[орака] широка, 100 парох[ијалних] кућа са 1 свештеником. Оскудица у црковним књигама. Школа са 1 учитељем плаћеним 500 гр. или 43 ф. годишње.

6. Бабешница, у крај реке Босне са 100 кућа парохијалних и [са] 1 свештеником, школу са једним учитељем са платом по 1 цв. месечно од ученика.

7. Милошево, село у крај Босне са 190 кућа пар[охијалних], 1 свештеником. Школа са 1 учитељем, који годишње 700 гр. или 58 ф. плате има. Године 1852. созиђано је четвороугаоно црквно здање. Књиге су: Обштиј Минеј, Осмоглавник, Јевангелије и Апостол.

8. Црквина, село крај Босне 1 сат од Милошева. Црква мала четвороугална са 150 кућа парох[ијалних] и 2 свештеника. Црква је сиромашна, школа и 1 учитељ са 1.2500 гр. = 100 ф. Пре 12 година подигнута је црква.

9. Обудовац, село са 1 црквом. Зданије старо, давнашње и величине до 30 корач[аја] дугачко и 20 широко, са 300 парох[ијалних] кућа, 3 свештеника. Школа са 1 учитељем награбеним са 120 талира, кварталром и дрвима.

10. Жабари, село са 300 кућа парох[ијалних], 2 свештеника, школа са 1 учитељем с 1500 гр = 140 ф. годишње. Житељи иду у Обудовац на богослуженије.

11. Чобић Поље, село са школом и учитељем са 1200 гр. = 100 ф., и 2500—250 парох[ијалних] кућа са 1 свештеником.

12. Ораш[је], село поред Саве, са 60 кућа парох[ијалних]. Ове године немају учитеља. У такозваним ћелијама обдржавају вечерње и јутрење; на литургију одлазе у Обудовац.

13. Село Б[и]јела, под планином Мајевицом са лепо сазиђаном црквом по обичном црквном типу. Парохија од 50—60 кућа са 1 свештеником. Житељи су Цинцари прав[ославне] в[ере]. Има школу и 1 учитеља са 1200 гр. или 100 ф. плате годишње.

14. Полебрице, село без цркве, 90 парох[ијалних] кућа, школом 1 учитељем са 500 гр. = 48 ф. плате. Житељи Цинцари пр. в.в.

15. Зовик, село под Мајевицом планином, житељи Цинцари прав[ославне] в[ере]. Парохија је до 50 кућа велика са 1 свештеником. Црква је ове год[ине] довршено и освећено мало зданије. Школа и учитељ с 1200 гр. = 100 ф. плате. Ту се зида и римокатоличка црква.

16. Мачковац, село у пл[анини] Мајевици са 1 црквом и 200 парох[ијалних] кућа. Учитеља нема за сада; плаћају га са 1 цв. месечно од ћака.

17. Јасеница, село у пл[анини] Мајевици близу Сребреника. До 150 кућа парох[ијалних] са 1 свештеником. 1 школа и учитељ, плаћен са 1 цв. месечно од 1 ученика. У ћелијама служе вечерње и јутрење; на литургију иду у Мачковац и Тузлу.

18. Грачаница, поред реке Спрече близу Озрена планине. Има до 60—70 кућа парох[ијалних] и 2 свешт[еника]. Црква је ове год[ине] о вознесенију Христову освећена. Има школу, 1 учитеља наплаћеног са 1200—1500 гроша.

19. Дољна Тузла, тврдиња са 120 кућа христијанских прав[ославне] в[ере] (остало су Турци и римокатолици), 2 свештеника, столицом епископском, због судова турских из Зворника овамо премештеном. Богослуженије се обдржава у владицином конаку. На горњем спрату обитава владика, а у дољњем се служе црквни обреди.

Црква има све утвари и књиге. Обштина плаћа учитеља са 4000 гр. годишње. Ту постоји и р[имо]к[атоличка] црква. Близу Тузле находе се слани кладенци, из којих се со добија.

20. Зворник, тврдиња, у којој до 70 кућа парох[ијалних] са 1 свештеником, школом и учитељем наплаћеном са 200 ф. годишње, и до 1000 кућа турских. Црква новосазидано лепо зданије притјаживајуће све утвари црквоне. Стара епископска столица.

21. Јања, варошица крај Дрине реке, до 60 кућа прав[ославне] в[ере]. Црква 1848. год[ине] саграђена са 2 свештеника, школом, учитељем са 1500 гр.

22. Манастир Тавна, на реки истога имена у Подрињу, древно, у рату Караборћевом сагорело, 25—30 корачаја дугачко и до 7 корачаја широко, недавно са 1 трулом обновљено зданије са ћелијама на два спрата у којима 5 монаха и игуман обитавају. Манастир притјажава 400 парох[ијалних] кућа. Од монаха узима владика оне исте дохотке као и од мирских свештеника. Манастир притјажава, такобер, у Бијељини 1 и у Тузли 1 кућу који доходици на издржавање манастирско служе. Ове је куће купио бивши игуман Митрофан. По смрти овога игумана да остане 500 кеса манастирских новаца, или 2090 ф. Чувши садашњи епископ од некоег свештеника, Кленце званог, пароха бијељинског, за то посмртије, у договору са истим свештеником речену суму на поље подели и присвоје, по овом случају последњи предузме пут у Јерусалим на поклоније. Вративши се потајно је приповедао у народу о тим новцима. Владика да би умирио и ублажио га удова бивша постави игуманом те обитељи. Но скоро премине и овај. Владика пошље свог ђакона, који у труду скривене новце нађе и владика донесе. Тим начином постане он наследник готовине манастирске.

23. Б[и]јељина, варош у равници подринској, има до 200 кућа парох[ијалних] са 3 свештеника, школом, учитељем са 260 ф. годишње плате. Године 1846/7. поруше Турци цркву кад ју је владика осветити хтео, но касније судејским путем буду виновници нагоњени о свом трошку цркву подићи.

24. Бродац, село у Подрињу. Парохија од 300—400 кућа са 3 свештеника, школом и учитељем, кога по 1 цв. месечно од детета плаћају. Црква је дрвена зграда.

25. Драгаљевац и Чабавица, близу реке Јање у Подрињу, црква је зграда од брвна са 400 кућа парох[ијалних], 4 свешт[еника], школом, учитељем, кога са 1 цв. месечно од детета плаћају.

II Епархија сарајевска

26. Прњавор у Посавини са 1 школом, учитељем, коме је плата 2000 гр., и ћелијама у којима вечерње и јутрење обдржавају; на литургију одлазе у Балачковац.

27. Дубица, село поред Босне са 1 школом. Цркве нема. Парохија са 1 свештеником. Римокатолици имају цркву.

28. Подновље, село без учитеља и цркве са 200 парох[ијалних] кућа и 1 свештеником.

29. Лепеница, село крај Саве, под планином Мотаицом са 1 од тврдог материјала зиданом црквом и 300 парох[ијалних] кућа, без школе.

30. Манастир Гомионица у нахији бањалучкој.

31. Манастир Моштаница близу Дубице на реки Уни. Оба манастира имају својих земаља и шљивика, притом и парохија.

32. Манастир Озрен, испод горе Озрена поред реке Спрече, без монаха, древни манастир са порушеним ћелијама. Црква је обновљена у којој од 8 година мирски свештеник служи. У манастиру је и школа са 1 учитељем и 1000 гр. плате.

33. Велућа, село под гором Озреном са 200—300 парох[ијалних] кућа и 3 свештеника и школа са учитељем. Црква стара сада се оправља.

34. Манастир Папраћа из старих времена, ћелије су скоро саграђене, недалеко је село Папраћа од 50 кућа са школом и учитељем.

35. Сребреница, град на Дрини, са 1 прастаром црквом и 60 кућа христ[ијанских], школом и учитељем. К овој парохији припадлежни још до 100 кућа парох[ијалних] од околних села.

36. Милића село са црквом, школом и учитељем.

37. Лобница у планини Бирчу са старом црквом, школско се зданије подиже ново.

38. Кравица, село са старом црквом, скоро обновљеном, без школе, но намеравају подићи.

39. Вишеград. Од Вишеграда 2 сата даље налази се древна црква којој до 100 кућа парох[ијалних] припадају. Школе нема.

40. Манастир Бања на реки Лиму, има сумпорне топлнице. Црква стара са трулом, скоро обновљена, са 3 монаха, 1 игуманом и једносратним ћелијама. Има школу са 1 учитељем коме по 1 # месечно и рану даје, и притјаживајући до 150 кућа парох[ијалних]. Надалеко у Новој Вароши налазе се три породице, које су од прастарих времена с колена на колена своја добра, спантуке звана, наслеђивали, а имено Мића Борисављевић притјажава и данас село Буково са 50 кућа, гди је саградио цркву, коју сам издржава.

41. Нови Пазар, тврдиња са црквом св. Петра 1 1/2 сата од места лежећом поред реке Ибра. Велико древно зданије из времена српских краљева Немањића. На брегу недалеко стоје и данас Бурбеве Стубови, стари порушени храм из времена Немањића.

42. Бијело Поље у Скадарском санцаку, тврдиња са црквом и селом Никољицом, које од Бијела Поља река Лим дели, има 150 кућа христ[ијанских]. У цркви никољичкој налази се по казивању Јевангелија велико, дар царице Катарине II русијске, сребром и златом оковано 2 1/2 стопе високо и 1 1/2 широко, које су Бијелопољци од Албанеза поаравалих под Махмуд пашом Џетиње,² купили. Црква је, такођер, из времена краљева српских са школом и учитељем.

43. Митровица на реки Ситници и Ибру, до 30 кућа хр[истијанских], 1/2 сата даље је древни мали манастир Сокољица.

44. Вучитрн у Албанији, тврдња по приповедању од браће Војновића зидана, са новосаграђеном црквом, школом, учитељем и до 130 кућа христ[ијанских].

45. Приштина, негда столица српских краљева, велика варош са 200 кућа бугарских, древном црквом са трулом, школом и учитељем].

46. Грачаница, село у Косовом Пољу са 40 кућа хр[истијанских] и 2 свештеника; у овом су месту од прастарих времена свештеници у једном колону чин свештенички наслеђивали.

47. Баковица у Кос[ову] Пољу са 40 кућа, црквом, 1 свештеником без школе.

48. Пећ или Ипек до 200 кућа хр[истијанских], негда столица српских патријарха, гди је последњи, у Срем прешавши патријарх српски Чарнојевић седио. Недалеко од места је Манастир из врем[ена] српских краљева са 15 монаха и игуманом. Цркве су три под једним кровом. Има школа, учитељ је са 1500 гр. плаћен.

49. Манастир Дечани, највећи и најзнаменитији манастир српски. Основатељ је Стефан краљ Првовенчани Дечански, у коме се и крст истога краља налази, којим је на војну полазио и многе књиге из онога века.

50. Манастир Девич у Косов[у] Пољу са гробом св. Јаникија.

51. У Албанији под црногорском планином Суторином у селу, до града Бара крај мора, Спичу налази се црква, у којој и римокатолици и православни заједно богослуженије одправљају. Римокатолици били су изнајпре православни, недавно овога века у р[и-мо]к[атоличку] веру прешавши Срби.

Све ове редом означене општине јесу християни православног вероисповеданија. Стављао сам по цитацији тога учитеља само број кућа, јер опредељено није знао колико која општина душа има. И сам број кућа не треба као опредељен узимати. Књиге црквоне су код свих готово храмова, а и по много манастира оне исте, које су под № 1 назначене и то понајвише у малом формату, да се могу и уза се носити. Друге утвари црквоне, као кадонице, тутири, чираци и тима подобна јесу на најпростији начин израбене утвари, какве сам и сам, путујући за Сарајево у Турском Броду видио. Одежде немају оне пријатне складности и лепе форме као оне, које г. Хилфердинг овдашњој цркви поклонил, какве су и код нас већ изгледају као затворена једнострука јалунцета без огрљака. — Учители, као што сам више горе споменуо, производно предају, ко што и како уме. Особито у општинама ван Сарајева главно је само читање и писање. Учители са мало изузетка, једва и то да добро знају.

Главна и важна је ствар за сарајевске школе да бивши членови и међу њима директор г. Самоуковић, дају оставку. Ко ће после њих изабран бити, из сада се још не зна. Само то би могло бити извесно да том изменом школа ништа добити неће већ пре изгубити. По општој тежњи и симпатији овдашњих епитропа општинских изгледи за школу нису најбољи. Имајте, пречастнејши господине, доброту да Вам за ову ствар за сада не могу ништа под

робније јавити, мени опростити. О идућим феријама или и раније трудићу се ову недоскудицу попунити.

Због несрећних за Турке бојева са Црном Гором, христијани су овде у приличној опасности и на опрезу. Ватра је више пута и на више места подметата. Везира овде нема, војника једва 300 момака, а варошни Турци сав су мах узели. Какве последице могу бити, то се напред не може видети. Христијани су будући су само у њихове куће ватре подметане, све драгоценије ствари у своје подземне и од ватре сигурне магазе посмештали.

Будите задовољни, пречастнејши господине, са овим писмом, којим што ми до знања долази по обећању и могућству достављам.

Ј. Димовић

ОР ГПБ, ф. 347, д. 38.

¹ Зворнички владика Агатангел. Турци га протјерали 1858, пошто је десет година заузимао тај положај. У вријеме буне 1858. истакао се заштитом раје и отвореним нападањем турске политике.

² Односи се на поход Махмуд-паше на Цетиње 22. јуна 1785.

³ У том периоду А. Ф. Гилфердинг је био привремени отправник послова Русије у Сарајеву.

233

Сарајево, 30. јун (12. јул) 1858.

Ј. Димовић о свом сукобу са колективом основне школе и слању ученика на школовање у Русију. Критика црквених поглавара у Босни и Херцеговини.

Рад сам овај шар разложити Вам један случај, који се пре три дана између членова школских и мене догодио. Не зато да осуђујем њих и да правдам себе, већ тога ради, да би и Ви, по Вашем благом расуђивању, увидели, с каквима се околностима, предракудама и тежњама човек с овдашњијем светом борити има.

Јунија 23. будем позван у школско заседаније. Г. Самоуковић, као управитељ, изрази се да школе унатраг иду зато: што се недељно после цркве деца не толкује Јевангелије; што деца по изласку из цркве не враћају се у реду у школу; што момци слаб напредак показују и туже се да се неприслишавани кући враћају. Ови момци јесу појединих имућнијих кућа служитељи, који по три и четири године бесплатно своје газде служе, да их само шаљу у школу, да читају, писати и рачунати науче, да доцније као трговачке калфе или заначије ухлебљења наћи могу.

На први узрок приметио сам им да ни у нашим основним школама у Аустрији, ни оима у кн. Србији, по којима је ова школа посве уређена, то толковање не постоји због незрелости дечије за тај важни предмет већ мање као Свештена историја и Катахисис, за дечију способност и године сачињене књижице. На други приметио сам: што су они сами наредили да деца по свршетку бо-

гослуженија, једно због овогодишњег непрестано студена, кишна и каљава времена, а друго због грађења око цркве, које је порта са различитом грађом запремљена, не враћајући се увек на каталог, премда је сваком лепшом приликом обични школски поредак испуњаван. На трећи приметио сам им: да момци изванредно, и кад им време допусти, будући више везани за тежачке кућевне послове, походе школу, то равна с осталом децом успеха не могу ни показати.

Ово не бијаше главна тежња њихова мале ове узроке као погрешке и небреженија приписати ми. Пре овога повода на један дан изјасни ми се мој садруг г. Гојковић да му је г. Самоуковић говорио да ме запита би ли ја имао вољу до једно четворо деце у Русију одвести, за које ће ми заједно са децом 100 ф. путних трошкова дати, па да се отуда и не вратим. Дан кансије рекне ми да му је г. Самоуковић наложио опоменути ме да дам оставку, што сам скуп учитељ и што не певам у цркви; то је главна ствар. Тога ради су и мале узроке хтели ми као погрешке важне приденути за имати каква-таква узрока, кад се сам не осећам, одпустити ме.

Ја сам, пречастнејши господине, при распису њиховом моја достоверна свидетељства преко г. Медаковића о свршеним гимназијалним и филозофијским наукама послао, из којих су моје способности ил' неспособности увидити могли; а и г. Медаковић не би им управо мене неспособна препоручио, имајући избор још двојице, тројице конкурената.

Кад сам опоменуо питомце за Русију, то сам рад и о томе предмету, колико ми је познато, извести Вас. Речени мој садруг г. Гојковић, или сам, или од другог упућен, походи пре једно две недеље дана садашњег консула господина Шулепникова¹ и јави му да је четворо овдашње деце нашао, који су ради на науку у Русију поћи. Он то једва дочека и рекне му да ће их заједно с њиме преко Београда и Одесе у Русију упутити, с том само примедбом, да нема налога, такоу децу о царском трошку слати, већ да чорбације трошка до Русије уз дешу даду. Да л' ће чорбације трошка дати неизвесно је, јер је г. Самоуковић истоме г. Гојковићу наложио не плести се више у те послове, будући да се ствар дозна, имао би он грдна посла на турској Капији² одговарати.

Вративши се г. Самоуковић из Беча приповедао нам је о усудију и одличју, којим сте га предусрели и понуди и до стотину деце скупити и за Русију их одредити и послати. Тад питаше и мене и садруга, да ли је који од нас Вама писао, будући сте Ви о овдашњим околностима извештени, а њему непознато од куда и којим путем. Ја сам му том приликом сваку могућу корист у пољзу, која би из тако шчедрога благодетјанија и за ове пределе и за питомце проистекла, представљао, и он у првом оном магнуењу и одушевљењу обећаваше све могуће чинити да се тај предмет и у дело приведе. Доцније није више никада о тој ствари спомињао. Савић млади више се пута изражавао: пошљи дете у Русију, постаће Рус; пошљи га у Француску, постаће Француз; у Немачку Немац. Ово је довољни доказ њихових намера. Старешине обштине радо само

исповедају да су ради добру свога рода, ал' и то би само онда могућно кад би и с њиховим приватним интересом скопчано било. Кад би један од овдашњих старешина своје дете определио, нашло би се довољно, а има и без тога питомаца. Ал' они избегавају и најмању сенку Турцима се замерити, па због тога само обећавају и на речима су готови, а на делу нигда да испуне своје обећање. Ја сам поготову тог убеђења да би се по другим крајевима више питомаца нашло већ што то овде бити може. Које стра', које предра-суде родитеља отежавају ту ствар врло.

С питомцима ће бити, по свој прилици, као и са вишим школама, за које су по новинама разгласили да су завести ради, чега ради сам овамо и дошао и по разлозима и члутствијама г. Медаковића и других, поступати мислио, а кад сам их на то више пута опомињао одговарала су се гг. Самоуковић, Савић и Јефтановић, јер они управо у школским и о школским стварима решавају на оскудна средства и немогућност такве школе у Турској заводити.

Немогуће је представити да не би овдашњи људи имали склоност и увиђали потребу бољег напретка, али можда сувише материјалност и страшљивост их уздржава. Особито што све своје приватне и народне послове пред и са владиком решавају, то су непрестано на опрезу да их неби ови код Турака облагали и неке им према правитељству противне тежње подметали. Овдашње свештено поглаварство и народни напредак, то су два противна елемента. Покушај овога издајство је онога. Новине јавно поведења злоупотреблења владика по Бугарској и осталим странама свету казују, ова мада нису посве, поготову су у пола истинити. Овдашњи је митрополит са новодошавшим везиром отишао мирити Крајину³. Као што је овде глас да је Крајина на г. митрополита, због изтјазиванија мирије, врло огорчени, поговара се да се може с њима још свашта догодити.

Још један случај, као карактеристику г. митрополита. Марта о[ве] г[одине] откаже учитељ II разреда общини службу, једно због изјављеног незадовољства митрополигова према пенију⁴ његовом, а највише због изјасненија школских членова да ће га у невреме отпустити. Г. Самоуковић путујући за Беч нађе у Далмацији другог, који тек на концу маја приспе, а међутим је један од старијих ученика попуњавао празно место. Новодошавши, свршени богослов задарског заведенија, певаше први пут и г. митрополит је јавио својим хмцањем и подражавањем своје незадовољство дао познати. Наложивши, по свој прилици, членовима забранити реченом учитељу више певати; а од њих један, неизвесивши оних о томе најпре учитељ, кад је овај други пут предузео певати, дође у левницу и у половини чинодејствија вечерњег прекине му пеније и предузме га сам. И тако учитељ осим своје теретне дужности и са интригама приватним има се борити. Владикама је сваки корак напретка народа овога противан, особито ако су странци тога виновници; а људи се увек доста налази, који им тога ради похлебствују. Владикама је познато да се разитком народним материјалност њихова пада, која је сада главна цел; а душепеченије християнско да л' им на срцу лежи то ће Ваша пречестност

боље знати од мене, коме једва по гдикоје околности догађајуће се ствари прозрети дају.

Увиђајући, пречестнејши господине, моју сумњиву несталност, недокучену цел, због које сам се овамо одважио, а не желећи ни ове људе ни себе варати, осмелио сам се у духовним делима Вашим узнемирити Вас и Вашој отеческој милости настојаћу молбу управити. Читајући у листовима пролетошњим моћну шчедрост његовог величества свима Славенима, по целом пространству својих држава на русијских заведенија учећима се, милостиву руку помоћи пружити и подавати; и видивши охотну готовост овдашњег господина консула, тога садруга г. Гојковића, поред питомца у Русију послати и подаником русијским поставши за званије, или науке продужити намеравајућа у заведеније које учебно препоручити; Ова побуђења су и мени дрзновеност улила у Ваше пречестности за равну милост просити, подобног благодејанија удостојити ме. Измалена још тежио сам, ту, поготову рећи за православне по свим странама света обетовану земљу понекад видити. Но, које намере и определења родитеља, које касније приватне околности стања, не допустише ту скромну жељу испунити. Препоручујући сам себе, ја ћу се само смети надати да ће Ваша пречестност ови сопствену препоруку и чежњу по не⁵ призренија удостојити и уверити Вас да ће моје срце свога благодеја свагда благодарно спомињати.

Препоручујући се Вашој отеческој милости и надајући се да ћу Вас и о манипулацији овдашњих црковних ствари скорим, колико ми до знања дошло буде, известити моћи, остајем са синовном оданости.

Ј. Димовић

ОР ГПБ, ф. 347, д. 38.

¹ Евграф Р. Шулепников, руски конзул у Сарајеву након 1857. Дошао у Сарајево у фебруару 1858.

² Мисли се на Порту, турску владу.

³ Сарајевски митрополит Дионисије. Наредна реченица би се могла односити на зворничког митрополита Мелентија, којег су Турци након смјенивања Агатангела поставили као свог пријатеља. Био је у сукобу са устаницима у вријеме буне 1858.

⁴ Т. ј. Црквеном певању.

⁵ Нејасна реч.

ДУЧИЋ Н.

Дужи, 28. септембар (1. октобар) 1861.

Н. Дучић Рајевском о парници манастира Дужи са Турцима и помоћи манастиру у књигама.

Не можете себи представити, како сам се обрадовао, кад сам примио Ваше поштовано и пријатељско писмо од 5. августа, но жао ми је и стидим се, што Вам нијесам одмах одписао; али кад

представите себи да овђе у Дужи нијесам био него у Мостару скоро три мјесеца бавио сам се и парницу гонис око манастирскијех земаљах, које су нам Турци притисли у вријеме њихова јањичарлука и великога зулума; па сам слава Богу, у ползу манастира парницу свршио и земљу добио.

Па кад представите себи велим, овај велики и доста тешки посао, који сам имао и свршио, тада надам се, да ћете ме извинити. Веома ми је мило било виђети у Вашему љубезному писму ће обећајте, да ћете се старати за мјесечне минеје и октоиха набавити их и послати их у наш Свето-Успенски манастир Дужи. Ја, Господине, не сумњаам, да Ви Вашом добротом и великом ревности око светијех цркавах и манастирах особно нашијех у Херцеговини нећете се не постарати и снабдјети манастир Дужи са оввијем веома потребнијем књигама, за које ће Вам бити велика благодарност и вјечити спомен. Све, што је послано у манастир Дужи примили смо и признанице дали, осим тај сандучић с књигама нити смо примили нити признаницу дали. По Вашему писму ја сам питао г. Безобразова за ове књиге находели се у Консулату, па ми је одговорио; да се находи један сандучић, но да њему није назначено, ће ће га дати.

Овом приликом, уважени Господине, представљам Вам да у нашој Свето-Успенској обитељи немамо плаштаницу; него нешто веома старо, подерато и неудесно по духу наше православне цркве; кад би могли наћи каква благодјетља, који би ову нуждну ствар приложио, то би заиста превелико добро и лијепу ствар учинили овој цркви. Што се тиче нашијех сељскијех цркавах потребне су само по три књиге: Јованбелије, Апостол и Стужебник. Списак од свијех херцеговачкијех црквих знам, да имате, дакле није нужно да Вам шумске¹ и требињске цркве овђе полажем. — Ако имате под руком од пријеречених књига велико ко добро учинили, кад би послали за 5—10 црквих у Шуму и Требиње.

На много звање мојега старога и болеснога стрица Игумана Дужкога мени је требало доћи у свој постриг манастир. Дужи, јер је велика нужда била да се повратим и у болести игумана у пословима манастирскијем заступим. Тако сам морао оставити новозаведену и мени веома моли Семинарију² али не својевољно. Она је остала на старању Оца Архимандрита Памучина и О. Игумана Житомисливићкога и општине Мостарске³, но како сам ја лани у присуству својих предао годишњи испит са баџима и распустио их до времена и предао свој господи школу сасвијем; они нити су је отворили ни баке позвали!! —

Н. Дучић⁴

ОР ППБ, ф. 627, д. 80.

¹ Мисли се на цркве из Шуме Требињске.

² Мисли се на Богословију у Житомислићу, која је отворена након 1858. године.

³ Јоаникије Памучина (1810—1870) и Серафим Перовић (1827—1903) од 1858. игуман манастира у Житомислићу.

⁴ Писац овог писма архимандрит Никифор Дучић (1832—1900) био је игуман манастира Дужи. Учествовао у устанцима Луке Вукаловића — Постао је агент српске владе с којом је био повезан преко руског конзулата у Дубровнику. За вријеме намјесништва, иза 1868, постао је шеф једног одјељења у српском министарству спољних послова које је помагало школе и цркве на турском подручју, посебно у Босни и Херцеговини. У том погледу Дучић је организовао тајни политички рад и држао везе са агентима српске тајне организације за спремање устанка на турском подручју. Поред тога је објавио више дјела из области новије српске историје.

235

Цетиње, 30. новембар (12. децембар) 1866.

Н. Дучић о одликовању проте Рајевског од стране црногорског кнеза Николе.

Објаснивши Његовој Свијеглости Књазу Николи Ваше многе заслуге, које сте до сад учинили, како нашој матери Русији и Православију, тако и Српству, нарочито интересирајући се за Црну-гору; споменуо сам му, да Вас декорира.

Кнез је мој предлог одмах уважио, и благоизволио наградити Ваше Високопреподобије са крстом командора ордена Данилова II реда за независност Црне-горе.

Радујући се душевно, спјешим изјавити Вашему Високопреподобију моја срдачна осећања и пријатељска честитања; желећи, да Вас Господ Бог много и много годинах поживи нашој Православној цркви на ползу а нареду Славенском на понос и дику!

Ваљда ћете се и Ви мене неће сјетити и споменути. Овом приликом молим Вас, драги мој Пријатељу, да изјавите Њ. С. Графу Стакељбергу и г. Васиљчикову мој особити поклон, тако и Вашој Госпођи сугруги.

Н. Дучић
Архимандрит

ОР ГПБ, ф. 627, д. 80.

236

[Цетиње] 10 (22) јануар 1867.

Н. Дучић упућује Рајевском захвалност за књиге, обећане за црквену библиотеку. Слање предмета за Сврвуску етнографску изложбу.

Хитим јавити Вам, да сам примио Ваше братско писмо од 29. декемврија пр. г., које ми је особито мило било, и, за које Вам лијепо и срдачно захваљујем.

По томе честитам Вам Нову годину, и желим, да их још много и много у пуном здрављу и сваком задовољству дочекујете на ползу наше православне цркве и на понос и дику роду Славенском!

Видим из Вашег лубазног писма, да сте ми за црквену књижицу послали један, и да ће и други сандук књига послати; ја Вам напријед за то пуно захваљујем.

Литографирани лик Кнез ни Кнегиња немају; а да их имају драговољно би Вам их послали. Кнез Никола има своју фотографију у вишем формату код Ангерера ту у Бечу; лијепе су за собу; ако Вам се допадне, можете је узети.

Ја сам набавио мушко и женско одијело право народно и старо бокијеско ношиво¹ и 2 фотографије у истој народној свечаној одијелу, које Вам шаљем преко Г. Петковића Консула у Дубровнику. Ја ово мушко и женско народно свечано одијело шаљем од моје стране на дар друштву за етнографску Славенску изложбу и молим Вас, драти пријатељу, да Ви то друштву у Москви предате и моју оданост искажете.

Њезина Свијетлост Кнегиња Даринка постарала се је за црногорско женско свечано одјело са једном фотографијом истог одијела које и она Вама преко Г. Петковића шаље и моли, да Ви то одијело од Њезине стране етнографском Словенском Друштву на дар предате. У томе одијелу имају неке Њезине сопствене ствари које жели, пошто се изложба сврши, да јој се врате. Ствари су ове, што се имају вратити: 2. појаса; 1. брџице (менџуше); 1. ћердан; 1. бритва са сребренијем сандбиром; и један корст са знаком: Б. — Ове ствари моли, да јој се врате; а друге све дарива.

Кнез Никола био је обећао, да ће он мушко црногорско свечано одијело на изложбу послати; али то обећање није извршио; и што је мени много жао, неће црногорско мушко одијело бити у Москву послано! Мени је јако жао, што Кнез своје обећање није испунио. Он је ово у пошљедње вријеме промијенио и од обећања одустао!!!²

Шаљем Вам и овогодишњи и лански црногорски календар и молим, да их примите на дар од моје стране. Знам, да ће Вам мило бити, што сам успјео, да ове године у календару нема латинских слова.

Србин овај, који ће Вам ово моје писмо предати врло је поштен и велики патриот. Он је доста Србији и Црној-гори услуга до сад учинио. Велико повјерење код српске владе ужива. Он је родом из Херцеговине. Мени је у фамилији својта и пријатељ.

Он је обећао Црној-гори, да ће од своје стране даровати 500. новијех пушака; тако исто и Србији. Ово је од једног човјека лијепа помоћ!

Ако Вам, што из Србије треба, можете се њему слободно за свешто обратити и повјерити. Он ће Вам све драговољно и точно извршити.

Ја га добро познајем, за то га Вама и препоручујем.

Ако знате, да Вас у чему могу послужити, молим Вас, да ми само заповједите, драговољно ћу, као брат брату сваку могућу услугу учинити.

Н. Дучић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 80.

¹ Народна ношња из Боке Которске.

² За своје поклоне Сверуској етнографској изложби у Москви кнегиња Даринка и кнез Никола добили су високе почасне награде, а Н. Дучић — велику сребрну медаљу — в. у књ.: Всероссийская этнографическая выставка и Славянский съезд в мае 1867, Москва 1869, 105.

237

Трст, 24. фебруар (8. март) 1868.

Н. Дучић — М. Ф. Рајевском: о свом раду за народ, односи-ма међу југословенским народима, новчаној помоћи руског императора, заслугама проте Рајевског за Јужне Словене итд.

Ваше пријатељско писмо од 26. прошлога по Г. Петковићу имао сам част и задовољство примити.

И ако је лаконички написано, ипак је у њему доста речено. Мени би, драги Пријатељу, одвећ мило било, кад би ми разјаснили, зашто се чудите мојој ствари; ја то не могу да појмим, у којему сте смислу рекли, а било би ми нужно и користно разумјети; јер: „никтоже без преха”. Узмите Ви, драги Пријатељу, моју ствар, како год хоћете, опет ће резултат бити, да сам у свему радио оно, што је сваки прави патриот дужан да ради.

Е, мој драги Пријатељу, кад би Ви подробно знали, колико сам ја само у ово пошљедно 10 година моје непрекидне и усрдне за-народ радње свакијех мука и јада претрпио, па их још и сад трпим; онда би јамачно рекли, да је то и велика воља, и толемо пожртвовање и челични карактер! Ја сам, драги Господине, више пута био гладан и жедан, и извјестну смрт пред собом гледао, па ипак у мојој ватреној љубави за род, вјеру и слободу ни један цигли час нијесам ослабио ни духом клонуо.

Моја начела и радња без сумње биће Вам позната; зато и нећу, да их овђе излажем, јер би то и дуго и пространо било.

Ви, драги Господине, рекосте: „Славенска памет! Славенска слога!” — Имате сасвим право, тако и ја кажем; и то је оно, што ми је пред очима црно; што ми срце и душу раздире; и за чим јадикујем, уздишем и горко плачем!! „На рекама вавилонских тамо седохом и плакахом!” — Но, ипак имам велику наду и тврду вјеру, да ће се појмови очистити, да ће се неки себичњаци и саможиви, који су на челу народне управе, освијестити, из непријатељске мржње искочити, и правијем народо-славенскијем путем кро-чити! Мука је чекати, и нема сумње, да то нећемо дочекати. С

новијем временом рабају се и нове идеје и потребе; народ је сваки дан свијестнији; а поред тога сваки дан добива товише патриота, који га, као своју душу љубе, и који ће га унаприједити. Идеја народности, братства и праве човјечанске слободе, без сваке сумње, све ће побједити.

Није чуда, драги Пријатељу, што су Југославени до сад поцијепани и несложни били; томе има неизбројено узрока, између којих прво мјесто заузимају: Глупост и незнање! А чим прва наука и славенска образованост кроз све мрачне југословенске слојеве продре и засвијетли, народ ће се тога часа и сам групуирати, ујединити, и са славенском браћом и најусрдније на крај свијета свезу и уједињење тражити. Зато би требало, да наша мила Славенска мати Русија у томе погледу и смислу ради више, но што је до сад радила; јер она у нашем народу, као у својој браћи, има неограничену љубав, и сви у њезина благога и изванредно доброга владатеља своје очи жељно упиремо. — „Не бойся стадо малое“! — Русија је твоја мати; Славенства ће врази пред њом пасти! Будућност је наша! —

Ја ћу, драги Пријатељу, кроз кратко вријеме у Биоград поћи; ваља да ћу глави покрова наћи, и да нећу скрштенијех рука вријеме проводити. Но, ако би ме још и ту срећа изневјерила, као што се то патриотима лако свуда догађа, онда ћу окренути пут моје миле и православне Русије, коју сам вазда љубио, и коју љубим, као зјеницу ока, и у коју имам свету наду и поуздање не само за моју, но и за вас словенски на сјеверу и југу народ, бољу будућност; покушаћу дакле и тамо моју худу срећу! Али ће то бити онда, кад бих видио, да амо нигђе за народ ни какве користи не могу чинити; јер, и ако ми је зло и наопако, али сам нашем јадном народу амо од потребе и од користи; а у Русији сам капљица у Окејану. Молим Вас, да овђе не помислите, да ја сам овијем какве личне славе или интересе недостојнога тражим, не; ко би год то помислио, тај би се јако огријешно; а сва ће дјела и вријеме показати „Каждо дел своих, или прославится или постыдится“.

Кад сам се, драги мој Пријатељу, упуштио у овако пространо, но братско и искрено писање, онда ми дозволите, да Вам још једну моју ствар исповједим.

Од како сам себе сазнао вазда сам за Русију најљепша осећања гојио, силно је љубио, и за њу неисказано понешен и предан био. Јер, док још нијесам ни знао, шта је историја, чуо сам од мојих родитеља гђе често причају да су Руси по вјери, племену и језику наша права браћа; да је само једина Русија вазда подизала свој глас и жртве чинила за нас хришћане у Турској, и што нам је год поможено, то њој јединој имамо благодарити и за њу се Богу молити. Ово родитељско често причање усадило се је у моје млађано срце тако дубоко, да сам почео још од детињства сваки дан на Русију мислити у распаљењу највише љубави! Та љубав, која је и сад код мене у највишем степену, учинила је, те сам пунијех 10 година поред народне радње био кореспондент најприје у Херцеговини Рускоме Консулу Г. Безобразову, а пошље у Црној-гори Г. Петковићу Рускоме Консулу у Дубровнику.

Ја сам више пута у великој нужди и материјалној оскудици био, а особито у рату херцеговачком и црногорском против нашијех и уопште рода хришћанскога непријатеља, па ипак стид ме било, затражити преко рускијех Консула какву помоћ једино за то, да ми се не би рекло, оно, што чиним, да за интерес чиним. Но након 10 година моје са највећом љубави радње, кад је већ трпљење сваку мјеру навршило и кад ме нужда нагнала замолим Г. Петковића, да ми изради, ако ће и малу, какву помоћ од Православне Русије, никако с претензиом на какве моје услуге и десетогодишњу бесплатну и ревностну кореспонденцију, но просто, као православноме Архимандриту, који за свој род страда и нуждава се, који пут и коре хљеба, а неће, да пане пред ноге хришћанскијех уопште, а Славенскијех на посе непријатеља! — Г. Петковић напише за то у Министарство, и у својему доношенију он сам назначи своту од 400. ф. сребра, да ми се годишње дава. То доношеније буде из Министарства поднесено на потврђење ЊЕГОВУ ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЕЛИЧАНСТВУ, које најмилостивије благоизволи 7. марта 1867. год. потврдити, да ми се сваке године свота од 400. ф. издава, од које сам до сад с благодарношћу примио 200. ф. у аустријским банкнотама. Сад би пак на 7. марта ов. год. требало, да примим и друге 200. ф. али сам, на моју несрећу и жалост! чуо да је Г. Петковић Министарству писао, да ми се та мала пензија одузме, коју је сам ГОСУДАР ИМПЕРАТОР најмилостивије благоизволио даровати ми, па да се, мјесто мене дава његову Кореспонденту у Котору!! Ја сам вазда мислио, па и сад мислим, да у таквијем случајевима, што Цар реши то се не поријече! Осим тога тврдо сам био увјерен, да ће ми Православна Русија вазда у нужди рукопомоћ милостиво пружити, зате сам се за више година и устезао и нужду трпио, а као што рекох, стид ме било помоћ затражити.

Ја нећу, драги Пријатељу, да овђе излажем неправедност и недошљедност Г. Петковића, као ни његову прекомјерну себичност, коју ће његово Началство најпошље увибети, нећу, да се позивљем на моју 10. годишњу вјерну и бесплатну кореспонденцију, као ни на похвална писма која имам од Г. Безобразова и од Г. Петковића за моју уордну са њима радњу, но ћу Вас, драги мој Пријатељу, управ са сузама замолити, кад сте у Петрограду, да се за ту великој Русији малу, а мени велику помоћ заузмите, и да ме заступите, за које ћу Вам вјечито бити благодаран. Вјерујте истинитом Богу и мојој частној ријечи, да се не находим у жалостном стању и тешкијем околностима, не бих Вам зато нипошто ниједну ријеч прословио! Али ме голема нужда на то приморава, тијем више, што бих радије и од глада умријети, но пред ноге Славенскијех непријатеља пузати и какву помоћ затражити, коју бих иначе без сваке сумње нашао!!

Ето, сад се, драги Пријатељу, још више чудите мојој ствари и мојему страдању! „Трпением смяжиме дүши вашия”. Ја се у Милостивога Бога, који је извор свијех добара надам, да ме неће завазда овако оставити, а ја зацијело никад од мојијех начела и моје радње за народне опште интересе никад нећу одустати, па

најпошље, да ћу и живот изгубити, јер дивно наша народна пословица говори: „Љепше је поштено умријети, но срамотно живљети!“ — „Претепеви до конца, тој спасен будет“.

Видим у Вашему писму, да би и Ви радо Беч промијенили, ја се томе не чудим, јер знам, колико сте опромнијех послова сва за Словенске опште интересе имали, знам, да сте и дан и ноћ без почитка радили, знам, да је већ вријеме, да мало одпочинете, али би велика штета била, да Ви, који добро познајете ове југославенске ствари, потребе и интересе, сад Беч оставите и своју 25. годишњу чисту Славенску радњу прекинете, управ сад, кад треба да силе удвојимо и да највише радимо! Мени би то, поред мојијех другијех жалостија, била опет једна нова велика жалост, коју не бих могао лако прежалити! — У таквом случају ништа ме друго не би могло утјешити, као то, што сам увјерен, да би Ви и у Петрограду исту радњу продужили и једнако роду Славенском од користи а свом милом отачаству на понос и дјку били.

Да не помислих, драги мој Пријатељу, да ћете се читањем овако дутачкога писма одвећ уморити, не хтјех се још уставити, јер су моја осећања према Вама и Вашијем заслугама и велика и срдечно искрена, која ће тако са мном и у Гроб поћи.

На пошљетку још ми остаје, да Вас, драги Пријатељу, лијепо умолим, да изјавите мој са највишим поштовањем усрдни поздрав и поклон Његову Превосход. Бенералу Славноме Г. Игњатијеву, којега обожавам ради његова великог Славенскога патриотизма, узвишене мудрости и енергије, с којом брани и заступа достојно интересе хришћанске уопште, а Славенске напосе! Он се имао ради шта родити! Тако и моји понизни поклон са највишим поштовањем и Њезину Превосход. његовој доброј госпођи супруги.

Н. Дучић

П. П. Г. Јован Ристић бив[ши] српски заступник у Цариграду, неки дан прошао је овуда на Цетиње у Црну-гору, да Кнеза Михаила замијени при крштењу треће кћери Кнеза Николе. Он има налог од Кнеза Михаила, да опет покуша братску заједницу са Црном-гором, и да изброји Кнезу Николи све погрјешке, које је учинио с намером против народнијех општијех интереса, слушајући Славенске заклетепријатеље, и удаљавајући се од Русије, која нам она једина искрено добра жели и чини, и да га опомене на онај уговор од 1866. год. за који сам ја имао мисију и т. д.¹

ОР ГПБ, ф. 627, д. 80.

¹ Савез Србије и Црне Горе 1866, којим је Кнез Михаило Обреновић хтјео да удари основу општем Балканском савезу. Србија је у току 1866. и 1867. на основу њега наоружавала црногорску војску.

Трст, 24. мај (5. јун) 1868.

Н. Дучић — Рајевском: о помоћи Херцеговини, погођеној глађу, своје пугу у Београд и о добротворном раду српског трговца Лазара Трифковића.

Моје писмо, које сам Вам у Петроград послао, као одговор на Ваше писмо, које сам по Г. Петковићу примио, не знам, а желим знати, јели Вам до руку дошло.

У њему сам Вас онда за једну ствар молио, али ми то сада није нужно; јер сам моју ствар на другом мјесту уредио.

Чули сте, како су ме још зимус из Дубровника премјестили; али ни овђе нијесам беспослен стајао, но сам на овијем амо крајевима и предјелима радњу развио за народну општу ствар и т. д.

Без сумње бићете чули, како у Херцеговини ове године по некијем окрузима жестока глад бјесни; па се нашло некијех добротвора и овђе у Трсту трговаца без разлике вјере и закона, који страдајућим од глади, учинили дјело милости хришћанске. У томе је највишу хвалу заслужио Г. Александар Опухић¹ трговац овђе у Трсту, као и браћа Бошковићи у Дубровнику.

Али чујте ово, многуважени Господине, турска бездушна и тиранска влада забранила је јадној сиротињи, да од тога жита не смије узимати, сумњајући, изврћући и говорећи, да је ту помоћ и жито Херцеговцима Русија послала, изводећи различите силогизме и т. д.

Многи херцеговци и моји пријатељи, а неки богме и војнички другови, умоле ме, да напишем један чланак у новине, како за њихове муке и страдања, тако и за ову турску нечовјечну забрану; примивши за то преко 300 подписа, које морам штећети и на јавност за сад не изнијети, због хрџавијех пошљедица, би их од турске звјерске владе постигле.

Даклен написао сам један чланак и данас сам га у српске новине послао. Добро би било да се и у Рускијем газетама наштампа, да и наша руска браћа виде, шта, и како њихова браћа на југу још и дан данашњи трпе. За то сам узео слободу, да Вама, многуважени Пријатељу, пошаљем копију од истога чланка, да изволите, ако за добро и сходно наћете, послати га у Руске новине; или у Министарство.

Ја одовлен са свим сјутра у име Божије полазим у Биоград. Путоваћу преко Загреба и Сиска низа Саву; јер кроз оне Словенске предјеле нијесам прије путовао.

Прије, но што ћу ово писмо завршити, имам да Вас, многуважени Господине, за једну ствар молим. Без сваке сумње би ће Вам и лично познат Г. Лазар Трифковић,² биоградски од првога реда трговац, родом херцеговац, добри србин и врући славенин, који је доста услуга народу српском до сад учинио, и једнако их чини. Он непрестано влади српској набавља са стране све потребите ствари за војничку припрему, бољи и цјењи од свакога другога

трговца; он је два пута на своје рескирање пронио у Црну-Гору топове, пушке и много праха и слова и сваке мунџије; за то је имао великога труда и муке; најпошље од своје добре воље и патриотизма дарује Србији 500 и Црној Гори 500 новијех штуца циндарка; а уз то Црној-Гори дарује још и мноштво карте за фишке; није се оглушио ни српскијех школа и сиротиње у Херцеговини. Једном ријечи Трифковић је један од првијех српскијех патриота и добротвора. За то Вас, многууважени Господине, много молим да га представите Руском Славном Министарству, да би га благоизвољело декорирати са најманијем орденскијем знаком; јер ако је и један Србин Руски јурден заслужио то је заиста и Трифковић у пуноме смислу заслужио. Па, кад би се устројио те награде, то ће га побуђивати и на виша добротинства, као и на вјечиту благодарност и признаност Вама и благочастивој Русији, којој је са свом душом и срцем, као прави Србин одан и привржен.

Надам се, многууважени Господине, да ћете ову моју умјестну и понизну молбу уважити и Г. Трифковићу знак Руске награде за његова добротинства народу изградити; за које ћу Вам и ја одвећ благодаран бити.

Надам се, да ћу примити Ваш одговор у Биограду.

Архимандрит Н. Дучић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 80.

¹ Из трићанске трговачке породице Опунч. Ристо Опунч је од 1862. био у вези са Русијом.

² Истакнути политички радник који је одиграо значајну улогу у скупљању похоћи у Београду за каснији устанак 1875. В. Milorad Екмеџић: *Ustapak u Bosni 1875—1878, Sarajevo, 1960, стр. 247.*

239

Београд, 20. септембар (2. октобар) 1868.

Н. Дучић — Рајевском: о разлозима напуштања Црне Горе и о свом национално-политичком раду.

Ваше писмо од 3. тек., које сам у своје вријеме примио, врло ме обрадовало, јер одавно нијесам имао од Вас ни писма, ни гласа.

Ви, драги Пријатељу, кажете, да још ни данас не можете, да поњате, зашто сам Црну-гору оставио; а ја сам Вам још из Трста у мјесецу марту ов. г. у Петроград о свему пространо писао. Сва је прилика, да то моје писмо нијесте примили; учинили би ми особито задовољство, кад би ме о томе извјестили.

Што сам оставио Црну-гору, ствар је врло, колико тужна, толико и наравна; јер није могуће ни једноме патриоту стајати код владе, која је ујасно глупа; и која не разумије народне опште интересе; и која нема никаквијех начела ни правца; и која своје личне интересе предпоставља народнијем; и где је вас закон воља и ријеч једног човјека!! — ?

Ја сам, многуоуважени Господине, вазда имао, и данас имам и вазда ћу имати пред очима народну општу ствар, народно ослобођење и уједињење; науку, просвету, срећу и напредак. Томе сам сву своју радњу посветио, па зато ни сами живот нијесам жалио жртвовати, нити ћу га жалити. Моја душа и срце никад не могу имати мира ни покоја, докле гођ гледам Херцеговину, Босну и Стару—Србију и т. д. у ропству и оковима турске варварске владе!!

Ево 10 пунијех година, да на томе пољу час мачем, час пером мученички радим; али мало рука, малена и снага. Од те радње за народ и у Херцеговини и у Црној-гори било је лијепијех и користијех пошљедица; али је главна ствар и управ животно питање остало несвршено.

Најпошље сам усрдно и живо радио као што Вам је познато, да се између Црне-горе и Србије учини слога, споразумевање и братски договор и уговор за народну општу ствар и заједничку радњу; у чему сам савршено био успјео.

Но непријатељи нашега народа и његове среће и будућности; непријатељи свега Славенства; — Французи и Аустријанци употребише лукавство и интриге, и улеше се из петнијех жила, да развале свезу и братски договор између Црне-горе и Србије! па су успјели, да слабоумнога, користољубнога и себичнога Кнеза Николу у неколико одвоје од Србије!! —¹

По томе Кнез Црногорски жељаше, па ми предлагаше и исћаше, да ме употреби, као средство и орудије, да под плаштом или видом народнијех општијех интереса и уговора са Србијом радим за његове личне и себичне интересе!! Што ја нипошто и ни под никаквијем условом нешћех примити. Иначе за мене лично бјеху врло велика и сјајна обећања. Али ја то све за љубав народне опште ствари и поштења одбацих; презрех; и не примих!! — Па се ушљед тога ријешим и Црну-гору оставим са најљепшијем и врло учтивијем начином; јер у таком случају и у такијем околности-ма и стању ствари, свака би лако разумио, да ми није било могуће већ на Цетињу стајати; толико више, што су интриге францускога Консула из Скадра против мене код Кнеза Николе свој вршак достигле!!

У томе је сва моја жеља и радња била, да се Кнез Никола отресе и избави испод францускога уплива, па искрено придржавајући се Русије, да са Србијом заједно ради и то у чистом духу и интересу народном; јер је природна свеза пут, који к цијели води.

Али се ту истаче династично питање на које је Кнеза Николу подстрекнула Француска и Аустрија; па то егоистично и са стране непријатељске опровано питање, помрси радњу и најљепшу идеју за народну општу ствар и интересе!!!

Ово Вам, многуоуважени Господине, само укратко напоменућу, да имате појам зашто сам Црну-гору оставио, у којој сам 5 1/2 година провео, усрдно и неуморно радећи за ползу онога јуначкога, но несрећнога народа, који је у свачему на стотине година изостао за просвећенијем и напреднијем народима садашњег времена.

Па, кад сам ради народњега општега интереса и поштења оставио Грну-гору, онда сам потражио Србију, а моју милу Русију оставио сам до пошљетка, т. ј. кад би околности таке биле, да не бих ни у Србији могао моју радњу развити за народ у Босни, Херцеговини и Старој—Србији, онда би тек потражио мјеста у Православној Русији, која ме ни до сад није заборавила, и којој ја остајем вазда благодаран и привржен, из увјерења, што је она једина, која ће нашему народу олакшати тешку судбу и муке.

Премда нема већ у Србији, као што сте и сами примјетили, онога, који је мене добро разумјевао, и по томе био ми лично велики Пријатељ; но ипак ја сам овђе од свакога добро примљен, поштован и држан, а особито од Намјестништва Кнежевскога достојанства.

Дали су ми одмах и опредјељење, занимам се са пословима, који су мени најмилији. Сву радњу, коју српска влада има у Босни, Херцеговини и Старој-Србији и Далмацији, предала је под моју управу; тако је мој посао у Министарству ин[остраних] дјела. А посла имам доста.²

Овђе у овој радњи мислим остати све дотле, док се оружаном руком кренемо, да нашу страдајућу браћу изван Кнежевине ослободимо и ујединимо. Сада с пером радим; а пошље ћу са сабљом. Искуства у томе имам доста; јер сам у рату доста био и војничке муке претрпио. Ја сам стари војник, нити се плашим све турске силе, па да је још много јача и виша.

Овђе имам много шире поље за радњу, но што сам га у Црној-гори имао. Надам се, да ће добар резултат бити.

Могу Вам још и то саопштити, да ми је још покојни Кнез Михаило нудио и у Трст ми писао, да будем владика Шабачки; но ја се тога чина и почасти нијесам шћео примити ни пошто из више узрока не за то, што не бих био способан; но зато што је моја ова жеља, радња и мисао управљена за ослобођење нашега страдајућега народа, и што сам до сад сјекао Турке па мислим, да их још бијем и сијечем. Дакле ја сам на тој почести Кнезу и његовој влади лијепо захвалио и одреко се. А да је то истина, имам и писмено свједочанство за тај факт.

Но и ово све за нашега гласовитога Макушева Рускога списатеља не би важило; јер он, кад је пијан, пише, како сам ја у Црној-гори тражио владичество, и још Бог ти сами зна, шта није измислио и написао; нека га буде стид и пред Богом и пред људима!! — На онаке лажи и подлости, ја бих држао испод достојанства, да одговарам. Људи знаду свакога; а вријеме и дјела најбољи су свједоци.

Извините, многуоуважени Господине, што се упуштих у овако дуго писање, јер ја мислим и увјерен сам, да са мојијем добријем пријатељем говорим; зато сам и узео слободу овако дуго и просто писати Вам.

Ако знате, драги пријатељу, да Вам овђе у чему могу послужити и на руци бити, молим Вас, да ми само кажете; а ја сам готов срцем и душом, да Вам сваку могућу услугу учиним.

За онога мојега пријатеља и доброга Србина, што сам Вас био молио, пошто сам примио Ваше писмо, ја сам за њ преставио Г. Шишкину, као што је заслужио, и он ми се обећао, да ће му оди-ста отличије изградити.

Архимандрит Н. Дучић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 80.

¹ Мисли на стварање савеза између Србаје и Црне Горе 1866, у чијој предисторији је Дучић одиграо извјесну улогу.

² До сада историјска литература није у појединостима била обавјештена да је Дучић о свом раду на руковођењу српском политичком организацијом на турском подручју обавјештавао руско Министарство спољних по-слова.

240

Београд, 18. фебруар (2. март) 1870.

Н. Дучић — Рајевском: о свом чланку „О српској тршћанској општини“.

Пријатељска је дужност захтјевала, да Вам још одавно пишем и да Вам лијепо захвалим за Ваш усрдни дочек и право Славенско гостољубље, које учинисте Преосвјештеном Митрополиту Српском и мени у нашем из Русије преко Беча повратку.

Што прије нијесам учинио, то ево сад чиним и од свега срца и моје душе лијепо Вам захваљујем за Ваше усрдно гостољубље, а највише за Ваше искрено пријатељство, које ја високо поштујем и којијем се дичим још од онога дана, кад сам имао срећу лично се с Вама упознати. Не сумњам, да и Ви мене не држите за таковог својега искреног пријатеља; иначе би ми веома криво било.

По мојему пријатељу Г. Лазу Трифковићу овдашњем грађанину и трговцу, шаљем Вам мој чланак „О српској тршћанској општини“, који сам написао, кад сам се пошљедњи пут дуже времена у Трсту бавио, и који се сад штампа у „Гласнику“ Српског ученог друштва овђе. Но ја сам га прештампао ради мојих пријатеља нарочито у Далмацији и Херцеговини, гђе је „Гласник“ врло риједак.

Ако знате, драги мој Пријатељу, Вам у чему овђе могу бити на руци и услузи, ја Вас молим, да ми само изволите писати, драговољно ћу Вам сваку могућу и пријатељску услугу учинити.

Архимандрит Н. Дучић

ОР ГПБ, ф. 627, д. 80.

БОРБЕВИЋ Ј.

Пешта, 23. децембар 1858 (4. јануар 1859)

Ј. Борбевеић — М. Ф. Рајевском: о слању издања Матице српске редакцији листа „Руска бесједа“.

Овде Вам шиљем Летопис за 1857. год., књигу другу. Летописа за 1833. год. књига прве нема Матица ни једнога комада више, ни ти знам где би се ма и од приватни добити могао.

Исто тако усубујем се и један еко(емплар) од Срб. Лет. за 1856. и 1857. год. прикључити, молећи препокорно, да би та главној редакцији Руске Бесједе доставити доброту имали.

Извините ме Пречастнејши Господине, што Вам налог Ваш тако касно извршујем. Ја томе нисам крив. Књиге матичине нису под мојом непосредном управом, но с њима рукује манипулант Матице г. Субота Младеновић, који је од мене у своје доба упућен био, да књиге пошале, но који је то — стар будући — заборавио, а ја сам мислио, да су књиге одавно код Вас.

Ј. Борбевеић

ОР ГПБ, ф. 608, д. 3416.

ЖЕМЧУЖНИКОВ В. М.

Петроград, 23. јануар (4. фебруар) 1859.

В. Жемчужников — М. Ф. Рајевском: о условима за пријем Е. Кватерника у руску дипломатску службу и о начину да му се исплати новчана помоћ. О негативном односу руских власти према словенским новинама „Парус“.

В писъме, посланном через министерство ваше от 8-го янв-[аря], я писал Вам о Кватернике¹ и об акциях. Не зная, получено ли оно Вами, пишу еще о том же.

1) Акции Волжско-Донской кампании и общества Каспийского пароходства теперь в цене и приобретение их невыгодно. Поэтому не пожелаете ли купить акции Волжской кампании „Меркурий“, называемые акциями „Старого Меркурия“, которые дадут Вам 7% на капитал? Поспешите отвечать сюда, на имя Новосельского. Цену акций, как мы условились, я уплачу Новосельскому, а Вы будете выдавать ту же сумму в условные сроки Кватернику.

2) Кватерника готовы принять на службу, аккредитовав его там же, где он теперь, но для этого нужно, чтобы он доставил дельное донесение с полезными сведениями, которые Вы перешле-

те Егору Петровичу Ковалевскому. Потрудитесь, пожалуйста, многоуважаемый Михаил Федорович, сообщить ему это, внушив, что этим определяется судьба его и могут быть достигнуты его цели. Пусть он пишет по-французски или по-немецки, как для него легче, только, отнюдь, чтобы ничего не посылал по почте. Если его примут на службу, то, как я опять выеду в Одессу, — потрудитесь известить меня об этом.

3) Прилагаю при сем церковные ноты Глилки, обещанные мною. Советую Вам заставить разучить их и петь в церкви. Полученная мною херувимская здесь, к сожалению, не производит эффекта, впрочем, ее откуда еще не пели, а только разрывали на фортепьянах.

При случае потрудитесь передать мой поклон В. П. Балабину, которому я готовлю посылку, но еще не изготавил.

Владимир Жемчужников

П. С. „Парус“ Ивана Аксакова истретил здесь сильное, мертвое безветрие, а может быть правильнее чересчур неблагоприятный ветер, вследствие чего, кажется, жандармы снимут его, о чем идет уже речь. Этому виною статья Погодина во 2-м номере осердившая ваше министерство и жандармов.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 33.

¹ Е. Кватерник налазио се 1858. године у Петрограду и, поставши руски држављанин, покушао је да ступи у руску дипломатску службу. Дошавши у Аустрију, поднео је он у марту 1859. руској амбасади извештај (Описисн) у којем је изнсо мишљење о сврсисходности подршке од стране Русије хрватској економији и хрватском националном покрету. Касније се Кватерник преоријентисао на владајуће кругове Француске и польску емиграцију. Види: Фрейдзон В. И., Страницы истории национально — освободительного движения в Хорватии, Австро-Венгрия и славяно-германские отношения, Москва, 1965; исти, О жизни и деятельности Евгения Кватерника, Славянское возрождение, Москва, 1966. У другом наведеном раду садржан је и текст „Опиинион“.

243

Петроград, 4. (16) мај 1859.

В. Жемчужников — М. Ф. Рајевском: поново о Кватерниковој судбини.

Спасибо Вам, Михаил Федорович, за письмо. На днях я получил также от Балабина, но не успел еще прочесть его письмо о Кв[атернике] к Ковалевскому¹. Боюсь я, признаться, вмешиваться отсюда, поэтому и просил Вас принять участие. Если же Б[алабин] не шутя займется с моим К[ватерником], то, хотя бы это повело и не к нашей цели, — оставим так, потому что более, т.е. свыше обещанного мною я не в состоянии буду пожертвовать на

270

это дело, поэтому для пользы личной К[ватерника] лучше, если им заинтересуется корона. Вас же я просил бы об одном: не оставлять интересоваться К[ватерником], хотя бы их участия к делу. Опытностью Вашей Вы могли бы часто направлять взгляд его и убеждения. Отъезжая из Вены, пожалуйста, дайте К[ватернику] право на получение денег, ибо они будут высылаться на Ваше имя, но с тем, чтобы он не мог брать более тысячи руб на два м[еся]ца, т.е. как было условлено. Впрочем, они и высылаться будут в таком расчете. На тысячу, вероятно, уже сделали перевод теперь (говорю, вероятно, потому что я писал об этом в Одессу). На следующую тысячу будет сделан в июле, потом в сентябре и, наконец, в ноябре.

Квартиры Вам пока еще не нашел. Самое трудное в Вашей задаче это: „не в дальних частях города“. Когда найду, уведомя Вас телеграфом, дабы Вы не встретили ни малейшего затруднения по приезде в Питер.

Влад. Жемчужников

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 33.

¹ В. П. Балабин, руски посланик у Бечу, позитивно се изразио у писму Е. П. Ковалевском о Кватерниковом извештају (види напомену уз док. бр. 146), сматрајући да њен аутор „заслужује подршку“ (види: Славянское возрождение, Москва 1966, 143).

244

ЖИВАНОВИЋ В.

Београд, 15. (27) јула 1853.

Васа Живановић моли Рајевског да се постара око благовременог достављања његових писама појединим личностима у Петрограду и обавештава га о ситуацији у Србији.

Да би сва моја писма, која у Петроград шилем пожелним лицима сигурно доћи могла, узео сам слободу још пре воскресенија преко Јоце Михаиловића, мог врлог друга, покорном молбом, писмо за графици* поднети Вам, да га како најбоље знате одправите и учинили сте, на које Вам не могу довољно благодарити. Јоца Михаиловић, вели ми у писму своје недавно послатом ми, да је Ваша пречестност изволела изразити се, да ћете сва писма која ћу имати у С. Петроград одправљати радо примити, на које Вам сада и свакада благодарим целивајући Вам десницу, а уједно молити, да и ово сада на графици гласеће писмо куд треба одправите. Ја управо засад не знам како би боље било адресовати Вам непосредно, или посредством Руско Императорског Посланичества, чега ради опет мом другу Михаиловићу писах посредством кога ово сада као и превашње — примисте.

Пречестнејши господине, опростите ми што Вам србски пишем, будући сам потпуно уверен да врло добро и управ као чисти Србин

271

србски знате и диваните, зато Вам и пишем овим језиком, а у противном случају пак — постарао бих се русиски написати.

Од како сам из Русије амо у Београд дошао, нисам баш најбоље с' здрављем, но зато опет при својој кубури, сврших прошлог м-ца јунија 23-га II Православни курс, и тако ми сада још један оста, који ћу идуће године, ако будем жив и здрав и време ми дозволи, свршити, а за даље видићу како ће бити. — Где се као што је сада по богу код нас премного о којечем говори ту се мора доста и такорећи лагати, чега ради не знам шта бих Вам од овдашњих новости што овде назначио; но ово је цела истина: да је наиме Србско Књажеско Правленије позвало све ислужене војнике на оружје, који ће се имати неодложно у Крагујевац скупити, куд и књаз Александар с целом својом породицом данас сутра отпутовати намерава. Крoме овог, разноси се по васцелом Србству глас, да амо на владу долази Михаил? У осталом, и даљој Вашој благонаклоности препоручујући се целивајући десницу јесам Ваш покорни

Васа Ј. Живановић

АВПР, ф. 360, д. 175.

* Има у виду гр. А. Д. Блудову.

245

ЖИВАНОВИЋ Ј.

Београд, 27. маја (8. јуна) 1850.

Јаков Живановић моли М. Ф. Рајевског да у Петроград пошаље Гласник друштва серпске словесности у коме је издан Законик Српског Цара Стефана Душана.

Надам се да сте у своје време примили писмо моје из Карловаца, којим сам Вам спровео „Воззваније Патриаршеско на милостињу“, и ево ме опет с једном новом молбом, к којој ми подаје смелост особита доброта Ваша, укавана ми за време бављења мога у Бечу.

Мој један пријатељ пише ми из Петерсбурга, да г. граф Блудов, и г. Попов, чиновник собствене Њег. Импер. Величества Канцеларије, желе имати од г. Милоша Поповића издани Законик Српског Цара Стефана Душана Силног, и саопштавајући ми, да им је обећавао преко мене исту књижицу набавити, наручио ми је, да на име г. грофа преко Импер. Генер. Консулства овдашњег два обраца у Петерсбург отпратим, будући да он не зна, хоће ли се још колико тамо бавити. Ја сам овде тражио исту књижицу, но распродана је, и не може се добити; и будући да је она препечатана у „Гласнику друштва серпске словесности“, то исту свеску „Гласника“ у два екземплара шиљем им, на име графа Блудова“. — Истом приликом шиљем им два екземплара мог српског превода

„Тускуланских испитивања Цицерона“, за који сам ја удостојен од Њег. Импер. Величества, августјејшег Србије покровитеља, Златном медаљом за иностранце.

Прикупљавајући овде још један образац овог превода мог за Вас, као дуг за красни Ваш превод Великог канона Св. Андреје Критског на француски, препокорно умољавам пречасно господство Ваше, да бисте изволили, или удобном приликом, или по куриру, који често из Беча одлази, речени пакет под адресом графа Блудова, у Петербург отпавити, милостиво извинивши ме за досаду, коју Вам чиним из причине, што г. генерал Левшан одавде одсуствује и што одавде ретко курир полази, а пошта је скупа.

Ја сам пре 15 дана овамо сасвим преселио се, по одсуствовању мом чрез 11 година, вративши се у моје отечество, божјим промислом умирено, и пребивам у „Котулиној кући“.

Јаков Живановић,
доктор философије

АВПР, ф. 360. д. 175.

246

ЗАЈЦ И.

Загреб, децембар 1871.

Иван Зајц, равнатељ хрватске опере у Загребу, моли Рајевског да петроградској опери достави партитуре његове народне опере „Мислав“.

Dobrotom prečastnoga gospodina dra Račkoga, predsjednika Jugoslovenske akademije pošlo mi je za rukom predložiti carskomu pjevačkomu kazalištu u Petrogradu svoju veliku narodnu operu „Mislav“ da se u glavnom gradu pjeva.¹ Kako sam si i sam pomišljao, zahtjevala je intendantura rečenoga kazališta da je svoju operu u Petrograd šaljem da razvide, jeda li se ova na onih daskah pjevati može.

Nadam se presvietli gospodine da je i Vama moja muzikalno ime poznato, a reći mi je da je moja opera u Zagrebu najvećim uspjehom pjevana i da će se ona još ove jeseni u Pragu pjevati.

Pošto je meni iz pogleda slavenske uzajamnosti, a osobitoga poćitanja velenaprednoga ruskoga naroda neizmјerno stalo da se moja opera, koje je *sujet*² sasvim slavenski i koje je i muzika skroz narodna, i ruskomu narodu pjeva, i ako moguće omili, to se usuđujem stupiti pred Vašu presvietlost prepokoinom molbom da udostojite svojim putom moga „Mislava“ intendanturi Petrogradske opere poslati, a uјedno se utičem Vašemu velemožnomu pokroviteljstvu da svojom mož-

273

nom rieči ovo moje djelo u zaštitu uzme. Nadajući se povoljnom uspjehu ove moje preponizne molbe bilježim se

Ivan pl. Zajc
ravnatelj hrv. opere u Zagrebu

ОР ГПБ, ф. 608, д. 3429.

¹ Императорско оперско позориште у Петрограду, од 1860 г. — Маријанско позориште (сада Лењинградско државно академско позориште, опера и балет им. С. М. Кирова) основано је 1783 г.

² Зајц је 1870 г. написао оперу „Мислав“.

247

ЈОНИН А.

[Сарајево], 16. (28) јул 1858.

А. Јонин обавештава Рајевског о упућивању четворице младих људи из Сарајева и Мостара на школовање у Русију.

Ја добио Ваше писмо из Вены, чрез Хаджи Ристича, којим Ви мене упућујете да разабарам Ваш шифр и распоредити се књигама. Шифр је добио још при г. Шулепникове, и ја га разабарам, књигама же ја не замедло распоредити се по Вашему назначенију, как толико они будућу добијени.

Вам, вероватно, будућу пријатно знати, што деца, по Вашему ходатајству, отправају се на днах у Русију. У Сарајево нашла се четверо прекрасних младих људи, но, как каже се, можећу бити отправају толико тројица, јер департамент предписује отправају једног из Херцеговине. Вот имена тројица најбољих: Николај Спахић (15 лет) Дмитриј Богичевич (тоже), Константин Миленкович (тоже)¹.

С следећом приликом ја будућу имати част прислати Вам подробне свједоштва о херцеговинских црквама и о њиховом положењу у садашње време. Вездје нужне књиге. Австријске књиге будућу пријатељне, јер не будућу руских. У Босни још више.

Вам угодно било знати, как мене зовућу! — Александар Семенович, но, каже се, ја не дуго будућу имати удовољство помагати Вам у Вашим добродетелних делама, о чем сердечно и искрено сожалео, но моје расстројено здравље, а још више домаћне дела мене призивају у отпуштак, којим ја будућу, ја мислим, чрез месец.

А. Јонин

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 35.

¹ Из Босне су послати септембра 1858. године Никола Спахић, Атанасије Батинић и Дмитрије Богичевич, а из Херцеговине Христофор Миленкович.

274

Сарајево, 26. јул (7. август) 1858.

А. Јонин обавештава Рајевског о потребама црква у Босни и Херцеговини.

Честь имею послать к Вам каталоги, при сем приложенные, для показания, куда нужны пожертвования. Прошу Вас покорнейше, когда Вам этот каталог сообщит все, что нужно, то перешлите его в Петербург, хоть Гильфердингу. Постараюсь составить такой же каталог для школ Герцеговины и для церквей Боснии.¹

Вы прислали сюда книг для Ташлиджи, для мон[астыря] св. Троицы, но этот монастырь богат и не нуждается в книгах (как Вы усмотрите и из каталога), поэтому я приостановил отправление этих книг, чтобы спросить Вас, не разрешите ли Вы отправить их в Чайницу, где очень они нужны, где бедные поселяне построили хорошую церковь и где находится знаменитая здесь чудотворная икона богородицы. Позвольте также рекомендовать особенно Вашему вниманию церкви в Горадже (св. Климента) и в Фоче.

Детей я думаю отправить с известной Вам, вероятно, женщиною (через Гильфердинга) Стакою Скендеровою, которая отправляется в Белград закупить книг для Женской школы в Сараеве (будущей).

Что касается до вещей в церковь села Высокого и до книг в Приполе, то я еще не имел случая отправить их, но не замедлю то исполнить при первой возможности [...]

А. Јонин

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 35.

¹ Каталог није нађен.

Сарајево, 15. (27) август 1858.

А. С. Јонин обавештава Рајевског о добијању поклона за цркве.

На днях я имел честь получить Ваше многоуважаемое письмо от 5-го этого месяца и чрезвычайно удивился, что Вы еще не получили моих писем. Но так как наверно думаю, что в настоящее время Вы их получили, то я не буду повторять их содержания. Посылки Ваши получены, но не 5 ящичков, как Вы пишете, а только четыре, именно 2 — наполненные вещами для церкви в Высоком, ящик с книгами для Ташлиджи и ящик для Приполя. Книги удержаны в консульстве по причинам, которые я уже Вам писал, а в церковь Высоко мы послали, чтобы оттуда пришел священник для получения вещей, но тот, вероятно, боясь турок и митрополита,

который нас ненавидит, не пришел, а мы его ждем. Я бы сам отправился в Высоко, но решительно не могу, ибо совсем болен, жду с нетерпением приезда моего преемника, чтобы отправиться в Вену.

Вы писали, чтобы Вам пересылали просьбы здешних церквей, я сообщил это моему начальнику¹, который Вас уверяет, что недостатка в этих просьбах не будет, благодаря Вашей доброй готовности приносить пользу боснякам. На первый раз Вы на днях получите просьбу из Лопежи близ Сеницы, куда хотя и пожалованы императрицею 150 руб. с[еребром], но ведь здесь книг и одежд ни за какие деньги не найдешь, и потому позвольте мне рекомендовать особенно эту просьбу.

А. Ионин

P.S. Начальник мой, вернувшийся несколько дней тому назад из Герцеговины, сказал мне, что отвечал Вам уже шифром оттуда. Он также поручает себя Вашим святым молитвам. Письмо Ваше архимандриту² отшло с курьером завтра.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 35.

¹ Речь же о конзулу у Сараеву Е. Р. Шулепникову.

² Очигледно же речь о И. Памучини.

250

Дубровник, 30. април (12. мај) 1867.

Ионин обавештава Рајевског о интересовању Словена за етнографску изложбу у Москви и жељи А. Синобада, трговца из Задра, да посети изложбу.

Этнографическая выставка в Москве, наделавшая столько шума в Европе, возбудила во многих из наших единоплеменников желание побывать в Москве где уже на общей славянской сходке ещё более сблизиться с русским народом.

Вполне сочувствуя такому слиянию славянских племён, Андрей Синобад из Зары¹, отправляясь в Россию, обратился ко мне с просьбою откомендовать его Вашему благосклонному вниманию, в чём, без сомнения, отказать мне было трудно, тем более, что означенный путешественник, если не найдёт чрез Ваше посредство возможности воспользоваться, наравне с другими, истинно русским гостеприимством москвичей, берущих на себя даже издержки за всё время пребывания славянских делегаций в Москве, то он готов взять на себя все траты, несмотря на своё ограниченное состояние, лишь бы иметь возможность познакомиться с некоторыми из наших славянофилов; и потому я осмеливаюсь надеяться, что мною реко-

мендуемый патриот найдёт в Вас столь же доброго и благорасположенного славянофила, каким уже Вы были постоянно известны между единоплеменными единоверцами нашими. [...]

В. Ионин

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 35.

¹ Андреј Синобад, српски трговац из Задра, посетио је етнографску изложбу у Москви као гост (види: Всероссийская этнографическая выставка и Славянский съезд в мае 1867, Москва 1869, 146).

251

Дубровник, 18. (30) јун 1869.

А. С. Ионин извештава Рајевског о неопходности да се материјално помогне часопис И. Данила и његовом ухапшеном редактору Матићу.

Посылаю Вам при сём письмо моё к Гильфердингу и вообще к славянскому комитету касательно Данила и того, что его журналу и редактору Матичу, который теперь сидит в тюрьме, следует оказать помощь.¹

Окажите при этом и Ваше содействие, а письмо прошу Вас по прочтении послать по принадлежности. Данило очень полезный может быть человек.

У меня был Сундечич. Я ему передал о том, что Вам писал, он сказал „хорошо” и поехал в Черногорию, где обещал мне держать князя верным своему обещанию.

Сегодня мне писать некогда: очень устал, ибо всё утро строил. Прощайте.

А. Ионин

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 35.

¹ После увођења режима аустро-угарског дуализма почели су у Далмацији прогони опозиције. Под оптужбом да су вршили „антиславистичку пропаганду” били су предати суду и затворени редактори новина „Il Nazionale” Гончић и Данило, а такође и народњаци Паштровић и Ј. Матић (године 1869. били су они у затвору). Види: G. Novak, Prošlost Dalmacije, Zagreb 1944, 401.

252

Дубровник, 5. (17) јул 1869.

А. С. Ионин моли да се Словенски комитет преглати на „Народни лист” како би се олакшало његово слање у Русију.

Данило мне прислал один номер газеты „Народный лист”¹ с надписью в Москву, Попову, который был возвращён ему, и при

этом он мне написал записочку, которую Вам и препровождаю. Данило говорил мне, и я Вам это, кажется, писал уже, что нефранкированного журнала почта австрийская не принимает за границу, или не посылает его до места назначения, а франкировать для них был бы расход лишний, а они очень бедны средствами. Поэтому просите Слав[янский] комитет выписать оный журнал через российскую почту, которая берёт за такое дело или платит за его перевозку в редакцию в Заре.

Я думаю, что просьба справедлива, и передаю её Вам, прося Вас переслать моё письмо и письмо Данила Н. А. Попову, который мне может написать ответ, который я и передам кому следует [...]

А. Ионин

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 35.

¹ „Народни лист“ био је 60-тих година XIX века орган југословенског, а касније хрватског друштвеног покрета у Далмацији. Излазио је од 1862. године, најпре као додатак новинама „Il Nazionale“, које су штампане на италијанском језику.

253

Дубровник, 28. септембар (10. октобар) 1869.

А. Ионин пише Рајевском о добијању помоћи из Москве за уређивање житног магазина у Црној Гори.

Спешу сообщить Вам, что я выхлопотал Четверикову орден II-й степени. Но скажите и напишите ему, что князь надеется, что он употребит и на будущее время свою деятельность в пользу Черногории.¹

Я получил ещё пожертвование из Москвы деньгами на устройство народного хлебного магазина, который будет великою помощью Черногории и на случай войны, и на случай голодоа. Эта благая мысль, и её бы следовало поддержать Четверикову. Полученные деньги передайте...* Сенину, который будет сохранять их в процентных бумагах до тех пор, пока не наберётся порядочная сумма, тогда устроят предполагаемый магазин.²

Диплом на орден я перешлю официально в Славянский комитет, а Вы Четверикова о том известите.

В Коттаро дерутся и, вероятно, долго ещё будут драться.³

А. Ионин

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 35.

¹ Реч је о Ивану Ивановичу Четверикову, крупном московском фабриканту-сукнару, активном члану Словенског комитета који је више пута слао помоћ у корист Словена.

* Нечитка реч.

² Ови магазини били су намењени за снабдевање становништва житом у гладним годинама.

³ Реч је о устанку у Боки Которској, који је изазван покушајем аустријских власти да примене Закон о општој војној обавези, што је крњило права локалног становништва, пошто је оно раније било ослобођено службе у аустријској војсци.

Дубровник, 6. (18) октобар 1873.

Јонин шаље дипломе црногорских одликовања којима су одликовани Рајевски и други словенски јавни радници.

Ја сегодня посилаю в посольство несколько дипломов на орден за „независимость”, между которыми находится для Вас I-й степени, для отца диакона Александра — IV-й для графа М. В. Толстого II-й. Я спешу сообщить Вам о последнем, ибо сие представление было сделано по Вашему ходатайству.

Графу Толстому дали 2-й степени, потому что теперь по новому уложению с I-го апреля сего года орден имеет 4 степени, а не 3, как прежде, и 2-я носится со звездой, но без ленты. Это не касается, впрочем, тех, которые получили орден прежде I-го апреля сего года. I-й же степени князь не хочет давать, как только лицам особенно высокопоставленным или оказавшим особенное добро славянскому делу или Черногории, как, напр., Вы.

Итак, теперь всё в порядке, надеюсь.

Я уже месяц тому назад получил дипломы, но не мог их послать, ибо всё это время странствовал в трущобах Черногории, где я ещё не был до сих пор; очень интересно, но зато и утомительно до крайности.

А. Ионин

Нынешний год почти голодный в Черногории, но к чести их правительства, извернулись своими средствами, купивши в Одессе 15.000 четвертей хлеба за сделанный в Триесте заём. Итак, небывалая штука, Черногория получила кредит в Одессе, значит — прогресс.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 35.

Дубровник, 17. (29) април 1874.

А. Јонин пише Рајевском о молби локалног православног свештенства да му се бесплатно пошаљу руске црквене новине.

Ја к Вам с просьбою. Здешний священник и начальство здешней православной школы обратилось к о мне с просьбою, нельзя выхлопотать, чтобы они получали здесь даром один или два из издаваемых у нас лучших дух[ов]ных журналов.

Так как духовенство здесь бедно, школа тоже, а просвещать их по-русски всё-таки полезно, то я и решился передать на Ваше благоусмотрение сию просьбу, так как Вы такого рода делами управляете и знаете, куда дальше обратиться.

Окажите сио протекцију, а здесь Вам за это будут благодарны, так же как и я.

А. Ионин

ОПИ ГИМ, ф. 347. д. 35

256

ЈАГИЋ В.

Загреб, 1864.*

Ватрослав Јагић моли да се руске књиге шаљу у Загреб преко књижара „Светозара Галца“ у Лајпцигу и обавештава Рајевског о односима са Србијом.

Оčekивајући, да će се како наш толи нужни savez s Русијом у погледу литерарном уредити и олакшати, одгађао сам s „Књижевником“ од дана до дана! Ваши sunarодници,¹ путујућ нашим крајевима, обећавали нам, кад се кући врате, да će у том настојати: ли као резултат свега тога досеће управо — ништа. Не мислим да би стара љубав и наклоност великога народа Вашега према нам јужним Славјанима охладњела и попустила, него тому морају бити негде другдје узроци којих ми не знамо.

Држећи се ипак сви онога у св. писму: „куцајте, пак će Вам се отворити“ — настављамо наше прошње још и nadalје, уздајући се да нам руски народ неће сада ускратити душевне хране када смо је жељни и потребни, дочим нас је својим књигама нукao онда кад их још нисмо требовали. Зато сам ја већ и писао био г. професору Срезњевскому, и он се нађе тако добар те ми је већ и пријазно одговорио: да како он понавља исто што смо већ сто пута чули: да нам Руси хоће да шаљу књига, али да неима комуникације. Ну, ја мислим да то не би ипак толи тежко било: ево овако.

Сигурно да петроградски књижари стоје у saveзу s Leipzigerom! Тко би дакле хотио на нас књиге послати, нека би само одабрао некојега у Петрограду или Москви, и нека би му рекао, када више руских књига шаље у Leipzig, нека приложи и за нас нешто, пак će они у Leipzigeru књижари овакве књиге предати онoму комисионару s којим стоји у saveзу наш књижар: „Светозар Галц“, пак će тај када што у Загреб шаље, што сваки тједан бива, s осталим нјемачким књигама послати и Ваше руске. Ево најлакшега и најсигурнијега пута, а ја сам оvdје у Загребу пропитао, и доћу да то није s великим трошковима скопчано. Када би се овај начин увео, тада ми само требамо да знамо преко које књижаре, пак ćemo то исто учинити шаљућ наше књиге у Русију, нити ćemo морати да трудимо високоблагорођије Ваше, према знамо праву славјанску љубав срца Вашега према свим сродним племенима.

Мени би драго било када бисте Ви извољели садржај овога писма приобћити у Русију, према да ćу доскора то исто и ја сам учинити професору Срезњевскому. Што је филологиčkoga, то нека буде адресирано на моје име, а историčко на d-ра Раčkoga, или опет на ме, јер смо ми два једнако забављени s редакцијом „Књижевника“ и стојимо у свагдашњем saveзу.

Ja šaljem ovdje na Visokoblagođe Vaše od 3—4 svezka prošle godine, i od 1 svezke ove godine sve po 6 komada: za akademiju naukov u Petrogradu i Moskvi, za proff. Sreznjevskoga i Bođanskoga, za g. Hilferdinga i za redakciju „Dnja”,² od koje smo dobili pro anno 1863. fragmenta, — ali za g. 1864. još — ništa. Ja bih rado plaćao poštu, da mi hoće redakcija uredno pošiljati svoj list.

Izvolite odavle razabrati da se kod nas počelo zbilja nešto raditi na duševnom polju i puštajući mi političku rolu Srbima, da ju igraju kako najbolje znaju za korist južnoga Slavjanstva, hoćemo da za se i za njih napredujemo na polju literarnom: tako shvaćaju našu radnju i razboriti Srbi, tako je uzimamo i mi Hrvati, a razlika u imenu, vjeri i pismu, premda je to onaj jaram koji nas jače tišti od ropstva turskoga, snosimo strpljivo do volje božje.

Pozdravlja Vas g. I. Kukuljević, Dr Rački,

V. Jagić

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 81.

¹ Године 1863. Јароцки је посетио југословенске земље, а 1864. — О. М. Бођански.

² Руски часопис „День”.

* Годину означаио М. Ф. Рајевски а не аутор писма.

257

Загреб, 6. (18) јун 1871.

V. Jagić шаље преко Рајевског писмо за Валтазара Божишића и обавештава га о могућности да буде примљен на Новоруски универзитет.

Smatram si za dužnost umoliti Vas za dozvolu da smijem na Vas upraviti jedno pismo za g. Bogišića koji će ako već nije, ovih dana stići iz Odese u Beč.

Nadam se istom prilikom doći do te sreće da mogu učiniti Vama glavnom svoje ponizno poklonjenje. Ne znam jeste li čuli da se o tome radi, da i mene „Святая Русь” primi u svoje krilo?¹

Ovdašnji krugovi Vaših štovatelja izručuju Vam svoj ponizni naklon. Žalibože jako nam je bolestan Kukuljević.

Dr V. V. Jagić

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 81.

¹ Заједно са још неким професорима Загребачке гимназије Јагић је избачен с посла 1870 г. Као професор позван је на Новоруски универзитет, где је радио 1871—74 г.

Загреб, 8. (20) септембар 1871.

В. Јагић моли Рајевског да сачува код себе новац који му је послат из Русије у вези са његовим ступањем у руску службу.

Г. Богишич, а потом ректор Новоросийског университета официјално саопштили мне, што из Одессы высланы для меня деньги на Вас в Вену, в сумме 736 р. 73 к.

Вследствие того имею честь уведомить Вас, преосвященный господин, что я приду в Вену в начале месяца октября по ст. (около 12 по н.). Предполагая, что Вы в то время будете в Вене, прошу ваше преосвященство оставить деньги или ассигнацию у себя до тех пор, пока буду иметь честь поклониться Вам в Вене еще один раз прежде, нежели переступлю порог святой Руси.¹

В. В. Ягич

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 81.

¹ Јагић је 1871. године отпуштен из Загребачке гимназије због опозиционог става према дуалистичком режиму. Позван је у Русију за професора Университета у Одеси.

Вараждин, 4. (16) децембар 1872.

Д. Јагић, брат Ватрослава Јагића, и издавач недељника „Пучки пријатељ“ моли Рајевског да му се пошаљу руске књиге и новине с обзиром да, према његовом сазнању, вести из Русије живо интересују његове читаоце.

Uvjeren sam doista, da ćete mi oprostiti što si slobodu uzeh sa ovo nekoliko redaka i onako skupocjeno vrijeme Vašoj preuzvišenosti kratiti, te Vas u poslovih buniti; nu poznato rodoljublje i dobrota kojom se izvoliste već za moga brata,¹ sada profesora na novoruskom sveučilištu u Odesi zauzeti, bodri me i nuka da se i ja sa jednom molbom na Vašu preuzvišenost obratim.

Ja uređujem i izdajem evo već sada drugu godinu u Varaždinu tjednik² namijenjen našem hrvatskomu seljaku i nižemu i manje naobraženomu građaninu, te si laskam da sam s istim dosti daleko uspio; jer već sada brojim do 800 predplatnika seljaka. Nu žalibože što je cijena tjednika veoma malena, tj. 3 for. na cijelu godinu, a seljaku je teško u tako zlo vrijeme, kao što su prošle godine bile, i jedan novčić za knjigu izdati, to su i dohodci moji takovi, da ih moram uvijek od svoga i onako vele maloga imetka podupirati. Jer pako za valjano uređivanje lista treba uredniku knjiga i novina, to se usuđujem obratiti na Vašu preuzvišenost s tom poniznom molbom, da ako je ikako

moguće izvoli mi pribaviti, ako ne posve besplatno, a to barem u sniženu cijenu nješto ruskih knjiga i novina; jer vidim da osobito crtice iz Rusije i vijesti o Rusiji naše seljake i niže građanstvo vrlo zanimaju, a to je polje na kom je moći za slavensku budućnost u tom smislu najviše raditi.

Ujedno usuđujem se još nješto Vašu preuzvišenost umoliti. U onom slučaju, ako se ja sa mojim tjednikom ne bi mogao održati; jer je naša vlada već dvje okružnice proti čitanja istoga izdala, to ću biti prisiljen izvan svoje domovine život za sebe i svoju obitelj tražiti, što mislim biti će mi tim lagije što sam na gradačkom sveučilištu prava sa vrlo dobrim uspjehom svršio, a kasnije već i kod sudbenoga stola i kod jednoga ovdašnjega odvjetnika na opće zadovoljstvo dotičnika službovao (što svjedočbe dokazuju); u onom dakle slučaju nadam se, da se neću prevariti, da će Vaša preuzvišenost i meni u Rusiju isto tako milostivo na ruku ići, kao što je išla i mojemu bratu Vatroslavu.

D. Jagić

ОПН ГИМ, ф. 347, д. 81.

¹ Ватрослав Јагић.

² „Ручки пријатељ.“

260

ЈУГОВИЋ Б.

Загреб, 14. (26) јули 1882.

Гимназијалац из Загреба Буро Југовић моли М. Ф. Рајевског да му пошаље руски речник и неколико књижевних дела.

Es ist vielleicht unartig und unanständig, dass ich Sie, als ganz unbekannter, mit solch' einem Briefe belästige, aber ich hoffe, dass Sie mir dies mein Benehmen verzeihen werdet, wenn Sie das Kenntniss erlanget, dass der Zweck meines Schreibens ganz unschuldig sei.

Da die russische Nation und besonders ihre Literatur als der erste Stern am slavischen Himmel glänze, so war mir von jeher der erste Wunsch, diese uns Kroaten so nahe und für uns so wichtige Literatur näher kennen zu lernen. Da ich aber noch ein armer Studierender bin, und kaum mich schulen könne, nahm ich mir die Freiheit, Sie, welcher wegen Eurer Freigebigkeit weit bekannt seid, zu bitten, dass Sie mir einige russische Bücher schicken möget, mit denen ich meinen Zweck erlange möge. Und am meisten wünschte ich ein

283

Wörterbuch und einige Werke von Turgenjev, diesen so berühmten Schriftsteller der russischen und weltlichen Literatur.

Đuro Jugović
Studierender am Gimnasium in
Agram, Kroatien

ОР ПИБ, ф. 608, д. 3935.

261

КВАТЕРНИК Е.

Петроград, 23. март (4. април) 1858.

Еуген Кватерник моли Рајевског да га препоручи грофу Блудову и помогне његовој супрузи да преко Беча допутује у Петроград.

„Hristos vaskres“ — „Vo istinu voskres!“ tako čujem na današnji za sve hristijanstvo sveti dan, po svem liepom Petrogradu pozdravljati i odzdravljati susretajuće se znance i prijatelje: dozvolite i Vi visokoprep[odobni] gospodine! što i ja današnje moje pismo s liepom ovom pravoslavnih kerstjanah zdravicom začimljem, te Vami iz velike daljine u duhu „Hristos voskres!“ nazivljem, želeći uz to iz sva srdca moga da Vas svamogući sa svom porodicom Vašom u dobru i postojanu zdravlju mnogo, te mnogo uskrsnih blagdanah doživiti dopusti, za da tako uzmognete dugo još vrijeme na korist domovine i velikog naroda Vašega, nemanje po mogućnosti i za Slavjanstvo djelovati i istoj svrsi koristiti. Što da veliki bog dade!

Oprostite visokoprepodobni gospodine što sada usuđujem se na moju osobu pozornost obratiti; i niešto o sebi prozboriti.

Ja sam evo sada već dva puna mjeseca i 4 dana u Peterburgu,¹ nu ne mogu se pohvaliti da sam išto dalje u mom poduzetju uspicio nego prvi dan što biaše. Ja sam, doduše, preko moje nade u sve gospode na koju preporučena pisma imadoh prekrasno prijet bio, te si mogu laskati da mi je pristup veledušno svagdie otvoren, nu pri svem tom posao sporo napreduje; moguće da će se ovih danah glede mene što riešiti, tako imadem barma nadu, vidit ću.

Ja sam imao sreću, nastojanjem najviše predobrog gospodina preuzv[išenog] Hubea — te mu nikada dovoljno zahvalnosti iskazati ne budem mogao — pristup kod njeg. sijateljstva gr[ofa] Bludova postignuti, koji me ljubezno primi, te mi iskreno obeća za mene sva poduzeti da moju svrhu postignem; imenito kod grofice² biah sretan postignuti onu milost da se ona, na koliko pod rukom dosta vjerno saznati priliku imadoh, osobito za mene zauzirnije i stara, tako da se punim pravom konačnomu povoljnomu uspiche nadati mogu.

Visokoprepodobni gospodine! nikada neću zaboraviti trenuta, razstanka moga s Vami, polazivši iz Beča u udaljene ove krajeve u nakani da ustanovim budućnost, Bog mi je svjedok! ne toliko *moju osobnu*, koliko da uzmognem koristiti velikoj mojoj novoj domovini;

trenutak ovi tim biaše mi svečaniji, što — u uvjerenju barma mome — sretan se smatrah u Vami, visokoprepodobni g[ospo]d[i]ne, ostaviti za sobom zaštititelja, dobročinitelja; uvjerenje ovo olahkotilo mi je tužni razstanak od svega što mi biaše i jest milo, domovine, obitelji, rodbine, prijateljstva i grobova oca i mile majke moje! O žalostna je to sudbina. Visokoprepodobni g[ospo]d[i]ne prognanstvo od svega što je milo, što je čovjeku sveto na ovoj zemlji, ma bilo ovo prognanstvo na očigled i dobrovoljno, nu volja tako biaše svemogućega, a ja ju sam izvršujem.

Prigodom napomenutog razstanka Vaše mi visokoprepodobije premilostivo obeća: što bude blagoizvolielo koju rječ za mene grofu Bludovu napisati. Ja sam još u Hrvatskoj sa osobitom niekom radostju i unutarnjom nadom mogao se uvjeriti o velikom uplivu Vašeg visokoprepodobija, kojeg u javnom životu domovine svoje zasluženo Vaše visokoprepodobije imade, no o tom se još većma prigodom mog bavljenja ovdje u Peterburgu uvjeriti mogah, tako: da bez uvriede poznate Vaše skromnosti mogu ovdje smielo izraziti se: da njekoliko samo riečih preporuke od toli cienjenog u svojoj domovini i u najviših krugovih muža kadro bi bilo srieću i budućnost ma koga ustanoviti.

Dočim se dakle usuđujem moju neznatnu osobnost ostalim mnogobrojnim skrbima i brigama pridružiti, molim Vas sniženo: da koju rječ za mene kod nj[egova] sijatelj[stva] g[ospodina] g[rofa] B[lu]dova.] pismeno probesjediti bi blagoizvolili, te tako k mojoj sreći ne toliko doprinesti koliko time ustanoviti istu milostivo bi dostojali se, ja pako od moje strani neću propustiti ničesa, da se ove preporuke dostojnim iskažem. Napokon, buduć će se gdje ovo danah o mojoj sudbini konačno raditi, to se zajedno usuđujem zamoliti Vas: da ako tako sretan uzbudem Vašu preporuku postignuti, da takovu premilostivo čim prie amo dostaviti bi blagoizvolili, jer „bis dat, qui cito dat“³ od niegda istinita jest poslovica! Tom prigodom ne mogu propustiti da vruću jednu molbu na Vaše visokoprepodobije ne upravim, što učinio ne bi, niti bi se usudio, da koga imadem u Beču komu to povjeriti bi mogao; tiče se najsvetije meni pod nebom! stvari, najme supruge moje. Evo dakle snižene molbe moje:

Ovo danah službeno oglašeno jest da će se parohodstvo med Petrogradom i Šetinom dne 15/3 maja otvoriti. Ja sam supruzi mojoj pisao, neka se za oto vreme posvema pripravi na put, što je rječ „mit Sand und Fand“.⁴ — Meni materialne sile ne dopuštaju, da bi mogao njojzi ići na susret do Beča, kako sam želio, dapače težko i do Šetina. Među ostalim što bi joj moglo put priečiti jest *viziranje putnog lista* u Beču kod carsko-ruskog poslanstva. Što bi sirota sama, dva, tri i više danah u Beču delala dok bi postigla vizu, samo će visokoprepodobie kao suprug i obitelji nadstojnik lahko prosuditi. Za ukloniti se tomu, ja sam njojzi pisao, da ću se toga radi na poznatu dobrosrdačnost Vašeg visokoprepodobija obratiti se, te sam joj naložio: da odmah, čim pašport iz Zagreba za inozemstvo postigne, da takovog, uz Retour-Recepter,* Vašem visokoprepodobiju pošalje, dočim ću sniženo Vas pismeno zamoliti: da vizu pri poslanstvu priskrbiti milost bi imali te će nju gotovi putni list u Vas čekati, gdje će ga supruga

moja osobno dignuti moći. Za slučaj *odsutnosti Vaše* iz Beča, molio bi milostivu Vašu gospoju radi uručenja putnog lista mojoj supruzi u naviestiti. Svakako bi molio — ako ide — vizu do St. Peterburga postignuti, da na putu ne bi imala nepogode supruga moja. Evo dakle moje molbe, koju upravo sa strahom na Vaše visokoprepodobije upravljam ufam se da ćete me izvenjena imati obzirom na predmet. Ja stojim na službu u svem što bi mogao ovdje u St. Peterburgu recipirati.

Eug. Kvaternik.

Molim priloženo pismo zgodnom prilikom presv. g. Hermanu Bužanu, savjetniku, izručiti. Ja ga šiljem nezapečatljena, moleći da ga Vaše visokoprepodobie oblastkom zapečatiti bi se dostojalo. Naši se boje pisamah neposredno iz Rusie, ma bila i najnedužnija. — Taki smo, slava bogu!

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 38.

¹ 1857. г. Кватерник је уз помоћ Ханке и Рајевског емигрирао у Русију. Примивши руско држављанство био је у руској служби до 1859. г. — В. Словени странци у Русији..., с. 255, 256.

² А. Д. Блудова.

³ Онај ко одмах даје, двоструко даје (лат.).

⁴ Смисао: с неопходним (нем. јез.).

* Повратна потврда (лат.).

262

Пешта, 3 (15) јануар 1859.

Еуген Кватерник моли Рајевског да му упути обећани новац и даје своју оцену политичке ситуације у Србији.

Hvatam priliku polazkom g. W. u Beč pruženu mi, da Vam se sa nekoliko slova oglasim.

Prispieh zdravo ovamo, slava Bogu! nu ne mišljah imati toliko bjede s kvartinom, što imadoh. — Tekar na staro ljeto pod večer uselih se u moju kvartiru; 9 dana ja sâm i dr Sensala badava tražismo takovu, dok se meni teda negda slučajno neudesi pronajći si ju. Danas se redim u obiteljskim nuždama.

S pismom vašim biah odma 3-i dan kod g. W-a ja mišljah da ga o mojim archöologičko-historičnim zanimanjima što god izviestiste, nu ni slova o meni ne pisaste, kako mi kaza, ja ga *poniešto* izviestih o takovima, ostala Vam izručam. Tom prigodni kaza mi isti gospodin da polazi za nekoliko dana u Beč, a evo ja se koristim polazkom njegovim.

Imajući ovo 10 dana s krovom nad glavom posla *preko nàde*, te uređenjem unutaršnjim zabavljen, slabo mogah mojim znanostima i istraživanjima zanimati se, nu ne mogah odolieti srdcu da jedan archöologični predmet, kao temelj budućeg djelovanja, nepregledam; našao

sam ga u staližu kako željah, bit će on predmetom mnogih mojih izvi-
estijah.

Stavljam vruću jednu molbu na Vaše visokoprepodobije; kao ka-
men mi na srcu obećanje Pacelju¹ dato leži, da će dobiti materialnu
pomoć od 500 rubalja; koda me bog nadahnu ja mu samo o 500 for.
austr. pisah, pobjav se da bi moglo se iznevjeriti obećanje u *koliko*,
te manje obećah; čim se osnova mog djelovanja promjeni te pomoć
od onoga uzmanjka od kojeg bi obećana, zaklinjem Vas poštenjem
ruskoga imena, ako Neven² do 1-i o.m. ne propadne, da ga ma kako sa
500 for. pomognete, da i ja u *laži* ne ostanem, nit se ime *svete zemlje*
ne ozlogrdi.! — — — Meni bude to za buduće kripka lekcija da u
ničije ime više ma kome šta obećajem, gorko bo je biti tuđi hireus
peccati!³

Isto tako i sam za sebe moram da ciganim. — Ja sam predvidio
sam da troškovi prve rate neće mi biti ni najmanje dovoljni za po-
kriti velike nužde kućnog uređenja značaju shodnog, to i Vi visokoče-
stni g[ospo]d[i]ne kao izkusni muž priznaste; obećanih u podporu 200
rublja nužno bi trebovao, dapače za 2—3 nedilje i u nepriliku bi
mogao dojći; usuđujem se toga radi zamoliti: da *odmah*, čim Vami ti
novci prispiju, takove mi dostaviti dobrotu bi imali. — Ne mogu Vam
opisati koli mi je trudno o tom pisati, ali što ću kad mi svezaše
ruke?!

Obitavanje moje jest: Serviten-Platz Haus No 3, im 2ten Stock,
rechts.

Uzradovalo bi me da kada koje slovo od Vas dobijem, nu mislim
da bi mogao dugo na takovo čekati u Pešti.

Uzmutilo me je nemalo kretanje biogradsko⁴ koje ma iz koje
strani se smatralo, u *sadanjih Europe* okolnostih samo ludim uroditi
mogu plodom. — Vidi se jasno a) da među Slaveni nikakvog spora-
zumljenja neima; b) da personalne intrigue na Dunavu niti mogu ka-
kovu zdraviju politiku k sporazumljenju vodeću dopustiti. Ajde da vi-
dimo što bude dalje. — Meni je milo gdje se budem zakopao među sta-
re lonce i kopčila historička i archöologične prahe drevnosti odstra-
njujuć sasvim pomutjenu sadašnjost!

Evgenij Kvaternik

ОПН ГИМ, ф. 347, д. 38.

¹ В. Пацель — Кватерников шугак. В. Пацель саопштава Рајевском у писму од 1. јуна 1859. г. да му је Кватерник обећао да ће му средити руску помоћ — в. Славјане иностранцы в России ..., с. 352.

² Часопис „Neven“.

³ Жртвени јарац.

⁴ Реч је о заседању Светоандрејске скупштине у Србији, која је крајем 1858. г. свргла кнеза Александра Караборџевића и на српски престо вратила Милоша Обреновића.

Париз, 20. мај (1. јун) 1859.

E. Кватерник се интересује код кога да се обрати за новчану помоћ у случају да Рајевски буде одсутан из Петрограда.

Izgledah do danas uzalud teško izgledani odgovor na posljednje moje, zadnjih danah mjeseca travnja t.g. na Vas upravljeno pismo. Okolnost ta, kao i ona: što zaboravih s Vami posavjetovati se za slučaj polazka Vašeg *na dače* na kog da se ubuduće obratim glede *sredstvah*? sile me da naknadno od gospodstva Vašeg zamolim, što bi me o polazku svojem, kao i o predmetu naprvo rečenom izvijestiti blagoizvolili ili *neposredno*, ili kroz *svoje* ako mene odgovorom udostojiti ne bi *htieli*.

Vi visokočastni g[ospo]d[i]ne! bolje poznavaste *ljudi svoje* prije pet mjeseca, nego li ja i *pomisliti* tada mogah; i razumiem danas razlog uztezanja *posriedstvovanja*. Nu od *onih* nije liepo, *nije čestito*; hrvatska jedna poslovice kaže: *Ljudi se vežu za jezik, a blago za rogove*. Žalim veoma, što s Vašim visokočastjem prije polazka biti sreću imao ne budem, već i kao s bjelog cara sinom želio bih biti, ne bi ni Vami s gorega bilo.

Vi ćete se sjetiti bezdvojbena, visokočastni, riečih svojih u *stranom* gradu izustjenih, predbaciv *pravedno* tomu i tomu što se za svoje napram tuđeg ne brini; što Vi predbaciste, već tad ono kod mene i gotovo biaše; razumieh shvatiti duh i položaj oblakah sgrčućih se, dao mi Bog i silu da i to predvidim; shvatih to ne na svoju, nu na polzu *govorećih* i šiljajućih, ko što ju ovi u velikoj svojoj stišnjenosti ne bi shvatiti ni *znali*. Cielj moja išla bi k velikoj cielji, koju mystificatia ne može pojmiti *jer neće*. Htiede bog dobri da i k tomu jest svjedjeteljah kojima se i veliki oro rado *sklanja*.

Zašto mene već k Vama nije? Po prilici bilo bi lahko odgovoriti tome da ne mogu *napred* dok od Vas ne postignem odvjeta, ne dade bo se bez *krilah* letjeti.

Ako zamoljeno od Vas do *posljednjeg* ovog mejeseca ne postignem, tad ću korake poduzeti da *postignem*; i visoki se nad takim *ne-muževnim* postupanjem stide. A što se misli time postignuti? Ono što i s drugima? Ja znadem *sve*, tumačim si sve, više putah su čovjeku i *dvie rieči* dosta.

Toliko u *hitnji*, ufajuć se da me u istoj razumjeti budete.

E[ugen] K[vaternik]

Nadam se tim većma odgovora na *prvo* i ovo *nazočno* moje pismo, jer inače moro bih misliti da pisma primili niste; u tom slučaju ću reclamirati kod pošte moje pošiljke.

Moja adresa jest:

„Hôtel Britanique, Rue des Halles
Au[vreau] 3ème No 6. Paris”

КИРЈАКОВИЋ Ж.

Сомбор, 5. (17) јануар 1869.

Ж. Кирјаковић у име Сомборске српске читаонице захваљује на примљеним „Санкт Петербурским вједомостима” и „Московским вједомостима”.

Господин управитељ, у главној скупштини Сомборске српске читаонице од 15. децембра 1868. усмено јавља, да је Ваша високопречестност изволела 2. политичка руска журнала: „Санкт Петербуршкија Вједомости” и „Московскија Вједомости” у течају 1868. читаоници овој на дар слати, на које је општа жеља изнесена, да Вам се њено признање изјави.

Услед чега овим слободу узимамо жељу овога друштва приопћити Вам.

Ж. Кирјаковић
предсједник

Б. Теодоровић
перовођа

ОР ГПБ, ф. 608, к. 19.

КНЕЖЕВИЋ С.

Задар, 9. (21) август 1866.

С. Кнежевић из Задра моли Рајевског да му обезбеди две стипендије за руске богословске академије.

Јунија чини ми се 23. управо сам на Вас једно моје писмо с препоруком да бисте исходатајствовали у благочастивог правитељства руског два стипендија за два кандидата академије, Николаја Милаша свршивша богословље у Карловцима и Љубомира Вуиновића овде у Задри. Не имајући до данас никаква одговора томе ни да сте примили поменуто моје писмо, баца ме у сумњу да ли сте га и примили. Зато принуђен се находим поново Вас молити, да ме извијестите јесте ли примили споменуто писмо и могу ли надати се да ће предложена два кандидата бити примљена у једну од руских академија, јер у противном случају бис бих принуђен и против моје воље послати их у Беч, да се на тамошњем Университету приготове за професуру богословља које завести намеравам у лету 1868. које цркви нашој никако пробитачно не би било, а можда и опасно.

С. Кнежевић

ОР ГПБ, ф. 608, к. 19.

Задар, 28. октобар (9. новембар) 1866.

С. Кнежевић замера Рајевском због тога што му није обезбдио стипендије за руске богословске академије и обавештава га о пријему књига.

Од дана на дан очекивајући Ваш одговор у дјелу мог прошенија за пријем двају младића о државном трошку у Духовну академију, већ и зима дође. Изгубивши већ надежду принуђен сам се нашао овог младића упутити у Беч, да се на том свеучилишту приуготови за професура богословља, које до двије године намјеравам устројити. Одговараћете богу и Ви и С(вети) синод за то што у туђини и управ код непријатеља православља тражити морамо образовање црквено.

У случају међутим да би повољни одговор од С(ветог) синода приспјео, ја сам одредио овог младића да у свако вријеме тамо пође, које би ме одвећ обрадовало и управ успокојило; — зато Вас молим и најтоплије препоручујем да о том својски настојите, које Ваше настојање биће на корист православља овдашње цркве против језуитизма поплавившег по овим крајевима, што Вам не могу све описати.

Примио сам из Рагузе послане ми у Семинарију књиге од којих № 44. Духовне беседе оскудијева. Молим покорно да се попуни, јер дајем у књиге везати.

С. Кнежевић

ОР ГПБ, ф. 608, к. 19.

КОЖЕВНИКОВ В. Ф.

Ријека, 26. април (8. мај) 1861.

В. Ф. Кожевников упознаје Рајевског са слабом обавештеношћу руског Министарства иностраних дела о политичком животу Хрватске и Славоније, о претензији Хрвата да буду на челу будуће југословенске државе и о њиховим тежњама да се у вези с тим ослободе зависности од Мађарске.

Спешу написать Вам, почтеннейший и глубокоуважаемый Михаил Федорович, несколько строк из Флуме* и поделиться впечатлениями, произведенными на меня югославянами, среди которых выпало мне на долю жить, и, *умывая руки* перед министерством, волею не волею, отказываться от всякой деятельности. Как так, спросите Вы? Да, очень просто: меня посылают к хорватам, дают политическое значение консульству, которое во времена *оны* равнялось

с своим покойным представителем *нулю*, требуют от меня и того, и сего; напишите нам мол о хорватах — что это за народ, славяне ли они, в каком родстве находятся с Россией, образованы ли они или как древние гунны продолжают прикрывать *срамоту телесную* звериной шкурой? ... Чем питаются, едят ли лошадиное мясо, или, как народ оседлый, живут в городах и селах и пекут из кукурузы хлеб? ... Молятся ли богу, да и к какой вере принадлежат?¹ ... а главное то не спросили, с какими средствами (разумеется денежными) стану я вникать в полигическую жизнь совершенно незнакомого мне народа, наделяя этнографическими и историческими уроками *иностранные*² министерство иностранных дел (слабое по преимуществу *по славянской части*) — буду давать отчет в своих действиях. Одним словом, все, что я здесь сказал, можно определить следующими словами: *желал бы трудиться и быть полезным, да не имею средств к поднятию труда.*

А между тем, пост мой имеет относительную важность: мне об этом постоянно пишут из Петербурга, да и сам я, слава богу, на деле вижу да и чувствую, что это так.

Хорваты, сколько мне приходится судить о них, живя в Фиуме, начинают входить, благодаря реформе, совершающейся в Австрии,³ в тот цикл самостоятельной политической жизни, который составляет рубеж между чужеземным господством и национальным существованием освобожденного народа. За пределами этого рубежа, который Наполеон III одним ударом на полях Ламбардии поставил между немцами и итальянцами, с одной стороны, и славянами и немцами — с другой, должна по историческому ходу событий начаться новая жизнь. Народам предоставляется право придумывать формы и условия новой, начинающейся для них жизни, а европейским кабинетам вменяется в закон идти наперекор здравому смыслу и растерять по дороге свой собственный, держаться рутинных принципов.

Между хорватами начинает уже не на шутку бродить мысль об основании южнославянского государства, представителем которого должны быть, конечно, они, а не *сербы*, которых они крайне не жалуют. Ввиду этих соображений они решились отстаивать во что бы то ни стало свою независимость перед венграми. Удастся ли им *то* и *другое* — это еще вопрос. В этом-то, как мне кажется, и заключается весь *смысл*, вся задача нашей политики. Если удастся, то (попомните мое слово) хорваты непременно подставят *ножку* Сербии, как только та начнет распускать свои *крылышки на запад*. Хорваты говорят: „мы выше *их* (т. е. сербов) стоим по цивилизации и хотя мы один и тот же народ, но нас разделила вера. Правда, нашим лозунгом в настоящее время оделался принцип *национальности*, который может сблизить всех славянских братьев, уничтожая препятствие, основанное на религиозной исключительности; но уступить сербам мы все-таки не можем. Мы не хотим отказаться от нашего прошлого... Нас больше (здесь они разумеют всех славян-католиков) *числом*, мы крепче государственными основами, старше по цивилизации... Мы переделали свою собственную веру введением народного *языка*, общего всем славянам, в церковное

богослужение, и, сокрушив таким образом *призрачное господство* над нами западной церкви, которую так боятся православные, облегчим им переход в нашу веру, спасая их в одно и то же время от деспотической иерархии греческого духовенства.⁴

Вот в каком роде выражают мысли свои здешние корифеи. Предоставляю Вам, почтеннейший Михаил Федорович, судить о том, что может из этого выйти, если плод созреет?!...

Не следует ли нам также позаботиться о том, чтобы спасти *военную православную границу* от поглощения ее Кроациею.⁵ Да! Пора нам серьезно подумать о *событиях*, над которыми Франция может не сегодня, так завтра произнести свой суд. Пора также выкинуть из нашего словаря поговорку, что будто бы „русский человек задним умом крепок“. „История не ждет“, — сказал кто-то, а я скажу: славяне состарились уже на ожиданиях и бросаются *на того*, кто им протягивает руку, не рассуждая даже о том, в силу каких нравственных побуждений протягивается эта рука, лишь бы вытащила из ямы.

Сказал бы еще кое-что, да боюсь Вас утомить своею болтовнею.

Прошу помнить, что я Ваш должник.

В. К[ожевников]

Жена просит меня передать глубочайший поклон Анне Федоровне и Софье Михайловне. С моей стороны также.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 40.

* На маргине стоји: „Пожалуйста, не позабудьте о бедной церкви нашей в Фиуме, когда будете рассылать в разные места ризы и вещи“.

¹ Автор иронизира поводом слабе обавештености руског МИД-а у вези са приликама у Хрватској.

² Автор подразумева да у МИД-у постоји велики број лица немачке националности.

³ После пораза у рату са Француском и Пијемонтом (1859), аустријски владајући кругови морали су да одустану од режима неоапсолутизма и да приступе реформама које су окончане аустро-угарском нагодбом 1867. године и проглашењем конституционализма.

⁴ Присталице богослужења на народном језику (који је понегде сачуван у црквеној служби од давних времена) користиле су свој утицај међу католичким свештенством у Хрватској ради даљег ширења богослужења на народном језику и зближавања католичке и православне цркве.

⁵ Православни Срби чинили су приближно половину становништва хрватско-славонске Војне границе, а у неким њеним областима и већину.

Ријека, 22. октобар (3. новембар) 1861.

В. Ф. Кожевников препоручује Словенца Махнича, који путује у Праг, као могућег дописника листа „Дан“.

Позвольте представити Вам, почтеннейший Михаил Федорович, своего доброго знакомого, словенца Махнича, который и вручит

Вам лично это письмо. Он был из числа тех людей, на которых я рассчитывал относительно политических корреспонденций для „Дня“; но, к сожалению, он уезжает на некоторое время в Прагу.¹ Впрочем, и оттуда он рад будет сообщать Вам кое-что для вновь открывающегося листка. Надеюсь, что Вы примите его с тем радушием, которое вообще встречают в доме Вашем все славяне, и позволите ему, живя в Вене, посещать Вас.

Я могу смело сказать, что этот человек был для меня очень полезен во многих случаях и с ним Вы не стесняясь можете затрагивать даже *щекотливый* религиозный вопрос [...]

В. Кожевников

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 40.

¹ Могуће је да је реч о Лаврентију Махничу, који је 1872. године послао Словенском комитету у Москви новчани прилог у име неколико Јужних Словена који су живели у Прагу (види: Зарубежне славјане и Русија, Москва 1975, 279).

269

Ријека, 17. (29) новембар 1861.

В. Кожевников обавештава Рајевског да ће послати дописе из Хрватске за руске славенофилске новине „Дан“.

[...] Я пристыдил здешних кроатов за равнодушие их к „Дню“ и, кажется, что скоро в состоянии буду пересылать Вам корреспонденции. После закрытия собора кроаты до того осовели, что снуют теперь из угла в угол и решительно не знают, что делать.¹ Первая корреспонденция, которую я Вам надеюсь скоро переслать, будет написана *по-хорватски*; автор, к сожалению, не захотел писать по-немецки.² [...]

В. Кожевников

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 40.

¹ Сабор Хрватске и Славоније заседао је од 5. IV 1861. и био распуштен од стране Франца Јозефа 12. XI 1861. године, јер је одбио да подржи полу-апсолутистичко и централистичко устројство Аустријске царевине (Фебруарски патент 1861).

² Посланици Хрватског сабора позивали су 1861. године да се њихов немачки језик у гимназијама Хрватске и Славоније.

КОЛАРОВИЋ С.

Ријека, 14. (26) фебруар 1872.

Сава Коларовић из Ријеке моли Рајевског да му пошаље српско-руску граматику и речник, јер жели да своје синове пошаље на школовање у Одесу.

Кад сам од прилике пред 14 — 15 година у Бечу мога посла ради био, имао сам срећу као православни христјанин у руској капели при богослуженију када сте ви свету литургију торжествено совершавали, присуствовати и код те прилике имао сам чест и вашу дивну личност упознати. При трајућему богослуженију, које ме се срца коснуло веома тронут и обузет а то; које од величанственог вашег чинодејствија, а које од умилног церковног пјенија, је сам од великог умиленија цело богослуженије са радостним сузама пропратио. На концу свете литургије са неописаном жељом целивајући најпре свете иконе приступим к' Вама да ми поделите освећени хлеб и нафору, коју сам из Ваше деснице у толико радостније примио будући сте ми са овим речма „Цедар и милостив господ, долготерпелив и многомилостив” поделили; овај кратки, но за мене важни опис јест у оно доба на мене тако чувствително упечатленије учинило, да до коца живота мога заборавити не могу.

Колико сам част имао Вас лично упознати толико сам имао срећу многа добротинства Ваша разумети, а особито она, која сте увек сваком Србину, код сваке дане прилике драговољно указивали. Ја као Србин рођен у Сремским Карловцима, а моји стари из Србије, моја пак госпођа рођена Српкиња овде на Реци, а њени стари из Херцеговине — бог нас је свемогући са децом обдарио, између које деце имамо и два сина Николу и Владимира, Никола је 19 година и сада учи 8-ми гимназијски разред, а Владимир 18 година, и учи 7-ми гимназијски разред овде у месту, обадва се смирено владају, добро уче и напредују красно у својима наукама.

Премда сам Вама непознат, но усуђујем се, познавајући Вашу небројена милостивна добротинства, дозволите ми високопреосвештени господине, да са једном учтивом и покорном молбом Вама притечем, која се у следећем састоји: ја би желио да моја обадва сина уче руски језик, јербо би их желио дати у Одесу да тамо као штипендисте на Свеучилишту науке више и веће уче, пак шта који изабере оној струци нека се и преда, к'тому потребовао би 1 српско-руску граматику, и 1 српско-руски словар или речник, за које обе књиге Вашу доброту учтиво молим да би доброту имали на мене послати.

Овог дојдућег лета мораћу се на јего високопревосходитељство господина Игњатијева поради моја оба сина обратити, да ми речени господин милостивно издејствује да моја оба сина у Одесу на више науке буду примљена, а тако исто и да им се за путни трошак подпоре пошаљу.

Очекујући од Ваше милостивне доброте горе речене књиге што скорије получити, целујем Вам десницу, препоручујем се учтиво на вашу благонаклоност.

Сава Коларовић

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 41.

271

КОРНИЛОВ И. П.

Гатчина, 4. (16) новембар 1875.

И. П. Корнилов пише Рајевском о делатности петроградског словенског добротворног комитета на прикупљању помоћи за босанско-херцеговачке устанике. Моли да се пошаљу фотографије, литографије цртежи Херцеговаца, Црногораца и Босанаца, портрети кнезова, карте и др. ради објављивања у часописима и другим публикацијама.

[...] Я еще не перебрался в Петербург и живу в Гатчине потому, что моя петербургская квартира переделяется. Эта помеха, особенно в настоящее время, когда деятельность Петербургского отдела Слав[янского] комитета до крайности возбуждена событиями в Боснии, меня затрудняет в высшей степени. Дел у меня в Петербурге бездна, а жить в Петербурге не могу. В помощь мне надо бы иметь двух или трех секретарей, вроде способного, ученого и деятельного А. С. Будиловича, а у меня все тот же И. К. Янкуль* и более никого. Притом и действовать, и говорить надо теперь поосторожнее, устранять поводы к неудовольствию против нас правительства, не давать пиши газетным репортерам и неосторожным болтунам, попридерживать горячность увлекающихся членов отдела и не давать им переходить на почву политическую. Сборы пожертвований идут у нас весьма успешно. Мы уже отправили к Ионину 23.000 руб. и еще накопили более 15.000 руб., которые передадим в руки нашего уполномоченного, который отправится на место по получении на то разрешения. При уполномоченном будет помощник, а также врачи. Синод разрешил тарелочные сборы по всем епархиям. Как эти церковные сборы, так и все прочие пожертвования собираемые в губерниях, будут пересылаемы и уже стали поступать в Петербургский наш отдел. Таким образом, отдел наш, которого деятельность была до сих пор скромна и малозаметна, выдвигается и становится центральным для России местом.¹ Я очень рад, что умел доставить отделу такое положение, которое свидетельствует о доверии к нему правительства и общества. Митрополит римо-католических церквей в империи Фиалковский разрешил тарелочный сбор в 2-х церквях в Петербурге и пожертвовал от себя 25 руб. Еврейское общество в Петербурге также устроил сбор в синагоге. Мы обращались в Совет лютеранской Петропавловской церкви, но он отказал нам. Это единственный случай отказа. Та-

ким образом, только петербургские немцы Петропавловского прихода отворачиваются от бедняков-славян.

Мы до того увлеклись собиранием пособий в пользу герцеговинцев, что я насилу добился, чтобы Ваш отчет был доложен собранию 2-го ноября.² Дел множество, тревожений и забот еще более, а помощников деловых не имею.

Приношу Вам глубокую признательность за отправленные для отдела книги, которые в Публичную библиотеку еще не доставлены.

Будьте милостивы, доставьте фотографии, литографии, рисунки красками и пр.: с изображениями босняков, герцеговинцев, черногорцев, мужчин и женщин, в их национальных одеждах; их дома, церкви, виды городов, напр., Цетинье Белград и пр., живописных или исторических местностей, дворцы князей черногорского и сербского; портреты этих князей, их жен, митрополитов Иллариона, Михаила, некоторых замечательных современников (напр., Любобратича), заявивших себя особенно в настоящую трудную и важную минуту.

Весьма желательно иметь хорошие специальные карты Боснии, Герцеговины, Черногории и др. разных славянских стран напр., Болгарии, Сербии. У меня есть только карта Турции Клеперта. Не мешало бы иметь также портреты мусульманских вождей, типы башибузуков, низама³ и различного мусульманского населения славянского и османского происхождения. Нет ли каких-нибудь новых книг, описаний, биографий. Я Вам должен за два выпуска „Окраин России“ Самарина. Усерднейше прошу Вас, достойнейший друг Михаил Федорович, выслать всем Вашим покупкам и посылкам ко мне очерк, по которому я немедленно возвращу с величайшею признательностию все, что Вами будет издержано.

Все просимы мною рисунки и статьи нужны для того, чтобы пустить их в наши иллюстрации и журналы, так как любопытство общества к событиям в Турции и вообще к славянам крайне возбуждено.

Иван Корнилов

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 41.

* Тачније: И. К. Янкулио.

¹ Устанак у Босни и Херцеговини 1875. године изазвао је у Русији широку друштвену активност у циљу помагања Словена. Притом је неопходно истаћи да покрет за помоћ Јужним Словенима и саосећање са њима није инспирирала царска влада, већ се појавио спонтано, као непосредна реакција на догађаје на Балкану, чланке у руској штампи о несрећи „браће Словена“, апеле словенских комитета итд. Овај покрет, истицали су савременици, карактерисала је његова ширина, „невиђена наклоност“ према Словенима, „љегова снага и спонтаност“. „Покрет је достигао такве размере, да су чак страни посматрачи сматрали да се од времена рата дванаесте године у руском друштву још ниједном није сакупило толико одушевљења и свеопштег заноса“ — истицао је руски публициста А. Н. Пигин (Вестник Европы, 1876, кн. 10, с. 80). По целој Русији прикупљани су прилози, како у новцу, тако и у стварима. За прикупљен новац куповане су животне намирнице, одећа, лекови, опремане болнице и слат је новац за пружање помоћи пострадалом балкан-

ском становништву — избеглицама, болесницима и рањеницима. На Балкан, најпре у Херцеговину, а затим у Србију, кренуле су хиљаде доброволца — радника и селяка, професионалних револуционара, војника, официра и студената. Готово сви велики руски градови послали су на Балкан санитарске екипе које су биле у потпуности снабдевене опремом и медицинским особљем. Сву ту делатност организовали су словенски комитети, а у првом реду Петроградски словенски добротворни комитет. Види: Никитин С. А., Славянские комитеты в России, Москва 1960; исти, Русское общество и национально-освободительная борьба южных славян в 1875—1876 гг., Общественно-политические и культурные связи народов СССР и Югославии, Москва 1967; Снытко Т. Ф., Из истории народного движения в России в поддержку борьбы южных славян за свою независимость 1875—1876 гг.

² Извештај Рајевског се не спомиње у записнику са састанка друштва од 2. новембра (види: Первые 15 лет существования С. — Петербургского славянского благотворительного общества, Санкт — Петербург 1883, 337—338).

³ Башибозук у турској војсци били су нередовни одреди састављени претежно од становника Албаније и Мале Азије. Од државе су добијали наоружање, муницију и храну, али нису имали право на плату. Дисциплина им је била веома слаба. Прочули су се пљачком и по насилјима над мирним становништвом. Низам — војник регуларне турске војске. Према војним прописима из 1800. године, низами су били у служби шест година. После тога су постајали резерва (редиф) и шест година су били народна војска (мустахфиз).

272

[...] 26. април (8. мај) 1876.*

И. П. Корнилов извештава Рајевског о новчаном прилогу сакупљеном у Петрограду у корист Херцеговаца.

[...] Одни лишь денежные сборы в пользу герцеговинцев простираются теперь свыше 305.000 руб. сер[ебром]. Я говорю про сумму, собранную собственно только в Петерб[ургском] отделе [...]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 41.

* Годину означио М. Ф. Рајевски а не аутор писма.

273

[Гатчина], 24. августа (5. септембра) 1876.

И. П. Корнилов обавештава Рајевског о путовању у Србију и ступању у војску М. Г. Черњајева, свог рођака А. П. Корнилова и моли да му се помогне.

Примите благосклонно подателя этого письма, родного племянника моего подпоручика Преображенского полка Аркадия Петровича Корнилова. Его отец, мой старший брат Петр Петрович, был генерал-лейтенант гвардейской артиллерии и комендант Москвы и умер в 1869. году. Племянник мой, в порыве увлечения и

самопожертвования, охватившего весь русский народ, едет волонтером в армию М. Г. Черняева.¹ Снабдите его, добрейший, глубоко почитаемый друг Михаил Феодорович, Вашими доброжелательными советами, в случае надобности, рекомендациями. Я опасюсь, что он, как русский человек, встретит в Австрии и особенно при проезде чрез Венгрию, всякого рода препятствия, а может быть даже арест и оскорбления. Нельзя ли его отправить в Белград в качестве курьера от посольства. К величайшему сожалению, я вовсе не знаком с русским консулом в Сербии и очень мало известен (а может быть и вовсе не известен) митрополиту Михаилу. Не признаете ли полезным дать моему племяннику рекомендательные письма этим лицам. Впрочем, может быть, в этом и нет надобности. Аркадий Корнилов служил несколько лет в туркестанских войсках и потому имеет некоторую военную опытность. Я снабдил его от себя рекомендательными письмами М. Г. Черняеву и В. В. Комарову. Комаров — мой старый знакомый сослуживец в Вильне при Муравьеве и Кауфмане. В нашем роде Корниловых очень мало лиц мужского пола; при всем том я доволен, что в Сербию отправляется представитель нашей семьи. Он испросил благословение своей матери, мы его снарядили и отпускаем на честное, святое дело, на освобождение от мусульманской неволи наших братьев по крови и на битву с их палачами. С русским народом делается что-то небывалое: он принимает непосредственное, прямое участие во внешней политике и в войне славян и является самым открытым и деятельным их союзником, помимо правительства, сохраняющего невмешательство.² Настоящие события помогают общему славянскому духовному объединению. Для этого объединения весьма важно, что горячим и открытым сторонником турецких славян является именно народ. Его братская помощь, его бескорыстное желание служить славянам не могут быть заподозрены в завоевательных замыслах. Полагаю, что славяне, видя в нашем народе такое братское к ним чувство, лучше прежнего нас понимают и, конечно, многие уже перестали верить слишком известным и постоянно повторяемым против нас клеветам.

При таком настроении русского народа и всего славянства (за исключением Польши) правительство может быть уверено, что если оно объявит войну, то она будет так же популярна в России, как народная война 1812-го года. Впрочем, да мимо идет сия кровавая чаша. Дай бог, чтобы дело ограничилось для России общественными пожертвованиями, денежными и личными. Но для этого надо отстаивать Сербию и Черногорию, а потому надо всеми возможными мерами поддерживать их. Отовсюду отправляются туда массы русских волонтеров. Поспеют ли они только вовремя. Турция напрягает свои последние, отчаянные усилия. Дай бог славянам продержаться. [...]

Иван Корнилов

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 41.

¹ Ситуација на Балкану у лето 1876. године искомпликовала се бурним развојем народног покрета у Србији и Црној Гори, који је био за рат против Турске. Руска влада је тежила да спречи ове кнежевине да уђу у сукоб са

Турском. Она је имала у виду слабост српске и црногорске војске, као и немогућност да им Русија брзо пружи помоћ. Али, српски и црногорски народ био је обузет свеопштим револтом против Турске, који се нарочито појачао после гушења априлског устанка. У Србију су се упутили многобројни добровољци из Русије. У Београд је, без дозволе цара, дошао генерал-мајор у оставци М. Г. Черњајев, члан Петроградског словенског комитета. Он је примио српско држављанство и био је постављен за главнокомандујућег српске војске, а у јуну 1876. године Србија и Црна Гора су објавиле рат Турској.

² Руска влада је, без обзира на ватрене симпатије у руском друштву за ослобођење Словена, у том тренутку иступала против мешања Србије у балканске догађаје. Ово се објашњавало тиме, што је Русија тежила да се настала источна криза реши дипломатским путем. Она није хтела рат, јер за њега није била спремна — реорганизација у војсци, почета после војне реформе 1874. године није била завршена, земља је трпела озбиљне финансијске тешкоће, војне операције у Средњој Азији нису биле завршене. Осим тога, Русија је имала обавезу према савезу три цара, који је склопљен 1873. године са Аустро-Угарском и Немачком. Руска влада је била свесна да улазак Србије у рат са Турском, Србије која није била спремна за њега ни економски ни војнички, може довести до њеног пораза. У том случају Русија, како не би изгубила свој политички утицај на Балкану, морала би да ступи у заштиту Словена. Управо због тога, руководство руске спољне политике и његови дипломатски представници спречавали су српску и црногорску владу да се меша у босанско-херцеговачки устанак.

274

[Гатчина] 25. јун (7. јул) 1879.

И. Корнилов препоручује руског научника В. В. Качановског који је послат на службени пут у Кнежевину Србију ради проучавања српске књижевности и језика и моли да му се помогне.

Когда кто-нибудь из моих добрых знакомых отправляется в Вену, первая мысль моя — представить его Вам и просить для него Вашего благосклонного приема и покровительства. Податель этой записки, кандидат историко-филологических наук Владимир Васильевич Качановский, командированный министром народного просвещения в Сербское княжество для изучения сербской литературы и языка.¹ В Вене ему необходимо просмолреть сербские рукописи Караджича. Г. Качановский недавно начал свою ученую деятельность в области славянского, но издал уже несколько весьма серьезных работ.² Ламанский, Коссович, Срезневский возлагают на него большие надежды и ожидают, что он соберет много дельных материалов по вопросам славянского. Вам известны, глубокочтимый Михаил Федорович, все углы и закоулки этого мира, Вы знаете всех бывших и настоящих передовых друзей и врагов славянского. Ваши указания, советы, рекомендации, связи откроют г. Качановскому доступ всюду. Помогите ему словом и делом, как помогали всем нашим труженикам-ученым, посещавшим австрий[ские] и славянские земли [...]

Ваше пребывание в Вене имеет особенное важное и благотворное значение для русских путешественников, особенно же для рус-

ских учених. Многие из них, если бы Вас не было в Вене, не знали бы, к кому обратиться за советом. Вы для них — спасительный маяк, благотворный свет которого указывает истинную дорогу.

И. Корнилов

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 41.

¹ В. В. Качановски је 1876. године завршио историјско-филолошки факултет у Варшави и остављен је „да се припреми за професорско звање“ на катедри за словенску филологију (под руководством професора В. В. Макушева). У последње две године млади научник је плодно радио на проучавању материјала за свој будући научни рад. У то време он је радио у петроградским и московским библиотекама у којима се упознао са документима за историју српске књижевности. Министарство народне просвете послало га је 1879. године на научно-истраживачки рад у трајању до 1. јула 1881. године. У почетку је Качановски радио у Бечу, боравио у фрушкогорским манастирима, а затим 28. августа 1879. године допутовао је у Београд. Овде се млади руски слависта упознао са истакнутим српским научницима С. Новаковићем, П. Срећковићем, М. Мишићевићем и другима. У српској престоници он је боравио скоро два месеца, радећи, углавном, у Народној библиотеци. Крајем октобра 1879. године, у циљу проучавања народног језика, Качановски се упутио у Пиротску, Нишку, Лесковачку и Врањску област које су присаједињене Србији на основу одредби Берлинског конгреса. Осим тога, он је посетио Кнежевачки округ у Србији. Види: Ручкописный отдел Государственной библиотеки им. В. И. Ленина (РО ГБЛ), ф. 156 (В. В. Макушев), папка 5, ед. хр. 59, автобиографија В. В. Качановског, л. 46; исто, ф. 239 (Н. А. Попов), к. 10, д. 22, писмо Качановски Попову 28. августа 1879. г., 1. 3—4, писмо од 27. септембра 1879, 1. 5—50б., писмо од 27. октобра 1879, 1. 6а—6аоб.

² Реч је о радовима Качановског: Србские жития и летописи как источник для истории южных славян, Славянский сборник, т. III, Санкт-Петербург 1876; Византийские летописи как источник для истории южных славян, Журнал министерства народного просвещения, ч. СХСVIII.

275

КОСТИЋ М.

Сивац, 29. јун (11. јул) 1865.

М. Костић моли Рајевског да му обезбеди стипендију за школовање у једној од руских богословија.

У синовљем уверењу обраћам се на Вашу пречестност и узимам себи слободу са ово неколико речи узнемирити Вас. Ваша љубав к православију, Ваша наклоност и саучестије према православним Србима ослободили су ме и први пут да сам своју давнашњу жељу: васпитати и изобразити се у Русији, где су науке на духовном црквеном пољу кроз више већ година таким летом полетиле, тако умним производима осиле се, да су и сам Запад стигле, а духом и начелом истините вере Христове Запад далеко надвисиле и надмашиле, — да сам, велим, ову своју давнашњу жељу Вашој пречестности у молби својој и у препоруци Његове светости патриарха представио и за једно место у духовној академији молио. Ова нужда код нас Срба: да се учимо у руским академи-

јама, осећа се врло јако. На нашем црквеном пољу не ради се ништа, нити има сила, које би за тај рад биле способне, а особито нема воље код оних особа, у које је и душевна, по особито и материјална ова моћ. Наша црква личи дрвету у сред шуме, које нико не негује, него које црв подгриза, и ког сам вишњи Бог чува. Наша богословска заведенија иду све ближе погибу; у место напредка прониче тама и назадак. — Са свију страна опкољени смо страним елементима, на све стране морамо се борити са противним стихијама, које нам прете пропашћу; — а ми смо скрстили руке, па гледамо нашој погибелји у очи. С пуним правом могу нам туђини рећи „Погибелъ твоја от тебе Израиљу”. — Православије само, овај тврди стуб вере Христове, ова божествена сила, што православије у корену држи, — дух православија, он нас је сачувао, он нас је спасао од коначне пропасти. Љубав Србина к православију уробена и у крв преливена, она је спасла Србина.

И што даље ступамо у борбу са разним сектама, са расколницима и са језичницима, сотим нам треба већма себе наоружати умним душевним оруђјем. Но ми овде у царевини немамо средства да се толико усавршимо. Наше су очи упрте на православну Русију, на нашу браћу и по крви и по Христу. Русији даде милостиви Бог да под својим једнокрвним и једноверним господаром утврди стуб православија; даде му душевну силу, којом ће и својој сиромашној браћи помоћи, и у коју се ови уздају и сву своју надежду полагају.

А, мислим, не треба ни да речем за Славенство, да нам је Русија углаван камен, на ком ће се из свију ра(з)личити славенски племена саградити дом, кога неће сила сатанина разрушити. Русија, мати свију нас, она ће нас загрлити својом благом шћедром руком, а ми ћемо се њој, као својој доброј матери, приљубити. Зближење свију славенских племена, а особито православних, доноси и сам дух времена за собом! По свом слабом увиђењу рекао би да ће велики корак ка приближењу бити од стране Срба тиме учињен, што ће се питомци у духовној академији у Русији учити. Тиме ће се руски језик међу Србима временом распрострањивати, а ми ћемо добити неоцењено благо руске, особито духовне, литературе.

У намери послужити и Србству и цркви и општем позиву свију Славена, решио сам се ићи у Русију у духовну академију, те једаред пут прокрчити, којим ће за мном многа србска браћа поћи, и добио сам благонадежно обећање Ваше пречестности, да ћу бити примљен у духовну академију. Ја сам ево два месеца чекао на решење, и Ваша пречестност извиниће моју слободу и моје даље нестерпјеније, што ћу се опет са једном молбом на Вашу пречестност обратити. Моја молба била би ова: да ме Ваша пречестност извести, је ли какав одговор из Русије због мене стигао; и могу ли се надати, да ћу скорим моћи ићи у Русију? — Ако би било каква препјатства ма с које стране, молим најпокорније, да ме Ваша пречестност извести, да се могу за даље спремати и управљати; — иначе, то јест, ако не би био примљен у духовну академију, мо-

рам други пут узети, и лишен још бољег духовног настављења на своју снагу и силу ослонити се и у монашески чин ступити.

Повторително молим Вашу пречестност, да ме за моју слободу и нестерпјеливост милостиво извините.

М. Костић

ОР ГПБ, ф. 608, д. 3515.

¹ О ступању М. Костића на Кијевску духовну академију в. и писма Вукићевића као и њихове коментаре (од 8/20) септембра 1864. г.

276

Кијев, 16. (28) јануар 1866.

М. Костић захваљује се Рајевском на добијеној стипендији и обавештава га о свом школовању у Русији.

Можда сам се показао и као неблагодаран Вашем високопреподобнију што до данас још нисам Вас известио о мом успеху и што нисам благодарио на доброти и усрдном и оноликом труду, што га око мене полагасте. Но, у колико у први мах стоји кривица на мојој страни, у толико ме извињавају различне околности. При доласку мом не бијаше Ваше високопреподобније у Бечу, и тако сам чекао празнике, да свој велики дуг изплатим. Но не треба да наводим обичај Руски о празницима: о посетама и поздрављањима; те тако је и мене заузело ово ново појављење у дружевном животу да сам и заборавио на веће дужности. После празника мало се разболем, и тако будем задржан са писањем до данас. С друге стране чекао сам да чујем како стојим са стипендијом, да могу што известно писати.

Пре свега, примите моју највећу благодарност као од најблагодарнијег сина, и будите уверени да Вам не могу доста благодарити за овај корак што сте чинили за мене, и да ћу за спомен Ваше велике доброте увек остати Ваш велики дужник. Овим кораком дошао сам до своје давнашње намере, да се у духовној науци што већма изобразим, и да се са духовном радњом руске литературе, која је пред нама Србима на далеко напред отишла, упознам, и ако буде могуће, да и што на нашој застарелој, и у тами лежећој богословији поправим, а и другим начином свом роду од ползе будем. Колико сам очекивао од духовне академије, у толико сам још више нашао у њој. Предмети се предају врло основно и обширно, и сам метод је врло практичан. Професори понајвише имају добро предавање и доиста сваки, ком је стало до праве науке и до озбиљне радње, мора се овде што већма користити. — Овде ми се очи отворише и ја изадох на прави пут, којим да се ради на духовном пољу и како да се и ми ползујемо духовним благом руске литературе, која је по жалости од нас сасвим пренебрегнута.

Ја држим да сам на овај велики труд дужан благодарности не само за себе, него и за цело Србство. Јербо, уколико ласкам себи да ћу што и сам привредити свом народу мојим радом, у толико мислим да ће овај мој корак имати више последатеља, и да ћемо се и ми аустриски Срби боље упознати са једноверном својом браћом руском, што ће особито по нашу цркву и духовну школу бити од превелике користи. Ми ћемо се упознати са богословском литературом руском, и посредством ње и себе даље изобразити и напред поћи у духу времена и православија.

Ја сам врло лепо примљен био у академију, и по савету и одобрењу Високопреп(одобног) г. ректора Филарета, поступио сам на старији курз. У млађем курзу предају се, осим патрологи и старог завета, све мирски предмети, које сам на гимназији нашој слушао. Тако би за мене ове две године сасвим излишне биле. И за нас аустриске богослове нуждан је највише старији курз, где се предају чисто духовни предмети. — А што не слушамо млађи курз, то нам при поступању на степен, ако га заслужимо, неће ништа сметати. Предавања сва разумем, а саме записке још боље, један говор још ми иде мало по тежко, но и то је још кроз који месец. У науци могу сасвим напредовати са својима колегама. Истина, сметало ми је мало, што сам се закаснио, те сам морао утручити свој труд, да своје колеге сустигнем. — Са синода бијаше допуштење за мене дошло још с почетком септембрија, и овде ме очекиваху.

Од годину и по дошло је одобрење од Св. Синода, да иностранци живе по квартири и добијају стипендијум у новцу. За Кијевску академију није у реду и сада добијамо само по 13 руб. 25 коп. месечно, а семинаристе примају по 17 руб. 66. коп. месечно. А ми очекивамо сваки час да стигне и за нас академисте повишење стипендије, које је већ давно обећано. За нас новопоступивше — има нас 5 — већ је опредељено по 250 руб. али г. ректор је писао да се све стипендије разделе подједнако, да не добија један мање од другог. И тако и ја до сада не добих више од 13 р. 25 коп. ко и други, ма да је за мене са синода опредељено по 250 р. на годину. — Зашто управо не дају колико треба, не знам, а нисам рад да досађујем г. ректору, да не мисли да ја оћу да истерујем правду. — А причекаћу још које време, можда ће са синода доћи допуштење и повишење наше стипендије. Јербо са 159 руб. може се врло тежко живјети у Кијеву, једва је доста на стол и квартир а о одјелу и књигама нећу ни да спомињем. Ја сам и са овим што ми дају врло задовољан, и благодарим и на том дару, али држим да ће се тежко који сиромашни Србин одважити, да на ову стипендију дође овамо. А Ваше високопреподобје зна да су наши Ђаци по највише сиромашни и да ће се понајвише сиромашан Ђак одважити на овај корак, а који има новца, тај гледа да са мање труда прође. — У интересу моје браће, ако би који за мноштво дошао (а знам о једном зацело, да жели и срцем и душом да овамо на науку дође, но је сиромашан) молио би В. високо преподобје да пишете г. оберпрокурору, ако се случи да му и о чему другом будете писати, и да запитате: каке су и колике су стипендије за

нас аустриске Србе који су у духовној академији и који оће да поступи у духовну академију, определене? Чекајући на решење са синода, чекао сам и са писањем, како би Вас о уређењу нашем сасвим известити могао; али ево до данас не дође још ништа, а већ очекивамо од више месеци.

У прочем на живот у Кијеву може се лако човек научити. Клима је здрава, зима мало строжија него у нас; а ове године је изванредно топло, немадосмо ни 12° зиме. Нешто теже иде привикнути се к јелу и начину живота. У академији има нас 11 странаца: 3 Србина, два Грка, 1 Арап, и 5 Бугара.

Упознао сам се и са неколико професора университета; и тако ме је г. професор филозофије „Гогоцкиј“ чувши да ћу писати Вашем високопреподобију, замолио да Вас запитам, да ли сте получили књиге од њега на Вас послате и то: 1.) Критич. Обзорне учениј о Папстве. 2.) О посланиј поднепранина 3.) Националнаја безтактност!¹ — Тако молим учитво да о овом или мене или г. професора известите. —

Још једаред молим да ме извините што сам се са писањем закаснио и да не помислите да сам био неблагодаран; сачувај боже! Него не могу Вам никада доста благодарити.

М. Костић

студент духовнай академии

ОР ГПБ, ф. 608, д. 3515.

¹ Реч је о чланку Н. Г. Чернишевског „Национална изолација“ (часопис „Современник“, 1861, Но 7).

277

КОЧУБИНСКИ А.

Загреб, 22. јул (3. август) 1872.

А. Кочубински пише Рајевском о срдачном дочеку који му је приређен у Загребу.

Премного виноват пред Вами, што до сих пор был в долгу пред Вами — ни строчки не написал. Но Вы мне извините, рассматривая меня как человека путешествующего, а потому подверженного более всего общей слабости человеческой — забывчивости.

Вот уже ровно месяц, как я обитаю в Загребе и ещё проживу 2 недели. Излишне, конечно, Вам говорить, что я нашёл здесь самый радушный приём со стороны членов Академии. Библиотека академическая с её богатым собранием рукописей была предоставлена мне в свободное пользование.

Живу я на частной квартире. Дела с полицией не имел никакого. Даже не требовали пашпорта. Впрочем, в „Pestter Loyd“

была помещена небольшая заметка, что де такой-то профессор из Одессы уже несколько времени живёт в Загребе, откуда собирается посетить важнейшие пункты Хорватии — и только. Об агентстве, рублях — ни слова.¹

7 (19) августа я собираюсь в Люблян, где не больше 2 дней пробуду. Оттуда — чрез Вену в Прагу. В Вене очень желал бы видеть Вас, многоуважаемый Михаил Феодорович, чтобы поблагодарить Вас за Ваши рекомендации.

Г. Рачкий, Домичич свидетельствуют Вам своё почтение. Г. Маткович едет в Петербург на съезд.²

А. Кочубинский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 42.

¹ Аустро-угарска штампа објавила је почетком 70-тих година измишљене вести о томе како руски словенофили финансирају и усмеравају антидржавну активност хрватске опозиције.

² Од 10/22. до 18/30. августа 1872. године одржавао се у Петрограду Међународни конгрес статистичара. Конгресу су посебну пажњу поклањали представници царске породице — велики кнез Константин Николајевић и велика кнегиња Јелена Павловна. Међу страним учесницима Конгреса Матковић се не спомиње.

278

КРАМАРИЧ Д.

Радовица, 7. (19) август 1871.

Д. Крамарич, студент филозофије из Радовица, даје информације Рајевском о поузданости двојице студената из Словеније који желе да се запосле у Русији.

Ko me je vaša milost pitala o značaju Venedig-a in Pečer-ja, koja ste pisala, da bi šla barem rada na Rusko, kazal sem, da Pečarja ne poznam, a Venedig da je odličan čojek. Sad, ko sem šel na praznike ali ukance domu, prašal se, kako se je Pečer kot suplent obnašal, in sem zvedel, da je ovi čojek jako bister, samo edino, što mu manjka je to, da malo preveč rad pije Vender to sem samo čul, je li istina, ali ne znam, ker jaz nisam imel prilike (Gelegenheit) s žnjim govoriti.

Što se tiče Venedig-a moram Vam kazati, Vaša milost, da ovaj čojek nije na univerzi već dve godine, nego pri svoji majki. On se ne uči ništa, in je še zaboravil to, kar je jedanput znal. Ja sam govoril žnjim, in sem ga po stransko pital, bode li šel na Rusko. Kazal mi je, da on ne ide v državo, kdje je absolutizem doma. Ja mu na to velim, zašto nisi još dokončal univerze, saj jc že osmo je li deveto godino, što si doveršio univerzo! Na to mi ni niš odgovoril. Z eno besedo, ovaj mož bi nam Slovincam samo sramoto delal, da bi šel na Rusko. Vrh vsega pa tudi ljubi preveč pijače in karte. To Vam sem

povedal iz dobre vesti, in bi svetoval Vašej milosti, naj ga ne priporuča nikamor, za Pečarja pa je ne moram nič niti dobrega niti slabega kazati, ker ga ne poznam.

Što se mene tiče jaz čitam sad doma grčke in latinske klasike. Kakor sam več jedanput kazal Vašej milosti, jako bi jaz rad že prihodnjo godiuo (Jahr) šel na Rusko na mesto na dom na počitnice (Ferien). Do one dobe budem prečital što je potrebno, a tam se budu med počitnicami učil ruski jezik.

D. Kramarič

st. ph.

aus Radovitza, bei Meettling in Krain

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 42.

279

Радовица, 17. (29) септембар 1871. (1872)

Д. Крамарич, студент из Радовице, моли Рајевског да му саопшти услове под којима би могао да се запосли у Русији као наставник грчког и латинског језика.

Die mir geschickten Bücher vom „Gogol“ — habe ich bekommen, und bereits den ersten Band gelesen. Der Stiel, sowie die Sache selbst hat mich sehr interessiert und angezogen. Ich verstehe bereits alles, obwohl ich erst heuer gegen Juni mich auf das Erlernen des Russischen gelegt habe; den zweiten Band glaube ich noch bis Ende der Ferien durchlesen zu können, indem ich mich viel mit der grich. und lateinisch[en]. Lectüre beschäftigen muss.

Nachdem mich Euer bisch. Gnaden gefragt haben, ob noch welcher Slowene nach Russland noch heuer gehen würde, erlaube ich mir zu sagen, dass ich bereits einigen meiner Collegen in Wien, die ausgezeichnete Schüler sind, diese Frage gestellt habe. Ich muss darauf ganz genau sagen, dass sie für diesen Plan sehr eingenommen waren, doch zuvor die Bedingungen wissen wollten, und hauptsächlich wie es mit den Prüfungen ist, ob sie schwer od. leicht sind, denn es kann sein, dass man dort drchfällt, und man ist am Ende *nichts* als ein zu Grande gerichteter Mensch; denn nach Österreich zurück gehen und abermals versuchen Prüfung zu machen heisst es einfach „durchfallen“ besonders wenn man erfahren hat, dass man ausgewandert ist. Es ist dies wirklich der Stein des Anstosses. Ich meine Theiles bin ganz eingenommen für Russland und möchte sehr gerne in das Herz des Slawenthums kommen, doch auch mich quält auch der obige Gedanke der Strenge.

Wenn daher Euer Gnaden wissen, dass das Fortkommen in Russland nicht *allzu schwer ist*, und dass man wenigstens in *zwei* Jahren, nachdem man hie gekommen ist, angestellt wird, so bitte ich unterthänigst mir zu schreiben, damit ich noch dieses Jahr meines

Studierens darnach einrichten könne, denn hier wollte ich mich *Griechisch* für Untergymnasium, *Latein* für *Ober und Unter-Gymnasium* und das *Alt Slawische* für ganz *Gymnasium* ausfragen lassen, wenn mich aber Euer Gnaden vergewissern können, dass ich bestimmt nach Russland kommen werde, wenn ich wolle, so will ich heuer nur *Latein* und *Griechisch* lernen, um mich bestens vorbereiten zu können. In diesem Falle will ich dann alles verwenden um noch welchen Slowenen bewegen zu können mit mir zu gehen. Was die Bezahlung in Österr. betrifft ist sie jetzt bedeutend besser als früher indem man doch 1000 Gulden gleich hat, und jedes fünfte Jahr 200 fl. mehr.¹

D. Kramarič

Ich danke schönstens für die Bücher. Was immer mir geschrieben werden sollte, will ich, im Falle es nothwendig ist — für mich behalten.

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 42.

¹ Плате аустријских гимназијских професора побољшане су законом од 9. априла 1870 (Reichsgesetzblatt, бр. 46). Даворин (Мартин) Крамарич из Радовнице у Белој Крајини био је касније професор у Смоленску, где је и умро. Његова фотографија и фотографија његове жене објављена је у књизи Karel Klariča: *Knjiga moje mladosti*, Ljubljana 1981, стр. 224.

280

КРЕК Г.

Грац, 31. август (12. септембар) 1869.

Др Крек, професор Универзитета у Грацу, моли Рајевског да му пошаље руске књиге из филозофије, историје и историје књижевности.

Z ovim listom pošiljem Vam tudi en iztis moje zadnje razprave ter Vas uljudno prosim, da bi jo blagovolili prijazno sprejati. Kakor bodete iz knjižice povzeli, sem se oziral tudi na rusko knjigo, kolikor mi je bila znana ter mogoče si jo onisliti. Ruske knjige so pri nas kupljene silno drage, zato si tudi nisem mogel marsikaj nakupiti, kar bi bil za spis silno potreboval.

Vi prečastiti gospod dobivate mnogo znanstvenih knjig iz Ruskega ter jih, kakor sem za gotovo izvedel, tudi radi radodarno darujete posamesnim zavodom, tudi posamesnim učenjakom.

Tudi jaz se usuđujem, prečastiti gospod biškup, Vas prav lepo prositi, da bi mi blagovolili tu ali tam kakc historično, filologično ali tudi lepoznavsko knjigo, koji pri Vas na ruskem pride vsako leto veliko na svitlo, *darovati*, ker moje materijalne razmere niso take, da bi si mogel vse one ruske knjige kupiti, ktere bi potreboval. Jaz razlagam na univerzitetu slovansko jezikoznanstvo in slovstvo, tedaj se moram vestno ozirati tudi na rusko. Zato Vas, preblagi gospod

307

biškup, še enkrat prosim, da bi mi blagovolili tu ali tam kako rusko knjigo darovati.

Dr G. Krek

ОР ГПБ, д. 608, к. 19.

281

Грац, 13. (25) октобар 1869.

Др Г. Крек, професор Универзитета у Грацу, топло захваљује Рајевском на послатим књигама.

Iz celega srca se Vam, presvetli gospod, zahvaljujem za lepi dar, kateri ste mi v Vašej dobro znanej darežljivosti poslali blagovolili. Dvoje knjig, namreč Aksakova in Hilferdingova, mi je ravno še ob pravem času prišlo, da ju še morem porabiti pri svojih predavanjih na univerzitetu za letošnje leto. Toraj Vam, presvetli gospod, še enkrat moje presrčno hvalo iz globočine svojega čutja.

Dr G. Krek

ОР ГПБ, д. 608, к. 19.

282

[...] фебруар 1871.

Др Г. Крек саопштава Рајевском да није могао предати његову поруку Новаку.

Mislil sem, da bodem gosp. Novakove *naloge*, kakor ste želeli, brzo imel priliko poslati v Beč, a stvar se je jako zakasnila. Ko mi je bilo pismo došlo, je bil imenovani kandidat otpotoval v svojo domovino in se vrnil še le pred nekterimi dnevi zopet v Gradec. Najprej je prosil, da bi smel naloge delati še le oktobra meseca, a kesneje se je bil zopet premislil in bi bil prvokrat včeraj imel k meni priti naloge delat. Ali menda se je zopet premislil in ga ni bilo; zaradi tega Vam to objavim in pričakujem, da se bode g. Novak znabiti kesneje odločil naloge delat. Precej pa, ko bodo stvari končane, bodem izdelke nemudoma poslal v Beč v daljno porabo.

Dr G. Krek

ОР ГПБ, д. 608, к. 19.

283

Грац, 20. фебруар (4. март) 1874.

Др Г. Крек саветује Рајевском да не ангажује Вenedига него господина Штифтера за професора класичне филологије.

In Erwiderung auf die geehrte Anfrage vom 17. 1. M. erlaube ich mir die Mittheilung zu machen, dass Herr Venedig ein verunglückter

Student ist und für Russland eine sehr schwache Acquisition wäre. Sehr Wunder nimmt es mich auch, dass er auf eine Stelle für klassische Philologie aspirirt, da er ja seit jeher nur Historiker war und nur historische Collegien an der Universität irequentirte. Von einer Annahme dieses Candidaten ist in jeder Hinsicht sehr abzurathen.

Ein sehr tüchtiger, fleissiger und verlässlicher Student dagegen ist Herr Stifter. Ihn könnte ich, zumal ich ihn auch meinen eigenen Collegien sehr genau kenne, bestens empfehlen.

Dr G. Krek

ОР ГПБ, д. 608, к. 19.

284

КРИСТАН Ј.

Вуковар, новембра 1871.

J. Kristan iz Vučkvara molii M. Ф. Рајевског да му помогне да се запосли као пољопривредни стручњак у Русији.

Euer Hochwürden Schreiben datirt von November 1871 erhielt ich diese Woche, beeile mich unisomehr, da mein Freund Dr. Celestin Professor am kaiserl. Gymnasium zu Vladimir in Russland in dem Suchen eines landwirtschaftlichen Postens für mich nicht die zum sichern Ziele führenden Wege genau kennt, Euer bischöflichen Gnaden um die gnädige Auskunft, wie eine solche Stelle zu finden wäre, ergebenst zu bitten; oder wenn Euer Hochwürden mir bei irgendwelcher Anfrage aus Russland zu wissen geruhen mochten, wofür ich meinen allerergebensten Dank ausspreche.

J. Kristan

ОР ГПБ, д. 608, к. 19.

285

КУДРЈАВЦЕВ А. Н.

Сарајево, 19 (31) март 1864.

А. Н. Кудрјавцев шаље Рајевском информацију о ситуацији у Босни, посебно у вези делења помоћи послате из Русије и моли га да пошаље црквене ствари.

Извините, ради бога, что я так запоздал присылкою желаемых Вами сведений. Я бы давно их Вам прислал, ибо, окажу Вам откровенно, я изготовил их уже более месяца, но мне хотелось переслать их Вам через Шулепникова, который давно собирается ехать в Россию через Вену. Ныне же, мне положительно известно, что он ранее месяца не поедат, а потому я и спешу препровождением мною для Вас изготовленного.

Не знаю, угодил ли я Вам и верны ли наши сведения о боснийских обителях. Во всяком случае, я постараюсь в наикратчайший срок дополнить или исправить настоящий мой список.¹

Что же касается до выдач, произведенных через наше консульство, то все они имели расписки, которые я лично в прошлом году передал в министерство. До моего первого приезда в Сараево, т. е. до января [18]59 года, в наших архивах не имеется никаких списков о выдачах, а потому мне неизвестно, были ли таковые учинены, куда и кому, или совсем их не было.

Кроме того, скажу Вам правду, — не сердитесь только, — из книг богос[ловских], которые нам были присланы для раздачи по нашему собственному усмотрению, выдано было нами очень много без расписок различным священникам и монахам, приходившим из Боснии, Герцеговины и Старой Сербии.

В настоящее время мы не имеем ничего и это очень жаль. Шуль[евников] просил 4 раза Новикова прислать книг и одежд, но он молчит, а к нам беспрестанно ходят. — Если бы Вы сжалились над бедными ходатаями и прислали бы нам хоть 2 или 3 ящика. В Дервенте я заходил в церковь, большую, красивую, но без иконостаса и совершенно голую. Община просила меня выхлопотать хоругви и 3 или 4 иконы; попечитесь, многоуважаемый покровитель славянских храмов, и выхлопочите им. Это бы недурно было в настоящее время. Французы получили здесь для своих единоверцев, т. е. для их монастырей много денег, книг, золотых и серебряных вещей, большею частью пожертвованных императрицею Евгению. Фр[анцузский] консул Руссо и итальянский Дурандо, вместе с драгоманами, через Ю дней предпринимают путешествие по всем катол[ическим] обителям Боснии и, вероятно, для раздачи присланных вещей и денег. Как хорошо было бы и русским совершить таковое же по православным! Какой эффект произвели бы и наши, хотя и малые, помощи, если таковые сообразовали бы пожаловать у нас в Питере.

Митрополита вызвали в Константинополь; на днях он уезжает; я очень рад, ибо этот человек, хотя и добрый, но такой слабый и бесхарактерный, что кроме вреда ничего он в свое пребывание здесь другого не сделал. Что у Вас нового? а главное, что в Питере? Что Польша? Как бы я счастлив был, если бы удостоился получением от Вас нескольких строк.

А. Кудрявцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43

¹ Список ниже пронабавен.

Сарајево, 9. (11) маја 1864.

А. Н. Кудрявцев моли да се помогне веома сиромашним свештеницима Бихаћког санџака.

Два месеца тому назад я имел честь справиться на имя Ваше пакет, чрез белградское наше генеральное консульство. Не знаю,

получили ли Вы его, ибо до сих пор даже из Белграда я не имею о нем извещения. Потеря сего пакета была бы для меня весьма чувствительна, ибо он заключал в себе списки всех боснийских церквей, монастырей и школ, с перечнем помощей, учиненных нашим правительством со времени открытия нашего консульства в Сараеве.

Попрошу Вас обязать меня уведомлением, ибо в случае потери моих, сообщенных Вам, сведений, я постараюсь в наискратчайший срок прислать Вам новые.

Я проводил консула. Сие письмо просил я его вручить Вам лично. Дай бог, чтобы он поскорее устроил в России свои дела, без чего ему невозможно сюда будет возвратиться. Я же с нетерпением буду дожидаться его возвращения, ибо я получил на днях от директора уведомление, что за ним, т.е. за возвращением, последует мое назначение. Куда — не знаю!?

Евграф Романович* сообщит Вам о положении нашей церкви в Боснии, о ее бедности, о духовенстве и об отъезде отсюда митрополита. Наконец, он покажет Вам и план строящейся против нашего консульства церкви.

Если бы Вы могли прислать несколько червонцев для некоторых священнослужителей в Бихачском санџаке, Вы тем оказали бы великую заслугу несчастным боснийским пастырям. Гавро Вучкович, здешний ходжа — баша¹, меня об этом просил неоднократно. Личность эта весьма почтенная. Он в продолжении пяти лет был представителем боснийского народа в Константинополе и лично известен Новикову.²

А. Кудрявцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

* Шулепников.

¹ Хоџа-баша — представитель хришћана у мџлиси (савету).

² Гавро Вучковић био је један од босанско-херцеговачких посланика који су ишли у Цариград ради упознавања са новим аграрним законом 1858. године.

Сарајево, 14. (26) јули 1868.

А. Н. Кудрявцев обавештава Рајевског о тешком положају народа у Босни. Моли да се помогне архимандриту В. Пелагићу да добије пасош за пут у Русију.

Опять судьбе угодно было призвать меня в Боснию, где столько сотен тысяч единоверцев наших продолжают страдать от гнилой и жестокой системы управления Турецкой империи. Народ и общество коснеют в невежестве в полном разгаре просвещения и света других стран, и нам, бедным атомам мира сего, выпало на долю осмотреть и наблюдать за ужасами несчастного положения наших братьев и за поблажкою тех государств, которые стремятся под-

держивать во что бы то ни стало status quo турецкого безобразия и тирании. Тем не менее сила века так могуча, что несмотря на преграды и разные барьеры, четыре родолюбца действуют и работают за народность, за свободу, за право и веру. Один из них, податель сего письма, молодой и полный сил и воли архимандрит Пелагич; а другие его сотоварищи — два Петрановича и Сава Косанович. Все четверо — патриоты и учителя той молодежи, на которую полагает

надежду и веру будущая оmlадина свободной Боснии. Помогите архимандриту Пелагичу в его исканиях и найдите возможность доставить ему паспорт в пределы нашего отечества. Имя Пелагича делается популярным в Боснии. Он основал в Баялуке богословскую школу, будущий рассадник хорошего священства.¹ Предприимчиво его мы, русские, обязаны споспешествовать всеми нашими силами, ибо национальное духовенство необходимее, чем престолы греческих архиереев в славянских пределах.

У нас новый архиерей. Посылаю Вам печатное описание пребывания в Сараево митрополита Дионисия. Вообразите себе, что этот преосвященный, родом славянин, оказывается шпионом турецких пашей и правою рукою боснийских властей.

Мы с Вами давно не встречались. А после нашего последнего свидания, я успел навицеконсульствоваться в Тульче 3 года, наконец консульствоваться в Мостаре и теперь в Сараеве, жениться и сотворить дочь Софию.

Мы хотели быть у Вас проездом в Вене, но нам сказали, что Вы на даче.

Я буду очень счастлив иметь от Вас несколько строк.

А. Кудрявцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

¹ Богословска школа у Бањалуци отворена је 1. октобра 1866. године захваљујући великој финансијској помоћи српског митрополита Михаила. Њеним управником и предавачем постао је В. Пелагић, који је школован у Русији и који је, у то време, стајао на позицијама просветитељства. Богословија је школовала како православне свештенике, тако и учитеље основних школа.

288

Сарајево, 9. (21) октобар 1868.

А. Н. Кудрјавцев износи своје мишљење у вези руске помоћи богословији у Бања Луци, и моли да се помогне његовом оцу да пређе из Беча у Сарајево.

Ја с удовољством прочел строки Ваши и спешу исполнить желание Ваше насчет Баялуцкой школы. Вполне сочувствуя патриотическим чувствам юного архимандрита, я не могу однако же советовать ни министерству, ни Славянскому комитету устройство богословского училища вдали от Сараева. За таким училищем необ-

ходим строгий надзор русского консульства, влияние которого должно отражаться на всей будущей деятельности духовного рассадника серьезнейших наук. Я, впрочем, изготoвил записку для Сл[авянского] комитета о нуждах церквей и школ и стал ее переписывать набело. Я пошло ее в венское посольство под летучею печатью собственно для Вас. Из нее Вы узнаете подробнее причины моего воздержания от участия в предприятии великом и полезном. Кроме того г. Пелагия не в состоянии будет выдержать роли до конца. Ему нельзя поручить — он молод и неопытен. Пришел в первый раз в к[онсульст]во, он с жаром и даже яростью уверял меня, что Черногория 2 раза спасла Россию от крушения и гибели и что мы должны целовать скут и прах каждого черногорца, а не черногорец, к[ото]рый ест хлеб наш или часть его.

О сем важном деле пишу Вам очень мало, потому что взволнован известием, что мой 80-тилетний старик-отец скоро прибудет в Вену для следования в Сараево. В первый раз за границу! С одним русским языком! Вы поймете, что Вы мне как благодетель должны оказать одолжение. По получении сего письма распорядитесь, чтобы моего отца, когда он придет в посольство, отвезли бы к Вам. От швейцара до секретаря — известите.

Когда Вы с ним познакомитесь, отдайте ему мое письмецо и снабдите его советами. Попросите Х. Ристича, чтобы он дал ему рекомендательное письмо в Сиссек — если пароходы не будут больше ходить по Саве до Брода. Ибо ему надобно будет ехать в дилижансе до Брода. Телеграфировать заставьте отца моего в Сараево за два дня до выезда его в Аграм и Сиссек. Пусть скажет в телеграмме, когда думает прибыть в Брод. Словом, ради христа, одолжите благодетельное участие моему родителю, который без Вас запутается и никогда не доедет. Посоветуйте ему потеплее одеться. Если ему будет что-нибудь нужно купить — сопутствуйте ему и даже, если не достанет денег, то не откажите дать. С первой почтой с благодарностью возвращаю.

Пишу Вам в бреду и чаду каком-то. Простите, если нескладно.

А. Кудрявцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

Сарајево, 15. (27) новембар 1868.

А. Н. Кудрявцев Рајевском у вези извештаја о стању црква и школа у Босни.

[...] Получили ли Вы мою небольшую записку о церковно-школьном положении Боснии? Я получил на днях письмецо от ми-

трополита Михаила, он вполне разделяет мое воззрение и готов на помощь. Я буду ожидать Ваших строк по этому предмету.¹ [...]

А. Кудрявцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

¹ Ово писмо написано је као додатак на крају писма Н. Кудрјавцева-оца А. Н. Кудрјавцева М. Ф. Рајевском. Текст извештаја није нађен.

290

Сарајево, 3. (15) јануара 1869.

А. Н. Кудрјавцев моли Рајевског да у Бечу купи одливке ордена II реда „За независност Црне Горе“, и обавештава га о променама у политичком животу Босне.

С Новым годом, с большим счастьем, многоуважаемый и глубокопочитаемый Михаил Федорович! Приветствуем Вас, все мы и старые и малые, из скромного угла нашего из боснийского града Сараева. Будьте здоровы и да позволят нам обстоятельства проехать нынешним летом чрез Вену и позжать Вашу добрую и честную руку.

Мы получили Ваше любезное письмо и благодарим Вас за все распоряжения. Так как Вы разменяли на австрийские гүльдены русские бумажки, то батюшка Вас просит исполнить маленькую просьбу его. Я получил черногорский орден II-й степени за независимость Черногории. Папа непременно хочет подарить мне орден и 2 аршина ленты, ибо мне прислана только грамота без самих знаков. Он просит Вас купить орден получше и 2 ар[шина] ленты, не забудьте, что орден на шею — и прислать не с оказией, а с *первой почтой*. Не откажитесь исполнить просьбу папы. Я видел у всех ювелиров черногорские кресты. Но самые лучшие, кажется, у Rotha около Grabsu.

От Н. А. Попова я получил благодарнсть Славянского комитета за мою записку. Денег пока нет. Предполагается однако же установить в нынешнем году фонд и тогда наши боснийские школы получают вспомоществование.¹

У нас три дня как байрам Мы спустили Осман-пашу, и я думаю, Босния вздохнет теперь свободнее.²

Извините, пишу мало.

А. Кудрявцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

¹ Није познато да ли је основан посебан фонд за помоћ босанским школама. Ипак, одређен корак у том правцу био је учињен. Тако је 1869. године члан Петроградског добротворног словенског комитета Н. А. Киреев преузео на себе и своје наследнике обавезу да сваке године исплаћује по 750 рубаља за издржавање женске школе у Сарајеву. Исте године члан Петроградског комитета Посохов поклатио је средства за уређивање и одржавање једне школе у Херцеговини током три године (види: Никитин С. А., Славянские комитеты..., III).

² Реч је о босанском везиру Осман-паши.

Сарајево, 5. (17) фебруар 1869.

А. Н. Кудрјавцев излаже Рајевском свој план у вези пружања помоћи босанским црквама и манастирима.

[...] Содержание письма Вашего меня не удивило. По наружности — я был обманут и меня водили за нос как человека нового, не знакомого с прошедшим. Но это не так, и я Вам это сейчас докажу.

Почти всем церквам и монастырям в Боснии оказаны большие помощи. Но эти помощи частью раздавались *личностям*, а не церквам, в которых им предлежало храниться. Бывши почти 6 лет секретарем, я по приказанию консула выдавал книги, одежды священникам, приходившим из разных углов Боснии. И что же потом оказывалось? Эти священники смотрели на эти помощи как на личный дар, не принадлеж[ащ]ий церкви и обществу. Вот почему при частых перемещениях свящ[енников], которые делаются в виду доходов сараевского митрополита, они уносили с собою русские вещи, и церква оставалась не причем, ибо новопоставленные свящ[енники] не имеют при себе ничего. Тогда обществу что же остается делать, как не просить снова?

В тех же приходах, где приняты вещи общества, время взяло свое. Одежды при посещении свящ[енниками] своего прихода кладутся в *бисаки*, свертываются в клубки и портятся в несколько месяцев. Ризы же не новые доставлялись из России.

Вот почему я завожу другой порядок. Священнику не дам, а передам обществу с подпискою, чтобы оно дары русские хранило в церкви, а не на дому священника, и чтобы оно дало подписку, что в продолжение 20 лет оно не будет уже более искать от России никаких помостей.

Вот мой план. Сообщите, хорош ли и возможно ли ожидать от него более благоприятных последствий? [...]

А. Кудрјавцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

Сарајево, 12. (24) јула 1869.

А. Н. Кудрјавцев извештава Рајевског о приспењу сандука са поклонима из Москве.

Ещё в феврале месяце Славянский комитет в Москве уведомил меня, что в сараевском консульстве получают через Ваше доброе посредство 350 рублей (бумажные) для раздачи нуждающимся школам в Боснии. Сейчас получил я письмо от г. Хаджи Ристича из Вены, из которого узнал, что Вы ему давно поручили меня уведомить о сих деньгах. Дело в том, что его письмо с письмом моего

бляшки затерялись на австрийской почте, что начинает случаться довольно часто и не только с письмами, но и с посылками. Так и посланный из Константинополя по австрийской почте орден Станислава пропал. Вероятно, какой-нибудь почмейстер украсил себя нашим орденом на мой счет.

Потрудитесь передать деньги Хаджи Ристичу. Я прошу его обратить их в гульдены, а потом в червонцы, количество которых он может мне передать чрез своего сотоварища в Сараеве г. Райковича.

Я получил на днях 9 ящиков из Москвы с книгами, сосудами и одеждами. Я надеюсь, глубокоуважаемый Михаил Федорович, что Вы на меня не сердитесь за мои ходатайства пред благотворительным московским обществом. Повторяю ещё раз, что мои предшественники выдавали вещи собственно не в церкви, а в руки священников, которые, покидая свои приходы вследствие распоряжений епархиального начальства или других каких-либо причин, уносили с собою русские дары, и церкви по-прежнему оставались голыми, без книг, одежд и утварей. Ныне полагается предел этим злоупотреблениям. Опыт открыл нам глаза; а потому Вы согласитесь со мною, что я имел право просить вторично за некоторые церкви, так как они лишены были, им пожалованного, злоупотреблением духовенства.

Как Ваше здоровье? Вы с емейством на даче! Я просился в отпуск, но его не получил. На будущий год, вероятно, не повторится отказ, и тогда я не буду лишен удовольствия встретиться с Вами и представить Вам мое семейство.

А. Кудрявцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

293

Сарајево, 18. (30) октября 1869.

А. Н. Кудрявцев изражава неспокојство због тога што није добијен новац од Московског добротворног словенског комитета и извештава М. Ф. Рајевског о делатности митрополита Дионисија против босанске интелигенције и увођењу нових пореза од стране Порте.

Давно дожидался я ответа на последнее мое к Вам письмо, писанное в июле месяце, в котором просил Вашего распоряжения о присылке во вверенное мне консульство денег, предназначенных Московским славянским комитетом для нужд боснийских наших единоверцев. Неполучение ответа я приписываю двум причинам. Во-первых, болезни и затем сметри почтенного Перо Хаджи Ристича, Вашего друга и нашего агента, а во-вторых, отсутствию Вашему и пребыванию довольно далекому от Вены.

Теперь же Вы, я думаю, возвратились в столицу, а потому, ввиду настоятельной необходимости, поспешаю просить Вас потру-

дится войти в сношение с двоюродным братом покойного, с Ристо Х. Ристичем, и поручить ему доставить мне через посредство сараевского банкира Борбе Райковича достоинство 350 рублей. Я полагаю, что самое лучшее разменять бумажные рубли на бумажные гульдены и, вручив их Ристо Х. Ристичу, попросить его сделать расчет на # по курсу и написать сюда г. Райковичу о вручении мне такой-то суммы червонцев.

Ожидая с марта месяца этих денег, я истратил своих более чем 50 #. В особенности в последнее время я должен был усилить помощи. Болгарин — грек митрополит в сообществе администрации начал так душить интеллигенцию здешнего края, что разогнал всех почтенных учителей-патриотов.¹ Здесь не мог я отказать в помощи. Наконец, его же интригами на днях повезли в Константинополь архимандрита Пелагича — и здесь русская лепта не прошла мимо. Наконец, Вы может быть слышали, что в Боснии взамен рекрутской повинности стали нынешний год собирать по 21 пиастру со всякой христианской души, живет ли эта душа 80 лет или 80 минут. Вообразите себе отчаяние народа перед этою неслыханною бесчеловечною мерою. Изба, переполненная грудными младенцами мужского рода, одной *войничты* должна вносить более 6—7 #. Хотя все мы, консула, обратили внимание посольств на этот варварский поступок Порты, хотя есть надежда на отмену его, но тем не менее боснийская администрация спешит собирать оговсюду, где может, до ожидаемой отмены. Мог ли я не помочь несчастным!

В силу этих обстоятельств я ещё раз покорнейше прошу Вас, глубокоуважаемый Михаил Федорович, поспешить доставить мне деньги комитета.

В Боснии спокойно. Движений не предвидится, но на окраинах Герцеговины дерутся не мусульмане с христианами, а христиане с христианами.

На будущее лето думаю через Вену ехать с семейством в Россию. Надеюсь, что случай доставит нам удовольствие с Вами свидеться и представить Вам и супруге Вашей мою жену и дочь-герцеговинку с сыном-босняком.

А. Кудрявцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

¹ Шестидесетих година XIX века порасла је улога интелигенције у национално-ослободилачком покрету Босне и Херцеговине. Покушавајући да то спречи, турска влада је уз помоћ митрополита Дионисија, који је ревностно спроводио турску политику, организовала 1868. године низ судских процеса против свештеника, учитеља и трговаца у Херцеговини, Бањалуци и Босанској Градишци. Пред судом се нашао и В. Пелагић.

Сарајево, 12. (24) септембар 1872.

А. Н. Кудрјавцев препоручује Рајевском босанског архимандрита Саву Косановића и трговца М. Деспића, који су се упутили у Русију ради сакупљања помоћи, и моли га да им помогне.

Позволте мне рекомендовать Вам с самой лучшей стороны босняков о. архимандрита Саву Косановича и спутника его г. Максо Деспича, купца, принадлежащего к одному из лучших родов местной аристократии, едущих ныне в Россию для сбора добротных пожертвований в пользу новопостроенного и освященного храма в Сараеве.¹

Помогите им и словом, и делом; если возможно, снабдите их рекомендательными письмами к Вашим знакомым в обеих столицах, а равно и к *великашам* Петрограда.²

С 15 по 17 августа я был в Вене, куда приезжал за семейством. Был у Вас, но тщетно звонил и просился — никого не обрелось, все было заперто.

А. Кудрјавцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

¹ Реч је о православној цркви у Сарајеву, подигнутој добротворним прилозима православних Босанаца 1872. године.

² По свој прилици испунио је Рајевски молбу Кудрјавцева. У сваком случају познати јавни радник Нил Попов испољио је много енергије како би помогао босанском архимандриту у сакупљању прилога. Он је у ту сврху чак написао посебан рад (Православие в Боснии и его борьба с католическою пропагандой и протестантскими миссионерами, Москва 1873) са предговором у коме је писало: „У фебруару ове године допутовао је у Москву архимандрит Сава Косановић послат из Босне, једне од земаља које су нам сродне по крви и вери. То је од времена затварања српске патријаршије у Пећи први архимандрит у Босни од правих Словена, а не Грк, омиљени проповедник Сарајева, главног града у Босни, и енергични јавни радник у корист православља међу својим саплеменицима. Уз допуштење светог Синода, дошао је у име православне општине из Сарајева да прикупља помоћ. Помоћ је потребна не само у корист цркве, него и у корист мушких и женских школа у овој словенској области Турског царства. Архимандрит Сава се привремено настанио у Сртењском манастиру. Овај рад има за циљ да ближе упозна читаоце са потребама православног становништва у Босни“.

Сарајево, 9. (21) маја 1875.

А. Н. Кудрјавцев извештава Рајевског о свом преводу дечијих поучних књига и бајки са руског на српски језик и моли га да нађе издавача.

Обрацаюсь к Вам за помощью. Вы слишком хорошо знакомы с бытом и жизнью югославян, чтобы входить мне в рассуждение по

этому предмету. Скажу только вкратце, что я предпринял переводы детских воспитательных книг с русского на сербский язык, что 4 книги — издание М. Ф. Вольфа — были переведены, отосланы в Белград, одобрены министерством народного просвещения и в настоящее время печатаются.¹

В Петербурге были этому очень довольны.

Настоящая же просьба к Вам следующая. Нам, русским, народные славянские былины более или менее известны, тогда как славяне игнорируют наши. Я перевел „Илью Муромца“ и две сказки: „Еруслана Лазаревича“ и „Бову Королевича“. Не можете ли найти издателя для этого небольшого сборника. Былину и две сказки можно бы было отпечатать одною книжкою. Как переводчик я ничего для себя не требую, кроме даровой присылки 50 экземпляров этого издания или 150, если переводы напечатаются тремя отдельными брошюрами.

Если Вы полагаете, что Е. П. Новиков мог бы замолвить словечко и повлиять на решимость кого-нибудь, кто бы пожелал предпринять предлагаемое издание, попросите г. посла и скажите мне, чтобы я ему написал особое письмо.

„Еруслан Лазаревич“ печатается в Константинополе на турецком языке и генерал-посол позволил мне посвятить перевод его имени. Грустно было бы убедиться, что для турецкого перевода я нашел без особых затруднений турка-издателя, а для сербского — нет, ибо в Белграде отказались от издания под предлогом, что политика княжества в настоящие часы интереснее всяких литературных изданий; она поглощает все умы, думы, сердца и помышления.

С нетерпением буду ждать ответа.

А. Кудрявцев

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 43.

¹ У Архиву за спољне послове Русије чува се документ који осветљава ово питање. Кудрявцев је 10. октобра 1878. године писао МИД-у: „Док сам као конзул боравио у Босни, нисам могао да не обратим пажњу на тешкоће прилагођавања у почетном делу развоја словенске деце. Зато сам се у слободно време посветио преводу руских дечијих књига на српски језик, које су се у тако великом броју појавиле у Русији за последњих петнаест година. Тако сам превео: „Мрвице“ Даља, „Каћу и Вању“, „Слике из живота животиња“, „Приповетке, приче и морални календар“, и „Иљу Муромца“. Оне су са захвалношћу примљене у Београду и, средствима српског Министарства народне просвете, штампане у тридесет хиљада примерака. Мој рад — наставља Кудрявцев — био је захвалан. Сва издања су распродана и сада се приступа другом издању већег обима од првог. Наравно, желим да кажем да је мој рад био захвалан у моралном, а не у материјалном погледу, јер сам поклатио своје преводе словенској деци као успомену на мој дуги боравак међу Босанцима и Херцеговцима / АВПР, ф. Славјански стол, д. 106, 1878—1879 г., л. 1 — 2 /.

КУКУЉЕВИЋ СAKЦИНСКИ И.

Загреб, 8. (20) април 1853.

И. Кукуљевић обавјештава Рајевског о пријему руских књига које му је упутило руско Друштво историчара и упознаје га са својом намјером да руском цару пошаље извјестан број књига штампаних у Хрватској.

Vaše Друштву historičkomu poslane knjige, zajedno s prijateljskim pismom, primio sam predavši ih knjižnici istoga društva. Malo kasnije primili smo također velikom radostju od carskog ruskog poslanstva knjige što nam Njegovo veličanstvo premilostivi imperator ruski po prijedlogu grofa Bludova poslati blagoizvoli. U našoj sjednici je zaključeno za ovaj dar carskomu poslanstvu zahvaliti se, nu zajedno ga moliti, da bi izradilo kod Njegova veličanstva da nam se i knjige od Carskog učena i arkeološkičkog društva pošalju; a i moskovsko društvo kojim smo mi knjige poslali, ne pošilja nam ništa. osim g. Bođanskoga, koji nam ie lanjske godine po knezu Pociću lijepi broj knjiga na dar poslao.

Žao mi je što do sada još nikakova djela o ruskom hudožestvu dobiti mogli niste, koja bi sada kod pisanja mog „Slovnika umjetnikah jugoslavenskih” dobro trebovati mogao, jer mislim da se među starimi ruskimi slikari ili životopisci, miniatori, rezari i graditelji nalazi i po gdjekoji Bugarin ili Serbjin jer je po svoj prilici bizantska umjetnost po Bugarih i Serbljih u Rusku prenesena.

Ja bih želio velikodušnomu našem imperatoru poslati naše dosad izišavše „Arkive”, nu ne znam na koji način, molim Vas veštovani gospodine, da me vi u toj stvari posavjetujete.

Naše hist[oričko] društvo želi već odavna imati slijedeće dvije knjizice: 1. J. Reuchel. Beiträge zur Münzkunde der südlichen slawischen Völker. St. Petersburg 1848. in 8.

2. J. v. Reuchel. Serbiens alte Münzen, in St. Petersburg 1848. in 8.

Molim Vas dakle uljudno, da nam vi ova djelca nekome zгодом nabavite, mi ćemo Vam sa zahvalnostju sve troškove vratiti.

Ovom prilikom molim Vas, da se u Beču raspitate, da li gosp. Carrara iz Dalmacije još u Beču bavi, i ako ne, kamo je otišo, mi mu imamo poslati knjigah i pisati mu, pa ne znamo gdi je.

Ako vi blagородni g. štoгод od ovuda želite, ili knjige ili što drugoga, molim Vas da se samo na mene obratite, ja sam uvijek i u svemu pripravan Vam služiti, te ostajem najvećim štovanjem.

I. Kukuljević

Загреб. 21. јануар (2. фебруар) 1856.

Иван Кукуљевић обавештава Рајевског да је примио пакет књига и моли га да му пошаље неколико примерака књиге А. Ф. Гилфердинга.

Kao što sam Vam već kroz gospodina Brlića i Hilferdinga zahvaliti dao za Vaš izvanredni trud kog imaste kada ste izvolili izraditi da me je visoka Imp[eratorska] rosijska akademija svojim počestnim članom imenovala, tako Vam sada i sam iz svega srca blgodarim za ovu iskazanu meni čest, uvjeravajući Vas da nikad zaboraviti neću da isto naimenovanje ne toliko radi premalених мојих литерарних заслугах, колико ради мoga народа хрватског, kog ću u akademiji predstavljati imati, učinjeno jest.

Da Vam odmah na Vaše pismo odgovorio nisam bijaše uzrok ponajviše prisustvo g. Hilferdinga, kojno se je ovdje do 16 dana bavio. Ja sam mu svu moju zbirku historičkog predmeta, koju sam teškim trudom kroz 20 godinah sastavio, na porabu dao i to ne toliko radi kolegijalnosti literarne, nego iz unutarњег nagona i privrženosti koju sam ćutio prema njemu kao članu našega naroda slavјanskoga, premda ime slavјansko ne nosi. Nadam se da će onaj materijal što mu ga dadoh i kojega jednoć ja sâm upotrijebiti htjedoh, u duhu savsim slavјanskom upotrijebiti i da će njegovo djelo o historiji južnih Slavjanah, ako i ne savršeno, a to barem veoma dobro biti, jer što mu iz mladih njegovih ljeta fali to će nadomjestiti njegova velika revnost i njegovo oduševljenje za predmet kojega je obrađivati stao. Mi Hrvati učinili smo za ugodit mu ovdešnje boravljenje koliko su sadašnje okolnosti dozvolile, vrijeme Sreznjevskoga, Čižova, Nadeždina itd. koji su tude putovali prošlo je već odavna, pa mi ne možemo ni smijemo raditi ono što smo onda radili. Daj bože da samo literarni sojuz svaki dan što uži bude, pa da ne moramo poslije deset godina stopro za koju u ruskom jeziku izišavšu knjigu saznati. Kao što sad žalibože biva.

Blгодарим Vam такођер од стране našega друштва за послане нам књиге и остajem sa najvećim počitanjem.

I. Kukuljević

ОПИ ГИМ, ф. 347.

Загреб, 19. (31) март 1856.

Иван Кукуљевић обавјештава Рајевског да је примио пакет књига, моли неколико примјерака књиге А. Ф. Гилфердинга и шаље му списак новообјављених књига.

Vrativ se jučer iz Međimurja u županiji Varaždinskoj gdje sam se do две недеље bavio, nađoh Vaša pisma sa dva paketa knjiga, te

zajedno jedno pismo Brlića sa dva rukopisa koja mi g. Hilferding kroz vas posla; ja Vam iskreno zahvaljujem na Vašoj velikoj ljubavi i točnosti, kojom mi sve te stvari pošiljate, i odgovoram Vam u jedno na Vaša [po]stavljena mi pitanja slijedeće: 1. Poslane mi po Vama pakete s knjigama primio sam *sve*; a mislim da sam Vam to već javio.

2. Knjige Hilferdingove imam ja jedan eksemplar, ali bi želio kad bi imao više jer su već mnogi literati pitali za njih, a osobito za Historiju Serbov i Bolgar i baltičkih Slavjanah.¹ Kad bi mi dakle još koji eksemplar poslati mogli veliku bi ste mi ljubav učinili. Žele ih jako imati po imenu Vladislav Vežić Dalmatin, koj se historiom bavi; profesori Babukić i Mažuranić² i Mešić, sva tri g. Hilferdingu su dobro poznati.

3. „Danica” koju tražite ne izlazi više (ima tomu već više godina) ako želite od prijašnjih godina, pripravan sam Vam poslati.

4. Od dubrovačkih pjesnikah izišli su u Zagrebu *a.* Gundulićeva djela, *b.* Palmotića Kristijade, *c.* Gjondjića Psaltir i Mandaljena, *d.* Zlatarićeva sva djela, *e.* Dinka Ranjine Pjesme, *f.* Mavra Vetranića Hekuba, *g.* Hanibala Lucia Hvaranina Skladanja, *h.* Vladislava Minčetića Trublja slovinska³ — od ostalih što su u Dalmaciji izišli javio sam ja u lanjskom „Nevenu”, broj 30 pod člankom: Pjesništvo hrvatsko srednjega vieka. — Sve te knjige mogu se po svoj prilici dobiti i u Beču, ovdje će koštati sve skupa 10 do 12 forintih.

Članci o napuljskih Slavjanah⁴ tiskani su u „Osservatore Dalmato” i u „Agremer Zeitung”, ali ne dobro prevedeni, a i srbska „Sedmica” priobćuje ih u svojih posljednjih brojevih. Iz „Osservatora” pretiskani su na pose u jednoj knjižici⁵, koju dobih i ja iz Zadra, te Vam je današnjom poštom pošiljam. Više eks[emplara] možete naručiti iz Zadra.

Moje putovanje u Dalmaciju odgodio sam još za koj mjesec, jer bi mi sad pretoplo bilo onuda putovati. Ostat ću dakle još koje vrijeme u Zagrebu i u njegovoj okolini.

I. Kukuljević

ОПИ ГИМ, ф. 347.

¹ Гильфердинг А. Ф.: а) История балтийских славян. М., 1855; б) Письма об истории сербов и болгар. М., 1855.

² Антун Маžуранић.

³ I. Gundulić, Djela I—II, Zagreb 1844—47; J. Palmotić, Kristiade, Zagreb 1852; I. Gjorgjić (Đurđević), Saltjer slovinski, Zagreb 1851; исти, Uzdasi Mandaljene pokornice, Zagreb 1851; D. Zlatarić, Djela I—III, Zagreb, 1852—53; D. Ranjina, Piesni razlike, Zagreb 1850; M. Vetranić-Čavčić, Hekuba i posvetilište Abramovo, Zagreb 1853; H. Lucić, Skladanja, Zagreb 1847; V. Minčetić, Trublja slovinska, Zagreb 1844.

⁴ Молишки (молисански) Хрвати, хрватско становништво које се за турских провала населило у талијанској покрајини Молисе и очувало свој језик.

⁵ G. Rubertis, Delle colonie slave nel regno di Napoli, Zara 1856.

Загреб, 7. (19) јул 1856.

И. Кукуљевић шаље Рајевском књиге за А. Ф. Гилфердинга и моли га да их што прије отпреми.

Današnjom poštom pošiljam na Vas jedan paket s rukopisi i s knjigama za gosopdina Aleksandra Fedorovića Hilferdinga, i molim Vas time najljudnije da ih Vi, Vama najbolje poznatom prilikom dalje odpremite. Ja sam mu već u Karlsbad pisao, da sam knjige na Vas u Beč poslao. Do skora ću, ako Bog dade, još jedan paket odpremiti za njega.

Ja Vam opetovano zahvaljujem za poslane mi po Vama knjige, i blagodariam Vam u ime Društva za historiju i starine osobito za prekrasna djelo *Morskog zbornika*, jeste to takovo djelo kojim se dosta Rusija i sve Slavjanstvo ponositi može.

Ja se spremam sve po malo na put u Dalmaciju, i ako bude moguće u Neapolitansko do tamošnjih slavjanskih kolonijah. Nu krenuti ću stoprv u mjesecu avgustu, te očekujem još svakako od Vas pismo, nebi li može biti na ovome putu štogod na Vašu ili vaših zemljakah želju svršiti ili naručiti mogao. Zapovijedite i bit ćete usluženi.

I. A. Kukuljević

ОПИ ГИМ, ф. 347.

Загреб, 16. (28) јул 1856.

И. Кукуљевић обавјештава Рајевског о својој намјери да напише чланак о руској литератури и пошаље своје књиге Царској библиотеци у Петрограду.

Uprav onaj dan kada Vam poslah knjige za Hilferdinga, primio sam i Vaše iz Beča. Ne mogu Vam kazati koliko su meni i svim ovdašnjim književnicam učinile radost. Vidi se iz njih koliko silno napreduje naša jedina slavjanska država. Daj Bog da samo i dalje tako napred stupa. Materiali dlja pismeneh, krasno je izdanje kojim bi se engleska tipografia ponositi mogla. Bugarske pjesme od velike su važnosti, a sve su knjige zanimive i vrlo poučne. Ja namjeravam za jedan naš časopis napisati poveći članak o napredovanju ruske literature i o uprav slavjanskom pravcu i duhu koji je oživljuje.

Pošiljam Vam današnjom poštom ujedno knjige za Bođanskoga. Ima još dva do tri Dubrovčana što su sami Dubrovčani izdali, ali ih ne mogoh ovdie dobiti, no gledat ću ih dobiti u samom Dubrovniku kamo ću drugi mjesec putovati. Od Gundulića ne ima više 1. izdanja

Matice, zato vam pošiljam drugo izdanje. Od Župana knjižara pošiljam vam kontu, ostale knjige neka primi g. Bođanski na dar, a Hrvatske pjesnike neka razdieli kako mu volja.

Želio bi poslati moje knjige što sam ja izdao ili uredio carskoj biblioteci u Peterburgu nu ne znam da li moraju biti tvrdo vezane ili ne, i da li bi morao osobito na koga u Petrograd pisati ili ji pak samo po Vami poslati. Izvolite me o tom obavijestiti.

Čekam iz Peterburga Pravila Akademije, pa ću se onda zahvaliti za dobivenu čest.

U Arhivu tiskao sam lietos dva staroslovenska članka, pa će još i treći poveći zakonik poljički tiskan biti ćirilicom, te tako bude ćirilica u toj knjizi mnogo pretežnija nego abeceda, ne znam šta će na to naši starci i popovi kazati. Moramo već jedanred gledati kako da se barem u nečemu sve to više približimo.

I. Kukuljević

Ako budete s Brlićem, molim Vas da ga od moje strane pozdravite. Odgovorio bi mu na pismo a ne znam pravo da li je još kod hotela *Wandla* pa ne bi rad da dođe pismo u nepravu ruke.

ОПН ГИМ, ф. 347.

301

Загреб, 2. (14) септембар 1856.

И. Кукулјевић обавјештава Рајевског о намјераваним путовањима по Далмацији, Црној Гори и Италији и шаље му писмо за Ивана Давидова.

U prilogu pošiljam pismo na gospodina Ivana Davidova, predsjedatelja Imperatorske Akademije u Peterburgu, moleći Vas prijateljski, da ga izvolite Vi dalje u Rusiju poslati, budući da ne znam pravo gdje se isti gospodin nalazi.

Ovieg danah polazim na moje poveće putovanje u Dalmaciju, Crnu Goru i u Italiju do Napulja i Rima. Mogu li na ovom putu ili Vama ili Vašim književnim poznanikom u čemu služiti bit će mi velika radost.

Budete li pisali g. Hilferdingu, za kojega ne znam pravo gdje se sada nalazi, to Vas molim da mu javite, da sam ja sve knjige po njemu meni poslanc primio, i da ću ono svršiti što mi je pisao. Imade li što-god naručiti, što bi mogo na mom putu svršiti, to mi neka do konca rujna piše u Zadar, u listopadu (october) u Dubrovnik, a kasnije u Rim poste restante.

I. Kukuljević

ОПН ГИМ, ф. 347.

Загреб, 11. (23) април 1857.

Кукуљевић пише о своме путовању по Далмацији, Албанији и Италији и упознаје Рајевског са својим радом.

Obradovao sam se veoma, razumjevši iz Vašega pisma od 4. o.m. da ste se i Vi sretno iz puta vratili, ja sam već željno čekaao na Vaš povratak jer bez Vas prestala bi sva naša toli potriebita literarna otnošenja i porazumljenja, da Bog dade da mogu do skora u Beč, imao bi Vama mnogo kazivati.

Ja sam 6 mjesecih putovao po Dalmaciji, Albaniji i Italiji, našao sam mnogo važna i donio riedke dragocienosti. Iz moga izvjestija što se već tiska, pa iz kasnijeg putopisa saznat ćete sve поближе. Iz Napulja pozdravlja Vas vaš vriedni i umni Zajcewski!

Ja dovršujem sada tiskanje 4. knjige *Arkiva* i počizam izdavati *Slovník umjetnikah* (hudožnikah) *jugoslovenskih*. Nastavljam: Stare pjesnike hrvatske, a pripravljam Spomenike za historiju Srbsku i bosansku i historičko-topografički opis čitave Hrvatske Slavonije i Sriema, posla dosta, samo kad bi nam materijalne sile dopustile sve to doskora izdati.

Knjige što ste mi po baronu Kušljanu poslali, primio sam. Ja imam ovdie za sebe i za Društvo samo prvu knjigu Besjedah — od Morskog zbornika dobili smo zadnju knjigu 8. od mjeseca junija g. 1856. Od Izvjestja akademije Tom V vipusk II.

Vi g. Županu knjižaru niste ništa dužni, nit Vam je on ikad štoгод poslao, kako mi sam kaza. Što ste knjigah iz Zagreba dobili, to ste primili sve na dar, niti imate štoгод za njih platiti.

Današnjom poštom pošiljam Vam zajedno moj članak „*O dubrovačkom arkivu*” tiskan u „*Narodnih Novinah*”. S Arkivom poslat ću Vam i druge knjige što su tu izašle.

I. Kukuljević

ОПИ ГИМ, ф. 347

Загреб, 18. (30) јануар 1858.

Иван Кукуљевић даје своје мишљење о рукопису књиге Л. Штурпа „Славенство и свијет будућности” и обавјештава га да је одустао од издавања новог часописа.

Čitao sam u novinah da ste bili odputovali u Varšavu i stoga Vam neodgovorih odmah na Vaše pismo koje me je veoma neugodno dirnulo. Vi znate da ja u Beču niesam imao ni malo vremena da onako veliki rukopis kakav je ovaj kog Vam evo natrag pošiljam i kog Vi meni, bez naznačenja roka, za čitanje pozajmiste, da hitro pročitam, i

s toga sam Vam bio u Beču i rekao da će čitanje malco dulje trajati, jer se takova stvar polagano čitati mora, ako se hoće da ju čovjek podobno shvati, zato sam mislio, da vi nećete ni malo protivni tomu biti ako ga štogod dulje kod mene uzdržim, tim manje budući da i kod Vas već više godina leži. Ja sam ga uzeo sa sobom i zato da ga priobćim nekim ovdešnjim dobrim Slavjanom, jer je potrebno da se take stvari i misli kakovih u rukopisu imade što više med vjernimi razprostrane¹. Ovo sam i učinio, pa ako se ne varam to isto Vama kod mene i unapred kazao. Vi me korite stoga da se moje postupanje ne može nazvati liepim, oprostite i prostio Vam Bog.

Mi smo se ovdie iz rukopisa mnogo naučili, nu ima u njemu i protuslovlja. Mogo bi se može biti pečatati u „Besjedi“ ali bez svrhe koja je suviše idealna.

Što se tiče žurnala, o kom Vam u posljednjem pismu pisah,² mogu vam javiti da smo odstupili sasvim od te misli, stoga se nemojte ni najmanje truditi za njega, ni za kakove pomoći. Mi ćemo može bit i sami štogod učiniti.

Pošiljamo Vam 4 knjige „Akriva“ na mjesto onih što ste ih dali g. Rigelmanu, zajedno pošiljamo 4 ex[emplara] drugoga svezka mojih *Pjesnikah starih*³ zajedno sa 2 ex[emplara] od prvoga svezka.

I. Kukuljević

Gospodin Praus kaže da ste mu vi „Besjedu“ i „Sovremenik“ po meni poslali, ja sam primio do sada od „Bjesede“ 2 ex[emplara] jedan za mene a drugi za društvo Matice, a „Sovremenik“ za Društvo historičko. Obadvoje predao sam po zakonih Društva u Muzeum, ne znam dakle da li se ima g. Prausu štogod predati. Čitati može ove knjige u Muzeu svaki. „Neven“ izaći će od sada u Rieki. Za „Besjedu“ spremaju neki literati poveće članke.

ОПН ГИМ, ф. 347.

¹ Рукoпис Л. Штура „Славенство и свијет будућности“ који је Кукуљевић за боравка у Бечу посудио од Рајевског (в. писмо И. Кукуљевића, Загреб 2. Ј 1858. Зарубежные Славяне и Россия Документы архива М. Ф. Раевскогo 40—80 годы XIX бевак, Москва 1975, стр. 253—254).

² У наведеном писму из Загреба од 3. I 1858 (в. биль. 1 уз ово писмо) Кукуљевић је, на основу разговора с Рајевским у Бечу, изнио предрачуи трошкова за издавање у Загребу часописа којему би били „дух и сврха она нста на југу, која 'Besjedi' на сјеверу“.

³ I. Kukuljević, *Pjesnici hrvatski XVI vieka*, Zagreb 1858.

Загреб, 19. фебруар (3. март) 1858.

На молбу Гилфердинга Кукуљевић шаље Рајевском пакет са књигама.

Na molbu g. A. Feodorovića Hilferdinga pošiljam ovaj paket s knjigama pod njegovim atresom na Vas, da mu ga izvolite izručiti, ako je još u Beču, ako li ne, da mu ga pošaljete u Rusiju.

Zajedno uzimam si čest Vama poslati moj prvi svezak „Slovnika umjetnikah jugoslavenskih”.¹

I. Kukuljević

ОЛИ ГИМ, ф. 347.

¹ I. Kukuljević, Slovník umjetnikah jugoslovenskih I, Zagreb 1858.

305

[...] [март] 1858.

И. Кукуљевић захваљује на примљеним књигама и моли Рајевског да му пошаље примјерак „Бесједе” са чланцима Гилфердинга и Ковалевског.

Primio sam s blagodarnostju poslanc meni i Historičkom društvu ruske knjige, samo Vas pozorna činim da nismo dobili prvi випуск „Izvjestjah” carske akademije za ovu godinu, za što Vas prijateljski molimo da izradite kako da i ovaj svezak ili випуск naknadno dobijemo. Drago bi nam također bilo da ste nam mogli poslati ovogodišnju „Besjedu”, jer jedva čekamo da pročitate zanimive članke Hilferdinga i Kovalevskog.

Sada se tiska moje kratko putovanje po Bosni, kad bude gotovo poslat ću Vam nekoliko exemplara za Rusiju, zajedno s knjigama što imam poslati Petrogradskoj akademiji.

Čujem da se je Hilferding jedva jedanput vratio iz Bosne, ako je još u Beču pozdravite ga liepo od moje strane i kažite mu da jedva čekam dobiti koje pismo od njega.

Pošiljući Vam nekoliko exemplara mog članka o novobugarskoj književnosti, kojeg možete g. Hilferdingu i ostalim ruskim književnicima razdieliti, ostajem s najvećim štovanjem.

I. Kukuljević

Članci sliede pod Kretzband.*

ОПИ ГИМ, ф. 347.

* Овитаг за пошиљке књига (њемачки).

306

Zagreb, 13. (25) септембар 1858.

Кукуљевић захваљује на примљеним књигама и обавјештава Рајевског о финансијским проблемима око издавања новог часописа.

Velikim veseljem primio sam dva paketa s poslanih mi knjigah od Vas i g. Hilferdinga i blagodarim Vam srdačno za dragociene ove

stvari, osobito za „Besjedu”, koja je ovdje svim književnikom veoma omilila, kad budem imao malko više vremena napisati ću jedan članak o napuljskim Slavenima o kojima sam u Napulju mnogo datah sabrao.

G. Hilferdingu poslat ću također statistička data dok malo odlagnem od mojih literarnih već poduzetih poslova, jer ja radim ne-
prestano, i doskora dobit ćete opet štogod od mene.

Što mi pišete i pitate za jugoslavensku Besjedu to vam moram žalibože ono isto odgovoriti što sam Vam i u Beču kazivao, mi imamo ovdje za takav žurnal mnogo književnoga materiala, a i dosta duševne sile i pomoći, ali glavne stvari neima te neima, a to su novčana sredstva, i iz toga uzroka zapinje ovdje sve i umira sve.

I. Kukuljević

ОПИ ГИМ, ф. 347.

307

Загреб, 31. октобар (12. новембар) 1858.

Кукуљевић обавјештава Рајевског о повратку Штрига из Русије коју је тамо боравио по његовој препоруци и очекује долазак др Дражића из Петрограда. Даје своју оцјену панславизма.

Blгодарim Vam srdačno u moje i mojega Društva ime za poslane nam knjige. Ovdje prilažem 21 for. za one knjige što ste ih za mene kupili i blгодарim Vam na trudu što ste nabavljanjem imali. Ovih danah vratio se Štriga iz Rusije, ali do danas nije bio još kod mene, niti kod Dr. Demetra koji smo ga pismeno preporučili. Što je do-
kućio i radio ne kažem nikomu, zato bi mi veoma drago bilo kad biste mi priobćili što je u Rusiji postigao i kako se tamo vladao. Dr Dražić pisao mi je iz Petrograda, on bi se bio već prije 14 danah (trebao)* vratiti ovamo, ali još nije došao. Kažu ovdje da su ga na austrijskoj granici zatvorili, ne znam koliko je istine. To stoji da je malko suviše uzhitjena pisma pisao ovamo, pa lahko da će ga stoga smatrati kao panslavistu, jer ta budalasta idea pomješala je glave svim Njemcem, premda nitko više ne sniva i ne piše o tom panslavizmu, koliko Njemci, kojih smješan pangermanizam iz svakoga novinarskoga članka viri.

Doskora će biti pečatan 22ⁱ svezak moga „Slovnika”, 5^a knjiga „Arkiva” i almanah „Leptir” što ga s Vukotinovićem izdajem. Poslat ću vam sve ote knjige.

Kad budete pisali u Rusiju podzravite g. Sreznjevskoga, Hilferdinga i ostale naše umne pisce i ostajte zdravi

I. Kukuljević

ОПИ ГИМ, ф. 347.

* Испуштена ријеч.

[Загреб] [24. јануар (5. фебруар) 1859]¹

Кукуљевић износи своје мишљење о часопису који намјерава да покрене а који би био тискан ћирилицом и латиницом.

Mnjenje o novom časopisu²

Časopis ovaj imao bi svake 1/4 godine izlaziti u svezcih od 10 do 15 arakah.

Sadržaj bi bio jednak „Besjedi” i „Parusu”, zašto bi se ovi časopisi u uzimanju i tiskanju članakah uzajemno zamjenjivati mogli.

Pismo u tom časopisu bilo bi dvojho, latinsko i kirilsko, a pri svakom članku tiskanom kirilicom bila bi u opaski pridana azbuka kirilska da se svremenom svi kirilski naučiti mogu čitati. Ako se hoće svrha postići morat će se onim koji budu štogod pisali, prodati honorar od 20—25 for. jer ljudi stariji i učeniji ne mogu raditi zabadava, a bez izbora i natjecanja i nagradah ne pospješi nijedna stvar.

Prilažem „Nar[odne] Novine” glede zaključka našega Društva za povjestnicu i starine u obziru istoga časopisa, ali društvo neima sredstva.³

[I. Kukuljević]

ОПИ ГИМ, ф. 347.

¹ Овај нацрт за издавање новог часописа Кукуљевић није датирао. О времену настанка нацрта можемо закључити на темељу такође недатираног Кукуљевићевог писма које објелодањујемо одмах иза њега. У том писму Кукуљевић обавијештава Рајевског да му је послао пакет књига уз које је приложио нацрт новог часописа. Наводи такође (једнако као у нацрту) да је приложио примјерак „Народних новина” с обавијести о намјери да се у Загребу почне издавати нови часопис. Ради се о „Narodnim novinama” од 21. XII 1858. Према томе, Кукуљевић је након 21. XII 1858. послао пакет с књигама и овај нацрт, а за њима упутио Рајевском писмо. У писму је назначио да је пакет послао „24. овог мјесеца”. Не ради се о 24. XII 1858, премда је тада Кукуљевић писао Рајевском о плановима за издавање новог часописа (Документи Архива М. Ф. Рајевског, н. дј. 225). Тада је Кукуљевић писао тек о обећању неких хрватских књижевника да ће писати чланке за „Руску бесједу” и „Парус”, а у недатираном писму обавијештава Рајевског да му пакетом шаље и два рукописа за те часописе. Часопис „Парус” је у јануару 1859. год. почео и престао излазити (након два броја), те вјеројатно Кукуљевић рукописе није слао послје јануара те године. Због тога можемо претпоставити да је нацрт за нови часопис настао 24. I 1859, а да је недатирано писмо настало крајем јануара, тј. између 24. и 31. I 1859.

² Часопис је требао носити име Јека хрватска или југославенска (в. наведено писмо И. Кукуљевића од 24. XII 1858).

³ У „Narodnim novinama” 1858, 291, 21. XII тискан је записник са сједнице равнатељства Друштва за југославенску повјестницу и старине одржане 16. XII 1858. На сједници је предсједник Друштва И. Кукуљевић изнио намјеру да о свом трошку, те уз помоћ Друштва или друге установе отпочне издавати нови часопис сличан „Arkivu za povjestnicu jugoslavensku” у којем би били тискани чланци „изворни и преведени из иних славенских књигах и часописах, који би имали разјашњавати стари и нови живот народа нашега”. Међутим, средином 1859, наслућујући већ могућност промјена, Кукуљевић је од приједлога одустао те је главна скупштина Друштва 22. V 1859. одлучила да „порад околности времена и слабих новчаних силах има то све за које вријеме мировати” („Narodne novine” 1859, 135, 15. VI).

[Заргеб] [јануар 1859]

Иван Кукуљевић обавјештава Рајевског о приликама у Хрватској, шаље му концепт новог часописа и додаје да без материјалне помоћи Русије ништа не може учинити. Шаље такођер текстове чланака за руске часописе.

Kao što ćete iz priložene predatnice uviditi poslao sam Vam dne 24. o[vog] m[jeseca] jedan paket s knjigama, a zajedno dva sastavka za „Besjedu” ili „Parus” od mene i profesora Zeithamera pisana i kratku osnovu novoga časopisa, ujedno s Narodnimi Novinami, iz kojih ćete uviditi na kakav način probudio sam ideju za isti časopis da bude što manje podozriv i sumnjiv. Molim Vas da mi odmah putem pošte javite, da li ste ovo primili, i da napišete samo da ste primili *sve knjig*”.

Kako Vam pisah naumili smo mi taj časopis pečatati kirilicom i latinicom. Kako bude koj spisatelj htjeo i sam pisao, a bit će upravo za sve južne Slavjane, te se ja već sada brinem za correspondente od svih stranah Hrvatske, Dalmacije, Bosne, Istre, Slovenije i srbske Vojvodine te iz iste Albanije, a bude li moguće također iz Bugarske.

Ali kako Vam napomenuh, ako se hoće da bude štogod izvestna i dobra pisano, treba davati honorare, tim se ljudi potaknu na pisanje i probuđuje se ljubav k slavjanskoj književnosti i narodnosti, jer naš vijek je žalibože vijek materialan, pa kad ljudi vide da im slavjanstvo i slavjanska književnost, ne samo nikakovu korist, nego i najveću štetu nosi, počimlju mrziti ili pak ne hajati i ne brinuti se za nju, o čemu mi kod nas na jugu dosta primjerah imademo gdje su najveštiji ljudi, što su prije uzhitjeni bili za našu literaturu i za ideju slavjanstva, ili sasvim umuknuli, ili pak njemački i talijanski pisati i misliti stali. Od zgora radi se sve moguće kako da mržnju prema slavjanstvu probude. Skole i biro i činovnikah, crkvene katedre i ukazi civilni i vojnički sa svimi silami tajno i javno proti nama. Onaj duh što ga uprav hrvatski literati prije godine 1848. stvoriše i probudiše u svih naših civilnih i vojničkih pokrajinah, t.j. u našoj Granici, počimlje izčeza-vati, a javno odgojenje mladićah i djevojakah sasvim je tuđinsko, kod nas i u Granici njemačko, u Istri i Dalmaciji talijansko, jer se tamo uprav talijanština podupira. Tu neima dakle drugoga spasenja nego podupiranje slavjanske književnosti, od koje se jedino još nadati imamo da će onu oduševljenost i uznešenje za narodnu stvar koja je ovdje do godine 1849. tako silno napredovala i čudesa počinila, opet probuditi i ponešto uzdržati. Mi sami s našimi malenimi sredstvi ne možemo ništa učiniti. Hteli smo siromasi utemeljiti narodni teatar, vlada je odmah u početku preuzela nadziranje nad društvom, koje je do 50.000 for. već sakupilo bilo, potrošila je na popravak galerija njemačkog teatra do 15.000 for. sr. i rastjerala ove godine naše narodno teatralno društvo, te podupira iz hrvatskoga narodnoga komercialnoga fonda, kojega su naši pređi negda za domaću industriju osnovali, sada njemački teatar s godišnjimi 3000 for. Takovih fak-

tah ima više — njemačke novine zagrebačke dobivaju godišnju podporu od 5000 for. isto tako talijanske u Zadru i njemačke u Ljubljani etc. Njekoliko nas literatah ne može s takovim silnim faktorom konkurirati. Naše dvorjanstvo ili plemstvo palo je poslie zgubitka kmetovah i robote pokraj plaćanja neizmjernoga poreza tako da jedva životari, a kamo li da književnike podupira. Ja izdajem na godinu dvie do tri i više knjigah, dosta velikom štetom, ali za veća podupiranja neimam sredstva. Jedini naši sveštenici rade i podupiraju koliko mogu, i srdce bi Vam zaigralo kad biste čuli njeke *rimske* sveštenike govoriti o slavjanstvu — ukupnom ih. Svi naši bolji domoljubi čekaju daleko samo od jedne strane pomoći, ako odonud ne dođe i ako se tamo ne bude priznalo da za velike ako i daleke svrhe treba krepka sredstva i velikodušnoga podupiranja *na svom mjestu*, onda će sve one lijepe ideje izjavljene u proglasu „Besjede” i „Parusa”, ostati samo ideje i nepraktične fantazije, jer našega čovjeka, bio on plemić i vlastelin ili seljak, bio sveštenik ili graničarski vojnik, ne može za sada ni najmanje ruski pisana knjiga ugrijati ili oduševljavati. *Duh* mora biti kod vas i kod nas jedan, kao i jedna *svrha*, ali sredstva ne mogu nikako biti ona ista, kao što jug i sjever nije jedno te isto. Kod nas ima veoma mnogo duševne i fizične sile i to smo pokazali prije godine 1848. te iste godine 1848. i 1849. ali treba potaknutja i obodrenja, kao svakoj stvari na svijetu, bez toga neima napredka. Da dođete ovamo i da Vas mogu u njeke naše zborove odvesti, Vi bi onda osvjedočili se koliko ovdje bisera sakrivena leži, koliko gradiva za moći graditi š njma najveću građu. Kod braće naše Čehah ima nauka, ali im je duša i narav njemačka, kod jednorodnih susjedah naših Srbah ima fizične sile i turskog takta i uztrpljenja, ali kod nas ima osim velike fizične sile u Granici također južnoga uznešenja i duševnoga prosvjetjenja, i nepokvarene slavjanske čudi. U historiji austrijskoj nije momenta u kojoj Hrvati nebi veliku rolu igrali bili, uzmimo vrijeme nasrtanja turskih, pokretah mađarskih, i ratove tridesetoljetne, sedmoljetne, franceske i najnovije vrijeme. Pa ipak zaboravljaju na to naši Slavjani tako rado, pa se odvrćaju od nas ili nas ignoriraju. Vjerujte mi gospodine, ako smo i maleni, ali nam je velika sila kad ju upotrebiti hoćemo. To ja ne govorim iz oholosti, nego iz osvjedočenja i izkustva. Na sjeveru neka ljudi ne cjene naš narod i naše ljude po Gajevih i Strigah et comp. Naš javni život i karakter neka uče iz javnih činah, iz povjestnice staroga i najnovijega vremena. Sva duševna gibanja na slavjanskom jugu pottekla su uvijek iz naših ovdešnjih pokrajinah, gdje je od negda europejska civilizacija ukorjenila se. Negda prednjačio je Dubrovnik i Dalmacija, u najnovije doba ustavna Hrvatska, priznali to ljudi ili ne priznali. No nikad nismo mi zato težili za kakovim prednjačenjem ili duševnim ili fizičkim gospodovanjem nad našom braćom. Ukupna svrha biaše nam uvijek sveta, odkud nam sunce sine i sija, tamo se mi rado okrenemo da se ogrijemo i da ojadamo naš život, jer toplina je život, a zima je smrt. Nu od nekog vremena okružuje nas od svih stranah zima i led, jedva iz dalekog sjevera počimlje se pomoljavati pod vidljivimi oblaci sunce, hoće li nam ogranuti ili će ga prikriti gustji oblaci to zavisi od naše sreće i nesreće.

Oprostite visokocijenjeni gospodine da Vam tolikim pisanjem vrijeme otimljem, ali mogo bi Vam pisati čitave knjige o podobnih predmetih da se ne strašim dosađivati Vam.

Ivan Antonović

ОПИ ГИМ, ф. 347.

310

Загреб, 17. (29) април 1859.

И. Кукуљевић шаље Рајевском више примјерака „Аркива” и пакет књига за руског посланика у Бечу.

U pravitku pošiljam Vam 18 k[omada] našega „Arkiva” s molbom da ga dotičnoj gospodi i obščestvam u Rusiji raspošljete.

Vaše pošiljke s knjigama primio sam, želio bi samo da dobijem odgovor iz Moskve da li su tamo primili one članke što vam ih poslaha, jer me ovdje pitaju što se je s njima zgodilo.

Naša literatura napreduje dobro i ako Bog da, napredovat će još bolje.

Ovim Vas ljubko pozdravljaјуći i moleći da priloženi paket s knjigama našega Društva njegovom prevoshoditeljstvu gospodinu poslaniku predati izvolite,

Ivan Kukuljević

ОПИ ГИМ, ф. 347.

311

Загреб, 14. (26) јун 1859.

Иван Кукуљевић потврђује Рајевском да је примио писмо руског посланика В. П. Балабина и обавјештава га о приликама у Хрватској уочи рата Француске и Пијемонта с Аустријом.

Prilikom moje sestrične gospoje Očić rođene Kukuljević javljam Vam da sam pismo g. poslanika¹ primio i da je sadržaj njegov mene i sve moje literarne prijatelje veoma uzradovao.

Teško čekamo na obećanu brošuru koja ako je gotova, kao i druge znamenitije stvari molim Vas da mi pošaljete kroz rečenu gospoju koja je odsela u „Hotel Wandeln.”

Ovdje je sav naš narod veoma dobre volje, samo ga uznemiruje što je posada talijanskih lovaca i mađarskih vojnika za Austriju dosta zloga duha — u ostalom se u našem primorju čine svakojake priprave za dočekati Francuze te su već naši dragoceni drumovi kao drum Luizin iz Rieke, drum Jozefin iz Senja i novi drum preko Velebita što iz Dalmacije u Karlovac vodi presečeni i po važnih mjestih utvrđeni,

ali nam manjka topovah², te mi nismo kod sprovođa banova³ osim dva mala topa imali čim pucati.

Gdje je sad naš prijatelj *Hrvat*⁴, radi li na književnom polju što-god, mi o njemu ništa ne čujemo?

I. Kukuljević

ОПН ГИМ, ф. 347.

¹ В. П. Балабин, руски посланик у Бечу.

² У вези с ратом Француске и Италије (Пијемонта) против Аустрије 1859. и очекивањем да добе до искрцавања француске војске на хрватској обали (француска војска је у јулу 1859. запосела оток Лошињ и бомбардовала Задар).

³ Бан Јосип Јелачић, умро 19. V 1859.

⁴ Е. Кватерник, који се тада налазио у емиграцији. Из Русије, гдје је ступио у руску службу, крајем 1858. дошао је преко Беча у Пешту. Након неких неспоразума кренуо је у марту 1859. на запад, у Италију и Француску, не раскинувши сасвим везе с Русијом.

312

[Загреб] 29. новембар (11. децембар) 1859.

Иван Кукуљевић моли Рајевског да запосли Ј. Микоша као морепловца код паробродског друштва у Одеси. Моли да му пошаље нове руске књиге и часописе.

Gospodin Iginio Mikoš sin pokojnoga profesora Nautike i vrloга slavenskog domoljuba želi primiti službu kod parobrodskog društva u Odesi i zamolio me је da ga Vama preporučim s molbom da ga Vi dalje, a osobito gospodinu ruskomu poslaniku, preuzvišenom g. Balabinu što najtoplije možete preporučiti.

Izvršujući njegovu molbu imam Vam primjetiti da је mladić sasvim sposoban i naučen moroplavbi, da је već dalje vremena bio morski kapetan *di lungo corso*^{*}, i da umi više jezika, kao talijanski, francuzki, hrvatski i ponješto engleski. Moćićete се dakle s njime u svakom smislu pomoći.

Ja od dulje vremena ne čujem ništa od Vas, ne primam nikakovih ruskih knjigah ni izvjestijah, „Besjeda” i „Akademička izvjestja”, kao i „Morski zbornici” izostali su. Ne znam šta је tomu uzrok, a ipak bi trebalo da smo barem u duševnom neprestanom savezu. Molim Vas izvjestite me što hitnije o književnim stvarima i da Vam mogu ja njeke knjige poslati koje sam priredio za Rusiju.

Ivan Kukuljević

ОПН ГИМ, ф. 347.

^{*} Дуга пловидба.

Zagreb, 28. decembar 1859 (9. januar 1860)

Ivan Kukuljević Sakcinski raduje se povratku M. Ф. Рајевоског у Беч послје дужег боравка у Русији и обавјештава га о издавачкој дјелатности у Хрватској.

Čujem da ste se jedva jedankrat vratili iz naše mile Rusije, ja Vas ne mogah dočekati, jer od kad Vas neima u Beču prekinut je sav moj živalniji književni savez s Rusijom. Više je mjesecah prošlo što nisam dobio nikakovih knjigah ni vjestih književnih, osim ono što nam na svome putu priobčiše Suhomlinov i Lavrovski. Od „Besjede“ imam samo 1 knjigu, od ovogodišnjeg tečaja za naše Društvo izosta „Morski zbornik“, Akademičkih izvjestjah ne dobivam, od Le Ducove brošure¹ ni glasa ni traga u čitavoj Hrvatskoj. Ufam se od Vašega staroga prijateljstva i pokazane mi ljubavi da će obćenje naše na novo oživiti.

Naš narod oživio je hvala Bogu od nekog vremena s nova, sve se kreće i radi u književnom i narodnom poslu. Naše Društvo izdaje „Bibliografiju jugoslavensku“ i „Arkiv“, od moga „Slovnika umjetnikah“ poslat ću Vam do skora 4 svezak za Vas i Vaše njeke zemljake, zajedno sa svezkom 3 koj je kod menc zaostao. Početkom nove godine započeti ću izdavanje mojih Spomenikah jugoslavenskih pod imenom „Monumenta Slavorum Meridionalium historica“ koje djelo podpomažu krepko naši hrvatski sveštenici. Prva knjiga sadržavati će spomenike *glagoljske* (listine, povelje, napise i t.d.). „Leptir“ je izašao i ove godine, te se sada već drugo izdanje pečata. Bogović je izdao dramu „Matija Gubec“ i svoje pripovjesti.² Mladići naši spremaju više knjiga i narodne pjesme hrvatske za pečatanje. Novine „Pozor“ izaći će a valjda i novi beletristički list, u istoj Dalmaciji počeli su se snova kretati te će na uspomenu Kačića, kojega stogodišnjicu svetkovati hoćemo, izdati neka važna djela, a i „Magazin dalmatinski“³ izaći će opet u Zadru. Poslie deset godinah spavanja probudilo se sve, ali neima tu više pretjerana tumarenja i građenja kulah po zraku, jer je sve udarilo ozbiljnim, praktičnim putem, iza kako smo se od prevarah i progonah tuđih naučili pameti.

Ivan Antonović Kukuljević

¹ La Croatie et la confédération italienne, Paris 1859. Књигу је написао Е Кватерник и објавио анонимно, с уводом Л. Ле Дуча. Било је забрањено распарчавање књиге у Аустрији.

² М. Богović, Matiaš Gubec, kralj seljački. Drama u 5 činah, Zagreb 1857. 1857.

³ М. Богović, Pripoviesti, Zagreb 1859.

Загреб, 16. (28) јануара 1860.

И. Кукуљевић-Сакцински обавјештава М. Ф. Рајевског о књижевним новостима из Хрватске.

Vaše poslednje pismo, koje primih zajedno s knjigama, veoma me je obradovalo. Ja nisam nikada u Vas posumnjao, a još manje o Vašoj iskrenoj i svetoj ljubavi k uzajamnosti slavjanske književnosti, koja će nas ako i kasno do jedne svrhe dovesti. Za „Besjedu” je meni i svim našim književnicama veoma žao, naša Dvorana (Cassino), držala ju je, dobivajući ju po pošti i naši ljudi čitаше ju veoma rado, nova naša Slavenska čitaonica htede se također predbrojiti na nju, i budući da je dobila od mene vjest da će prestati, odvažila se je za ovu godinu uzeti „Vjedomosti”¹ i još koj literarni časopis, nu koj? Molim Vas da nam vi savjetujete i da mi što prije javite koj ruski časopis govori ponajviše o Slavjanima i koliko stoji na godinu? Kad bi mi mogli barem jedan ex[emplar] brošure o pravu Hrvatske itd.² ovamo po pošti što skorije poslati veoma biste me obvezali, ja ću Vam odmah vratiti što bude stojala.

U prilogu pošiljam Vam sedam komadah moga „Slovnika” III i IV svezak za Vas, Sreznjevskoga, Hilferdinga, Čizova, Majkova, Bođanskoga i Aksakova, a ujedno prilažem sve četiri svezke za Vladimira Lamenskoga u zamenu za njegovu važnu knjigu o Slavjanah u maloј Aziji itd.³

Ovih dana našo sam u arhivu grofa Keglevića važnih starohrvatskih pismah, među ovim više njih pisanih ćirilicom od Keglevićah, Zrinjskih, Vercienjah itd. Iz toga sliedi da je i u nas kirilica još u 16 vjeku dobro poznata bila. Ja ću o tome što god pisati.

Moja „Monumenta Slavorum Meridionalium historica”, započeti će se pećatati budućim mjesecom, čekam još iz ostrovah istrijskih i dalmatinskih njeka glagoljska pisma koja će se u prvoj knjizi priobćiti.

Gosp. B. molim moj nadublji naklon i počitanje izjaviti, ja sam s veseljem primio vjest da će se ruska Akademija s ostalimi učenimi zavedeniji prebrojiti na moja „Monumenta”. Može bit da bi se od njega mogla dobiti brošura koju molim pod atresom našega Društva ovamo poslati.

Po želji Vašoj pošiljam Vam ujedno bilješku o „Morskom zborniku”, od muzealnoga knjižničara Žigrovića, budući da mi sve knjige u Muzeum stavljamo. Uvidit će te da ni mi broj 8. za godinu 1858. dobili nismo.

Pošiljam Vam također Dimitrovićev prevod Puškinovog „Ruslana i Ljudmile”, sada prevađa „Poľtavu” i Ognjegina”⁴.

Ivan Kukuljević

¹ Год. 1860. су излазиле „Московские ведомости” и „Санкт-Петербургские ведомости”.

² Анонимно објелодавање књига Е. Кватерника „La Croatie et la confédération italienne“ (Париз 1859). Кукуљевић је вјеројатно мислио на исту књигу, тј. на примјерак који је посједовао Рајевски када га је у претходном писму молио да му посуди „вашу броштуру о Хрватима“ (Загреб 24. III 1859—6. I 1860, „Зарубешные славяне и Россия“, док. № 226.).

³ Ламанский В. И. О славянах в Малой Азии, в Африке и Испании. Спб., 1859.

⁴ Ш. Димитровић је 1859. и 1860. год. објелоданио слиједехе пријеведе А. S. Puškina: Ruslan i Ljudmila (Загреб 1859), Eugenio Onjegin (Загреб 1860), Poltava (Загреб 1860).

315

Загреб, 2. (14) јануара 1861.

И. Кукуљевић-Сакцински са закашњењем одговара на писма М. Ф. Рајевског и саопштава му новости из књижевног и политичког живота Хрватске.

Moram Vas srdačno moliti za oproštenje, što na Vaša prijateljska pisma do sada odgovorio nisam.

Budite uvjereni da moje visokopočitanje prema Vama nikada prestati neće, niti će ljubav prema Rusom u obće kao i prema svetom mi Slavjanstvu ikada utrnuti ili izgasniti.

Moji neprestani silni poslovi na polju literarnom i političkom uzrok su jedini što sam glede pisanja njeke moje vjerne prijatelje zanemario, među kojimi ćete Vi svagda na prvome mjestu stati. Nu utam se da ću doskora riješen biti nekih poslovanjah pa ću onda više imati vremena prijateljima služiti moći. Glede crkvenih gazetah mogu Vam kazati da će našim ljudem, osobito duhovnim dobro doći, ako ih ovamo pošaljete, budući da mi ovdje neimamo ni pojma što se u Rusiji na polju crkvene literature radi.

Glede „Pozora“ govorio sam Verbančiću da Vam dva do tri exemplara gratis pošalje, on mi obeća, da li je učinio, ne znam. Nu danas ću mu s nova govoriti.

Kvaternik se vratio ovamo. Kako? Ne znam. On ovdje malo важи, a ljudi ni ne znadu za njega. Sada sprema jednu njemačku броштуру проти светој круни Угарској. Koliko чујем добро је писана али оштро (strogo).

Ја издајем сада, осим прве књиге мојих Spomenikah jugoslavenskih, такођер повеће djelo pod naslovom: „Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae“. Imat će do 30 tabakah. Kad bude gotovo poslat ću Vam ga.

U prilogu pošiljam moju „Bibliografiju hrvatsku“,¹ za Vas, za g. Aksakova i Lavrovskoga i „Biljarstvo“ Sulekovo² za g. Annenkova, ujedno prilažem naš proglašenje na Dalmatince.³

Ivan Kukuljević

Prilažem još:
Glas hrvatsko-slovenski.⁴

¹ I. Kukuljević, Bibliografija hrvatska, Zagreb 1860.

² B. Sulek, Biljarstvo. Uputa za poznavanje bilja I—II, Beč 1856—59.

³ Проглас Банске конференције „Братјо Далматинци“, Zagreb 19. XII 1860.

⁴ A. K. M(atas), Glas hrvatsko-slovenski iz Dalmacije, Zagreb 1860.

⁵ I. Kukuljević, Prvostolna crkva zagrebačka, Zagreb 1856.

⁶ I. Kukuljević, Kroatisch-dalmatinische Künstler am Hofe des ungarischen Königs Mathias Korvinus, Agram 1856.

316

Загреб, 1. (13) јуна 1863.

И. Кукуљевић-Сакцински обавјештава М. Ф. Рајевског да је њему и руском посланику у Бечу Балабину послао више тек објављених књига.

Nakon duljeg vremena, u kom sam vazda poslovi tako obteretjen bio, da na privatna pisma ni pomisliti ne mogoh, odgovaram Vam evo na Vaše posljednje prijateljsko pismo.

Ja sam Vašu želju „Pozorovu“ uredniku¹ odmah prijavio i predao mu poslani mi brojeve „Den'a“ da li je on štogod učinio i želji Vašoj doskočio, ne znam, jer odkad je udario pravcem redu i zemlji protivnim, obćim ja malo s njime.²

Urednik „Katoličkoga lista“ profesor Horvat, obreko mi je da će Vam sve brojeve svoga lista poslati. Valjda je to već odavna i učinio.

Račkoga drugu knjigu života St. Cirila i Metoda,³ kao i razpravu o pismenih slavenskih⁴ prilažem Vam uz moje knjige, on Vam ih daruje.

U pritvku dostavljam Vam i knjigu mojih Jugoslavenskih spomenikah⁵ i Borbu Hrvatah s Tatari,⁶ od ove rasprave molim da po 1. eks. pošaljete Hilferdingu, Sreznjevskom, Bođanskomu i Aksakovu. Od „Monumentah“ ne mogu ovoj gospodi zabadava poslati jer je djelo u malom eksemplarah tiskano.

Pridani paket molim da predate ruskomu poslaničtvu. U pismu na preuz. g. poslanika Balabina pišem za koga iste knjige u smislu njegova dopisa od g. 1859. pošiljam. Cjenu možete mu Vi kazati. Knjiga stoji izvan knjigarnah 4. for. u knjigarnah 6. for.

Od „Arkiva“ pečatana je knjiga 6, ali nije još vezana, a knjiga 7 biti će također za koj dan gotova, ja ću Vam obe poslati.

Ja izdajem sada drugi dio „Hrvatske Bibliografije“, pripravljam za tisak narodne hrvatske pjesme, a od strane odbora Ss. Cirila i Metoda pečatamo Album na uspomenu tisućgodišnjice istieh svetacah.

Ako budete imali zgode, molim da za mene naručite Hilferdinga „Sudbu prežnih slavjanskih gosudarstv“, Moskva 1862. i nastavljanje ruskih ljetopisah, od kojega sobranja imam ja samo knjigu I.

Ne znam da li imate sve 6 knjiga moga djela „Jura Regni Croatiae”? Ako neimate pišite mi i ja ću Vam ih odmah poslati.

Ivan Kukuljević

¹ Иван Перковац.

² И. Кукуљевић се у раздобљу од 1862. год. разилазио с политиком Народни-либералне странке и прихваћао сурадњу с централистичком бечком владом А. Шмерлинга (1861—65), те је био један од најистакнутијих чланова Самосталне народне странке (1863—66) основане крајем 1863. цијепањем Народни-либералне странке.

³ F. Rački, Književni rad sv. Cirila i Metoda. Tisućnica slovjenskih apostolah sv. Cirila i Metoda, Zagreb 1863.

⁴ F. Rački, Pismo slovjensko, Zagreb 1861.

⁵ I. Kukuljević, Acta croatica, Monumenta historica Slavorum meridionalium I, Zagreb 1863.

⁶ I. Kukuljević, Borba Hrvata s Mongoli i Tatari, povjestno-kritična razprava, Zagreb 1863.

317

Загреб, 1. (13) јуна 1864.

И. Кукуљевић-Сакцински обавјештава М. Ф. Рајевског да је на своје писмо њему упућено заборавио да стави адресу.

Jučer sam na Vas po pošti odpravio obširnije pismo, ali u hitnji zaboravio sam na atresi staviti broj Vašega stana i ulice, te se stoga bojim da neće doći pismo u Vaše ruke, što bi mi veoma neugodno bilo, zato Vas molim time da pošaljete na poštu pitati da li je pod atresom An Herrn Ritter und Arhimandriten Michael v[on] R[ajevski] pismo, može bit pod poste restante, jer će ga po svoj prilici pod ovom rubrikom na pošti čuvati, ako je tamo reda.

Ivan Antonović Kukuljević

318

Загреб, 8. (20) јуна 1864.

И. Кукуљевић-Сакцински обавјештава М. Ф. Рајевског о неким питањима у вези са размјеном часописа и књига.

Po Vašoj želji razdjelio sam poslani po Vama „Den” dotičnoj gospodi i društvam, jedino onaj eksemplar što ga poslaste Bogoviću nisam ovomu predao, budući da ga ni dosad nije dobivao, nego profesor Horvatu za knjižicu Nadbiskupije Zagr[eb] koja ga je i prije dobivala.

G. Jagiću priobćio sam što mi pisaste, i on će Vam sam odgovoriti.

Glede bogoslovskih ruskih časopisah, najbolje bi bilo kad bi ih ili Muzealnoj ili Nadbiskupskoj knjižici poslali, gdje će biti najviše čitani i najbolje sahranjeni.

Kako je to da mi već tako dugo nikakovih Akademičkih izvještijah dobili nismo? na koje ovdje jedva čekamo. Isto tako drago bi mi bilo, kad bi nam naši ruski historici hteli svoje knjige ili u zamjenu, li pak po onoj cjeni, što ih oni prodavaju, poslati ovamo, da ne moramo od naših knjigarah milosti čekati po čitavu godinu na gdje-koju knjigu, pa onda stopro dvo ili trostruko platili.

Ako je štogod zanimivo budi za historiju budi za starine ili za Slavjanstvo u obće izišlo, molim Vas da me o tom svakako izvestite.

Ja pišem sada Regesta naših poveljah od najstarijih vremenah do 13 vjeka, a uz to pišem za „Književnik” i za „Domobran”, kojega Vam preporučam da ga čitate. Nemojte misliti da je u smislu centruma.*

Ivan Antonović Kukuljević

* Гј. централизма.

319

Загреб, 26. фебруара (10. марта) 1866.

У писму које шаље М. Ф. Рајевском, по словачком политичару Хурбану, И. Кукуљевић-Сакцински износи своје гледиште на тренутну политичку ситуацију у Хрватској.

Baš mi je mило što mi se udesi prilika po našem i svih Slavjanah prijatelju, našem vrlom Hurbanu nekoliko rječih s Vama pouzdano izmjeniti moći.

Prije svega javljam Vam da sam priposlane mi knjige iz Moskve primio i u ime g. Bođanskoga dotičnoj gospodi i Hist[oričkom] društvu razdjelio.

Od moga djela „Jura Regni”¹ prilažem one svezke što ih dobili niste. Od „Monumentah” nije izašla nego prva knjiga koju imate. Drugu pripravljam za tisak, nu pošto je trošak veliki a prođa veoma malena to temporiziram dok dođu bolja vremena.

Kod nas se hvala Bogu i u političkih nazorih od nekog vremena sve na bolje kreće. Naši takozvani narodno-liberalci² koji bijahu još lanjske godine, a i prije nekoliko mjesecih za uniju s Mađari, te načiniše kod nas fuziju³ i konfuziju vraćaju se sve po malo natrag k slavenskoj politici, odkad počimlju uviđati da će u Austriji njemačka vlada uvijek rađe pristati uz Mađare i njegovih nazorah, nego li uz Slavjane i njihovih nazorah.⁴ Njeki od nas proricali smo to već od davna, ali nam nehtedoše vjerovati, te nas u svom zanešenju skopčanin sa slavohlepljem i strastima prozvaše Šmerlingiancima.⁵ Sada kad im je voda do ustijuh došla počimlju pristajati uz nas i sjećaju se solidarnosti jugoslavenske ali ja sam uvjeren da je sad već prekasno i nekoristno misliti na jugoslavenstvo kamo li partikularizam hrvatski koji je mnogim i našem Štrosmajeru iz gledišta vjerozakonskog promješao bio glave, te da nama poput Germanah i Romanah treba na širje stupiti polje, i velikom oružati se narodnom idejom, jer samo u solidarnosti *svega Slavenstva* leži naše spasenje, inače propasti će po-

jedina plemena, ili će barem od Njemaca i Mađara tako biti svezana da se neće moći maknuti poput Slavenah turskih. Radite odvažno i nestrashimo u tom smislu i Vi — koji raditi možete. Sad je hora, inače biti će prekasno.

Prilažem ovdje: nekoliko brošurica mojih pretiskanih iz časopisah za razjasnjenje naših bivših ovde političkih nazorah.⁶

Ivan Antonović [Kukuljević]

¹ I. Kukuljević, Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae I—III, Zagreb 1861—62.

² Народно-либерална странка.

³ „Фузија“, у ствари коалиција Народно-либералне и унионистичке (промађарске) странке од 1864. год. на програму отпора централистичкој политици бечке владе.

⁴ Писмо је писано у вријеме када се бечки двор након неуспјеха централистичке политике 1865. и пораза у рату с Прусијом 1866. коначно определило за нагодбу с мађарским владајућим слојевима и успостављање дуалистичког уређења у Хабсбуршкој монархији.

⁵ Самостална народна странка (1863—66) којој је Кукљевић био један од вођа пристајала је на сурадњу с централистичком бечком владом А. Шмерлинга. Она се пред опасношћу дуализма крајем 1866. поново ујединила с Народно-либералном странком.

⁶ Тих година су из новина као засебне брошуре претискани слиједећи Кукљевићеви чланци: Narodna i moralna snaga Južnih Slavenah i hrvatske političke stranke, Zagreb 1865. (iz „Domobrana“); Županija varaždinska i mađaromanija u Hrvatskoj i Slavoniji, Skopčani dielovi Ugarske (Slavonia-Croatia), Zagreb 1865, (iz „Domobrana“); Pismo Ivana Kukuljevića Sakcinskog o uzroku svoga izstupljenja iz Akademije jugoslavenske, Zagreb 1866. (iz „Narodnih novina“).

320

Загреб, 30. јула (11. августа) 1868.

И. Кукуљевић-Сакцински моли М. Ф. Рајевског да му пошаље старе бројеве часописа „Чтења“.

Primio sam uprav „Чтења“ g. 1859. ali je žalibože u njih samo produženje članka o Gramatici Jurja Križanića, kojega početak priobći Bođanski u „Чтењah“ g. 1848. obdjelje III i pošto bi se moglo zgoditi, ako i neimate g. 1849. da ćete imati tečaj g. 1848. to Vas time uljudno molim da mi i ovaj tečaj što prije pošaljete, jer bi ga uprav nužno trebao.

L. kako čujem otišao je u Zadar, i ako se tamo nebavi, dokle se može Nodili (sic!) pisati, ili pismo pod njegovom atresom poslati, koj ima nalog za njime poslati sva pisma.

Ivan

[Kukuljević-Sakcinski]

Загреб, 1868.

И. Кукуљевић-Сакцински моли М. Ф. Рајевског да му пошаље број часописа „Чтења” који је већ раније тражио.

Dočim Vam u prilogu životopis Basarabića¹ po Vašoj želji dostavljam i Vas opetovano za uprošena „Čtenja” molim, ostajem Vaš srdačno pozdravljajući

I. Kukuljević

¹ Кукуљевић је у писму од 18. VII 1868. Рајевском препоручио А. Басарабића капетана у аустријској војсци који је желио пријести у руску службу, види: Зарубежные славяне и Россия, док. 260.

Загреб, 4. (16) јануара 1879.

Иван Кукуљевић-Сакцински шаље по свом сину Бојидару обрачун за новчану помоћ примљену од Аксакова за босанске бјегунце.

Budući da moj sin Božidar polazi u Beč na juridičke nauke, usuđujem se tom prilikom dostaviti Vam za g. Aksakova u Moskvi, naknadne račune našega Komiteta vrhu primljenih za bosanske bjeGUNCE novacaH, te Vas prijateljski umoljavam, da iste nekako u Moskvi . . . odpremite, jer ja se ne usuđujem pošiljati ih poštom stranom iz bojazni da se ne izgube iz razloga Vama dobro poznatih u Austriji.

Ivan Kukuljević

ОПИ ГИМ, ф. 347.

КУРАЛТ Ф.

Мошоњмађаровар, 8. (20) јула 1871.

Студент пољопривредног факултета, Словенац Ф. Куралт, моли Рајевског да му нађе запослење у Русији, пошто ће ускоро дипломирати.

Euer Hochwürdigster, werden mir gnädigst verzeihen, wenn ich mir die Freiheit nehme und ich es wage, mich wegen einer Sache, die mein künftiges Glück betrifft an Sie zu wenden und mir Ihren Rath und Beistand zu erbitten.

Bin geborener Slovenc aus Mannsburg in Krain, habe acht Gymnasialklassen absolvirt und mich dann der Landwirtschaft gewiedmet,

worin ich meine Studien an der hiesigen k. landwirtsch. Akademie mit Ende Juli 1. J. vollenden werde.

Das Nationalgefühl, sowie die Liebe zu meinen Nördlichen Brüdern erweckte in mir den Entschluss und die Sehnsucht mich in Russland um eine Anstellung als Wirtschaftsbeamte zu bewerben, da mir auch die Sprache keine Schwierigkeiten machen möchte, da ich der slovenischen und serbisch-kroatischen vollkommen mächtig bin.

Mit den Verhältnissen Russlands wenig vertraut, se wie auch unbewusst, wohin ich mich in Russland um eine Anstellung wenden könnte, se habe ich nun die Ehre aufs Anrathen meines Freundes des Herrn Gregor Blaž den Verfasser der „russischslovenischen Gramatik“ mich an Sie, Euer Hochwürdigster, mit der Bitte zu wenden, mögen Sie mir gädigst darüber Rath ertheilen und mir ihre Beihilfe gütigst zukommen lassen.

Sie werden mich daher, Euer Hochwürdigster, zur grösster Dankbarkeit verpflichten, wenn Sie mir in dieser so wichtigen Sache Ihren Rath mittheilen. Mit unbeschränkten Vertrauen aber auch mit grosser Sehnsucht sehe ich der gütigen Antwort entgegen, von welcher mein Entschluss in dieser Angelegenheit abhängen wird.

Genehmigen Sie, Euer Hochwürdigster, die Versicherung der grössten Hochachtung mit der ich die Ehre su sein.

F. Kuralt

ОР ГПБ, ф. 608, д. 3546.

324

ЛАМАНСКИ В. И.

[...] 1868.*

О молби И. Кукуљевића да се његов син прими у руску официрску школу.

А. В. Фрейганг објаснит Вам, для чего и почему я остаюсь в Венеции около 6 месяцев. На обратном пути в Россию, конечно, с Вами увидимся.

Кукулевич дал мне свою просьбу и бумаги своего сына, который и спит и видит, как бы ему быть русским офицером. С сыном Бакунина, который не остановится в Вене, я послал эти бумаги с приложением своего письма к Д. А. Милютину и сослался между прочим на Вас, Михаил Федорович, что Вы мол знаете Кукулевича как человека почтенного и заслуживающего той высочайшей милости, которую испрашивает.¹ Я старалась показать, что католицизм Кук[улевича] тут не может иметь препятствия, что хорваты вообще, а особенно Кук[улевич] вовсе не катол[ик] в польском смысле, и что в этом случае было бы особенно важно принятие нами молодого Кук[улевича] на русскую казенную стипендию, оно бы доказало хорватам, что Россия не отличается ис-

ключительностью и нетерпимостью, как некоторым угодно нас представлять. Сделайте милость, Михаил Федорович, присоедините Ваш голос к моему и напишите о том же письмо к Д. А. Милотину и передайте его Фрайгангу. Напирайте на то соображение и на заслуги Кукул[евича], которые делают его сына не менее достойным царской милости, чем Субботича.²

Мой адрес: Campo s. Luka. Calle Carbon N4192.

В. Ламанский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 44.

* Датирао је Рајевски.

¹ Познати јавни радник илирског покрета 30-тих и 40-тих година, Хрват Иван Кукуљевић-Сакцијски је 50-тих година XIX века, будући да је био у опозицији, одржавао тесне везе са руским дипломатама, наглашавајући своју верност идејама словенске узајамности. Касније је Кукуљевић био високи чиновник — загребачки велики жупан. Ипак, тежио је да сачува своје раније везе. Активно је учествовао у припремању Сверуске етнографске изложбе 1867. године. Кукуљевић је молио да се његов син Божидар прими у руску официрску школу, мада је касније одустао од своје намере.

² У руску војну гимназију примљен је 1868. године робак Ј. Суботића. Види: писмо Д. А. Милотина М. Ф. Рајевском од 29. октобра (10. новембра 1868. године) Зарубежне славјане и Россия т. 1, 296—297).

325

[...] 16. (28) март 1878.

Ламански обавештава Рајевског да је Петроградско словенско добротворно друштво купило друго издање другог тома „Пјесамa” Вука Караџића и моли Рајевског за помоћ.

5 или 6 марта Вам было послано по телеграфу — 2000 руб., для Ив[ана] Ив[ановича]* и 1500 руб. — для г-жи Вукоманович, а 1-го марта я написал Вам о том письме. Очень может быть, что его мне затеряли в Славянском общ[естве], так как я его не запечатал и просил сделать адрес и послать на почту. Моя вина заключается в том, что я не справился через несколько дней, что сделано или нет?

По предложению Карадж[ича], брата Вуком[ановичя], мы покупаем в собственность все второе издание 2 тома „Песен Вука”,¹ 2000 экз. Пожалуйста, Михаил Федорович, примите на себя труд заняться этим делом. Пока не выдаем сполна всех экземп[ляров], Вуком[анович], само собою разумеется, не может получить сполна и всех денег. Так как в Россию мы возьмем сразу не более 500 экз., то для 1500 экз. нужно, конечно, найти помещение. Вероятно, один или два книгопродавца охотно разберут это количество. Впрочем, благоволите нам написать. Как прикажете, так и будет исполнено.

Теперь моя личная до Вас просьба. В[18] 65—66 г. издавал Ливчак в Вене „Золот[ую] прамоту.” Там была напечатана сполна

одна статья моя (вступительная в унив[ерситетские] лекции).² У меня нет ни оригинала, ни оттиска. А между тем она мне очень нужна. Нельзя ли купить у того же Зоммера весь этот год или только те №, где статья напечатана. Или, наконец, нет ли у Вас Вашего экземпляра. Не можете ли Вы мне одолжить его на месяц. Я дам списать и возвращу Вам в целости и с благодарностью.

В. Ламанский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 44.

* И. Францисци.

¹ Речь је о издању: „Српске народне пјесме. Сакупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Књига друга, у којој су пјесме јуначке најстарије. Ново издање препечатано без икакве промене у Бечу, у издању Ане, удовице В. С. Караџића 1857.”

² Речь је о „Вступительном чтении доцента Спб. Университета Ламанского”, објављеној у листу „День”, 1865, бр. 50—52 и у „Золотой граммоте” у Бечу (1865, бр. 23. и 1866, бр. 15).

326

[...] 5. (17) јун 1878.

Моли се Рајевски да прода у Бечу део другог издања другог тома „Пјесам” Вука Караџића, које је купио Петроградски словенски добротворни комитет и да уручи новчану помоћ сину С. Милетића.

Очень Вам благодарен за присылку игрушек, полученных мною в свое время в полной исправности. Бычков ничего не имеет против присылки к нему книг на б[иблите]ку, лишь бы посылки для Слав[янского] общ[ества] были отделены от посылок в б[иблите]ку, так как мы будем платить за одни наши посылки; да и для отчетности нужно иметь особые накладные. Более 500 экземпляров „Песен” Вука нам не нужно. Остальные мы просили бы Вас, Михаил Федорович, раздать венским лучшим книгопродавцам. Лучше нам платить, если следует, небольшую сумму за хранение их.

Вы должны уже получить вексель в 3000 руб. Усерднейше прошу Вас передать их Ивану Ивановичу. Они назначаются на известный ему и Вам случай, который ожидается. Я бы попросил его и Вас рублей 200 или 150 выдать в пособие молодому Светозару, сыну Милетица, так как он очень бедствует, да и отец за него недавно просил. Передайте мой поклон Ивану Ивановичу и просите его почаще мне писать по выезде за границу. Когда это делается, они сами должны лучше знать. [...]

В. Ламанский

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 44.

ЛУКАЧ М.

Ср. Карловци, 16. (28) маја 1871.

Два гимназијалца из Сремских Карловаца моле М. Ф. Рајевског да им обезбеди руску стипендију како би се могли даље школовати.

Далеко чувено ваше родољубље и доброта коју сте сваком Славену указивали, допрла је и до нас, и нас тим више обрадовала, што смо и ми тог порекла славенског, и што у Вама и осталим Русима нашу браћу и заштитнике сматрамо. Ми смо се одавно научили да Русе сматрамо као наше добротворе који нам у свакој даној прилици љубав и наклоност указују, а то сведочи школовање и потпомагање толико сиромашни ђака српски и остали други Славена.

И ми као Срби и Славени источне вере не можемо ништа друго да радимо него да се обратимо на ваше родољубље преч(естњејши) господине да ви припомогнете срећи нашој, то јест да у колико вам је у власти постарате се да нам какову припомоћ израдите, почем без ваше помоћи ми даље школу наставити (не можемо), јер се у тако бедном стању налазимо.

А сад се ево баш згодна прилика појавила да ваше родољубиво осећање спрема Срба и делом засведочити можете. Ми смо недавно читали у „Голосу“ да је неки руски племић Галаган оставио велико имање влади на располагање да се одатле 50 ђака школовати могу. Због тог се ми на вас родољубиви господине обраћамо, да би имали доброту да нас известите којим би ми начином до те припомоћи доћи могли, да нам означите коме би молебницу, крштено писмо и друго шта је нуждно послати имали.

Најпонижније вас молимо да би, ако та стипендија ове године у живот не ступи, доброту имали да нас известите би ли ми другу какву стипендију добити могли.

Уздајући се у ваше родољубље пречест(њејши) господине, надамо се да ћемо ту срећу имати да ћете нас вашег одговора на ово наше понизно писмо удостојити и што скорије нас о нашем захтевању известити.

*Михаило Лукач, шестошколац
Борђе Бабић, VI*

Adresse

Mihael Lukacs und
Georg Babics
Studenten der 6ten klasse
am Gimnasium zu
Carlovitz
[Syrmien]

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 46.

ЛУКИЋ Н.
Брчко, 10. (22) маја 1864.

Учитељ из Брчког Н. Лукић моли М. Ф. Рајевског да достави у Москву једно писмо за Васу Пелагића.

Усуђујем се с највећом понизношћу Вашу пречестност молити да би ми ово писмо без адресе тј. надписа, које ћете примити од г. Јована Беловића, трговца из Брчке у Босни, благоизволели адресирати и спремити у Москву г. Василији С. Пелагићу родом из Босне, који се налази у Универзитету московском на наукама и који је пре годину дана одавде у Русију отишао. Ваша ће га пречестност морати познавати будући се ... * бавио скоро месец дана.

Н. Лукић
учитељ брчански

А ВПР, ф. 360.

* Нечитка реч.

ЛУКШИЋ А.
Беч, 4. (16) јануара 1865.

Абел Лукшић шаље И. Аксакову, преко М. Ф. Рајевског, више хиљада проспеката за лист „Slawische Blätter“.

Usljed Vaše dobroljubne dozvole uzimam si slobodu poslati gospodstvu Vašemu 2000 iztisakah prospectah od „Slawische Blätter“, moleci Vas najuljudnije da blagoizvolite poslati svih 2000 izt[isakah] veloučenomu gospodinu Ivanu Aksakovu, uredniku „Den-a“, s tom poniznom molbom od strane moje da blagoizvoli priložiti te prospecte svojemu vrlomu listu.

Nadalje uslobodjujem se poslati gospodstvu Vašemu drugih 400 izt[isakah] za razpošiljanje po ostaloj slavnoj velikoj Rusiji.

Napokon imam izraziti sreću moju da sam imao sinoć radost moj naklon gospodstvu Vašemu učiniti i tiem upoznati поближе veleugledna, veleučena, i za Slavjanstvo velezaslužna muža, kog nek bog mnogaja lieta zdrava drži i poživi, na korist slavne mu domovine i sveg Slavjanstva a na radost nebrotjenih štovateljah njegovih.

Abel Lukšić

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 46.

Беч, 8. (20) јануара 1865.

Абел Лукишић шаље М. Ф. Рајевском две књиге штампане у његовој штампарији у Карловцу и тражи адресе свих библиотека Русије.

Molim gospodstvo Vaše najpokornije da blagoizvolite pročitati ovaj dopis iz Petrograda i da dobroljubno izpravite što je pogrješno.

Ujedno uzimljem si slobodu vratiti gospodstvu Vašem milo za drago i poslati Vam u znak moga osobitoga štovanja i moje odanosti naprama vašoj prečastnosti dvie knjige koje su mojom nakladom svietlo božje ugledale i u mojoj tipografiji u Karlovcu pečatane bile i to:

„Kriesnice”¹

„Pjesme Meda Pucića”² i 4 slike litografirane.

Napokon molim gospodstvo Vaše da blagoizvolite naznačiti mi *sve biblioteke* u Rusiji, budući da ja želim *istima sve knjige i slike koje su mojom nakladom izišle bezplatno* poslati.

Abel Lukšić

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 46.

¹ I. Trnski, Kriesnice. Milošte dragoj nesuđenoj. Karlovac 1863.

² M. Pucić, Pjesme, Karlovac 1862.

Беч, 31. јануара (12. фебруара) 1865.

Абел Лукишић шаље М. Ф. Рајевском први број листа „Slawische Blätter”

Hitim da pošaljem gospodstvu Vašem netom izišivši prvi broj mojega novoga lista „Slawische Blätter” i biti ću tako slobodan sve ostale svezke Vašemu gospodstvu poslati u znak mojega osobitoga štovanja i zafalnosti za sve one milosti koje će te Vi, prečastni gospodine, učiniti za volju mojeg obćeslavjanskog lista. Kod korespondencije iz Peterburga dodao sam nekoliko redakah na slavu slavnog i premilostivog imperatora. Ufam se da će Vam se ta opazka dopasti.

Abel Lukšić

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 46.

Беч, 8. (20) октобар 1865.

Абел Лукишић захваљује на послатој слици М. Ф. Рајевског, која ће бити литографисана у Лукишићевој штампарији, а штампаће се и биографија М. Ф. Рајевског.

Primio sam danas s velikom falom darovane mi sike, jer u mojoj zbirki litografija nije bilo do sada ovih slavnih licah! Zato Vam, prečastni gospodine, još jednom iskreno blagodarim.

Što se Vaše biog[rafije] tiče, imam Vašemu gospodstvu stvar razjasniti i to tako: ako je Vaša želja, onda može Vaša biog[rafija] doći u koji svezak u novemburu, decembru ili tek u drugoj godini. Samo mi je nužno rukopis biogr[afije] skoro imati da se isti polagano ali i pozorno složiti i valjano korigovati može.

Slika Vašeg milog lica već se radi. Biti će veoma krasna.

Rukopis Vaš vraćam Vam u prilogu.

U Vašoj zbirki faliti će možebiti koja fotografija od priloženih licah.

Od svih tih osobah imam ja po dvie -- tri fotografije, molim Vas dakle, prečastni gospodine, izvolite si uzet za Vaš album što Vam je milo. Meni ih ne treba.

Oprostite da tako rđavo pišem. Baš sam po nešto slab i tek se oporavljam od teške bolesti: „Angina diphteritis“, štono me je u noći od četvrtka na petak, odmah čim sam iz besede kući došo, živo popala bila.

Čim ozdravim imat ću sreću posietiti Vas i oprostiti se prije nego što odem u Hrvatsku, odakle ću se tek 14/26. oktobra vratiti.

Tom prilikom donieti ću i sve one knjige koje sam „Slavjanskom komitetu“ u Moskvi darovati nakanio.

Abel Lukšić

Gosp. Sjemenoviću* poslo sam novine.

ОПН ГИМ, ф. 347, д. 46.

* Вероватно, Будиловић А. Ц.

Беч, 2. (14) фебруара 1866.

Абел Лукишић шаље Рајевском слику И. Аксакова и моли да му се пошаље његова биографија и најновији бројеви „Руског Весника“.

Ja se veoma radujem da se je gospodstvo Vaše sretно vratilo sa dugog puta. Ja bi već odavno bio došo do Vas učinit Vam moj nak-

lon, nu žali bože bio sam zadnjih danah nešto bolestan, a sada opet imam velikog posla s mojim listom, a k tomu spremam se na put u Hrvatsku gdje ću boraviti jedno 10 danah.

Ovih danah ću pako svakako uzet si slobodu moj naklon Vam učiniti.

Mislim da Vam nije za rukom pošlo u Petrogradu izposlovati onu moju želju. Valjda mi nije suđena takova sreća, ali budući da sam uvjeren da je gospodstvo Vaše u toj stvari sve moguće učinilo, blagodarim Vam na Vašoj ljubavi i na dobroj volji Vašoj, a što nije za sada moguće bilo, to će možebit za koju godinu moguće biti.

Evo šaljem u prilogu Aksakovu sliku i molim za njegovu biografiju.

Također molim Vas pokorno da mi posudite na nekoliko dana najnovije brojeve „Ruskog Viestnika“.

Abel Lukšić

ОПИ ГИМ, ф. 347, д. 46.

РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА

- Агатангел-Зворнички владика 1848—1858, истакао се у заштити раје и нападима на турску политику, 248, 253, 256.
- Аксаков Иван Сергејевич (1823—1886) руски публициста, друштвени радник, словенофил, један од организатора Московског словенског комитета. Од јесени 1876. подпредседник комитета и његов стварни руководилац. Уређивао „Руску беседу“ (1858—1859) „Москву“ (1867—1868) „Рус“ (1880—1885), 25, 26, 28, 29, 81, 124, 125, 135, 136, 169—171, 173, 175, 176.
- Аксаков Константин Сергејевич (1817—1860) брат И. Аксакова, руски писац, историчар, публициста и идеолог славенофилства, 215, 221, 270, 308, 335—337, 341, 346, 348.
- Александар Караборђевић (1806—1885) син Караборђа Петровића, српски кнез (1842—1858), 121, 202, 230, 272, 287.
- Александар II Николајевич (1818—1881) наследник руског престола и цар од 1855, 25, 101, 110, 112, 117, 118, 156, 201, 205, 206, 229—231.
- Александар I Павлович (1777—1825) руски цар од 1801. године, 140, 178.
- Александра Јосифовна-руска велика кнегиња 45, 75, 78.
- Алексић К. Н. — писац књиге „Историја српске и хрватске књижевности“, за руске новине слао дописе „Из словенских земаља“ и „Венгрије“, 19—22, 24.
- Ангерер, фотограф у Бечу, 162, 259.
- Аристов Вал [...] Владимирович, руски друштвени радник с краја 50-их и почетка 60-их година XIX века, 25, 26.
- Арновљевич Д. парох из Темишвара, 26.
- Атанацковић Максим-морнар, са службом у Русији, 168, 169.
- Атанацковић Платон (1788—1867) православни епископ бачки од 1839, председник Матице српске од 1851; српски писац и менаџер, 78, 79.
- Ахматов Алексеј Петровић (1818—1870) генерал абуџант; од 1862. до 1865. обер-прокурор руског Синода, 132, 133.
- Ашпергер Мато-учитељ у Вуковару, 27.
- Бежанов Василиј Борисовић (1800—1883) — свештеник царске породице учитељ деце цара Николе I, 55, 107.
- Бајков Михаил Александровић (1818—?) Чиновник азијског департамента Министарства иностраних послова, од 1860 до 1867. конзул у Видину, 129.
- Балабин Виктор Петровић (1811—1864) руски дипломата, посланик у Бечу 1860—1864, 21, 27—29, 127, 132, 135, 170—174, 202, 232, 333, 337.
- Бан Матија (1818—1903) српски публициста, књижевник и друштвени радник; члан Српског ученог друштва и Југословенске академије знаности и уметности, 28, 29, 102, 103, 169—171, 175, 176.
- Баранова-руска грофица, 55, 58, 59.
- Баургартен Александар Карлович (1815—1883) генерал-лајтант; 70-их година XIX века председник главне управе Руског црвеног крста, 161.
- Беговић Никола протојереј из Карловца, 29—31.
- Безобразов Валеријан Владимировић (1835—?) чиновник руског посланства у Истанбулу од 1857 до 1859; од 1859. од 1867. конзул у Мостару; од 1869. до 1878. генерални конзул у Тарвизију, 261.
- Београдарац Ј. деловођа Матице српске у Новом Саду, 31, 32.
- Берг Федор Федоровић (1793—1874), руски државник, генерал, члан Државног савета, 56, 65.
- Безин Леонид Васиљевич (1836—1889) руски дипломата, историчар, етнограф и публициста; вице конзул у Битољу, од 1863. до 1871. конзул у Риједи, а потом цензор у Петрограду, 32—39, 170.

- Бернолак Антон (1762—1813) словачки просветитељ, писац прве Словачке граматике, 225.
- Бестужев-Рјумин Константин Николајевич (1829—1897) — руски историчар, члан славенофилских комитета; 1865—1884. професор руске историје Петербуршког универзитета, 39.
- Билбасов Василиј Алексејевич (1838—1904) руски историчар, публициста, славенофил 1871. професор универзитета у Кијеву; уредник часописа „Голос“; 1867—1871. секретар Кијевског словенског добротворног друштва, 226.
- Бичков Афанасиј Федорович (1818—1899) руски научник, археограф, академик; главни редактор издања руских летописа; управник Одељења рукописа и старих словенских књига Петроградске библиотеке а потом њен управник, 159—161, 334.
- Бјеладиновић Стефан, из Котора, 31.
- Блаж Иван — Словенац који је седамдесетих година XIX века покушао да у Цељу отвори Књижару руских књига, 37—39.
- Блазнавац Миливоје (1824—1873) српски политичар; од 1868. један од намесника малолетног кнеза Милана Обреновића; од 1872. председник владе и министар војске Кнежевине Србије, 103, 105, 106, 115, 131.
- Блајвајс Јанез (1808—1881) припадник конзервативног крила словенског националног покрета 40—80-их година XIX века; после 1868. вођа старословенаца; издавач и уредник часописа „Кметијске ин рокаделске новике“. 39—43, 226, 228.
- Блудова Антонина Дмитријевна (1812—1891) грофица, ћерка Д. Н. Блудова, дворска дама, списатељица и чланица Словенског добротворног друштва у Петрограду, 8, 29, 43, 45, 48—51, 54—56, 60, 65—67, 70—73, 75, 79, 81—88, 90, 92, 93, 95—104, 106, 107, 109—111, 113, 116—140, 170, 171, 175.
- Блудов Дмитриј Николајевич (1785—1864) проф, руски јавни радник; од 1855. председник Руске академије наука; од 1861. председник Државног савета, 8, 48, 61, 272, 273, 284, 285, 320.
- Богдановић Модест Иванович (1805—1882) руски војни историчар; генерал-лајтант, 95, 102.
- Богшић Валтазар (1834—1908) научник, историчар права и етнограф; од 1869. до 1870. професор Универзитета у Одеси; 1893—1899. министар правосуђа и писац првог грађанског закона Црне Горе, 140—148, 227, 281, 282.
- Боговић Мирко (1816—1893), књижевник и политичар, присталица илирског покрета, уредник часописа „Невен“, 148, 334, 338.
- Бодуен де Куртене (1845—1929) лингвиста; професор Казанског и Петроградског универзитета, 227, 228.
- Боћански Осип Максимович (1808—1877) филолог-слависта, историчар, професор Московског универзитета, 80, 148, 149, 156—158, 202, 204, 281, 320, 323—325, 337, 339, 340.
- Божидаревић Веселички Гаврил Ивановић (1841—1930) — новинар, од 1875. почасни члан Московског словенског комитета, организатор Међународног комитета за помоћ Херцеговцима 1875. у Паризу, 149—151.
- Божјић Милош (1851—1921) — професор математике у гимназијама у Винковцима, Земуну, Ср. Милновици и Осиеку, 151, 152.
- Боле Мартин Даворин (1833—?) Словенац, сарадник Јанеза Блајвајса; ученик Словенског учитељског института у Петровграду и професор класичних језика у Тулској гимназији, 42, 43.
- Боровечки Јанко (Иван) — евангелиста писац, секретар Друштва за повјесницу југославенску у Запребу, 152.
- Бошковић Георгије, — из Шибеника, 153.
- Бошковић Јован (1834—1892) филолог, сарадник Матице српске; од 1871. до 1875. уредник „Летописа Матице Српске“, 154, 155.
- Бошковић Стојан (1838—1908) политичар и историчар; професор гимназије у Шапцу и Београду; 1859—1860. уредник часописа „Српске новине“, 86, 87, 95.
- Брезовар Варфоломеј (1848—?) Словенац; завршио Универзитет у Бечу и Славенски учитељски институт у Петрограду; професор класичних језика у Курској гимназији, 208—211.
- Брлић Андрија Торкват (1826—1868), политичар и новинар; завршио теологију и права у Бечу, учесник у револуцији 1848/49, уредник часописа „Коло“; адвокат и заступник у Хрватском сабору, 45, 155, 156, 321, 322, 324.

- Брунов Филип Иванович (1797—1875) гроф; дипломатски представник Русије у Лондону 1840—1854; учесник на Париској мировној конференцији 1856; руски посланик у Енглеској од 1860. до 1874., 107.
- Брчић (Берчић) Иван (1824—1870) — филолог, истраживач глаголице. Теологију студирао у Задру и Бечу. Од 1855. професор у задарском католичком сјеменишту, 156, 157.
- Брчић (Берчић) Миховил — из Задра, отац И. Брчића, 157, 158.
- Будилович Антон Семенович (1846—1908) научник слависта, славенофил; предавач на Петроградској духовној академији; професор Нежинског и Варшавског универзитета, 158, 295, 348.
- Бужан Херман (1800—1862), политичар, истакнути члан Илирског покрета, на различитим службама у Вараждинској и Загребачкој жупанији, 286.
- Будол Шаушштајн Карл Фердинанд 1797—1865) гроф, аустријски државник; посланик у Петрограду (1848—1850) затим у Лондону (1851—1852) председник владе и министар иностраних послова (1852—1859), 112.
- Вамифанг аустријски генерал, гувернер Трста, 89.
- Васиљчиков Александар Иларијонович (1818—1881) руски кнез, крутни поседник, публициста, од 1876. 1878. председник Петроградског словенског добротворног друштва, 220, 258.
- Васиљчиков Петар Алексејевич (1829— после 1890) представник Руског првеног крста у Црној Гори 1875—1876; члан Петровградског словенског добротворног друштва, а од 1880. заменик председника друштва, 113, 161, 162.
- Васиљчикова Татјана Васиљевна-кнегиња, руководилац Комитета дама из петроградског аристократског друштва, 124, 125, 127, 129, 130.
- Венедиг Герман, Словенац из Крањске, 1874. завршио универзитет у Грацу филолог, 305.
- Верковић Стефан (1821—1893) археолог и етнограф, 15, 163—165, 199—201, 203.
- Вигел Филип Филипович (1786—1856) руски дипломата; 49.
- Вилхар Иван, словеначки трговац, учесник Етнографске изложбе у Москви 1867, 41.
- Вјаземски Павел Петровић (1820—1888) руски кнез; организатор и председник Друштва љубитеља старе књижевности, 69, 81.
- Вјаземски Петар Андрејевић (1792—1878) руски кнез, песник, критичар и јавни радник, 69, 81.
- Владисављевић Димитрије — православно свештеник и учитељ у Трсту, 165—168.
- Влангали Александар Јегоровић (1823—1908) руски дипломата, генерални конзул у Србији 1860—1863; посланик у Пекингу 1863—1873; заменик министра иностраних послова 1882—1891., 9, 132, 168, 169, 171—178.
- Војекова Марија Александровна — дворска дама, 49, 75, 78, 81.
- Вонтковски Василиј Мироновић, руски православно свештеник у Мађарској 59, 216.
- Војцеховић Алексеј Иванович — руски сенатор, 49.
- Волконскиј Александар Никитич (?—1878) руски посланик у Мадриду, 87, 135.
- Волф М. О. (1825—1885) издавач из Петрограда, 319.
- Вончина Иван (1827—1885) — публициста и новинар; студирао права и учио православно академију у Загребу; заузимао истакнута места у државној служби; члан Хрватског сабора и издавач новина „Зачочник“, „Браник“ и „Sudslawische Zeitung“, 178.
- Воронов Александар Дмитријевић (1839—1883) професор Кијевске духовне академије 1866—1883 и уредник „Кијевских епархијалних вести“, 178—180.
- Востоков Александар Христофоровић (1781—1864) руски слависта, академик и један од оснивача славистике, 72, 73.
- Врбица Машо (1833—1898) црногорски војвода; завршио Артиљеријску школу у Петрограду; после повратка у домовину организовао црногорску артиљерију и био њен командант, 169, 170.
- Вујиновић Љубомир (1841—1883) — православно свештеник и политичар у Далмацији; студирао у Задру, Кијеву и Петрограду; професор на православној богословији у Задру, 289.
- Вук Матвеј (1856—?) из Штајерске, студирао на Универзитету у Бечу; 1878—1880. стипендиста Словенског

- учитељског института у Петрограду а потом предавач класичних језика у Троицкој гимназији, 213.
- Вукаловић Лука (1823—1873) херцеговачки војвода и вођа херцеговачких устанака 50-их и 60-их година XIX века; после неуспелог устанка 1864 преселио се у Русију, 134, 156, 258.
- Вукичевић Никола (1830—1910) предавач а затим директор учитељске школе у Сомбору; инспектор народних школа у Сомбору; познаги педагог, писац уџбеника и издавач Учитељских новина, 16, 187—199.
- Вукомановић Алекса (1826—1859) професор Београдског лицеја; члан Друштва српске словесности, 16, 199, 201—205, 215, 218.
- Вукомановић Мина (1828—1894) ћерка Вука Караџића и жена А. Вукомановића, 205, 343.
- Вукашиновић Александар — кореспондент М. Ф. Рајевског из Запреба, учесник Сверуске етнографске изложбе, за помоћ коју је пружио одликован почасном наградом, 180—182, 185, 187.
- Вукотиновић Људевит (1813—1893) — политичар, књижевник, природњак; присталица Илирског покрета, 1861—67. велики жупан Крижевачке жупаније, од 1871. заступник Народне странке, 36, 328.
- Вукотић Петар (1826—1890) црногорски војвода, 134, 162.
- Вучић Перишић Тома (1788—1850) — војвода, државни саветник; један од вођа Уставобранитеља и Светоандрејске скупштине, 94, 110, 121, 202.
- Вучковић Гаврило Гавро (1826—1876) босански трговац делегат православног становништва Босне на Конференцији представника православног становништва Турске царевине у Цариграду 1858—1860., 311.
- Гагић Јеремија (1781—1859) секретар Правитељствујушћег совјета; од 1813 у руској дипломатској служби; од 1815 службеник руског конзулата у Дубровнику, 1825—1856. вице-конзул, 235, 236.
- Гај Људевит (1809—1872) — политичар, вођа и идеолог Илирског покрета; издавач „Новина“ и књижевног прилога „Даница“, 7, 11, 27, 28, 47, 49, 53, 54, 58, 59, 61—64.
- Галаган Григориј Павлович (1819—1888) руски јавни радник и мецена; 345.
- Галац Светозар — књижар и штампар, 1864. отворио књижару у Загребу, 207.
- Гарашанин Илија (1812—1874) државник и политичар, вођа уставобранитеља, министар спољних послова и председник владе, 16, 86—88, 90, 93—95, 100, 121, 207, 208.
- Георгијевић Стефан, српски студент у Русији, 227.
- Георгијевић Алексаандар Иванович, педагог; 1866—1881. уредник „Журнала министерства народног просвећенија“, 144, 209—213.
- Гербель Николај Васильевич (1827—1883) руски песник, преводилац и издавач, 103.
- Гиљфердинг Александар Федорович (1831—1872) — руски научник, слависта, председник Петроградског словенског добротворног комитета, 1856—1859. руски конзул у Сарајеву. 1858. путовао по Босни, Херцеговини и Косову (Старој Србији), 119, 124, 125, 141, 146, 156, 202, 203, 213—228, 252, 253, 275, 277, 281, 308, 321—324, 326—328, 335, 337.
- Глинка Михаил И. (1804—1853) — руски композитор 61, 63, 64, 270.
- Гојковић — трговац из Сарајева, 254, 256.
- Головацки Јаков Федорович (1814—1888) писац, етнограф и историчар из Галиције од 1847—1867. професор руског језика и књижевности на Универзитету у Лавову, 145.
- Головин Александар Васиљевич (1821—1886) руски државник; 1861—1866. министар народне просвете; спровео реформе у области школства и просвете, 103.
- Голубов Сергеј Платонович — саветник Одеског школског округа, 143, 147.
- Гончић — политички радник из Далмације, новинар, редактор часописа „Il Nazionale“ 277.
- Гопчевић Спиридон (Шпиро) (—1861) — поморски капетан и трговац родом из Боке Которске. Од 1840. бродовласник и трговац у Трсту. Српски културни мецена; одржавао везе са Србијом и Црном Гором, 229, 232.
- Горчаков Александар Михаилович (1798—1883) кнез, министар иностраних послова Русије 1856—1882. и председник владе, 96, 107, 109, 112, 127, 129, 130, 133, 170, 171, 175, 202, 231, 232.
- Грабе Павел Христофорович (1787—1875) руски војни старшина, члан Државног савета, 89.

- Грасели Петар (1841—1933) — словеначки национални радник, либерал. Године 1874. председник Позоришног друштва, 41, 232, 234.
- Гречулевич Василии Васиљевич (1822—1885) — руски црквени писац, 70.
- Григорович Виктор Иванович (1815—1876) — руски слависта, професор универзитета, 7, 234, 237.
- Грот Константин Јаковлевич (1853—1934) — слависта. 1883—1899. Професор Варшавског универзитета, 179.
- Грујић Никанор (1810—1887) — од 1850. архимандрит манастира Крушедола; 1864 — 1887. пакрачки епископ, 78, 81, 219.
- Губе Ромуалд Михаилович (1803—1890.) — сенатор и тајни саветник. Писац више радова из историје словенског права 94.
- Гундулић Иван — песник 322, 323.
- Гуџеша Илија (1825—1894), трговац и политичар, пореклом из Војне Крајине. Заступник на Хрватском сабору. 1875. председник загребачког одбора за помоћ избеглицама и устаницима и члан привремене босанске владе, 237, 238.
- Гуцман Ожболт (1725—1790) језуит, словеначки просветитељ и писац словеначке граматике, 225.
- Давидов Иван Иванович (1794—1863) руски педагог, академик, професор Московског универзитета и Пепроградског Главног педагошког института; сенатор. 60
- Давидовић Димитрије (1789—1838) српски књижевник, издавач „Новина сербских“ и „Забавника“ сарадник кнеза Милоша Обреновића. 97.
- Данило-игуман манастира Раванице 21, 22.
- Данило Иван (1820—1895) — политички радник из Далмације, публициста. Учесник Етнографске изложбе у Москви 1867. 277, 278
- Даничић Буга (1825—1882) — сарадник и следбеник Вука Караџића, библиотекар Народне библиотеке и секретар Друштва српске словесности, секретар Југославенске академије знаности и умности, професор београдске Велике школе, 204, 221, 224, 225, 238—241
- Деланов Иван Давидович (1818—1897), руски државник, од 1882 г. министар народне просвете, 81, 134, 144 —146
- Деметер Димитрије (1811—1872), књижевник, присталица Илирског покрета, 328
- Демидов Анатолиј Николајевич (1812—1870) — кнез од Сан-Доната, члан породице крупних индустријалаца са Урала, 87, 109, 113
- Деспић Мако — сарајевски трговац, боравио 1872. заједно с архимандритом С. Косановићем у Русији, 318
- Дивиш Вјачеслав — професор гимназије у Винковцима 209
- Димитровић Шпиро (1813—1866) — капетан из Котора. Живео у Загребу где је преводио књижевна дела, 335
- Димовић Јован — пореклом из сарајевске трговачке породице. Школовао се у Сремским Карловцима и Сегедину, учитељ српске школе у Трсту, 241, 243, 246, 247, 253, 256.
- Дионисије — сарајевски митрополит, 312, 316, 317
- Долгоруков Василиј Андрејевич (1804—1864) — кнез, 1853—1856 г. министар војске, 137, 229, 231
- Дражић Мирослав (1815—1879) — лекар, светски путник и путописац, секретар библиотеке у Карловцу, 328
- Дреч Иван — родом из Херцеговине, ученик А. Ф. Гиљфердинга, 228
- Дубровин Николај Фјодорович (1837—1904) — руски војни историчар, академик и генерал, 178
- Дурандо — италијански конзул у Сарајеву, 310
- Дучић Нићифор (1832—1900) — архимандрит, учествовао у борбама у Херцеговини и Србији. Посланик Народне скупштине Србије, затим председник Врховног суда Кнежевине Србије, 134, 243, 256—258, 260, 263—265, 268
- Борџић Игњат (1675—1737) — дубровачки песник и историчар, 237
- Бурашковић Филип — Црногорац, са службом у Србији, 176
- Бурковић Александар — мађарски емигрант, преводилац енглеског конзула у Мостару, 168, 169
- Естерхази В. — аустријски амбасадор у Петрограду у време Кримског рата, 109
- Жемчужников Владимир Михајлович (1830—1874) — од 1868. до 1889. чиновник, затим директор Департамента министарства саобраћаја; писац, 269—271
- Живановић Васа — српски студент у Русији 91, 92, 95, 101, 271, 272.
- Живановић Јаков (1808—1861), књижевник и политичар, директор канцеларије кнеза Милоша, заменик министра правде и просвете до Светоандрејске скупштине; противник Вука Караџића, 272, 273.

- Жигровић-Преточки Франьо (1814—1890) — правник, политичар, књижевник; присталица Илирског покрета, саветник Банског већа, потканцелар Хрватске дворске канцеларије, 335
- Жомини Хенрих (1779—1869) — барон, војни писац, Од 1813 до 1855. у руској служби. Предавао стратегију будућем цару Александру II, 133.
- Жуковски Василиј Андрејевич (1783—1852) — руски песник, 81
- Жупан Лавослав — књиџар и штампар у Загребу, 325
- Загоскин Михаил Николајевич (1789—1852) — руски писац, 71
- Зајц Иван (1832—1914) — композитор и диригент. Студирао у Милану; диригент у Ријеци, Бечу и од 1870. у Загребу, 273, 274
- Закревски Арсениј Андрејевич (1783—1865) — проф, руски државник, московски генерал-губернатор (1848—1859), 58, 68, 69, 74
- Зах Франтишек (1807—1892) — чешки национални радник, учесник пољског устанка 1831. и Словенског конгреса у Прагу 1848. Затим прешао у Београд где је основао Војну академију и био њен директор, 93, 95
- Златарић Доминико (1558—1609) дубровачки књижевник 322
- Златичанин — учитељ у Сарајеву 125, 131
- Иван IV Васиљевич (Грозни) (1530—1584) — велики кнез московски и целе Русије (од 1533), руски цар (од 1547), 75
- Игнатијев Николај Павлавич (1832—1908) — генерал-абутант; од 1856. у дипломатској служби; 1861—1864. директор Азијског департмана Министарства иностраних послова Русије; 1864—1877. руски посланик у Цариграду. Близак славенофилима, 151, 176, 201, 263, 294
- Игњатовић Јаша, писац 155
- Иларнон (Рогановић) (1828—1882) — црногорски митрополит председник Цетинског комитета за помоћ херцеговачким устаницима за време источне кризе седамдесетих година XIX века, 296
- Ишимова Александра Осиповна (1804—1991) — руска књижевница 70, 71.
- Јагић Ватрослав (1838—1923) — филолог, слависта, професор универзитета у Одеси (1871—1874), Берлину (1874—1880), Петрограду (1880—1886) и Бечу (1886—1908), 238, 280—282
- Јагић Драгутин (1846—1902) — правник, на различитим управним службама, уредник више листова; брат В. Јагића 282
- Јанкулио Иван Константинович — виши службеник министарства финансија, члан Петроградског словенског комитета, године 1873—1876. секретар Комитета, 295, 296
- Јапел Јуриј (1744—1807) — словенски просветитељ 226
- Јароцки В. Ј. — професор катедре за историју и књижевност словенских наречја Кијевског универзитета, 281
- Јелачић Јосип (1801—1859) — бан Хрватске, Славоније и Далмације (1848—1859), генерал, играо видну улогу у борби против мађарске револуције 1848 и Октобарског устанка у Бечу, 44, 45, 54, 333
- Јекатерина Михајловна (1827—1893) — велика кнегиња, ћерка руског великог кнеза Михајла Павловича, 45, 104, 107
- Јелена Павловна — велика кнегиња, жена руског великог кнеза Михајла Павловића (брата Николаја I), 45, 51, 57, 94, 104, 105, 107, 108, 128, 305
- Јефтановић Глигорије (1840—1927) — вођа босанских Срба у борби за српску црквену и школску аутономију, 247
- Јефтановић Манојло-трговац у Сарајеву, отац Глигорија Јефтановића, 247, 255.
- Јиречек Јозеф (1825—1888) — чешки филолог и правник, књижевни историчар; отац Константина Јиречека, 147, 217
- Јонин Александар Семјонович (1837—1900) — руски дипломата са службом прво у Цариграду затим у Сарајеву, Јањини и Дубровнику. Близак словенским комитетима, 9, 274—276, 277—280
- Јонин Владимир Семјонович (1838 —) — руски дипломата у Мостару, Београду и Дубровнику. Године 1876. послало га је Петроградско словенско добротворно друштво да установи везе с бугарским националним организацијама. Касније један од иницијатора за стварање Привремене босанске владе и њен први председник, 276, 277
- Југовић Буро — ученик гимназије у Загребу 283, 284.
- Калачов Николај Васиљевич (1819—1885) — руски научник, историчар сенатор, 57
- Калинчак Ј. — директор гимназије у Модри (Словачка), 106, 117, 119
- Каменски Павел Павлович (? —70-е године XIX века) — руски писац, аутор дела из живота Кавказа, 202

- Капус Франц (1830—1884) — трговац, председник словеначке читаонице у Цељу, 38
- Караборџевић Александар — српски кнез 1842—1858, 121, 202, 230, 272, 287.
- Караборџе Петровић — вођа Првог српског устанка 92, 102, 105, 114, 177
- Карашић Вук Стефановић (1787—1864) — велики реформатор српскохрватског језика, филолог, етнограф и историчар. Члан Бечке, Берлинске и Петроградске академије наука, 7, 10, 31, 61, 65, 73, 78, 81, 91, 95, 98, 104, 202, 203, 220, 222, 237, 299, 343, 344
- Карцов Андреј Николајевич (1835—1907) — руски дипломата, генерални конзул у Београду 1875 — 1878, 204
- Касини — конзул у Трсту, 237
- Катарина II (1762—1796) — руска царица 215
- Качановоки Владимир Васиљевич (1853—1901) — руски слависта специјалиста за словенску филологију, писменост и историју, 299, 300
- Качић Миошић Андрија (1704—1760) — фрањевачки писац и песник, популаризатор народних песама, 334
- Кватерник Еуген (1825—1871) — хрватски политичар, један од идеолога „Партије права“, погинуо при покушају да подигне устанак у Војној граници, 123, 269—271, 284, 286—288, 333, 334, 336
- Квеклић Марко, трговац из Трста, члан Српског православног друштва у Трсту, 116
- Келен Петар Иванович (1793—1864) — руски слависта (библиограф, археограф, статистичар, географ, етнограф), 141
- Кирев Николај Алексејевич (1841—1876) — руски официр, учесник српско-турског рата 1876. под именом Хади-Гиреја. Погинуо у Србији, 314
- Киревски Иван Васиљевич (1806—1856) — један од идеолога славјанофила, књижевни критичар — публициста, јавни радник, 118
- Кирјаковић Ж. — председник Сомборске српске читаонице 289
- Кларич Карел, словеначки писац 307
- Клун Винко (Винценц) — словеначки национални радник либералне оријентације. Крајем 60-х година XIX века пришао немачким либералима, 221, 222
- Кнежевић Стефан (1806—1890) — православно епископ у Далмацији (од 1853. г.), 170, 202, 289, 290
- Книћанин Стеван (1807—1855) — војвода, државни саветник, присталица кнеза Александра Караборџевића, на челу добровољачког одреда из Србије, у револуцији 1848/49. 92
- Кноринг Карл Владимирович (1819—1871) — руски дипломата. Секретар руске мисије у Стокхолму; 1856—1864. секретар, саветник и отправник послова руског посланства у Бечу. Од 1867. руски посланик у Холандији, 134
- Ковалевски Јегор Петровић (1818—1868) — руски научник, географ, дипломата; од 1856. до 1861. г. директор Азијатског департмана царске руске владе, 19—21, 23, 99, 102, 116, 121, 123, 127, 128, 130, 133, 170, 220, 223, 270, 271, 327
- Кожевников Василиј Фјодоровић — руски дипломата, вицеконзул у Риједи 1864—1867, отправник послова конзулата у Трнову; генерални конзул у Јерусалиму, 9, 28, 290, 292, 293
- Коларовић Сава, рођен у Сремским Карловцима, живео у Риједи 294, 295.
- Константин Николајевич (1827—1892) — руски велики кнез, наместник Царства Пољског 1862—1863; 1865—1881 председник Државног савета, 80, 85, 105, 178, 305
- Константиновић Анка — тетка кнеза Михаила Обреновића, 137
- Копитар Јернеј (1780—1844) — научник-слависта, филолог, један од оснивача славистике, библиотекар дворске библиотеке у Бечу, активан у словеначком културном препороду. Од 1836. дописни члан Руске академије наука, 234, 235
- Корнилов Аркадиј Петровић — потпоручник Преображенског пука, добровољац у Србији 1876, рођак И. П. Коњилова, 297
- Корнилов Иван Петровић (1811—1901) — руски државник и јавни радник, члан Савета Министарства народне просвете; 1870 — 1876 године председник Петроградског словенског добротворног друштва, 295—300
- Корф Модест Андрејевич (1800—1876) — гроф, руски историчар, директор царске јавне библиотеке у Петрограду, председник Одељења за законодавство, 84
- Косановић Сава (1839—1903) — сарајевски митрополит (од 1881 г.), 312, 318
- Косовић Кајетан Андрејевич (1815—1883) — руски оријенталиста, сан-

- скритолог од 1858. професор Петроградског универзитета, 118, 299
- Коста Етбин Хенрих (1832—1875) — словеначки национални радник, следбеник Ј. Блајвајса, 40, 41
- Костић Борђе, отац Ј. Костића, трговац, 88, 208
- Костић Јован (Јанко) (?—1870) — из Свилајнца, јункер Михајловског артиљеријског училишта у Петрограду, штабеник гр. А. Д. Блудове, 72, 79, 86, 90, 95, 99, 102, 104, 105, 107, 109, 124, 207, 208.
- Костић Коста (Константин) — из Свилајнца, млади брат Јована Костића, ученик гимназије у Модри, васпитаник Љ. Штура, 106, 120, 122, 124.
- Костић Лаза — писац, 11
- Костић Милан (1840—1880) — прота, и оснивач ректор Богословије на Цетињу и надзорник свих школа у Црној Гори, професор гимназије у Сомбору, 190, 191, 195, 199, 300, 302, 304
- Кочубински Александар Александрович (1845—1907) — руски научник, историчар, филолог, етнограф; професор Петроградског универзитета, 304, 305
- Крамарич Даворин (Мартин) — Словенац, студирао у Бечу, примао помоћ од Московског словенског комитета емигрирао у Русију где је постао гимназијски наставник у Смоленску, 305—307
- Крек Грегор (1840—1905) — словеначки славиота, професор Универзитета у Грацу (1874—1902), 307—309
- Кремпл Антон (1790—1844) просветитељ, свештеник. Аутор прве историје на словеначком језику, 221, 222
- Крстић — власник трговачке фирме у Бечу, 202
- Крижанџић Јурај (око 1618—1683) — представник научне и друштвено-политичке мисли Словена у XVII веку, писац, 340
- Кристан Јозеф из Вуковара, чиновник, 309
- Крстић Сима, адвокат из Руме, 180
- Кубуровић Дамјан, трговац из Нове Вароши, 241
- Кудравцев Алексеј Николајевич (1836—?) — руски дипломата. Од 1859 сарадник руског конзулата у Сарајеву; од 1863. вршилац дужности вице-конзула у Мостару, затим вршилац дужности у конзулату у Сарајеву; од 1867. конзул у Мостару; 1868 — 1875. конзул у Сарајеву. 9, 309—319
- Куземски М. — свештеник у Холму, друштвено-политички радник у Галицији русофилске оријентације, 137.
- Кукуљевић Божидар — син Ивана Кукуљевића, 341
- Кукуљевић Сакцински Иван (1816—1889) — хрватски књижевник и историчар оснивач Друштва за југославенску појесницу (1851). Активни учесник илирског покрета, затим вођ Независне странке. Године 1861—1867. загребачки велики жупан, 10, 11, 79, 148, 214, 215, 217, 218, 224, 225, 281, 320—323, 325, 330, 332—342
- Кумануди Јован — банкар, 164
- Кумердеј Блаж (1738—1805) — словеначки просветитељ, 226
- Куралт Фрањо (1847—1921) — доцент Високе господарске школе у Горици, издавач листа „Gospodarski list”, писац неколико књига о пољопривреди, 341, 342
- Курелац Фран (1811—1874) — хрватски књижевник, присталица илирског покрета, 235
- Кутњевич — свештеник синодалне цркве у Петрограду, 83, 104
- Кушлан Драгутин (1817—1867) — политичар, присталица Илирског покрета, члан хрватског посланства на Свеслованском конгресу у Прагу, оснивач и уредник либералног листа „Slavenski jug”, 325
- Лавровски Петар Алексејевич (1827—1886) — руски научник, проучавао историју словенских језика и културе словенских народа, лексикограф, просветни радник, 334, 336
- Лазаревић — капетан, 131
- Ламански Владимир Иванович (1833—1914) — руски историчар — славица; професор Петроградског универзитета. Активно учествовао у раду Петроградског словенског добротворног друштва, један од теоретичара позног славофилизма, 144, 145, 209, 299, 335, 336, 342—344
- Лацковић Коста — трговац из Славонског Брода, 155
- Левец Фран (1846—1916) — словеначки национални радник, књижевни критичар и историчар, 42
- Левшин Дмитриј Сергејевич (1801—1871) — генерал-мајор. Године 1849—1851. руски конзул у Београду, 69, 118, 273
- Лесњович Фјодор Иванович (1833—?) — професор историје римског права, ректор Новоросијског универзитета, 142, 143, 147

- Левава Иван — српски студент у Москви, 228
- Лесар Антон — секретар Словеначке матице, 12
- Ливен Вилхем Карлович (1799—1880), барон, генерал-мајор. У четрдесетим годинама XIX века абуџант свите његовог императорског величанства, 20, 57, 88, 89, 91, 229, 231
- Лобанов-Ростовски Алексеј Борисович (1824—1896) — кнез, руски дипломата. Од 1859—1863 посланик у Цариграду, затим помоћник министра унутрашњих послова; посланик у Енглеској, у 1882—1895. посланик у Аустроугарској; министар иностраних послова, 22, 134, 135
- Логар Андреј (1853—?) — из Крањске. После завршетка Бечког универзитета студирао на Петроградском словенском учитељском институту, предавао класичне језике на гимназији у Иркутску, 213
- Лукач Михаило, гимназијалац из Сремских Карловаца, 345
- Лукић Н. — учитељ из Брчког 346
- Лукишић Абел (1826—1901) — публициста, сарадник књижевног часописа „Glasopoša“ (1861—1864), издавач листа „Slavische Blätter“ у Бечу, 346—348
- Луцић Ханибал (око 1485—1553), — далматински песник са Хвара 322
- Љвова Екатарина Владимировна — руска књезиња, блиска грофици А. Д. Блудовој, 44, 46, 51, 59, 61, 65, 129
- Љубатински — црногорски војвода; био 1852. с Д. Његошем у Петрограду, 91
- Љубиша Митров Стјепан (1824—1878) — књижевник и политичар из Босне Которске, народни посланик и председник Далматинског сабора, 145
- Мажуранић Антуан (1805—1888) — хрватски филолог. Шездесетих година директор гимназије у Ријеци. Брат Ивана Мажуранића, 322
- Мажуранић Иван (1814—1890) — песник и политичар, присталица Илирског покрета, 1861—1865. канцелар Хрватске дворске канцеларије у Бечу, вођа Народне странке у Хрватској, 1873—1881. бан, 149, 156
- Мајар Матија (1809—1892) — свештеник, словеначки просветитељ и национални радник. Активан у Илирском покрету, 1848. један од твораца програма „Уједињена Словенија“, касније заступао свесловенске идеје, 40, 41
- Мајков Аполон Александрович (1826—1902) — руски научник, слависта, историчар, филолог, публициста, друштвени радник близак словенофилима, 103, 116, 335
- Максимилијан Фердинанд — Јосеф Хабсбург (1832—1867) — аустријски надвојвода, брат аустријског императора Фране Јосифа, од 1863. цар Мексика, 231, 232
- Макушев Викентиј Василјевић (1837—1883) — научник — слависта, историчар, филолог, 1862 — 1865. секретар руског конзулата у Дубровнику; професор Варшавског универзитета, 141, 267, 300
- Марковић Светозар (1846—1875) — српски револуционарни демократа, социјалиста, 228
- Матковић Петар (1830—1898) — хрватски географ и статистичар, професор географије на гимназијама у Вараждину и Загребу, секретар хрватског комитета за Етнографску изложбу у Москви, 305
- Матула Владимир 14
- Махмуд — паша, 251, 253
- Маширевић Самуило (1804—1870) — епископ темишварски, од 1864. митрополит карловачки и патријарх српски. Један од вођа српске конзервативно-клерикалне партије у Угарској, 189
- Медаковић Данило (1818—1881) — публициста и историчар; секретар кнеза Милоша Обреновића, 50 — 60. година XIX века издавао у Војводини више листова, 100, 103—106, 112, 114, 115, 117—119, 123, 124, 186, 243, 246, 254, 255
- Медаковић Милорад (1824—1897) — историчар и књижевник. Године 1855—1857. секретар кнеза Данила. Касније примио руску службу и постао сарадник руског посланства у Београду, 139, 169, 176
- Медем Павел Иванович (1800—1854) — гроф. 1848—1854. руски посланик у Бечу, 57
- Меј Лев Александрович (1822—1862) — руски песник, 103
- Мејендорф Петар Казимирович — барон, руски дипломата, 57—59, 80, 94, 98, 107
- Меншиков Александар Сергејевич (1787—1869) — кнез, истакнути руски војсковођа и државник. Године 1853. био на челу руске мисије у Цариграду; 1853—1855. главнокомандујући руским сувоземним и поморским снагама на Криму, 85, 93, 97
- Миклошић Франо (1813—1891) — истакнути слависта, филолог, од 1844. библиотекар бече Дворске биб-

- лиотеке; од 1849. до 1886. професор за словенске језике и књижевност на Бечком универзитету, 7, 74, 123, 213—217, 223
- Милаш Никодим (1845—1915) — православи епископ далматински, црквени писац, студирао у Ср. Карловцима, Бечу и Кијеву; професор и ректор православне богословије у Задру, 289
- Милашевич Екатарина Иванова — жена М. Р. Милашевича, 129, 131
- Милашевич Михаил Рафаилович — пуковник; 1859 — 1860, руски генерални конзул у Београду, 21, 95, 97, 99, 101, 102, 119—121, 125, 126, 131, 205
- Миленкович Константин — србин из Босне, студирао у Русији, 274
- Милетић Светозар (1826—1902) — оснивач и вођа Српске народне слободоумне странке у Војводини. Уредник и издавач листа „Застава“, 344
- Миличић Милан (1831—1908) — српски писац, књижевник, историчар, етнограф. У 1860. редактор листа „Српске новине“; од 1866. библиотекар Народне библиотеке, 174, 300
- Миљанов Марко (1833—1901) — црногорски војвода, члан Сената, активни учесник национлноослободилачког покрета, 162
- Миљутин Димитриј Алексејевич (1816—1912) — руски државник, 1861—1881. министар војни. Провео је серију војних реформи, 342, 343.
- Минајев Димитриј Иванович (1808—1876) — руски песник, 103.
- Михаило (Јовановић) (1826—1829) — српски митрополит (1859—1881, 1889—1899). Завршио Кијевску духовну академију. Присталица либералне странке, русофил, 28, 114, 126, 128, 131, 137—140, 150, 170, 190, 268, 296, 298, 312, 314.
- Мрвош Феодор — граничар у Огулинском пуку, 67.
- Мулеј Мартин (?—1889) — Словенац; емигрирао у Русију, наставник древних језика у гимназији Њижег Уралска, 213.
- Муравјов Андреј Николајевич (1806—1874) руски друштвени радник и писац. Служио у Азијском департману, 62, 65, 70, 71, 88, 298.
- Муралт Едуард (1808—1895) — историчар. Од 1837. чувар богословских рукописа и књига у Царској јавној библиотеци у Петрограду, 203, 215, 216.
- Мухин Николај Јефимович (1813—1873) — руски дипломата; конзул у Једрену; од 1853. до 1856. генерални конзул у Београду; затим у Сирији и Палестини и Палерму, 94, 96, 98, 202.
- Мушички Лукијан (1777—1837) — српски песник и просветитељ. Од 1812 архимандрит манастира Шиштовац, 222.
- Надеждин Николај Иванович (1804—1856) — руски историчар, књижевни критичар, етнограф, издавач, 7, 216, 217, 321.
- Назимов Владимир Иванович (1802—1874) — руски истакнути државник и војник. Од краја 1855. војни губернатор округа Вилно, 214.
- Наполеон III (Луи-Наполеон) (1808—1873) — руски председник (1842—1852), затим цар Француске (1852—1870), 140.
- Натошевић Борђе (1821—1887) — српски публициста, издавач, професор и директор гимназије у Новом Саду; од 1857. инспектор свих српских школа у Хабсбуршкој Монархији, 187, 191.
- Нахтигал Рајко — (1877—1958) — словеначки филолог и лингвиста, 7.
- Ненадовић Љубомир (1826—1895) — син Матије Ненадовића, књижевник; службеник Министарства просвете и Министарства иностраних послова. Издавао часопис „Шумадинска“, 106, 111, 112.
- Неселроде Карл Васиљевич (1780—1862) — гроф, министар иностраних послова Русије 1816—1856, присталица политике чвршћивања Свете Алијансе, 43, 102, 109, 115, 117.
- Нешић Димитрије (1836—1904) — професор математике Велике школе у Београду, 112.
- Никанор (пре рукоположења — Николај Степанович Клементијевски) (1787—1856) — митрополит петроградски и новгородски, 47.
- Никитин Сергеј Александрович (1901—1978) — совјетски научник, слависта, професор универзитета, 150, 162, 297, 314.
- Николај I (1796—1855) — руски цар од 1825, 45, 71, 83, 99, 103, 110, 111, 229.
- Николајевић Борђе (1807—1896) — митрополит добробосански и културни радник — од 1833. свештеник православне цркве у Дубровнику; од 1858. професор Богословије у Задру. Уредник и издавач „Srpsko-dalmatinskog magazina; од 1855 митрополит у Сарајеву, 8, 54—56, 61, 63, 65, 66, 76—78, 83, 84, 96, 101, 121.
- Николајева Марија (1819—1876) — руска велика кнегиња, 45, 46, 52.

- Николић Атанасије (1803—1882) — про-светни и књижевни радник, близак сарадник Илије Гарашанина, један од оснивача Друштва српске словесности (1842), писац више позоришних комада, 201, 170.
- Новак Антон — Словенац из Доње Штајерске. Завршио универзитет у Грацу, бавио се филологијом, 308.
- Новаковић Стојан (1842—1915) — српски историчар и филолог, књижевник и политички радник, један од организатора Напредне странке, министар просвете и унутрашњих послова Србије, 202, 300.
- Новиков Евгениј Петрович (1826—1908) — руски дипломата. Од 1870—1880, посланик у Бечу затим у Цариграду, 74, 75, 81, 310, 311, 319.
- Нодило Натко (1834—1912) — један од вођа хрватског народног препорода у Далмацији и уредник његовог гласила „Il Nazionale“, професор у Сплиту а затим у Загребу, 340.
- Ноли Јосип (1841—1902) — културни радник, близак Младословенцима. Један од организатора Драмског друштва у Љубљани. Познати оперски певач, 232, 233.
- Норов Аврам Сергејевич (1795—1869) — руски државник, академик, писац учесник Отаџбинског рата 1812. г., 1854—1858 министар народне просвете, 7, 8, 9.
- Оболенски Михаил Андрејевич (1805—1873) — руски историчар, архивиста; 1840—1873. — директор московског Архива Министарства иностраних послова, 74, 90, 134, 135.
- Обрадовић Доситеј (1739—1811) — српски просветитељ, писац и педагог, 205.
- Обреновић Милан (1854—1901) — кнез и краљ Србије (1868—1889), 139.
- Обреновић Милош (1780—1860) — српски кнез 1815—1839. и 1858—1860. Оснивач династије Обреновића, 7, 105, 174, 287.
- Обреновић Михајло (1825—1868) — српски кнез 1839—1842. и 1860—1868, 95, 97, 100, 105, 136, 171, 172, 174, 175, 263, 267, 272.
- Обреновић Наталија (рођена Кешко) (1859— после 1929) — српска кнегиња и краљица, жена Милана Обреновића, 139.
- Огњев Флор — руски лекар, племић, 1846—1848. био вереник кћерке В. Караџића Мине, 235.
- Олжин Александар Александрович — руски дипломата, конзул у Сарајеву (1862—1863), вице-конзул у Варни 174.
- Омер-Паша Јатас (1806—1871) — пореклом Србин из Лике. Двадесетих година служио у аустријској војсци, почетком тридесетих примио турско поданство. Командант турске армије за време црногорско-турског сукоба 1852. и за време кримског рата, 90, 134, 135.
- Опујић Александар — син богатог српског трговца из Трста Ристе Опујића, 264, 265.
- Орлов Алексеј Фјодорович (1786—1861) — гроф, војсковођа и државник, дипломата, 97, 99—102, 104, 128, 135, 229.
- Оршић — грофица, 49.
- Осман — Паша (1837—1900) — везир, 1861—1869. генералгувернатор Босне, 314.
- Палацки Франтишек (1798—1876) — чешки историчар и политички радник, вођа Старочешке партије, 40, 224.
- Памучина Јоаникије (1810—1870) — српски православни свештеник у Мостару, затим ахримандрит, године 1860—1864. вршилац дужности православног митрополита у Мостару, 10, 13, 15, 120—122, 257, 275.
- Панин Виктор Никитич (1801—1874) — гроф, руски државник и дипломата. Године 1841—1862. министар правде Русије, 59.
- Папић Митар — писац дела Историја српских школа у Босни и Херцеговини, Сарајево, 1978, 243.
- Паплонски Иван Иванович (1819—1885) — руски педагог и књижевни критичар, 214.
- Пацевич Надежда Петровна (?—1880) — руска учитељица, директор Женске школе у Цетињу, 162.
- Пацел Винко (1825—1869), професор у Риједи, Вараждину и Загребу. Писац дела из области природних наука и филологије, књижевник, 287.
- Паштровић — народњак, члан Народне партије хрватске, 277.
- Пелагић Васа (1838—1899) — српски револуционар и демократа, члан Омладине, за време устанка у Босни (1855—1878) — члан устаничког комитета. Касније — учесник социјалистичког и радничког покрета, 13, 15, 311—313, 317, 346.
- Петар I Велики (1672—1725) — руски цар (од 1682). Затим — император (од 1721). 6, 103.
- Петкович Дмитриј — бугарин, студент, 98.

- Петкович Константин Дмитријевич (око 1830—?) — руски дипломат, чиновник министарства иностраних послова; од 1857. — секретар генералног конзулата у Дубровнику; 1858. — 1869. — вршилац дужности конзула и конзул у Дубровнику; конзул у Бејруту, 134, 259—262, 264.
- Петрановић Божидар (Теодор) (1809—1874) — српски просветитељ правник, публициста, историчар. Присталица илирског покрета, оснивач и први редактор „Српско-далматинског магазина“. У 1862. иницијатор оснивања Далматинске Матице, 8, 10, 12, 48, 49, 56, 92, 168, 312.
- Петрановић Герасим (1820—1906) — српски православни епископ у Бочи Которској, 165—168, 312.
- Петровић Данило I Његош (1826—1860) — црногорски кнез 1852—1860., 31, 83, 85—88, 91, 95, 97, 105, 110, 112, 114, 118, 121, 122, 167, 168, 170, 258.
- Петровић Даринка Његош (1836—1892) рођена Квекић, црногорска кнегиња, жена кнеза Данила, 136, 137, 259, 260.
- Петровић Мирко — црногорски војвода, отац кнеза Николе, утицајна политичка личност, 156, 170.
- Петровић Никола (1841—1921) — црногорски кнез од 1860. од 1910. краљ, 1918 лишен престола, 134, 135, 258—260, 263, 266.
- Петровић Петар II Његош (1812—1851) — црногорски митрополит и владар (1830—1851), песник, 7, 81, 82.
- Петровски Нестор Мемнонович (1875—1922) — руски слависта, филолог и историчар, професор Казанског универзитета, 235.
- Петронијевић Аврам (1791—1852) — председник владе и министар иностраних послова Србије, 11, 133.
- Печар Михаил — Словенац, помоћник наставника гимназије у Новом Месту, 305, 306.
- Перовић Серафим (1827—1903) — јеромонах, учитељ у Мостару, затим игуман манастира Житомислићи, 243, 257.
- Пипин Александар Николајевич (1833—1904) — руски научник, слависта, историчар књижевности, етнограф, публициста, 296.
- Пирогов Николај Иванович (1810—1881) — руски лекар, био за време кримског рата на челу одреда милосрдних сестара у Севастопољу, 109.
- Пламенац Илија (1821—1917) — црногорски војвода и сенатор, 162.
- Победоносцев Константин Петрович (1827—1907) — руски државник, сенатор, од 1872. члан Државног савета; од 1880. до 1905. — оберпрокурор Синода, 151.
- Погодин Михаил Петрович (1800—1875) — руски историчар и публициста, професор Московског универзитета, предводник Московског славенског комитета, 7, 73—75, 78, 80, 124, 163, 164, 193, 200, 226, 227, 270.
- Подградски Ј. — професор гимназије у Новом Саду, пореклом Словак, 16.
- Полит Десанчић Михајло (1833—1920) — српски политичар и публициста; посланик Угарског сабора и српског црквеношколског сабора у Сремским Карловцима. У 1885. — један од оснивача Српске народне либералне партије у Угарској, 11, 15.
- Политковски Александар Гаврилович, тајни саветник, 89, 90, 93.
- Пољевој Николај Алексејевич (1796—1846) — руски новинар и писац, 103.
- Пољевој Петр Николајевич (1839—?) — предавач на универзитетима у Петрограду, Новоросијску и Варшави. Издавач, књижевник, 25.
- Поллико Динаида Федоровна, 13.
- Попов Александар Николајевич (1821—1877) — руски историчар, дописни члан Академије наука, 49, 55, 65, 73, 101, 272.
- Попов Нил Александрович (1833—1891) — руски историчар, славенофил. Од 1860. професор Московског универзитета. Секретар Московског славенског комитета, 145, 158, 186, 202, 239, 277, 278, 314, 318.
- Поповић Борђе (1832—1914) — историчар и публициста, 155.
- Поповић Јован Стерија (1806—1856) — српски драмски писац и књижевник, један од покретача и сарадника Друштва српске словесности, 201.
- Поповић Милош (1820—1874) — публициста, редактор „Српских новина“ (1844 — 1856—1859) и „Видовдана“ (1861—1876), 68, 69, 75, 79—84, 87, 95, 96, 99, 103, 172, 272.
- Праус Јосип (1829—1874) — публициста и политички радник; члан хрватске делегације на Словенском конгресу у Прагу; редактор новина „Südslawische Zeitung“. Шездесетих година близак либералној странци, 326.

- Протасов Николај Александрович (1799—1855) — гроф, руски државник, члан Државног савета и обер-прокурор Синода, 43, 51, 57, 77, 131.
- Протасова Н. Д. — жена грофа Н. А. Протасова, 125—127, 129, 130, 139.
- Протић Моислав — српски државник, председник касационог суда Србије, посланик у Русији, 87, 96, 99, 101—106, 112, 164, 170, 202.
- Путилов Николај Иванович (1820—1880) — руски инжењер, крупни предузимач, издавач. Издао 37 томова „Сборника известия о рату“ 1853—1856 г., 201.
- Пуцић Медо (1821—1882) — проф, писац присталица Илиризма. Године 1868—1872 васпитач будућег кнеза Милана Обреновића, 140, 347.
- Пушкин Александар Сергејевич (1799—1837) — руски песник, 25, 64, 217, 335, 336.
- Радичевић Стефан — државник, министар правде и просвете, 73.
- Радошевић Јаков — правник, желео је да добије стипендију од Русије како би се припремио за професорско звање, 212.
- Рајачић Јосиф (1785—1861) — карловачки митрополит, од 1848. патријарх Српске православне цркве, један од вођа српске Конзервативно-клерикалне партије, 7, 45, 65, 73, 132.
- Рајевска Ана, Федоровна — жена М. Ф. Рајевског, 292.
- Рајевска (Смирнова) Софија Михајловна — Кћерка М. Ф. Рајевског, 292.
- Рајковић Борбе, сарајевски банкар, 317.
- Разлаг Радослав (1826—1880) — словеначки национални радник адвокат у Брежницама и Љубљани, 85, 86, 92.
- Раковски Георги Стојко (1821—1867) — бугарски револуционар, писац и публициста, 223.
- Рамовш Фран (1890—1952) — словеначки лингвиста, творац карте словеначких дијалеката.
- Рачки Фрањо (1828—1894) — историчар и јавни радник, председник Југославенске академије наука и уметности (1866—1886), председник Загребачког универзитета (1874); почасни члан Петроградског универзитета; дописни члан Академије наука Русије, 15, 178—180, 224, 238, 273, 280, 281, 305, 338.
- Ребец Франц (Јаковлевич) 1841—?) — из Трста. Студирао на Прашком и Бечком универзитету. Затим на Петроградском словенском учитељском институту, 210.
- Ригелман Николај Аркађевић (1817—1888) — историчар, етнограф, путник по својим гледиштима близак славофилима; члан Археографске комисије у Кијеву, друштва љубитеља руске писмености, 326.
- Ригер Франтишек Јадислав (1818—1903) — лидер конзервативне старочешке партије, издавач прве чешке енциклопедије, 40.
- Ристић Јован (1831—1899) — српски државник и политичар, 86, 140, 263.
- Ристић Хади Ристо — агент, 274, 313, 315—317.
- Ритерберг (Ритер из Ритерберка) Јудовик — чешки музичар и књижевник, 219.
- Ростопчина Евдокија Петровна (рођена Шушкова) (1811—1858) — руска књижевница, 102.
- Ростовцев Јаков Иванович (1803—1860) — генерал-ађутант, начелник главног штаба војних школских установа. Познати активиста сељачке реформе 1861. у Русији. Писац више позоришних комада, 101.
- Русо — француски конзул у Сарајеву почетком 60-их година XIX в., 310.
- Савић Ристо — трговац из Сарајева, 247, 254, 255.
- Самарин Јуриј Федорович (1819—1876) — руски публициста, јавни радник, славофил, 296.
- Самоуковић Сима — трговац из Сарајева, учитељ у српској православној школи у Сарајеву, 242, 243, 245, 246, 253—255.
- Сахаров Иван Петрович (1807—1863) — руски етнограф, археолог и библиограф, 63, 66.
- Сењавин Лев Григорјевич (1805—1861) — руски државник, помоћник министра иностраних послова, сенатор; директор Азијског департамента и члан државног савета, 57, 105.
- Симић Алекса (1800—1872) — српски државник и политичар, представник Србије у Цариграду; министар унутрашњих и иностраних послова; истакнути члан Уставоградитељске странке, 110, 112.
- Синобад Андрија — српски трговац из Задра, 276, 277.
- Скобелева Олга Николајевна (рођена Полтавцева) (1823—1880) — жена генерала М. Д. Скобелева; за време рата 1877—1878. — начелник бугарског одељења Друштва црвеног крста, 66.

- Смичиклас Тадија (1843—1914) — хрватски историчар и политичар, 45.
- Смирнов Всеволод — зет М. Ф. Рајевског, муж Ф. М. Рајевске, 40.
- Соколов Капитон Александрович (1823—1863) — руски дипломата, конзул у Видину; године 1859. вршилац дужности руководиоца генералног конзулата у Београду, 128, 129.
- Соловјев Сергеј Михайлович (1820—1879) — руски историчар, 81.
- Сологуб Владимир Александрович (1814—1882) — гроф, руски писац, 71.
- Сорокин — секретар руског конзулата на Ријеци, 38.
- Спахих Никола — Србин из Босне, студирао у Русији, 274.
- Спирта Константин Георг банкар и менена, 106.
- Срезњевски Измаил Иванович (1812—1880) — руски филолог — слависта; професор Харковског и Петроградског универзитета, члан Руске академије наука, 7, 72, 73, 81, 118, 145, 204, 228, 280, 281, 299, 321, 328, 335, 337.
- Срећковић Панта (1834—1903). — српски историчар и политичар. Професор историје на Великој школи, 300.
- Стаматовић Павле (1805—1864) — пројектор и књижевник. Учесник у револуцији 1848/49, уредник алманаха „Српска пчела“, 68, 70, 76, 78, 81.
- Станковић Корнелије (1831—1865). — српски композитор и оснивач националног правца у српској музици, 173.
- Стануловић Кипријан — професор на православној богословској школи у Задру, 167, 168.
- Стратимировић Борбе (1822—1908) — истакнути учесник српског националног покрета у Војводини 1848—1849; аустријски официр, затим генералмајор; аустријски генерални конзул у Палерму, 48, 56, 63, 67, 68, 70, 76, 78, 80, 90, 92, 95, 97, 98, 104, 116.
- Стратимировић Марија — жена Борбе Стратимировића — рођена Зако, 75, 81, 83.
- Стремоухов Петар Николајевич (1823—1885) — руски дипломата. Од 1856. конзул у Дубровнику, од 1864—1875. директор Азијског департамана, 22, 23, 125—128, 134, 135, 201, 205, 218, 219.
- Стритар Јосип (1836—1823) — словеначки песник и писац, политички радник. Наставник класичних језика на бечкој гимназији. Издавач часописа „Zvon“, 43, 233.
- Суботић Јован (1817—1886) — писац, учесник српског националног покрета у Војводини и Хрватској. Члан Врховног суда Хрватске. Због учешћа на Етнографској изложби у Москви (1867) отпуштен из службе без права на пензију, 71, 91, 95, 98, 104, 149, 237, 343.
- Суворов Александар Васиљевич (1730—1800) — руски војсковођа, 95.
- Сундечић Јован (1825—1900) — српски песник, јавни радник, рођен у Босни. Секретар црногорског Кнеза Николе (1864—1874), 277.
- Сухомлинов Михаил Иванович (1828—1901) — руски научник, филолог, историчар руске књижевности. Професор Петроградског универзитета, 334.
- Сученков Алексеј Јегорович (1825—?) — руски дипломата, почео службу 1849. у Цариградској мисији; од 1857. конзул у Скадру, 124, 225.
- Танић Петар — професор гимназије у Осијеку, 27.
- Тановић Филип — православни свештеник из Будве, 166, 167, 168.
- Тарле Евгениј Владимирович (1875—1955) — совјетски историчар, 109.
- Тенгеборски (Тенгоборски) — Људвиг Валеријанович (1793—1857) — економиста и статистичар, члан Државног савета, председник тарифног комитета, 58, 59, 67.
- Титов Владимир Павлович (1805—1891) — руски дипломата. Од 1840. отправник послова, 1843—1853. посланик Русије у Цариграду, 78, 111.
- Тјутчев Федор Иванович (1803—1873) — руски песник, 118.
- Ткалец-Игњатијевић Имбро (1824—1912) — новинар и политичар; студирао у Бечу, Берлину, Минхену и Хајделбергу, издавао лист „Ost und West“ и сарађивао у бечкој и париској штампи, 176.
- Толстоја Александра Андрејевна — грофица, дворска дама велике кнегиње Марије Николајевне, 46.
- Толстој Дмитриј Андрејевич (1823—1880) — гроф, руски државник. Од 1865. обер-прокурор Синода и истовремено министар народне просвете (1866—1880), касније — министар унутарњих послова и председник

- Руске академије наука, 132, 133, 144, 146, 147, 208, 209.
- Толстој Иван Матвејевич (1806—1867) — руски дипломата и државник. Године 1856. помоћник министра иностраних послова, 129
- Толстој Лав Николајевич (1828—1910) — руски књижевник, 37, 73
- Толстој Михаил Владимирович (1812—1896) — руски књижевник, аутор биографије руских светитеља, старина Новгорода, Пскова, Ростова, и написа о историји руске цркве, 279
- Томан Ловро (1827—1870) — један од вођа Старословенаца. Први председник Матице словенске, 39—41
- Томић П. — хрватски студент у Бечу, 158
- Тотлебен (Тадлебен) Едуард Иванович (1818—1884) — руски војни старешина, војни инжењер, један од организатора одбране Севастопоља за време кримског рата, 116
- Трифковић Лазар — трговац, истакнути политички радник 264, 265, 268
- Трубцеви Александра Александровна — кнегиња, дворска дама руске велике кнегиње Александре Јосифовне, 79, 82
- Трухелга — директор Главне школе у Оснјеку, 16
- Тумански Федор Антонович (1802—1853) — руски конзул у Београду 1851—1853, 93, 94
- Тун Фридрих (1810—1881) — гроф, аустријски политичар. Године 1857—1863. амбасадор у Петрограду, 133
- Тургењев Иван Сергејевич (1818—1883) — руски књижевник, 37
- Тувнел Едуард Антоан (1818—1866) — француски дипломата, посланик у Цариграду 1855—1863. године, 134
- Убри Павел Петрович (1820—?) — руски дипломата, саветник руског посланства у Бечу, затим у Паризу. У 1863—1868. посланик у Берлину, 1880—1882. — посланик у Бечу, 95
- Уваров Алексеј Сергејевич (1826—1884) — гроф, археолог, сакупљач старина, један од оснивача Руског археолошког друштва и Историјског музеја у Москви, 145, 164, 200
- Узелац Петар — босански национални радник 150, 151
- Урусов — кнез, 128, 132
- Устинов — сарадник руске мисије у Цариграду, 78
- Урбанчић Јозефина — словеначка књижевница, активно сарађивала у алманаху „Zora“, 92, 95, 98
- Утјешеновић Острожински Огњеслав (1817—1890) — управни официр у Војној Крајини; дворски саветник у Хрватској дворској канцеларији у Бечу; 1875—83. велики жупан Вараждинске жупаније; књижевник и политички писац, 140, 142, 145, 146, 180
- Ференс — професор руског језика у Будимпешти, 219
- Ферко Јосип — наставник гимназије на Ријеци, кандидат за наставника древних језика у Русији, 34
- Фикелмон Карл-Лудвиг (Ficquelmont) (1777—1857) — гроф, аустријски генерал и политичар, 95
- Филарет (пре рукоположенија Дроздов Василиј Михајлович) (1783—1867) — митрополит московски, 71, 77, 83, 121
- Филиповић Георгије — српски студент у Москви, 228
- Фонтон Феликс Петрович (1801—?) — чиновник у Азијском департману, изванредни посланик у ХанOVERу, Олденбургу и у Немачком савезу (1857—1860), 57, 59, 75, 77—81, 84, 98, 115
- Фрејдзон В. И, 270
- Фрања Јосиф — аустријски император (1848—1916), 103, 293
- Хајчман Иван — кандидат за наставника древних језика у Русији, 33, 34, 35
- Ханка Вацлав (1791—1861) чешки слависта, припадник чешког националног покрета, русофил; од 1823. библиотекар Чешког музеја у Прагу; члан Руске академије наука, 73, 215—217, 286
- Хашић Јован (Милош Светић) (1799—1869) — књижевник, правник, један од оснивача Матице српске, њен први председник, један од главних противника реформе српског језика Вука Караџића, 10
- Хитрова Н. И, 13, 83, 88, 90, 99, 135
- Хомјаков Алексеј Стефанович (1804—1860) — руски филозоф, писац, јавни радник, један од оснивача раног славенофилства, 63, 65, 81, 91, 92, 218, 219
- Христић Никола (1818—1911) — српски државник и политичар; 1866—1868 — министар унутрашњих послова, 139
- Худец Александар (?—1877) — правник преводилац са руског на словеначки језик. Заједно с М. Мајаром и И. Вилхаром посетио Етнографску изложбу у Москви 1867, 41
- Хурбан Јозеф Мирослав (1817—1888) присталица Ј. Штура, један од вођа конзервативног крила словачког националног покрета, 22, 23

- Целестин Фран (1843—1895) — словеначки књижевник, историчар руске литературе; од 1873. предавао словенске језике и словенску литературу на Загребачком универзитету, 10, 25, 208, 209, 309
- Чернинг Карл (1804—1885) — аустријски статистичар, аутор дела „Етнографија Аустријског царства“ (Беч, 1855), 221, 222
- Черњишев Александр Иванович (1786—1857) — руски кнез, државник, генерал-ађутант. Од 1848. председник Државног савета, 304
- Черњишевски Н. Г. (1828—1889), руски револуционарни демократа, аутор дела „Шта да се ради?“. 1864. године прогнан у Сибир, 304
- Черњајев Михаил Григорјевич (1828—1898) — руски генерал-мајор; 1875. поднео оставку. Године 1876. главни командант Тимочко-моравске армије у Србији; издавач новина „Руски мир“, 297, 298, 299
- Четвериков Иван Иванович — власник велике текстилне творнице у Москви, активни члан Московског словенског комитета, 278
- Чижов Федор Васиљевич (1811—1877) — словенофил, предузимач, финансијер, писац, 81, 321, 335
- Чокорило Прокотије (1802—1866) — монах, парох православне цркве у Мостару, 22, 124, 125
- Чуркина И. В. 10, 26, 37—39, 92, 98, 209, 210, 212, 213
- Чурчић Лазар, 12, 160
- Шафарик Јанко (1811—1876) — историчар и филолог, професор Београдског лицеја, 177
- Шафарик Павле Јосиф (1795—1867) — истакнути слависта, филолог и етнограф, пореклом Словак, активно учествовао у чешком и словачком националном препороду. Једно време директор и професор Новосадске гимназије, 124, 125, 220, 223
- Шварценберг Феликс (1800—1852) — кнез, аустријски државник и дипломата. После 1848. председник владе и министар иностраних послова, 54, 77
- Шембера Алојз Војтјех (1807—1882) — чешки филолог, историчар књижевности, етнограф, професор Универзитета у Оломоуцу, и Брну, а од 1860. Прашког универзитета. Дописни члан Руске академије наука, 215
- Широк Стефан (1849—1890) — Словенац, дипломирао на Бечком универзитету, 1878—1880 Бак Словенског учитељског института у Петрограду. Предавао класичне језике на гимназији у Петрограду, 211.
- Шмерлинг Антон (1805—1893) — аустријски државник, председник аустријске владе (1861—1865), 338, 340
- Штакелберг Ернест Густав (1814—1870) — гроф, генерал лајтнант, дипломата. Године 1864—1868. — руски посланик у Бечу, 135
- Штиглиц — банкар, 119
- Штифтер Франц (1846—1913) — из Штајерске, завршио Универзитет у Грацу Словенски учитељски институт у Петрограду; предавао класичне језике на гимназији у Калуги, 308, 309
- Штрига Алберт (1821—1897) — оперски певач; гостовао у Прагу, Брну, Русији. Присталица илирског покрета, 328
- Штритер Иван Михајлович (1740—1801) — историчар, писац, почасни члан Руске академије наука, био на служби у Петроградском и Московском архиву Колегије иностраних послова, 203
- Штросмајер Јосип Јурај (1815—1905) — од 1850. бискуп у Бакову, од 1860. вођа Народно-либералне странке. Потпомаже оснивање и рад Југо-словенске академије знаности и умјетности у Загребу, свучилиште у Загребу и многе друге културне акције и бројне појединце у Хрватској и осталим јужнословенским земљама, 7, 44, 45, 48—50, 53, 54, 97, 150, 339.
- Штур Људовит (1815—1856) — Вођа словачког националног покрета четрдесетих година XIX века, реформатор словачког књижевног језика, публициста, 7, 98, 105, 106, 112, 113, 115, 117, 195, 325, 326.
- Шулек Богослав (1816—1895) — публициста, природњак, пореклом из Словачке, учесник Илирског покрета и један од најбољих публициста свога времена; уређује „Slavenski jug“, „Gospodarski list“, „Pozor“; од 1866. бави се искључиво научним радом. 215, 216, 336, 337.
- Шулепников Јевграф Романович (1820—?) — руски дипломата; отправник послова Генералног конзулата у Букурешту, 1858—1867 руски конзул у Сарајеву, 1858—1859. — вишеконзул у Мостару, 124, 125, 254, 256, 274, 276, 309, 310, 311
- Шуми Викентиј Игнатјевич (1856—?) — Словенац. После завршетка Бечког универзитета похађао Словенски учитељски институт у Петрограду, затим је предавао класичне језике у Уралској гимназији, 212

РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ ПОЈМОВА

- Азов 230
 Албанија 220, 252, 297, 325, 330
 Алма 109
 Арзамас 6
 Аустрија (Аустријско царство) 5, 6, 9,
 10, 14, 15, 19, 21, 23, 34, 47, 51, 54, 65,
 88, 89, 90, 94, 100, 101, 107, 109, 110,
 113, 115, 144, 149, 190, 193, 202, 206,
 208, 209, 214, 222, 242, 248, 253, 266,
 270, 291, 293, 299, 306, 307, 332, 334,
 339—341
 Бабешница 249
 Балкан (Балканско Полуострво) 6, 7, 9,
 11, 13, 14, 15, 39, 90, 99, 106, 118, 135,
 179, 200, 201, 296, 297
 Банат 51, 62, 65, 68
 Бања Лука 13, 219, 220, 242, 312, 317
 Бањани 126
 Бар (Antivari) 123, 124, 161, 162, 252
 Бачка 51, 65, 79, 190
 Бездан 193
 Бела Крајина 307
 Белокамани 122
 Белорусија 135
 Београд 9, 14, 16, 21, 28, 29, 79—84, 86,
 87, 91—95, 98—103, 106, 112, 119, 122,
 125, 132, 133, 138, 139, 149, 159, 160,
 163, 164, 169—177, 199—205, 207, 208,
 215, 219, 221, 223, 225, 235, 238, 240,
 242, 243, 247, 254, 261, 264, 268, 271,
 272, 275, 296, 299, 300, 311, 319
 Берлин 151, 218
 Бесарабија 117, 139
 Беч (Wiena, Venna, ВЕНА) 5, 7, 9, 20,
 21, 33, 35, 37, 39, 40, 42, 43, 48, 54, 57
 —60, 63, 65—70, 78—85, 89, 91, 92, 95,
 99—105, 108, 109, 113, 120, 129, 132,
 135, 138, 140, 141, 143, 144, 146, 147,
 149—152, 162, 163, 165, 169—171, 173
 —177, 180—185, 189, 192, 197—199, 202,
 205—207, 209, 213—215, 217, 218, 220—
 223, 226, 227, 229, 231, 235, 236, 246,
 254, 255, 259, 263, 271, 272, 281, 282,
 284—286, 289, 290, 299, 300, 302, 305,
 306, 308, 309, 312—315, 317, 323, 325—
 328, 332—334, 337, 341—344, 346—348
 Бијела 249
 Бијело Поље 251
 Бијељина 250
 Бирч 251
 Бихаћ 310, 311
 Бојанца 30
 Бока Которска (Бока) 165, 260, 278
 Болград 116
 Бон 216
 Босна 6, 9, 13, 15, 20, 36, 73, 75, 77, 78,
 80, 89, 97, 99, 100, 102, 110, 112, 113,
 124, 126—130, 133, 134, 139, 150, 151,
 156, 165, 170, 187, 201, 203, 218—220,
 222, 223, 228, 241, 242, 243, 247, 248,
 253, 267, 274, 275, 296, 310, 312—315,
 317—319, 327, 330
 Босна, река 247, 250
 Босанска Градишка 317
 Босфор 102
 Бреслав (Vroclav) 70
 Брестгача 182
 Брод 131, 132, 155, 156, 218, 242, 252, 313
 Бродац 250
 Брчко 247, 346
 Бугарска 20, 39, 53, 100, 150, 213, 247,
 255, 296, 330
 Будва 165, 168
 Будим 159, 160, 190
 Букурешт 219
 Вараждин 282
 Варшава 62, 70, 73, 78, 79, 86, 110, 113,
 214, 215, 325
 Васојевићи 88, 204, 205
 Велебит 31, 332
 Велуча 251
 Венеција 75, 79, 123, 133, 140, 214, 234,
 236
 Винковци 151, 152, 209
 Висбаден 128, 129
 Високо 242
 Вишеград 251
 Владимир 209
 Влашка 109, 116
 Војводина 15, 43—45, 47, 51, 54, 55, 58,
 62, 79, 80, 84, 101, 136, 194, 330
 Војна Граница 36, 209
 Војна Крајина 238
 Врањак 131

- Врање 300
 Врбас 193
 Врбаска 241
 Вргинмост 30
 Вуковар 27, 181, 184—186, 309
 Вучитрн 126, 252
- Галиција 47, 135, 137
 Гатчина 295, 297, 299
 Гацко 241
 Глотница 166
 Горажде 275
 Горица 234
 Горићи Тупан 126
 Градачац 247
 Градец 308
 Градишка 62, 124
 Грахово 88, 156
 Грац 85, 86, 92, 98, 153, 222, 234, 308
 Грачац 30, 31
 Грбаљ 126
 Грузија 46
 Грчка 100
 Гуштерица 126
- Далмација 10, 15, 29, 36, 78, 84, 124,
 133, 152, 225, 234, 237, 255, 267, 268,
 277, 278, 320, 322—325, 330, 332, 334
 Дервента 219, 310
 Доброта 126
 Доњи Вакуф 220
 Драгољевац 250
 Дрезден 36, 150, 151
 Дрина 247, 250, 251
 Дробњак 88
 Дубица 250, 251
 Дубровник (Ragusa) 9, 55, 56, 63, 65, 76,
 78, 84, 140, 218, 223, 235—237, 259,
 261, 276—279, 290, 324
 Дунав 100, 103, 109, 147
 Душаново царство 94
- Баковица 24, 252
 Баково 27
- Европа 8, 11, 13, 287
 Елба 140
 Енглеска 90, 133, 230
 Ердељ (Седмоградска) 68
- Жабљак 88
 Житомирлић 243, 257
- Загреб (Agram) 12, 14, 16, 27, 30, 31, 35,
 39, 45, 62, 63, 74, 75, 92, 102, 132, 148,
 152, 156, 159, 178, 180, 182, 185, 207,
 212, 215, 217, 225, 237—241, 264, 273,
 274, 277, 280—285, 304, 305, 313, 320—
 327, 329—341
 Задар 12, 68, 148, 156, 157, 165, 167, 168,
 235, 276, 277, 289, 290, 322, 324
 Зовик 249
 Зубци 88
- Ибар 251
 Изманл 116
 Илирско краљевство 221
 Инкерман 109
 Иркутск 213
 Истра 36, 221, 330
 Италија 78, 95, 140, 214, 234, 324, 325,
 333
- Јања 250
 Јерусалим 250
 Јесенице 249
 Југославија 161
- Кавказ 100, 102
 Калуга 43
 Каменица 180
 Каринтија 221
 Карлсбад 149
 Карловац 29—31, 235, 332, 347
 Карлштат 39, 235
 Киев 11, 124, 144, 178, 179, 190, 191, 192,
 302—304
 Кисинген 86
 Кишинев 140, 210
 Кладуша 241
 Клаузе код Медлинга 205, 206
 Козарац 241
 Копривна 248
 Коруншка 40, 149
 Косово Поље 252
 Котор 31, 162, 218, 222, 278
 Кравица 251
 Крагујевац 29, 272
 Краков 218
 Крањска 36, 149, 210, 221
 Крим 114, 140
 Кронштат 105
 Крстур 193
 Купиново (Купин) 67
 Куретица 131
 Курск 209, 210
 Кушур 193
- Лавов 10, 44, 46
 Лајпциг 212, 280
 Лепеница 124, 219, 220, 251
 Лесковац 300
 Ливно 241
 Лим 251
 Лондон 149, 168, 169, 217
- Љубљана 7, 10, 14, 16, 25, 39—43, 98,
 166, 225, 232—236, 305, 307
- Маглај 219, 241
 Мадрид 135
 Мачне 166
 Маџарска 21, 290, 298
 Мајдан 241
 Македонија 203, 219, 220
 Мала Азија 297, 335
 Малорусија 53, 109

Манастири:

- Бања 126
Вукошевац 30
Гомионица 219
Гомирје 30, 67
Дечани 22
Дужи 22, 126, 256—258
Ковиљ 45—48, 52, 53, 58, 60, 62, 65, 66,
68, 70, 73, 76, 81—83
Манасија 129
Милешева 137
Моштаница 219
Озреница 219
Раваница 20, 21
Сељане 73, 77, 81, 83
Студеница 120, 121
Фраготина 30
Фубица 30
Шаваја 30
Марибор 234
Мариндол 30
Мачковац 249
Међумурје 321
Милићи 251
Милошево 249
Митровица (Косовска) 251
Модра 106
Модрич 125, 126, 129, 247
Мокрин 26
Молдавија 100, 116
Моравица 37—39
Морavsка 44, 124, 125, 221
Москва 5, 8, 10, 11, 14, 26, 28, 33, 35—
37, 40, 41, 58, 59, 65, 66, 69—75, 79—83,
92, 93, 99, 101, 103, 104, 115, 118, 125,
136, 142—145, 148, 149, 157, 160, 162,
163, 171, 181—186, 192—195, 201, 209,
215, 216, 220, 221, 227, 233, 239, 259,
270, 271, 276, 278, 280, 281, 297, 315—
318, 326, 332, 337, 346
Мостар 9, 125, 228, 243, 257, 274, 312
Мотајица 251
Mošonjđarovar 341
Нагуљ 53, 324, 328
Невесиње 241
Неготин 29
Немачка 54, 107, 151, 254, 299
Неродимље 175
Николаево 153
Никољица 251
Никопољ 212
Никшић 135, 161, 162
Ниш 300
Нова Варош 251
Нови Пазар 241, 251
Нови Сад 13, 16, 31, 60, 67, 68, 71, 154,
155, 160, 161, 176, 182—184, 186, 187,
218, 244
Новоселица 142
Њижнеуралск 213
Обудовац 249
Огулин 30, 67
Одеса 11, 93, 104, 105, 141—147, 168, 169,
219, 233, 254, 271, 279, 281, 282, 294,
305, 333
Озрен 249, 251
Ораниенсбаум 118
Орашје 249
Осијек 16, 27
Осјечани 248
Остенде 217
Острог на Волни 138
Оточац 30
Панчево 20, 196
Папрача 251
Париз 59, 79, 83, 149, 150, 172, 198, 217,
218, 288, 336
Паштровићи 166
Пекин 177
Перна 30
Петроваградн 141
Петроград (Петерсбург, данас Ленин-
град) 10, 12, 14, 19, 21, 24, 25, 30, 31,
34—38, 41, 45, 48, 50, 51, 54—61, 65—
67, 71, 74, 75, 79, 82—87, 90—96, 99,
101, 103, 106, 111, 113, 116—139, 142
—146, 149, 153, 158—160, 165, 168—
170, 173, 175—177, 179, 194, 197—198,
200—217, 220, 222, 224—233, 263, 265,
269—275, 280, 281, 284—286, 288, 291,
295, 300, 305, 318, 320, 323, 324, 328,
347, 349
Пећ (Ипек) 126, 252, 318
Пешта (Пест, Бүдимпешта) 57, 59, 161,
196, 219, 229, 233, 235
Пива 88, 126
Пијемонт 223, 292
Пирот 300
Пљевља (Таслице) 126, 246, 247
Подгорица 126, 135
Подриње 128, 250
Пожаревац 29
Пожун 26
Познањ 218
Пољска 53
Порембница 249
Посавина 131
Праг 66, 95, 112, 124, 134, 157, 159, 204,
210, 215, 218, 219, 223, 292, 305
Презбург 105
Призрен 100, 124
Призренска епархија 126
Приједор 241
Пријеполје 241
Приштина 252
Прњавор 241, 250
Пруска 54, 193, 340
Радовица 305, 306
Раковац 181
Раша 126
Ревел 59, 61, 119
Рени 116

- Рербански 210
 Ријека 9, 10, 31, 33—38, 52, 290—294, 332
 Рим 48, 53, 324
 Рума 180, 182, 183, 186
 Румски срез 186
 Русија 6, 9—15, 20—22, 28, 33—44, 47, 57, 58, 61, 66, 70, 71, 75—78, 80—83, 86, 87, 90, 93—95, 97, 98, 100, 106, 109, 116—118, 121, 125, 127—130, 133, 136—138, 141, 144—147, 150—153, 162—164, 169, 173, 176, 178, 184, 188—195, 199—205, 208—213, 216—218, 221, 222, 228, 230, 231, 233, 239—241, 244—246, 253, 254, 256, 258, 262—268, 270, 272, 274, 276, 277, 280, 282, 283, 286, 287, 291, 295—302, 305, 306, 309, 311, 312, 315, 318, 319, 324, 326—328, 332, 334, 336, 341, 342, 346, 347
 Сава 247, 251, 264, 313
 Салаксија 181
 Сарајево 9, 16, 156, 203, 218—220, 241—243, 246, 247, 252, 253, 256, 274, 275, 309—316, 318
 Сандгам 114
 Сардинија 5, 230
 Свилајнац 106, 117
 Севастопол 102, 107, 108, 120
 Сегедин 243
 Сењ 332
 Сер (Серез) 203
 Сивац 190, 300
 Сиколиче 220
 Симферопол 210, 212
 Сисак 74, 181, 264, 313
 Ситница 251
 Скадар 266
 Скопље 220
 Славонија 15, 29, 36, 152, 218, 225, 290, 293, 325
 Словачка 44
 Словенија 15, 41, 221, 305, 330
 Смедерево 122
 Смоленск 307
 Сомбор 187—199, 289
 Софија 97, 130, 312
 Спид 126, 252
 Спреча, река 251
 Спуж 135
 Србија 6, 15, 94, 96, 100, 101, 109, 110, 115, 121, 122, 124, 139, 149, 161, 173—177, 186, 187, 193, 195, 201—203, 218, 219, 223, 242, 245, 248, 253, 259, 265—268, 271, 280, 286, 287, 296—299, 310
 Сребреница 251
 Средња Азија 299
 Срем 27, 180, 183, 325
 Сремски Карловци 67, 68, 71, 81, 190, 218, 235, 243, 272, 289, 294, 345
 Стара Србија 28, 29, 100, 204, 218, 222
 Стејановац 183, 186
 Столац 241
 Суторина 132, 252
 Темнишвар 26, 59
 Тешањ 242
 Травник 242
 Требиње 257
 Трст 85, 89, 116, 165, 166, 167, 196, 213, 229, 231, 234, 237, 243, 264, 265, 267, 268, 279
 Тузла 219, 249, 250
 Турноград (код Граца) 92
 Турноградски замак 98
 Турска (Османско Царство, Отоманска империја) 13, 15, 34, 88, 93, 94, 96, 97, 109, 117, 164, 201, 222, 230, 261, 296, 299, 318
 Тушиловић 30
 Угарска (Мађарска) 47, 53, 191, 199, 221
 Удине 234
 Ужице 29
 Уна 251
 Финска 114
 Фоча 241, 246, 275
 Француска 5, 90, 133, 223, 230, 254, 266, 270, 292, 333
 Хајделберг 224
 Харков 209, 210
 Херцеговина 6, 9, 13, 15, 29, 36, 84, 88, 89, 99, 100, 102, 112, 113, 124, 126, 127, 130, 133, 134, 138, 150, 170, 201, 218, 219, 222, 228, 241, 243, 247, 253, 257, 259, 261, 264, 265, 267, 268, 274—276, 294, 296, 297, 310, 314, 317, 319
 Хоџм 137
 Хрватска (Кроација) 15, 29, 35, 36, 58, 68, 133, 159, 212, 225, 227, 284, 285, 290, 292, 293, 320, 330, 331, 334—336, 339, 348, 349
 Хрватска крајина 185
 Цариград 13, 78, 94, 97, 100, 135, 147, 153, 201, 220, 223, 230, 242, 263, 310, 316, 317, 319
 Цеље 7, 38, 39, 234
 Цетиње 12, 113, 114, 134, 137, 161, 162, 196, 251, 253, 258, 263, 296
 Црквина 249
 Црна Гора 14, 15, 36, 39, 55, 78, 83, 88, 90, 95, 99, 100, 102, 110, 113, 114, 118, 120, 121, 134—137, 150, 152, 155, 162, 187, 193, 196, 205, 253, 259, 261, 263, 265—268, 278, 279, 296, 298, 299, 314, 324
 Чабић Поље 249
 Чајниће 126
 Чешка 44, 221
 Шабац 29
 Швајцарска 100, 228
 Шмартне при Литији 210
 Штајерска 41, 95, 149, 221, 222
 Штетлин 68, 285
 Штудгард 107
 Шибеник 153
 Штокхолм 6

П И С М А

- АЛЕКСИЋ К. Н.
 1. 6(18) маја 1859. 19
 2. 23. јуна (5. јула) 1859. 19
 3. 10(22) децембра 1859. 20
 4. 14(26) фебруара 1860. 21
 5. 30. априла (12. маја) 1860. 22
- АНТОНИЈЕВИЋ Ј.
 6. 12(24) јула 1861. 24
- АРИСТОВ В.
 7. 17(29) јануара 1883. 25
- АРНОВЉЕВИЋ Д.
 8. 8(20) августа 1870. 26
- АШПЕРГЕР М.
 9. 13(25) септембра 1871. 27
- БАЛАБИН В. П.
 10. 1860. 27
- БАН М.
 11. 6(18) децембра 1860. 28
- БЕГОВИЋ Н.
 12. 19(31) маја 1868. 29
 13. 18. фебруара (2. марта) 1874. 30
- БЈЕЛАДИНОВИЋ С.
 14. 11(23) јула 1853. 31
- БЕОГРАДАРАЦ Ј.
 15. 20. августа (1. септембра) 1865. 31
- БЕРЕЗИН Ј. В.
 16. 20. јуна (2. јула) 1863. 32
 17. 13(25) септембра 1863. 32
 18. 1(13) априла 1868. 33
 19. 24. априла (6. маја) 1868. 34
 20. 16(28) децембра 1868. 35
 21. 14(26) октобра 1870. 35
 22. 12(24) маја 1871. 37
 23. 27. октобра (8. новембра) 1871. 37
 24. 19. новембра (1. децембра) 1871. 38
- БЕСТУЖЕВ-РЈУМИЊ К. Н.
 25. 16 (28) новембра 1878. 39
- БЛАЈВАЈС Ј.
 26. 13(25) маја 1866. 39
 27. 18(30) априла 1867. 40
 28. 3(15) маја 1867. 41
 29. 20. децембра 1867. (1. јануара 1868.) 41
 30. 20. маја (1. јуна) 1868. 42
 31. 12(24) августа 1870. 42
- БЛУДОВА А. Д.
 32. 3(15) децембра 1849. 43
 33. 9(21) јануара 1850. 45
 34. 7(19) фебруара 1850. 48
 35. 24. фебруара (8. марта) 1850. 50
 36. 8(20) марта 1850. 51
 37. 20. марта (1. априла) 1850. 54
 38. 8(20) маја 1850. 55
 39. 17(29) маја 1850. 56
 40. 19. маја (1. јуна) 1850. 57
 41. 7(19) јуна 1850. 59
 42. 5(17) јула 1850. 61
 43. 10(22) септембра 1850. 66
 44. 27. септембра (9. октобра) 1850. 67
 45. 21. октобра (2. новембра) 1850. 67
 46. 8(20) новембра 1850. 71
 47. 27. јуна (8. јула) 1851. 72
 48. 5(17) септембра 1851. 73
 49. 10(22) октобра 1851. 75
 50. 3(15) новембра 1851. 79
 51. 7(19) новембра 1851. 81
 52. 14(26) децембра 1851. 82
 53. 5(17) фебруара 1852. 83
 54. 15(27) априла 1852. 85
 55. маја 1852. 85
 56. 8(20) јуна 1852. 86
 57. 29. децембра 1852. (10. јануара 1853.) 87
 58. 10(22) фебруара 1853. 88
 59. 10(22) фебруара 1853. 90
 60. 4(16) марта 1853. 91
 61. 11(23) марта 1853. 92
 62. 5(17) маја 1853. 93
 63. 5(17) новембра 1853. 96
 64. 17(29) новембра 1853. 96
 65. 1853. 98
 66. 1853. 99
 67. 8(20) јануара 1854. 99
 68. 17(29) марта 1854. 101

69. 10(22) априла 1854. 103
 70. 19. априла (1. маја) 1854. 104
 71. 2(12) маја 1854. 106
 72. 6(18) новембра 1854. 107
 73. 9(21) новембра 1854. 110
 74. 21. фебруара (5. марта) 1855. 110
 75. 12(24) априла 1855. 111
 76. 12(24) децембра 1855. 113
 77. 9(21) јануара 1856. 116
 78. 17 (29) јуна 1856. 117
 79. 2(14) фебруара 1857. 119
 80. 19(31) августа 1857. 119
 81. 9(21) октобра 1857. 120
 82. 13(25) октобра 1857. 121
 83. 14(26) фебруара 1858. 123
 84. 31. јануара (12. фебруара) 1859. 123
 85. 2(14) фебруара 1860. 125
 86. 19. марта (1. априла) 1860. 126
 87. 14(26) априла 1860. 127
 88. 7(19) маја 1860. 128
 89. 24. марта (5. априла) 1860. 129
 90. 16(28) маја 1860. 130
 91. 6(18) маја 1861. 131
 92. 26. децембра 1861. (7. јануара 1862.) 132
 93. децембра 1861. 133
 94. 24. марта (5. априла) 1862. 133
 95. 2(14) августа 1862. 134
 96. 23. новембра (5. децембра) 1863. 135
 97. 24. јануара (6. фебруара) 1869. 136
 98. 30. априла (12. маја) 1874. 137
 99. 22. августа (5. септембра) 1875. 138
 100. јула 1876. 139
 101. 8(20) априла 1877. 139
- БОГИШИЋ В.**
 102. 24. маја (5. јуна) 1868. 140
 103. 27. октобра (8. новембра) 1869. 141
 104. 17(29) јануара 1870. 141
 105. 27. јануара (9. фебруара) 1870. 143
 106. 26. марта (8. априла) 1870. 143
 107. 21. априла (3. маја) 1870. 145
 108. 3(15) марта 1871. 146
 109. 14(26) маја 1871. 147
- БОГОВИЋ М.**
 110. 28. новембра (10. децембра) 1854. 148
- БОБАНСКИ О. М.**
 111. априла 1856. 148
 112. 12(24) августа 1857. 149
- БОЖИДАРЕВИЋ-ВЕСЕЛИТСКИ Г.**
 113. 4(12) септембра 1875. 149
 114. 15(27) октобра 1881. 150
 115. 2(24) априла 1882. 151
- БОЖИЋ М.**
 116. 21. фебруара (5. марта) 1877. 151
- БОРОВЕЧКИ И. Е.**
 117. 17(29) марта 1856. 152
- БОШКОВИЋ Г.**
 118. 26. маја (8. јуна) 1878. 153
- БОШКОВИЋ Ј.**
 119. 25. фебруара (9. марта) 1872. 154
 120. 20. јуна (2. јула) 1872. 154
 121. 26. септембра (8. октобра) 1873. 154
 122. 1(13) новембра 1874. 155
- БРЛИЋ А. Т.**
 123. 31. мај (12. јуни) 1859. 155
 124. 22. децембра 1862. (3. јануара 1863) 156
- БРЧИЋ И.**
 125. 25. новембра (7. децембра) 1864. 156
- БРЧИЋ М.**
 126. 20. августа (2. септембра) 1871. 157
 127. 26. марта (7. априла) 1872. 157
- БУДИЛОВИЧ А. С.**
 128. 23. јуна (5. јула) 1871. 158
- БИЧКОВ А. Ф.**
 129. 22. септембра (4. октобра) 1871. 159
 130. 24. августа (5. септембра) 1872. 160
- ВАСИЉЧИКОВ П. А.**
 131. 12(24) децембра 1877. 161
- ВЕРКОВИЋ С.**
 132. 3(15) јула 1854. 163
 133. 27. августа (8. септембра) 1854. 163
 134. 20. фебруара 3. марта) 1855. 164
- ВЛАДИСАВЉЕВИЋ Д.**
 135. 7(19) маја 1851. 165
 136. 12(24) августа 1851. 166
 137. 21. фебруара (5. марта) 1852. 167
 138. 16(28) марта 1852. 167
- ВЛАНГАЛИ А. Е.**
 139. 20. априла (2. маја) 1860. 168
 140. 2(14) јануара 1861. 168
 141. 18(30) априла 1861. 171
 142. 4(16) маја 1861. 172
 143. 17(29) јуна 1861. 173
 144. 22. јуна (4. јула) 1861. 173
 145. 23. јуна (5. јула) 1861. 174
 146. 31. августа (12. септембра) 1861. 175
 147. 22. децембра 1861. (3. јануара 1862) 175
 148. 4(16) децембра 1862. 176
 149. 31. марта (12. априла) 1863. 177
 150. 29. фебруара (12. марта) 1864. 177
- БОНЧИНА И.**
 151. 11(23) јула 1872. 178

- ВОРОНОВ А. Д.**
 152. 3(26) фебруара 1881. 178
 153. 5(18) марта 1881. 179
 154. 23. октобра (5. новембра) 1881. 179
- ВУКАШИНОВИЋ А.**
 155. 1866. 180
 156. 29. јануара (11. фебруара) 1867. 182
 157. 20. фебруара (4. марта) 1867. 182
 158. 16(29) априла 1867. 185
- ВУКИЋЕВИЋ Н.**
 159. 22. августа (3. септембра) 1863. 187
 160. 5(17) маја 1864. 188
 161. 8(20) октобра 1864. 190
 162. 26. августа (7. септембра) 1865. 191
 163. 4(17) фебруара 1867. 192
 164. 21. марта (2. априла) 1867. 193
 165. 10(22) децембра 1867. 194
 166. 10(22) јуна 1868. 195
 167. 18(30) септембра 1869. 196
 168. 5(17) септембра 1870. 197
 169. 17(29) априла 1871. 197
 170. 15(27) јануара 1879. 198
 171. 3(15) августа 1879. 199
- ВУКОМАНОВИЋ А.**
 172. 17. фебруара (1. марта) 1855. 199
 173. 25. маја (7. јуна) 1856. 202
 174. 29. маја (11. јуна) 1857. 203
 175. 14(26) марта 1858. 204
 176. 2(14) септембра 1858. 204
- ВУКОМАНОВИЋ-КАРАЏИЋ М.**
 177. 13(25) септембра 1869. 205
- ГАЛАЦ С.**
 178. 1(13) фебруара 1866. 207
- ГАРАШАНИН И.**
 179. 8(20) јануара 1853. 207
 180. 20. јануара (1. фебруара) 1853. 208
- ГЕОРГИЈЕВСКИ А. И.**
 181. 14(26) октобра 1868. 208
 182. 24. фебруара (7. марта) 1871. 209
 183. 8(20) априла 1871. 210
 184. 19. септембра (1. октобра) 1872. 210
 185. 12(24) априла 1878. 211
 186. 17(29) маја 1878. 212
 187. 6(18) јуна 1878. 212
 188. 1(13) августа 1878. 213
 189. 21. августа (2. септембра) 1878. 213
- ГИЉФЕРДИНГ А. Ф.**
 190. 9(21) децембра 1855. 213
 191. 27. јануара (8. фебруара) 1856. 214
 192. 10(22) фебруара 1856. 215
 193. 24. марта (5. априла) 1856. 216
 194. 27. марта (8. априла) 1856. 217
 195. 15(27) септембра 1856. 217
 196. 27. априла (9. маја) 1857. 218
 197. децембра 1857. 219
 198. 30. јануара (11. фебруара) 1858. 220
 199. 12(24) августа 1858. 220
 200. 12(24) септембра 1858. 221
 201. 4(16) новембра 1858. 222
 202. 18(30) новембра 1860. 222
 203. 24. фебруара (8. марта) 1862. 224
 204. 4(16) марта 1866. 224
 205. 1(13) јуна 1870. 225
 206. 10(22) јуна 1870. 226
 207. 2(14) јула 1870. 226
 208. 14(26) октобра 1871. 227
 209. 10(22) јануара 1872. 227
 210. 18(30) марта 1872. 228
- ГОПЧЕВИЋ С.**
 211. 19(31) јула 1855. 229
 212. 11(23) августа 1855. 231
 213. 22. фебруара (6. априла) 1858. 231
- ГРАСЕЛИ П.**
 214. 15(27) септембра 1870. 232
 215. 2(14) септембра 1871. 232
 216. 15(27) октобра 1873. 233
 217. 20. априла (2. маја) 1874. 233
- ГРИГОРОВИЧ В. И.**
 218. 19(31) маја 1846. 234
 219. 26. јуна (8. јула) 1846. 235
 220. 22. јула (3. августа) 1846. 236
- ГУТЕША И.**
 221. 8(20) маја 1867. 237
- ДАНИЧИЋ Б.**
 222. 1(13) маја 1860. 238
 223. 27. октобра (8. новембра) 1869. 238
 224. 1869. 239
 225. 11(23) јануара 1870. 239
 226. 31. јануара (12. фебруара) 1870. 239
 227. 19. септембра (1. октобра) 1870. 240
 228. 2(14) септембра 1871. 240
 229. 14(26) септембра 1871. 241
- ДИМОВИЋ Ј.**
 230. 27. новембра (9. децембра) 1857. 241
 231. 1(13) фебруара 1858. 243
 232. 16(28) маја 1858. 247
 233. 30. јуна (12. јула) 1858. 253
- ДУЧИЋ Н.**
 234. 28. септембра (1. октобра) 1861. 256
 235. 30. новембра (12. децембра) 1866. 258
 236. 10(22) јануара 1867. 258
 237. 24. фебруара (8. марта) 1868. 260
 238. 24. маја (5. јуна) 1868. 264
 239. 20. септембра (2. октобра) 1868. 265

240. 18. фебруара (2. марта)
1870. 268
- БОРБЕВИЋ Ј.**
241. 23. децембра 1858. (4. јануара
1859) 269
- ЖЕМЧУЖНИКОВ В. М.**
242. 23. јануара (4. фебруара)
1859. 269
243. 4(16) маја 1859. 270
- ЖИВАНОВИЋ В.**
244. 15(27) јула 1853. 271
- ЖИВАНОВИЋ Ј.**
245. 27. маја (8. јуна) 1850. 272
- ЗАЈЦ И.**
246. децембар 1871. 273
- ЈОНИН А.**
247. 16(28) јула 1858. 274
248. 26. јула (7. августа) 1858. 275
249. 15(27) августа 1858. 275
250. 30. априла (12. маја) 1867. 276
251. 18(30) јуна 1869. 277
252. 5(17) јула 1869. 277
253. 28. септембра (10. октобра)
1869. 278
254. 6(18) октобра 1873. 279
255. 17(29) априла 1874. 279
- ЈАГИЋ В.**
256. 1864. 280
257. 6(18) јуна 1871. 281
258. 8(20) септембра 1871. 282
259. 4(16) децембра 1872. 282
- ЈУГОВИЋ Б.**
260. 14(26) јула 1882. 283
- КВАТЕРНИК Е.**
261. 23. марта (4. априла) 1858. 284
262. 3(15) јануара 1859. 286
263. 20. маја (1. јуна) 1859. 288
- КИРЈАКОВИЋ Ж.**
264. 5(17) јануара 1869. 289
- КНЕЖЕВИЋ С.**
265. 9(21) августа 1866. 289
266. 28. октобра (9. новембра)
1866. 290
- КОЖЕВНИКОВ В. Ф.**
267. 26. априла (8. маја) 1861. 290
268. 22. октобра (3. новембра)
1861. 292
269. 17(29) новембра 1861. 293
- КОЛАРОВИЋ С.**
270. 14(26) фебруара 1872. 294
- КОРНИЛОВ И. П.**
271. 4(16) новембра 1875. 295
272. 26. априла (8. маја) 1876. 297
273. 24. августа (5. септембра)
1876. 297
274. 25. јуна (7. јула) 1879. 299
- КОСТИЋ М.**
275. 29. јуна (11. јула) 1865. 300
276. 16(28) јануара 1866. 302
- КОЧУБИНСКИ А. А.**
277. 22. јула (3. августа) 1872. 304
- КРАМАРИЧ Д.**
278. 7(19) августа 1871. 305
279. 17(29) септембра 1871. (1872) 306
- КРЕК Г.**
280. 31. августа (12. септембра)
1869. 307
281. 13(25) октобра 1869. 308
282. фебруара 1871. 308
283. 20. фебруара (4. марта)
1874. 308
- КРИСТАН Ј.**
284. новембар 1871. 309
- КУДРЈАВЦЕВ А. Н.**
285. 19(31) марта 1864. 309
286. 9(21) маја 1864. 310
287. 14(26) јула 1868. 311
288. 9(21) октобра 1868. 312
289. 15(27) новембра 1868. 313
290. 3(15) јануара 1869. 314
291. 5(17) фебруара 1869. 315
292. 12(24) јула 1869. 315
293. 18(30) октобра 1869. 316
294. 12(24) септембра 1872. 318
295. 9(21) маја 1875. 318
- КУКУЉЕВИЋ И.**
296. 8(20) априла 1853. 320
297. 21. јануара (2. фебруара) 1856.
321
298. 19(31) марта 1856. 321
299. 7(19) јула 1856. 323
300. 16(28) јула 1856. 323
301. 2(14) септембра 1856. 324
302. 11(23) априла 1857. 325
303. 18(30) јануара 1858. 325
304. 19. фебруара (3. марта) 1858. 326
305. марта 1858. 327
306. 13(25) септембра 1858. 327
307. 31. октобра (12. новембра) 1858.
328
308. 24. јануара (5. фебруара)
1859. 329
309. јануара 1859. 330
310. 17(29) априла 1859. 332
311. 14(26) јуна 1859. 332
312. 29. новембра (11. децембра)
1859. 333
313. 28. децембра 1859. (9. јануара
1860) 334
314. 16(28) јануара 1860. 335
315. 2(14) јануара 1861. 336
316. 1(13) јуна 1863. 337
317. 1(13) јуна 1864. 338
318. 8(20) јуна 1864. 338
319. 26. фебруара (10. марта)
1866. 339
320. 30. јула (11. августа) 1868. 340
321. 1868. 341
322. 4(16) јануара 1879. 341
- КУРАЛТ Ф.**
323. 8(20) јула 1871. 341

ЛАМАНСКИ В.		ЛУКШИЋ А.	
324. 1868. 342		329. 4(16) јануара 1865. 346	
325. 16(28) марта 1868. 343		330. 8(20) јануара 1865. 347	
326. 5(17) јуна 1878. 344		331. 31. јануара (12. фебруара)	
ЛУКАЧ М.		1865. 347	
327. 16(28) маја 1871. 345		332. 8(20) октобра 1865. 348	
ЛУКИЋ Н.		333. 2(14) фебруара 1866. 348	
328. 10(22) маја 1864. 346			
РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА	-- -- -- -- -- -- -- --		351
РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ ПОЈМОВА	-- -- -- -- -- -- -- --		367

Том I *Зарубежные Славяне и Россия*
Документы архива М. Ф. Раевского 40—80 годы XIX века.
Москва, Издательство „Наука“, 1975; 575 стр.

CIP — Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

949.71:947(093)

JUGOSLAVJANE i Rossija

Югославяне и Россия : документи архива М. Ф. Раевского : 40—80
годы XIX века / <преводаца Мирјана Дабих>. — Белград : Институт
истории ; Москва : Институт славяноведения и балканистики, 1989—
— кн. ; 23 см.

T. 2

Кн. 1. — 376 стр.

Редактор
Даница Петровић-Милојевић

Преводаца
Мирјана Дабих

Коректор
Павица Лазих-Гаврилов

Технички уредник
Владислав Војнић Хајдук

Ликовно-графичко решење корица
Коле Биновић

Штампа: Просвета, Нови Сад

